

**UNIWERSYTET KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ
w Krakowie**

**Uniwersytet Komisji
Edukacji Narodowej
w Krakowie**

INSTYTUT PRAWA, EKONOMII I ADMINISTRACJI

Wydział: NAUK SPOŁECZNYCH

Dziedzina: NAUKI SPOŁECZNE

Dyscyplina: NAUKI PRAWNE

PATRYK BIALIC

**Odpowiedzialność dyscyplinarna w świetle Konstytucji RP i Konwencji o
Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem
prof. UKEN dra hab. Czesława Kłaka

Kraków 2024

Streszczenie

Przedmiotowa rozprawa została poświęcona reżimowi odpowiedzialności dyscyplinarnej, który w ostatnich latach staje się przedmiotem coraz większego zainteresowania zarówno przedstawicieli nauki, praktyków prawa, jak i pozostałych członków społeczeństwa. Samo pojęcie „odpowiedzialności” ma charakter interdyscyplinarny, albowiem można wyróżnić jej rodzaje oraz wykazać odmienne podstawy z których ona wynika. Jednym z rodzajów odpowiedzialności prawnej jest wymieniona na wstępie - odpowiedzialność dyscyplinarna.

Reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej, pomimo występowania wielu podobieństw i związków z pozostałymi rodzajami odpowiedzialności prawnej zasadniczo się od nich różni i jest względem nich odrębny. Nawet podkreślana przez przedstawicieli nauki stosunkowa bliskość odpowiedzialności dyscyplinarnej i odpowiedzialności karnej, a także przypisanie obu z wymienionych do grona „odpowiedzialności represyjnych”, pozwala na stwierdzenie o odrębności i niezależności odpowiedzialności dyscyplinarnej. Nie wzbudza więc wątpliwości okoliczność, że ustawowe regulacje w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowanie w jej przedmiocie powinny odpowiadać standardom wynikającym z Konstytucji RP oraz EKPC, które powinno tworzyć prawo służące realizacji wolności i praw człowieka.

O ile w odniesieniu do odpowiedzialności karnej i postępowania karnego nigdy nie było większych wątpliwości, że gwarancje wynikające z Konstytucji RP i EKPC należy li tylko stosować w pełnym zakresie, o tyle tożsamej tezy nie można postawić w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie, gdyż po pierwsze brak jest takich przesłanek wynikających *explicite*, jak również panuje niedostatek opracowań, zaspokajających potrzeby nauki prawa w tym zakresie.

Z powyższego względu w przedmiotowej rozprawie poddano badaniu powinność i zakres stosowania gwarancji konstytucyjnych i konwencyjnych do innego niż odpowiedzialność karna reżimu odpowiedzialności prawnej, czego wynikiem jest przyjęta teza badawcza – „Do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie mają zastosowanie odpowiednio gwarancje dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP oraz gwarancje dla sprawy karnej przewidziane w EKPC”.

Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia, a jej konstrukcja nie jest przypadkowa. Przemysłana struktura, wyrażająca się poprzez powiązania tematyczne między rozdziałami i podrozdziałami umożliwiła odpowiedź na pytania mające na celu weryfikację założonej tezy, a tym samym kaskadowe wyprowadzanie wniosków w toku

prowadzonych badań. Każdy z rozdziałów zamyka podsumowanie, co systematyzuje wywód po każdej części rozprawy.

Uzyskanie odpowiedzi aprobowanej bądź negującej przedstawioną wyżej tezę wymagało w pierwszym rozdziale rozprawy wyjaśnienia podstawowych pojęć i terminów takich jak „odpowiedzialność dyscyplinarna” oraz związanego z nią pojęcia „deliktu dyscyplinarnego”. Analiza jej genezy, pozwoliła na zrozumienie założeń powstania oraz historii rozwoju, co pomogło we właściwym określeniu cech, celów, funkcji i podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Szczególną uwagę skoncentrowano na zbadaniu granic odpowiedzialności dyscyplinarnej, gdyż pomimo istnienia wielu opracowań naukowych na ten temat trudno odnaleźć jednoznaczne stanowisko. Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej są zagadnieniem niezwykle zajmującym, albowiem przyjęte jest, że z uwagi na ustawowe niedookreślenie deliktów dyscyplinarnych mają one charakter otwarty, co już na początku badań poddaje pod wątpliwość w jaki sposób można ustalić granice odpowiedzialności dyscyplinarnej, a w związku z tym czy owy reżim odpowiedzialności prawnej może zostać objęty gwarancjami konstytucyjnymi i konwencyjnymi w odniesieniu do przewidywanej możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności jedynie za czyn zabroniony pod groźbą kary wskazany w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia.

Drugi rozdział otwierają zaś rozważania poświęcone terminologii odpowiedzialności prawnej oraz komparatyście innych reżimów odpowiedzialności prawnej z odpowiedzialnością dyscyplinarną. Znacząca część tego rozdziału poświęcona jest badaniu pojęć „odpowiedzialności represyjnej” i „postępowania represyjnego”. Szczególną uwagę skupiono na wykazaniu właściwego rozumienia odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w świetle art. 42 Konstytucji RP. Badanie przeprowadzone na płaszczyźnie niniejszego rozdziału pracy pozwoliło odpowiedzieć na postawione pytania w celu weryfikacji założonej tezy i potwierdzić, że pojęcie odpowiedzialności karnej jest autonomiczne i swoim zakresem terminologicznym obejmuje wszelkie rodzaje odpowiedzialności represyjnej. Tym samym idiomatyczne znaczenie pojęć odpowiedzialności karnej i postępowania karnego z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP należy rozszerzyć na wszystkie reżimy odpowiedzialności prawnych, które wpisują się w ramy pojęciowe odpowiedzialności represyjnej. Mając na uwadze, że odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie dyscyplinarne zawierają się w autonomicznym rozumieniu pojęcia odpowiedzialności karnej i postępowania karnego na gruncie konstytucyjnym - zachodzi konieczność objęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania dyscyplinarnego konstytucyjnymi standardami właściwymi dla odpowiedzialności karnej oraz postępowania karnego. Zakres zastosowania standardów należy

poddać odpowiedniej modyfikacji, co wynika ze specyfiki odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie.

Kolejny rozdział rozprawy koncentruje badania wokół pojęcia „oskarżenia w sprawie karnej”, które dekodowane jest z art. 6 ust. 1 EKPC. Rzeczone pozwoliło ustalić kryteria, od których ETPC uzależnia zakwalifikowanie danego rodzaju sprawy jako sprawy karnej. Badanie orzecznictwa ETPC doprowadziło do wniosku, iż co do zasady sprawy z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej nie są przez ETPC kwalifikowane jako te, którym można przypisać w autonomicznym rozumieniu norm konwencji istnienie „oskarżenia w sprawie karnej”. Wskazane sprawy kwalifikowane są jako te, w których rozstrzyga się o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. Wobec tego, odpowiedzialność dyscyplinarna oraz postępowania w jej przedmiocie są objęte jedynie gwarancją rzetelnego procesu (*vide* art. 6 ust. 1 EKPC w jego aspekcie cywilnym). Chociaż konstytucyjne rozumienie pojęcia odpowiedzialności karnej, zasady funkcjonowania polskiego systemu prawnego oraz cele i autonomiczna wykładnia standardów Konwencji nakazywałyby zastosowanie do tego reżimu odpowiedzialności również gwarancji wypływających z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC oraz art. 7 EKPC, to wnioski przedmiotowej rozprawy wskazują na niemożność objęcia standardami z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC oraz art. 7 EKPC sfery odpowiedzialności dyscyplinarnej. Analiza orzecznictwa ETPC ukazuje wyraźnie rozgraniczenie prawa karnego od prawa dyscyplinarnego, nie pozostawiając w tym zakresie żadnych wątpliwości. Odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie, w konwencyjnym rozumieniu, stanowi co do zasady sprawę z zakresu rozstrzygania o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym, dlatego też sprawy dyscyplinarne nie są objęte standardami z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC oraz art. 7 EKPC.

Fundamentalne znaczenie dla każdego reżimu odpowiedzialności prawnej ma ustalenie oraz scharakteryzowanie podstaw jej ponoszenia. Dlatego też w czwartym rozdziale rozprawy wypracowane wnioski zostały wykorzystane do ukazania materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej w perspektywie standardów konstytucyjnych oraz konwencyjnych.

Ostatni rozdział rozprawy ukazuje zarys materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz nakreśla model postępowania dyscyplinarnego właściwy dla sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, notariuszy, nauczycieli, nauczycieli akademickich oraz wybranych przedstawicieli zawodów medycznych (tj. lekarzy, lekarzy dentyków, farmaceutów, pielęgniarek i położnych). W tej części rozprawy przeprowadzona została analiza orzecznictwa sądowego, celem zbadania czy i jak stosowane i przestrzegane są standardy konstytucyjne oraz konwencyjne odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Rozprawę wieńczy zakończenie, w którym zebrane zostały wnioski cząstkowe celem weryfikacji postawionej przed niniejszą pracą tezy przy wykorzystaniu odpowiedzi na zawarte we wstępie pytania eksploracyjne. Na podstawie rozważań przeprowadzonych na gruncie przedmiotowej rozprawy, autor doszedł do przekonania, że do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie mają zastosowanie odpowiednio gwarancje dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP, natomiast do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie nie mają zastosowania gwarancje przewidziane w EKPC dla sprawy karnej, przy czym postępowanie to objęte jest konwencyjnym standardem rzetelnego procesu wynikającym z art. 6 ust. 1 EKPC. Badania przeprowadzone na przestrzeni niniejszej rozprawy pozwoliły także na stwierdzenie czy założony cel pracy został osiągnięty oraz na sformułowanie uwag *de lege lata*, postulatów *de lege ferenda*, a także propozycji zmian legislacyjnych przepisów, które w ocenie autora wymagają interwencji ze strony ustawodawcy. Wskazane powinno przyczynić się do rozwoju nauki oraz dalszych badań w tej materii.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 29 marca 2024 r.

Abstract

The subject of the dissertation is issue of regime of disciplinary liability, which in recent years has become the subject of increasing interest among representatives of science, law practitioners and other members of society. The idea of "responsibility" is interdisciplinary in nature, as its types can be distinguished and different bases from which it results can be demonstrated. One of the types of legal liability is disciplinary liability.

The regime of disciplinary liability, despite many similarities and connections with other types of legal liability, is fundamentally different from them and is separate from them. Even the relative closeness of disciplinary liability and criminal liability, as emphasized by representatives of science, and the assignment of both of them to the group of "repressive liabilities", allows for the statement that disciplinary liability is separate and independent. Therefore, there is no doubt that the statutory regulations on disciplinary liability and the proceedings related to it should meet the standards resulting from the Constitution of the Republic of Poland and the ECHR, which should create national law for the implementation of freedoms and human rights.

While in relation to criminal liability and criminal proceedings there have never been any major doubts that the guarantees arising from the Constitution of the Republic of Poland

and the ECHR should be full extent applied to their, the same thesis cannot be made in relation to disciplinary liability and proceedings related to it, because, firstly, there are no such explicit premises, and there is a paucity of studies that meet the needs of legal studies in this area.

For the above reasons, the dissertation in question examined the obligation and scope of application of constitutional and convention guarantees to a regime of legal liability other than criminal liability, which resulted in the adopted research thesis – "The guarantees for criminal liability and criminal proceedings provided for in the Constitution of the Republic of Poland and the guarantees for criminal matters provided for in the ECHR shall apply to disciplinary liability and proceedings relating thereto".

The dissertation consists of an introduction, five chapters and a conclusion, and its structure is not accidental. The well-thought-out structure, expressed through thematic connections between chapters and subchapters, made it possible to answer questions aimed at verifying the assumed thesis. Each chapter ends with a summary, which systematizes the argument after each part of the dissertation.

Obtaining an answer approving or denying the thesis presented above required, in the first chapter of the dissertation, an explanation of basic concepts and terms such as "disciplinary liability" and the related concept of "disciplinary tort". The analysis of its origins allowed for understanding the assumptions of its creation and the history of its development, which helped to properly determine the features, goals, functions and entity of disciplinary liability. Particular attention was focused on examining the limits of disciplinary liability, because despite the existence of many scientific studies on this subject, it is difficult to find a clear position. The limits of disciplinary liability are an extremely interesting issue, because it is assumed that due to the statutory lack of definition of disciplinary torts, they are open in nature, which, at the very beginning of the research, calls into question how the limits of disciplinary liability can be determined and, therefore, whether this liability regime legal entity may be covered by constitutional and conventional guarantees with respect to the foreseeable possibility of being held liable only for a prohibited act under penalty specified in the law in force at the time of its commission.

The second chapter opens with considerations devoted to the terminology of legal liability and the comparison of other regimes of legal liability with disciplinary liability. A significant part of this chapter is devoted to examining the concepts of "repressive liability" and "repressive conduct." Particular attention was paid to demonstrating the correct understanding of criminal liability and criminal proceedings in the light of Art. 42 of the Constitution of the Republic of Poland. The research conducted in this chapter of the dissertation allowed to answer

the questions asked in order to verify the assumed thesis and confirm that the concept of criminal liability is autonomous and its terminological scope covers all types of repressive liability. Thus, the idiomatic meaning of the concepts of criminal liability and criminal proceedings under Art. 42 section 1 of the Constitution of the Republic of Poland should be extended to all regimes of legal liability that fit into the conceptual framework of repressive liability. Bearing in mind that disciplinary liability and disciplinary proceedings are included in the autonomous understanding of the concept of criminal liability and criminal proceedings on constitutional grounds, there is a need to cover disciplinary liability and disciplinary proceedings with constitutional standards appropriate for criminal liability and criminal proceedings. The scope of application of the standards should be appropriately modified, which results from the specificity of disciplinary liability and the proceedings related to it.

The next chapter of the dissertation focuses research on the concept of "criminal accusation", which is decoded from Art. 6 section 1 ECHR. This made it possible to establish the criteria on which the ECtHR determines the classification of a given type of case as a criminal case. The examination of the case law of the ECtHR led to the conclusion that, as a rule, cases of disciplinary liability are not classified by the ECtHR as those to which the existence of a "criminal accusation" can be attributed within the autonomous meaning of the norms of the Convention. The indicated cases are classified as those in which civil rights and obligations are decided. Therefore, disciplinary liability and proceedings related to it are covered only by the guarantee of a fair trial (see Article 6(1) of the ECHR in its civil aspect). Although the constitutional understanding of the concept of criminal liability, the principles of operation of the Polish legal system and the objectives and autonomous interpretation of the standards of the Convention would require the application of the guarantees arising from Art. 6 section 2 and 3 ECHR and Art. 7 ECHR, the conclusions of the hearing in question indicate the impossibility of covering the standards of Art. 6 section 2 and 3 ECCP and Art. 7 ECHR sphere of disciplinary liability. The analysis of the case law of the ECtHR clearly shows the distinction between criminal law and disciplinary law, leaving no doubts in this regard. Disciplinary liability and proceedings related to it, in the conventional sense, are, in principle, a matter related to the determination of civil rights and obligations, therefore disciplinary cases are not covered by the standards of Art. 6 section 2 and 3 ECCP and Art. 7 ECHR.

Determining and characterizing the grounds for incurring it is of fundamental importance for any regime of legal liability. Therefore, in the fourth chapter of the dissertation, the developed conclusions were used to show the material basis of disciplinary liability in the perspective of constitutional and convention standards.

The last chapter of the dissertation presents an outline of the material basis of disciplinary liability and outlines the model of disciplinary proceedings appropriate for judges, prosecutors, attorneys, attorneys-at-law, notaries, teachers, academic teachers and selected representatives of medical professions (i.e. doctors, dentists, pharmacists, nurses and midwives). In this part of the dissertation, an analysis of court decisions was carried out in order to examine whether and how constitutional and conventional standards of disciplinary liability are applied and observed.

The dissertation ends with a conclusion in which partial conclusions are collected in order to verify the thesis put forward in this dissertation using the answers to the exploratory questions included in the introduction. Based on the considerations carried out on the basis of the hearing in question, the author came to the conclusion that the guarantees for criminal liability and criminal proceedings provided for in the Constitution of the Republic of Poland apply respectively to disciplinary liability and the proceedings relating thereto, while they do not apply to disciplinary liability and the proceedings relating thereto. guarantees provided for in the ECHR for a criminal case, and these proceedings are covered by the convention standard of a fair trial resulting from Art. 6 section 1 ECHR. The research conducted during this dissertation also made it possible to determine whether the assumed goal of the dissertation had been achieved and to formulate *de lege lata* comments, *de lege ferenda* demands, as well as proposals for legislative changes to provisions which, in the author's opinion, require intervention from the legislator. It should contribute to the development of science and further research in this matter.

The dissertation takes into account the legal status as of 29th March 2024.

Wykaz skrótów	11
Wstęp	6
Rozdział I	14
Zagadnienia wprowadzające	14
1. Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej i deliktu dyscyplinarnego	14
2. Geneza i rozwój odpowiedzialności dyscyplinarnej	29
3. Cechy odpowiedzialności dyscyplinarnej	39
4. Cele i funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej	46
5. Podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej	57
6. Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej	65
7. Podsumowanie	75
Rozdział II	78
Odpowiedzialność dyscyplinarna jako rodzaj odpowiedzialności represyjnej w świetle Konstytucji RP	78
1. Uwagi wstępne	78
2. Rodzaje odpowiedzialności prawnej	80
3. Odpowiedzialność represyjna – pojęcie i rodzaje	96
4. Postępowanie represyjne – cechy i funkcje	105
5. Odpowiedzialność karna i postępowanie karne w rozumieniu art. 42 Konstytucji RP	112
6. Konstytucyjne gwarancje odpowiedzialności dyscyplinarnej	129
7. Podsumowanie	144
Rozdział III	148
Odpowiedzialność dyscyplinarna w świetle Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności	148
1. Uwagi wstępne	148
2. Pojęcie oskarżenia w sprawie karnej w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji	151
3. Odpowiedzialność dyscyplinarna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka 163	
4. Konwencyjne gwarancje odpowiedzialności dyscyplinarnej	170
5. Podsumowanie	179
Rozdział IV	183
Przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej w świetle standardów konstytucyjnych i konwencyjnych	183
1. Uwagi wstępne	183
2. Czyn jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej	185

3. Znamiona deliktu dyscyplinarnego.....	190
4. Społeczna szkodliwość deliktu dyscyplinarnego	197
5. Wina jako przesłanka odpowiedzialności dyscyplinarnej.....	201
6. Wyłączenie odpowiedzialności dyscyplinarnej	206
7. Podsumowanie	213
Rozdział V	215
Odpowiedzialność dyscyplinarna przedstawicieli wybranych zawodów w świetle orzecznictwa sądowego a standardy konstytucyjne i konwencyjne	215
1. Uwagi wstępne	215
2. Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego i prokuratora	217
3. Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokata i radcy prawnego.....	228
4. Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza	239
5. Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczyciela i nauczyciela akademickiego	245
6. Odpowiedzialność dyscyplinarna zawodów medycznych	255
7. Podsumowanie	265
Zakończenie	268
Bibliografia	279

Wykaz skrótów

Akty prawne

EKPC, Konwencja – Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)

k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)

k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 17)

k.n. - ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 984 ze zm.)

k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1465).

k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)

k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 37)

KERP - Uchwała Nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Izby Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. (Radc.2023.2.7)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

p.o.a. - Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.)

p.o.n. - Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1799 ze zm.)

p.o.p. - Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 390)

p.o.s.w.n. - Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.)

p.u.s.p. - Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 334)

u.o.i.a. - Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1850 ze zm.)

u.o.i.l. - Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1342 ze zm.)

u.o.r.p. - Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166 ze zm.)

u.o.s.p.p. - Ustawa z dnia 1 lipca 2011 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 628)

Czasopisma i publikatory

CPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych

Dz.U. – Dziennik Ustaw

OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna

OSNID – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Dyscyplinarna

OSNKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba karna i Wojskowa

OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

PiP – Państwo i Prawo

Prok. i Pr. – Prokuratura i Prawo

PS – Przegląd Sądowy

Organy i instytucje

ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka

ETPC(WI) – Europejski Trybunał Praw Człowieka w składzie Wielkiej Izby

IOZ – Izba Odpowiedzialności Zawodowej Sądu Najwyższego

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

SA – Sąd Apelacyjny

SN – Sąd Najwyższy

SN(7) – Sąd Najwyższy w składzie 7 sędziów

TK – Trybunał Konstytucyjny

TSUE – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

UE – Unia Europejska

WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny

WSD – Wyższy Sąd Dyscyplinarny

Inne

n. – następny

np. – na przykład

nr – numer

por. – porównaj

poz. – pozycja

s. – strona

t. – tom.

t.j. – tekst jednolity

zob. – zobacz

Wstęp

Ostatnie lata pozwalają zaobserwować wzmożone zainteresowanie szczególnym rodzajem odpowiedzialności prawnej, którym jest odpowiedzialność dyscyplinarna. Rzeczone widoczne jest zarówno w sferze naukowej, legislacyjnej, wśród praktyków prawa, jak i pozostałych członków społeczeństwa. W pierwszej z wymienionych sfer przejawia się to poprzez coraz liczniejsze publikacje poświęcone zagadnieniom z tej dziedziny prawa oraz organizowane konferencje naukowe, w których główną osią debaty jest wskazana odpowiedzialność dyscyplinarna. Zmiany legislacyjne w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej dostrzegane są przez większość członków społeczeństwa, gdyż trudno spotkać osobę, która chociażby poprzez spory polityczne, nagłaśniane w środkach masowej komunikacji, nie słyszałaby o tzw. „ustawie kagańcowej”, utworzeniu, a następnie likwidacji Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego czy utworzeniu Izby Odpowiedzialności Zawodowej Sądu Najwyższego. Wskazane „punkty zapalne” stały się zarzewiem konfliktów wśród przedstawicieli praktyków prawa, nauki oraz polityków, a także odegrały znaczącą rolę w relacjach Polska *versus* Unia Europejska. Ożywione emocje związane ze zmianami w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej doprowadziły do głębokich podziałów pomiędzy wymienionymi przedstawicielami grup społecznych, co w konsekwencji rozprzestrzeniło się także na pozostałych członków społeczeństwa, którzy zabarykadowali się po stronie bycia za lub przeciwko tym zmianom. Te ożywione emocje i zaciepła batalia o kształt tego stosunkowo młodego reżimu odpowiedzialności prawnej, należy uznać za wyraz tego, że odpowiedzialność dyscyplinarna jest niezwykle istotna dla wsparcia właściwie funkcjonujących mechanizmów i systemu prawa w demokratycznym państwie prawnym. Demokratyczne państwo prawa należy zaś utożsamiać z państwem konstytucyjnym, w którym konstytucja jako najważniejsze źródło prawa gwarantuje materialną i formalną koherencję całego porządku prawnego z wartościami i zasadami w niej zawartymi¹ oraz wiążącym Rzeczpospolitą Polską prawem międzynarodowym.

Samo pojęcie „odpowiedzialności” ma charakter interdyscyplinarny, albowiem można wyróżnić jej rodzaje oraz wykazać odmienne podstawy z których ona wynika. Terminologicznie samo pojęcie odpowiedzialności rozumiane jest jako konieczność lub obowiązek moralny bądź prawny odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji². Dołączenie do pojęcia „odpowiedzialność” wyróżnika ją określającego, dla

---

¹ K. Działocha, *Państwo prawne w warunkach zmian zasadniczych systemu prawa RP*, PiP 1992/1, s.15.

² E. Sobol (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 578.

przykładu: moralna; przed Bogiem; prawna; cywilna; karna; administracyjna czy dyscyplinarna, powoduje zawężenie jej znaczenia i pozwala na scharakteryzowanie poprzez zdekodowanie podstaw, celów, funkcji, granic oraz podmiotów podlegających danemu reżimowi odpowiedzialności. Artykuł 83 Konstytucji RP³ wskazuje, że „Każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej”. Zakres podmiotowy tego obowiązku określony został szeroko, albowiem dotyczy on każdego, kto podlega prawu Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej stanowi odzwierciedlenie założenia o normatywnym, wiążącym charakterze prawa⁴. Z tego też względu za naruszenie nałożonego Konstytucją RP obowiązku przestrzegania prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej, człowiek ponosi odpowiedzialność prawną, rozumianą jako przewidziane prawem ujemne konsekwencje za zdarzenia lub stany rzeczy podlegające ujemnej kwalifikacji normatywnej w danym porządku prawnym⁵.

Jednym z rodzajów odpowiedzialności prawnej jest odpowiedzialność dyscyplinarna. W doktrynie wskazuje się, że reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej, pomimo występowania wielu podobieństw i związków z pozostałymi rodzajami odpowiedzialności prawnej zasadniczo różni się od nich i jest względem nich odrębny⁶. Nawet podkreślana przez przedstawicieli nauki stosunkowa bliskość odpowiedzialności dyscyplinarnej i odpowiedzialności karnej, a także przypisywanie obu z wymienionych do grona „odpowiedzialności represyjnych”, pozwala na stwierdzenie o odrębności i niezależności odpowiedzialności dyscyplinarnej⁷.

Nie wzbudza więc wątpliwości okoliczność, że ustawowe regulacje w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowanie w jej przedmiocie powinny odpowiadać standardom wynikającym z Konstytucji RP oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i

---

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

⁴ Wyrok TK z 27.05.2002 r., K 20/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 34.

⁵ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 15.

⁶ Postanowienie NSA z 9.06.2014 r., I OSK 82/14, LEX nr 1469531.

⁷ Zob. m.in.: R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 180-181; P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 159; W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 16-18; W. Kozielowicz, A. Oleszko, *Ochrona dóbr osobistych notariusza z tytułu bezprawnego oskarżenia*, Warszawa 2014, s. 119-122; M. Laskowski, *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013/1, s. 94-97; A. Bojańczyk, *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, PiP 2004/9, s. 17-29; wyrok NSA z 21.09.2006 r., I OSK 165/06, LEX nr 500676.

Podstawowych Wolności⁸, gdyż w przeciwnym wypadku podważałoby to istotę demokratycznego państwa prawnego, które powinno tworzyć prawo służące realizacji wolności i praw człowieka⁹.

Wskazać przy tym należy, że dogmatyka prawa karnego wielokrotnie zajmowała się normami prawa karnego w kontekście gwarancji konstytucyjnych i międzynarodowych dotyczących odpowiedzialności karnej. W przypadku Kodeksu karnego¹⁰ oraz Kodeksu postępowania karnego¹¹ nie było nigdy większych wątpliwości, że gwarancje wynikające z Konstytucji RP i Konwencji (w szczególności art. 6 i art. 7 EKPC) należy w pełnym zakresie stosować do norm przewidzianych w tych aktach prawnych. Tożsamej tezy nie można postawić w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie, gdyż po pierwsze brak jest takich przesłanek wynikających *explicite*, jak również panuje niedostatek opracowań, zaspokajających potrzeby nauki prawa w tym zakresie. Wobec tego niezbędnym jawi się konieczność prowadzenia badań nad powinnością i zakresem stosowania gwarancji konstytucyjnych i konwencyjnych do innych niż odpowiedzialność karna reżimów odpowiedzialności prawnej¹².

Z tych też względów za podstawową tezę badawczą rozprawy należy przyjąć następujące założenie – „Do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie mają zastosowanie odpowiednio gwarancje dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP oraz gwarancje dla sprawy karnej przewidziane w EKPC”.

Weryfikację przestrzeni badawczej określonej powyższą tezą zapewnią odpowiedzi na pytania eksploracyjne, do których należeć będą:

- Czy odpowiedzialność dyscyplinarna oraz postępowanie w jej przedmiocie należy zaliczyć do rodzaju odpowiedzialności i postępowania określanych mianem „odpowiedzialności represyjnej” i „postępowania represyjnego”?

---

⁸ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)

⁹ Por. A. Pieniążek, *Demokratyczne państwo prawne. Podstawy doktrynalne, istota i charakter*, Przemysł 2000, s. 116-117; L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 27.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)

¹² E. Śliwiński, *Odpowiedzialność karna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2022, s. 16.

- Czy odpowiedzialność dyscyplinarna oraz postępowanie w jej przedmiocie zawiera się w pojęciu odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu art. 42 Konstytucji RP?
- Jeżeli odpowiedzi na wskazane pytania będą twierdzące, to słusznym jawi się rozważyć - Czy w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie będzie zachodziła powinność stosowania gwarancji przewidzianych dla odpowiedzialności i postępowania karnego określonych w Rozdziale II Konstytucji RP? Jeżeli tak, to w jakim zakresie?
- Czy w sprawach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej istnieje „oskarżenie w sprawie karnej” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, a w związku z tym czy taką sprawę należy uznać za „sprawę karną” w rozumieniu Konwencji?
- Czy sprawy z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowanie w jej zakresie są objęte stosownymi gwarancjami przewidzianymi w EKPC dla sprawy karnej?

Z perspektywy przyjętego problemu badawczego racjonalnym wydaje się także poddać badaniu, następujące okoliczności:

- Czy sądowa kontrola rozstrzygnięć w sprawach dyscyplinarnych przed pozasądowymi organami postępowania dyscyplinarnego stanowi naruszenie art. 17 Konstytucji RP (tzw. prawa samorządów zawodowych do samostanowienia i sprawowania pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu), czy przeciwnie – jest realizacją konstytucyjnego prawa do sądu przewidzianego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 77 ust. 2 Konstytucji RP?
- Czy konstytucyjne rozumienie prawa do sądu w sprawach w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest dalej idącą gwarancją, aniżeli wynika to z treści art. 6 ust. 1 EKPC, gdyż art. 45 ust. 1 Konstytucji RP nakazuje przyjąć konstytucyjny standard zapewnienia prawa do żądania kontroli sądowej każdej sprawy, a nie tylko tej, którą można uznać za „sprawę cywilną” albo „sprawę karną” w rozumieniu Konwencji?
- Czy z uwagi na nieskonkretyzowane normy odpowiedzialności dyscyplinarnej możliwe jest wyznaczenie jej rzeczywistych granic, a tym samym objęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej gwarancją konstytucyjną, która wymaga dokładnego określenia czynu w ustawie w czasie jego popełnienia?

Celem rozprawy jest próba ramowego ukazania jakie standardy wynikające z Konstytucji RP oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz w jakim

zakresie winny znaleźć zastosowanie do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie. Elementem nowatorskim jest zaś dążenie do całościowego zbadania przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej w świetle standardów konstytucyjnych i konwencyjnych, a także analiza orzecznictwa w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej przedstawicieli wybranych zawodów uwzględniająca kryterium stosowania wyżej wymienionych standardów. Badania odpowiedzialności dyscyplinarnej prowadzone na przestrzeni przedmiotowej pracy zogniskowane zostaną wokół standardów odpowiedzialności dyscyplinarnej dekodowanych z Konstytucji RP oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Analiza przepisów prawa polskiego i międzynarodowego, uzupełniona o poglądy doktryny oraz orzecznictwo, pozwoli na sformułowanie wniosków *de lege lata* i postulatów *de lege ferenda* w tym zakresie, co z pewnością będzie stanowiło przyczynek do rozwoju nauki oraz dalszych badań w tej materii. Również rozległa analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, sądów powszechnych oraz sądów administracyjnych pozwoli wykazać czy respektowane są konstytucyjne i międzynarodowe standardy odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Nauka prawa jest złożoną dyscypliną naukową, a badanie prawa nie powinno być ograniczone tylko do jednego aspektu. Z tego też względu niezbędnym jest wykorzystanie kilku metod badawczych, tak by przedmiotową rozprawą zweryfikować postawioną przed nią tezę, jak również osiągnąć postawiony przed nią cel. Podstawową metodą badawczą będzie metoda formalno-dogmatyczna. Wskazana metoda zostanie wykorzystana do zbadania i interpretacji obowiązującego prawa związanego z tematem pracy. Umożliwi ona przeprowadzenie analizy tekstów aktów normatywnych (krajowych oraz międzynarodowych), której rezultatem będzie sformułowanie wniosków. Metoda formalno-dogmatyczna zostanie oparta o podstawowe typy wykładni prawa, którymi ze względu na rodzaj stosowanych dyrektyw interpretacyjnych będą wykładnie: językowa, systemowa i funkcjonalna. W poszczególnych fragmentach pracy koniecznym będzie wykorzystanie metody prawnohistorycznej, celem zbadania genezy i rozwoju regulacji z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wskazane pozwoli zdekodować, jak kształtowały się cele i funkcje oraz charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej. Kolejną z wykorzystanych metod będzie metoda porównawczo-prawna, która pozwoli na zbadanie podobieństw i różnic pomiędzy gwarancjami konstytucyjnymi oraz konwencyjnymi, a także pomoże ustalić zakres ich obowiązywania. Wsparciem dla powyższych metod będzie także metoda aksjologiczna, która pozwoli na zbadanie norm wywiedzionych z przepisów kształtujących odpowiedzialność dyscyplinarną, co pozwoli na

ustalenie jakie wartości stara się afirmować ustawodawca oraz w jaki sposób są one upowszechniane. Uzupełnieniem powyższych metod będzie metoda opisowa, która wynika z tematu pracy i konieczności przybliżenia niezbędnego aparatu pojęciowego oraz ukazania dotychczasowych poglądów w tej materii.

Przedmiotowa rozprawa została podzielona na pięć rozdziałów, a jej konstrukcja nie jest przypadkowa, albowiem przemyślana struktura, wyrażająca się poprzez powiązania tematyczne między rozdziałami i podrozdziałami umożliwi odpowiedź na pytania mające na celu weryfikację założonej tezy, a tym samym kaskadowe wyprowadzanie wniosków w toku prowadzenia badań. Każdy z rozdziałów zamyka podsumowanie, co pozwala usystematyzować wywód po każdej części rozprawy.

Realizacja celu pracy i uzyskanie odpowiedzi aprobującej bądź negującej przedstawioną wyżej tezę wymaga w pierwszej kolejności wyjaśnienia podstawowych pojęć i terminów takich jak „odpowiedzialność dyscyplinarna” oraz związanego z nią pojęcia „deliktu dyscyplinarnego”. Analiza jej genezy, pozwoli na zrozumienie założeń jej powstania oraz historii rozwoju, co pomoże we właściwym określeniu cech, celów, funkcji i podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Zagadnienia te zostaną przedstawione w pierwszym rozdziale pracy. Szczególną uwagę skoncentrowano na zbadaniu granic odpowiedzialności dyscyplinarnej, gdyż pomimo istnienia wielu opracowań naukowych na ten temat trudno odnaleźć jednoznaczne stanowisko. Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej są zagadnieniem niezwykle zajmującym, albowiem przyjęte jest, że z uwagi na ustawowe niedookreślenie deliktów dyscyplinarnych mają one charakter otwarty, co już na początku badań poddaje pod wątpliwość w jaki sposób można ustalić granice odpowiedzialności dyscyplinarnej, a w związku z tym czy owy reżim odpowiedzialności prawnej może zostać objęty gwarancjami konstytucyjnymi i konwencyjnymi w odniesieniu do przewidywanej możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności jedynie za czyn zabroniony pod groźbą kary wskazany w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia.

Drugi rozdział otwierają rozważania poświęcone terminologii odpowiedzialności prawnej oraz komparatystyce innych reżimów odpowiedzialności prawnej z odpowiedzialnością dyscyplinarną. Znacząca część tego rozdziału poświęcona jest badaniu odpowiedzialności represyjnej i postępowania represyjnego a szczególną uwagę skupiono na wykazaniu właściwego rozumienia odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w świetle art. 42 Konstytucji RP. Badanie przeprowadzone na płaszczyźnie niniejszego rozdziału pracy pozwoli odpowiedzieć na postawione pytania w celu weryfikacji założonej tezy i potwierdzić czy pojęcia określone przez ustrojodawcę w Konstytucji RP mają charakter autonomiczny, a

także czy fakt wypracowania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (posługiwanie się) pojęciami odpowiedzialności represyjnej i postępowania represyjnego w odniesieniu do wyrażonych w art. 42 Konstytucji RP (odpowiedzialności karnej i postępowania karnego), obejmuje swoim zakresem terminologicznym wszelkie rodzaje odpowiedzialności represyjnej w tym odpowiedzialność dyscyplinarną i postępowanie w jej przedmiocie. Powyższe pozwoli na określenie właściwego bytu odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz jej umiejscowienie w systemie prawa. Istotę tej części rozprawy stanowi badanie weryfikujące tezę w przedmiocie powinności stosowania i zakresu stosowania gwarancji konstytucyjnych przewidzianych dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie. Badania prowadzono m.in. na podstawie analizy licznego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego.

Kolejny rozdział rozprawy koncentruje badania wokół pojęcia oskarżenia w sprawie karnej dekodowanego z art. 6 ust. 1 EKPC, co pozwoli ustalić kryteria, od których ETPC uzależnia zakwalifikowanie danego rodzaju sprawy jako sprawy karnej. Kolejno poddane pod analizę zostanie orzecznictwo ETPC w zakresie konwencyjnego rozumienia odpowiedzialności dyscyplinarnej, którego celem jest wykazanie - czy w sprawach dyscyplinarnych, w odniesieniu do podmiotów, którym poświęcona jest niniejsza praca, istnieje co do zasady oskarżenie w sprawie karnej, które implikowałoby zakwalifikowanie spraw dyscyplinarnych jako „spraw karnych” w rozumieniu Konwencji. Powyższe prowadziłyby do objęcia w odpowiednim zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie gwarancjami konwencyjnymi właściwymi dla „sprawy karnej”. Wypracowane wnioski pozwolą na weryfikację tezy w przedmiocie czy i w jakim zakresie odpowiedzialność dyscyplinarna podlega standardom wypływającym z EKPC. Wskazana część rozprawy umożliwi także zajęcie stanowiska co do zagadnienia - w jakiej relacji pozostają gwarancje wypływające z EKPC do gwarancji konstytucyjnych. Z tych też względów możliwe będzie chociażby ustalenie odpowiedzi na pytania czy do każdej sprawy dyscyplinarnej będą miały zastosowanie gwarancje dla odpowiedzialności i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP oraz gwarancje dla „sprawy karnej” z EKPC, jak również czy konstytucyjne rozumienie prawa do sądu w sprawach w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest dalej idącą gwarancją, aniżeli wynika to z treści art. 6 ust. 1 EKPC, gdyż art. 45 ust. 1 Konstytucji RP nakazuje przyjąć konstytucyjny standard zapewnienia prawa do żądania kontroli sądowej każdej sprawy, a nie tylko tej, którą można uznać za „sprawę cywilną” albo „sprawę karną” w rozumieniu Konwencji?

Fundamentalne znaczenie dla każdego reżimu odpowiedzialności prawnej ma ustalenie oraz scharakteryzowanie podstaw jej ponoszenia. Dlatego też w czwartym rozdziale rozprawy wypracowane dotychczas wnioski zostaną wykorzystane do ukazania materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej w perspektywie standardów konstytucyjnych oraz konwencyjnych. Zagadnienie przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej nie doczekało się systemowej i pogłębionej analizy, tym samym uzasadnionym i koniecznym jest prowadzenie badań w tym zakresie, szczególnie mając na uwadze pryzmat wymienionych wyżej standardów.

W ostatnim rozdziale przedstawiony zostanie zarówno zarys materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak i nakreślony zostanie model postępowania dyscyplinarnego właściwy dla sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, notariuszy, nauczycieli, nauczycieli akademickich oraz wybranych przedstawicieli zawodów medycznych (tj. lekarzy, lekarzy dentyków, farmaceutów, pielęgniarek i położnych). Następnie przeprowadzona zostanie analiza orzecznictwa sądowego, celem zbadania czy i jak stosowane i przestrzegane są standardy konstytucyjne oraz konwencyjne odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Rozprawę zwińczę zakończeniem, w którym zebrane zostaną wnioski cząstkowe celem weryfikacji postawionej przed niniejszą pracą tezy przy pomocy odpowiedzi na zawarte we wstępie pytania eksploracyjne. Powyższe pozwoli na stwierdzenie czy założony cel pracy został osiągnięty oraz na sformułowanie uwag *de lege lata*, postulatów *de lege ferenda*, a także propozycji zmian legislacyjnych przepisów, które w ocenie autora wymagają interwencji ze strony ustawodawcy. Wskazane powinno przyczynić się do rozwoju nauki oraz dalszych badań w tej materii.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 29 marca 2024 r.

*

W tym miejscu pragnę z głębi serca podziękować najbliższej Rodzinie, która od zawsze stanowi dla mnie fundament ogromnego wsparcia i miłości oraz mojej ukochanej narzeczonej Agnieszce, za nieocenioną wiarę we mnie, wszelką pomoc, anielską cierpliwość oraz codzienną motywację do dalszej pracy. Bez Was nie byłbym tu gdzie jestem, a tu gdzie jestem czuję się szczęśliwy. Dziękuję.

Rozdział I

Zagadnienia wprowadzające

1. Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej i deliktu dyscyplinarnego

Właściwe zrozumienie pojęcia „odpowiedzialności dyscyplinarnej” wymaga przede wszystkim zdekodowania pojęcia szerszego, którym jest pierwszy z jego członów, drugi zaś, w tym przypadku – „dyscyplinarna” będzie precyzował jej rodzaj oraz nadawał szczególne cechy charakterystyczne dla tego rodzaju odpowiedzialności.

„Odpowiedzialność” – to termin mający charakter międzydyscyplinarny, gdyż swoje indywidualne znaczenie, a ponadto uzasadnienie, znajduje chociażby na gruncie prawa, filozofii, moralności, etyki, polityki czy ekonomii. Przedstawiciele nauki podają, że polisemia wymienionego pojęcia oraz jego złożoność uniemożliwia uzyskanie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie czym jest odpowiedzialność¹³. Wskazane tym samym wyklucza szansę wypracowania definicji dostosowanej w pełni do wymogów naukowych¹⁴, co więcej pojęcie odpowiedzialności, nie jest także rozumiane w sposób jednolity, budząc przy tym spory i kontrowersje wśród przedstawicieli nauki¹⁵.

Omawiany termin używany jest zarówno w języku prawniczym, prawnym jak i codziennym¹⁶. W ujęciu słownikowym, w znaczeniu najbardziej powszechnym rozumiany jest jako: „... konieczność, obowiązek moralny lub prawny odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji (...)”¹⁷, a także jako przyjęcie zobowiązania (obowiązku) dbania o kogoś bądź o coś¹⁸. Warto zwrócić uwagę, że pod następną pozycją słownika znajduje się hasło „odpowiedzialny” odnoszący się do pomiotu (osoby), a który jest definiowany jako „(...) mający świadomość konieczności odpowiadania za swoje czyny (...)”¹⁹. Jak łatwo zauważyć już same definicje słownikowe terminu „odpowiedzialność” oraz „odpowiedzialny” wiążą jej potoczne znaczenie z występowaniem obowiązku odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji. Nawet w takim znaczeniu ujawnia się mechanizm obowiązku

---

¹³ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

¹⁴ T. Siemiątkowski, T. Szczurowski [w:] A. Szajkowski (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 16, *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2016, s. 551–553.

¹⁵ W. Radecki, *Odpowiedzialność prawna podmiotów gospodarczych w ochronie środowiska*, Dębe 1990, s. 57.

¹⁶ K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997, s. 103.

¹⁷ E. Sobol (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 578.

¹⁸ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 449

¹⁹ E. Sobol (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 578.

przestrzegania normy moralnej (bądź prawnej), która w przypadku jej naruszenia zagraża poniesieniem konsekwencji najczęściej w postaci pewnego rodzaju kary.

Korzystanie z podstawowego źródła wiedzy jakim jest encyklopedia pozwala dostrzec, że pod hasłem „odpowiedzialność” wymienione zostały jej różne rodzaje, takie jak: odpowiedzialność cywilna, dyscyplinarna, karna, konstytucyjna, moralna, polityczna, porządkowa, prawna, prawnomiędzynarodowa państwa oraz służbowa²⁰. Także Konstytucja RP²¹ posługując się w wielu miejscach literalnie terminem „odpowiedzialność” albo zakładając ją *implicate*, wskazuje na co najmniej kilka jej rodzajów, w tym: odpowiedzialność moralną, polityczną, cywilną władzy publicznej, konstytucyjną oraz karną²².

Powyższe potwierdza, że „odpowiedzialność” to z pewnością termin mający charakter interdyscyplinarny. Niemniej, nawet w znaczeniu potocznym łączony jest z obowiązaniem odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji. Dodatkowe człony charakteryzujące termin „odpowiedzialność” pozwalają na wyróżnienie jej innych rodzajów, zakreślając przy tym cechy charakterystyczne każdego z nich.

Na drodze do ustalenia odpowiedzi na pytanie czym jest odpowiedzialność dyscyplinarna, należy zrobić jeszcze jeden przystanek i przybliżyć pojęcie odpowiedzialności prawnej, która jest ściśle z nią związana. Odpowiedzialność prawna jest pojęciem węższym niż samo pojęcie odpowiedzialności, ponieważ dodatkowy człon we wskazanym pojęciu w pewien sposób już ją charakteryzuje, jednak należy zauważyć, że w zakresie pojęciowym odpowiedzialności prawnej będzie mieścił się szereg innych podrodzajów odpowiedzialności przewidywanych przez normy poszczególnych gałęzi prawa. Wymieniony rodzaj odpowiedzialności nie posiada także definicji legalnej na gruncie całego systemu prawnego oraz w ramach konkretnych gałęzi, niemniej wymienione pojęcie odpowiedzialności prawnej z pewnością należy do zakresu pojęć języka prawnego, przy czym normy prawne stanowią wyrażenie jego treści na potrzeby różnych obszarów prawa²³.

Powyższa materia jest przedmiotem badania teorii prawa, lecz rozważania teoretyczne w tym obszarze rozwijają się przede wszystkim na gruncie jego konkretnych gałęzi. Za stosunkowo nieliczne należy uznać ogólnoteoretyczne rozważania poświęcone odpowiedzialności prawnej, co więcej, niekiedy poddaje się także pod wątpliwość szansę

---

²⁰ *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1982, s. 535.

²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

²² M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

²³ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 15.

wypracowania generalnej definicji odpowiedzialności prawnej, możliwej do zaakceptowania na płaszczyznach wszystkich gałęzi prawa²⁴. Za powyższym poglądem opowiada się m. in. P. Czarnecki, wskazując przy tym, że próby unifikacji tego pojęcia są co prawda z góry skazane na niepowodzenie, niemniej wydaje się, że jest możliwe wyodrębnienie wspólnej płaszczyzny dla wszystkich koncepcji²⁵.

Pojęcie odpowiedzialności prawnej oraz jej rodzaje będą przedmiotem rozważań kolejnego rozdziału pracy, niemniej na potrzeby zrozumienia pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej koniecznym jest przybliżyć najbardziej klasyczne ujęcie odpowiedzialności prawnej funkcjonujące w polskiej teorii prawa. W. Lang odpowiedzialność prawną określa jako: „(...) zasadę ponoszenia przez podmiot przewidzianych prawem ujemnych konsekwencji za zdarzenia lub stany rzeczy podlegające ujemnej kwalifikacji normatywnej i przypisywane prawnie określonemu podmiotowi w danym porządku prawnym”²⁶. W obliczu braku definicji legalnej wymienionego pojęcia, oczywistym stanem rzeczy będzie mnogość określeń pojęcia odpowiedzialności prawnej, którą określa się również jako „obowiązek ponoszenia przewidzianych przez normę prawa konsekwencji zachowania się własnego lub innych osób”²⁷ czy „zastosowanie sankcji przewidywanej przez prawo w związku z ujemną oceną zachowania danego podmiotu”²⁸. Z przytoczonych określeń jednoznacznie wynika, że istota odpowiedzialności prawnej koncertuje się wokół ponoszenia negatywnych konsekwencji za stany faktyczne podlegające ujemnej ocenie prawnej, tj. na obowiązku ponoszenia negatywnych konsekwencji za wyrządzoną szkodę, niewykonanie obowiązku prawnego lub zachowanie (działanie lub zaniechanie) sprzeczne z przepisnymi (prawem) normami²⁹. W piśmiennictwie wskazuje się, że źródłem odpowiedzialności prawnej jest tylko norma prawna, bowiem to ona określa, jakie zachowania lub stany faktyczne należy oceniać jako negatywne,

---

²⁴ S. Sykuna, *Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej*, Gdańskie Studia Prawnicze, 2003, t. XI, s. 30.

²⁵ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 61 – 62, P. Czarnecki w swoich rozważaniach stwierdza, że termin odpowiedzialności prawnej jest tak wieloznacznym pojęciem, iż próżno czekać, aby przedstawiciele nauki porozumieli się co do jego ostatecznego kształtu. Problem wzmacnia fakt, iż pojęcie odpowiedzialności jest interdyscyplinarne, a z racji tego, że występuje nie tylko w sferze nauk prawnych, lecz również w filozofii, polityce czy etyce - to próby ujednoczenia tego terminu z góry skazane są na niepowodzenie.

²⁶ W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej* (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa), ZN UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, nr 31, s. 12.

²⁷ *Mała encyklopedia prawa*, (red.) Z. Rybicki, Warszawa 1968, nr 31, s. 12.

²⁸ M. Safian, [w:] *Wielka encyklopedia prawa*, red. E. Smoktunowicz, Warszawa 2000, s. 563.

²⁹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 16.

określając przy tym konsekwencje wystąpienia owych zachowań, a także podmiot odpowiedzialności i zasady jej ponoszenia³⁰.

Do podstawowych rodzajów odpowiedzialności prawnej można zaliczyć: odpowiedzialność konstytucyjną, cywilnoprawną, karną, administracyjną oraz pracowniczą. Różnice występujące pomiędzy poszczególnymi odmianami odpowiedzialności wynikają głównie z przynależności do właściwych gałęzi prawa, w tym ich charakteru: publicznoprawnego (prawo konstytucyjne, prawo administracyjne, prawo karne), prywatnoprawnego (prawo cywilne), czy mieszanego (prawo pracy)³¹. Wykazane różnice dotyczą przede wszystkim podstaw odpowiedzialności, zasad ponoszenia oraz pełnionych funkcji czy ustalenia kryteriów, które pozwalają na wyróżnienie w ich obrębie rodzajów odpowiedzialności oraz form konsekwencji prawnych, które ponoszą podmioty. Powyższe jest konsekwencją odmiennych metod regulacji stosunków społecznych, które przewidują poszczególne gałęzie prawa³².

Współczesne systemy prawne przewidują wiele typów odpowiedzialności, które odnoszą się zarówno do osób fizycznych, jak i do abstrakcyjnych podmiotów zbiorowych. Jako ich wspólna cecha jawi się obowiązek poniesienia określonych prawem konsekwencji w sytuacji, gdy podmioty naruszając swym zachowaniem określone przepisami normy wywołują przy tym negatywne dla sfery dóbr chronionych przez prawo następstwa faktyczne lub prawne. Typ odpowiedzialności uzależniony jest od spełnienia wymogów przewidzianych dla danego rodzaju odpowiedzialności³³. Wskazane wymogi wynikające z przepisów prawa będą decydowały o charakterze odpowiedzialności, przykładowo czy będzie to odpowiedzialność o charakterze dyscyplinarnym. Warto w tym miejscu odnieść się do faktu wskazując, że zaistnienie okoliczności odpowiedzialności prawnej według wskazanego wyżej mechanizmu nie oznacza, iż automatycznie będzie to odpowiedzialność dyscyplinarna.

---

³⁰ W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej* (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa), ZN UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, nr 31, s. 35.

³¹ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

³² T. Siemiątkowski, T. Szczurowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 16, *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2016, s. 565. T. Siemiątkowski oraz T. Szczurowski wskazują, że kryterium tej klasyfikacji stanowi gałąź prawa, w obrębie której regulowana jest określona odmiana odpowiedzialności prawnej; W. Lang natomiast, przy wyróżnieniu podstawowych odmian odpowiedzialności prawnej jednocześnie stosuje różne kryteria, w tym zasady, na jakich opiera się odpowiedzialność; W. Lang, *Spór o pojęcie odpowiedzialności prawnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1969, nr 37, Prawo IX, s. 54.

³³ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

Mając na względzie powyższe i potrafiąc nadać znaczenie pojęciom „odpowiedzialność” oraz „odpowiedzialność prawna”, należy w tym miejscu podjąć próbę wyjaśnienia fundamentalnego pojęcia dla przedmiotowej pracy – „odpowiedzialności dyscyplinarnej”.

Doktryna nie wypracowała definicji odpowiedzialności dyscyplinarnej. Próżno szukać owej także w encyklopedii, gdyż problematyka przedmiotowej pracy nie pozwoli określić jej w ramach encyklopedycznego ujęcia i ustalić, że jest ponoszona przez podmiot, którym jest pracownik państwowy w razie istotnego naruszenia powinności służbowych³⁴. Definicja wskazana w encyklopedii jest zbyt ogólnikowa, ponadto określa jedyny podmiot zdolny do poniesienia tej odpowiedzialności, którym jest pracownik państwowy. Wpływ na konstrukcję wskazanej definicji z pewnością miał czasokres publikacji rzeczzonego źródła, niemniej odnosząc ją do rozważań na temat istoty odpowiedzialności dyscyplinarnej podejmowanych na gruncie nauki prawa nie można uznać ją za kompletną.

Zważając na powyższe, jednoznaczne określenie pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej nie będzie proste. Oczywiście jest, że odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności prawnej. Problemy pojawiają się przy określeniu jej charakteru, kwalifikacji gałęziowej, zasad ukształtowania postępowania oraz zasad egzekwowania³⁵. Przytaczając za słownikiem znaczenie słowa „dyscyplina”, które ma charakteryzować ten rodzaj odpowiedzialności prawnej – jest to podporządkowanie się przepisom regulującym stosunki wewnętrzne pewnej zbiorowości, organizacji, grupy społecznej czy zawodowej³⁶. Przytoczone wyjaśnienie jawi się jako nad wyraz dobry wstęp do zdekodowania pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem kategoryzuje ono podstawy tego rodzaju odpowiedzialności prawnej wskazując na występowanie reguł, które obowiązują wewnątrz pewnej zbiorowości, organizacji, grupy społecznej czy zawodowej. W przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej owymi regułami będą najczęściej wyrażone przepisami nieskonkretyzowane wprost przewinienia dyscyplinarne (delikty dyscyplinarne), których popełnienie, tj. zarówno złamanie obowiązujących w danej grupie reguł wyrażonych przepisami, jak i interpretowanych z nich norm moralnych będzie podstawą odpowiedzialności. Powyższe wskazuje, że odpowiedzialność dyscyplinarna nie ma charakteru powszechnego, jak dla przykładu odpowiedzialność karna, gdyż dotyczy ona tylko konkretnej grupy osób. Ponosić

---

³⁴ *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1982, s. 535.

³⁵ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 67.

³⁶ S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1968, s. 147.

ją mogą wyłącznie osoby należące do danej zbiorowości za popełnione czyny w związku z przynależnością tej zbiorowości. Charakteryzując odpowiedzialność dyscyplinarną zwraca się uwagę, że ma ona charakter ustawowy. Ustawy odnoszą ją do poszczególnych podmiotów oraz określają jej podstawowe przesłanki – zakres podmiotowy oraz zakres przedmiotowy, organy ustalające odpowiedzialność oraz sankcje³⁷.

Przepisy dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej w polskim porządku prawnym są rozbudowane i różnorodne. P. Czarnecki wskazał, że suma aktów normatywnych normujących odpowiedzialność dyscyplinarną wynosi 120 (z czego 67 to ustawy, a 53 to akty pozaustawowe)³⁸. W obliczu tak wielu regulacji normatywnych, w których przewidziano różne formy odpowiedzialności dyscyplinarnej, ustalenie jej istoty jest niezwykle trudne, o czym chociażby świadczy obecny dorobek nauki w tym zakresie. W tym gąszczu aktów normatywnych odpowiedzialność dyscyplinarna występująca na gruncie niektórych pragmatyk pracowniczych określana jest mianem odpowiedzialności porządkowej i dyscyplinarnej, niemniej w większości pozostaje jednak określana wyłącznie jako odpowiedzialność dyscyplinarna³⁹. O istocie pragmatycznej odpowiedzialności porządkowej i dyscyplinarnej stanowi zastosowanie względem obwinionego sankcji o charakterze represyjnym, tj. kar za naruszenie obowiązków pracowniczych oraz reguł wykonywania zawodu⁴⁰. Represyjny charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej potwierdził Trybunał Konstytucyjny m.in. w wyroku z dnia 27 lutego 2001 r.⁴¹. Ponadto, Trybunał Konstytucyjny zważył, że nie jest słusznym identyfikowanie postępowania dyscyplinarnego z postępowaniem karnym, bowiem deontologia postępowania dyscyplinarnego jest inna niż postępowania karnego bowiem związana jest przede wszystkim ze specyfiką wykonywania niektórych zawodów oraz zasadami funkcjonowania konkretnych korporacji zawodowych. Ukształtowane w ich ramach reguły deontologiczne ukierunkowane są przede wszystkim na obronę honoru i dobra zawodu. Deontologia zawodowa musi być więc ujmowana także w perspektywie imperatywnych rozwiązań praktycznych w zakresie dotyczącym wypełniania obowiązków zawodowych, stąd odpowiedzialność dyscyplinarna związana może być z czynami, które nie podlegają

---

³⁷ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 30.

³⁸ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 67.

³⁹ Prawne pojęcie odpowiedzialności porządkowej i dyscyplinarnej występuje dla przykładu w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (t.j. Dz.U. z 2020 poz. 167 ze zm.) oraz ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (t.j. Dz.U. z 2019 poz. 1251 ze zm.).

⁴⁰ R. Hauser, T. Kuczyński [w:] *System prawa administracyjnego*, t. 11, Stosunek służbowy (red.) R. Hauser, A. Wróbel, Z. Niewiadomski, Warszawa 2017, s. 438.

⁴¹ Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

odpowiedzialności karnej. Rzeczone zasady odpowiedzialności przewiduje się zwłaszcza w odniesieniu do zawodów o dużym prestiżu społecznym (prawnicy, lekarze, nauczyciele), gdzie należyta troska o ich godność jest ważnym elementem⁴². Również Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów z dnia 27 maja 2009 r.⁴³ wskazał, że postępowanie dyscyplinarne ma charakter postępowania represyjnego, co zostanie dokładnie wyjaśnione w dalszej części pracy.

Starając się zakwalifikować odpowiedzialność dyscyplinarną do danej gałęzi prawnej P. Czarnecki wskazuje, że właściwym jest rozpoznawanie odpowiedzialności dyscyplinarnej *sensu largo* w dwóch odmiennych aspektach. Pierwszym z nich jest pracownicza odpowiedzialność porządkowa z Kodeksu pracy⁴⁴ dotycząca pracowników pozostających w stosunkach pracy. Natomiast drugi aspekt odpowiedzialności dyscyplinarnej (*sensu stricto*) dotyczy jedynie osób pozostających w stosunkach publicznoprawnego podporządkowania, poprzez co są poddani szczególnym obowiązkom dyscypliny z uwzględnieniem swoistych celów publicznych i z uwzględnieniem charakteru owych stosunków prawnych⁴⁵. Rzeczone stosunki reguluje się zarówno za zgodą osób zainteresowanych, tj. na zasadzie dobrowolności tak jest w przypadku m. in. sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, notariuszy, nauczycieli i nauczycieli akademickich oraz przedstawicieli zawodów medycznych, jak i wbrew woli danej osoby, do czego zaliczyć należy m.in. odpowiedzialność dyscyplinarną więźniów w czasie odbywania kary pozbawienia wolności. Rozważając pierwszy z przypadków, chęć wykonywania jednej ze wskazanych profesji wymaga dobrowolnego godzenia się na obowiązujące reguły wykonywania danego zawodu, w tym na podleganie przepisom odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wyrażenie zgody na ponoszenie odpowiedzialności zależne jest więc tylko i wyłącznie od podmiotu, który zmierza do podjęcia danej profesji (ubiega się o przynależność do danej grupy), bowiem osoba, która nie chce wyrazić dobrowolnej zgody na związanie się regułami wykonywania zawodu, w tym także podlegania regulacjom odpowiedzialności dyscyplinarnej, odpowiednim dla każdej z wymienionych grup zawodowych, może zrezygnować z ubiegania się o wykonywanie danego zawodu bądź z jego wykonywania zrezygnować. Na dobrowolny charakter przynależności do danej grupy wskazał m. in. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 6 października 2020 r.⁴⁶. Z

---

⁴² Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

⁴³ Uchwała SN z 27.05.2009 r., I KZP 5/09, OSNKW 2009, nr 7, poz. 51.

⁴⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 poz. 1320 ze zm.).

⁴⁵ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 67 - 68.

⁴⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z 6.10.2020 r., II DSI 33/20, LEX nr 3067430 - W przywołanym orzeczeniu Sąd Najwyższy rozpoznawał kasację obrońcy obwinionego od orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Krajowej Izby Radców Prawnych w sprawie radcy prawnego obwinionego o

kolei przykładem odpowiedzialności dyscyplinarnej uregulowanej wbrew woli danej osoby jest wskazana wyżej odpowiedzialność osadzonych⁴⁷. Zdaniem P. Czarneckiego odpowiedzialność dyscyplinarna powinna być ujmowana jako pewna kategoria prawa do karania osób indywidualnych według ich przynależności do pozwalającej na wyodrębnienie grupy społecznej czy zawodowej. Charakter prawny odpowiedzialności zdaje się być determinowany w pewnym sensie charakterem sankcji. Sankcje mogą stanowić jedno z kryteriów różnicujących daną gałąź prawa, będąc także elementem jej charakterystyki⁴⁸. Jeżeli za główną różnicę gałęziową wyróżniającą odpowiedzialność karną jako autonomiczny reżim odpowiedzialności prawnej przyjmujemy charakter sankcji (który byłby represyjny), to odpowiedzialność dyscyplinarna może okazać ściśle spokrewniona z odpowiedzialnością karną, nie jest ona jednak na tyle represyjna, by mogła zostać uznana za odpowiedzialność karną⁴⁹. Znamionym jest także kwalifikowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej jako typ odpowiedzialności karnej, który posiada administracyjny charakter⁵⁰. Odnaleźć można także poglądy, uznające, że odpowiedzialność dyscyplinarna jest reżimem międzygałęziowym i nie można jej ostatecznie

---

popęlenie przewinienia dyscyplinarnego z art. 64 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych w związku z art. 14 ust. 2 i art. 61 ust. 2 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego polegającego na nie wypełnieniu obowiązku, którym jest doskonalenie zawodowe w cyklu szkoleniowym nie uzyskując żadnego z wymaganej minimalnej liczby punktów szkoleniowych i uchybiając tym samym obowiązkowi określone w § 7 ust. 1 w zw. z § 11 Regulaminu zasad wypełniania obowiązku doskonalenia zawodowego przez radców prawnych i zadań organów samorządu służących zapewnieniu przestrzegania tego obowiązku, stanowiącego załącznik do uchwały nr 103/IX/2015 Krajowej Rady Radców Prawnych z 11 grudnia 2015 r. w sprawie Regulaminu zasad wypełniania obowiązku doskonalenia zawodowego przez radców prawnych i zadań organów samorządu służących zapewnieniu przestrzegania tego obowiązku. Wyższy Sąd Dyscyplinarny Krajowej Izby Radców Prawnych uznał obwinionego radcę prawnego za winnego popełnienia przewinienia dyscyplinarnego, wymierzając przy tym za wskazany czyn karę dyscyplinarną upomnienia. Sąd Najwyższy kasację obrońcy obwinionego oddalił jako oczywiście bezzasadną wskazując w treści uzasadnienia prawnego, że to sami radcowie prawni w uchwale dookreślili na czym polegają czyny nieetyczne przy wykonywaniu zawodu radcy prawnego i radcowie prawni są zobowiązani dotrzymywać narzuconych sobie norm, co więcej nie może ulegać wątpliwości, że zachowanie obwinionego naruszało prawo korporacyjne samorządu, którego sam jest przecież częścią i to z własnej jej woli. Jak można zauważyć w powołanym orzeczeniu wskazano wyraźnie na po pierwsze na samodzielnie ustanawiane regulacje przez samorząd zawodowy radców prawnych, które obowiązują wszystkich członków oraz na dobrowolność przynależności do wskazanej korporacji.

⁴⁷ A. Wasilewski, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, PS 2001, Nr 9, s. 25; vide art. 142 i nast. ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. 2021 poz. 53 ze zm.).

⁴⁸ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 68.

⁴⁹ M. Laskowski, *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, Themis Polska Nowa 2013, nr 1(4), s. 95 – 97.

⁵⁰ E. Bojanowski, *Dyscyplinarna odpowiedzialność pracownika administracji państwowej w prawie polskim [w:] Odpowiedzialność pracownika w administracji*, (red.) J. Łętowski, J. Pruszyński, Ossolineum 1978, s. 202 i następne.

zakwalifikować tylko do jednej gałęzi prawa⁵¹. Większość przedstawicieli doktryny uznaje jednak, że odpowiedzialność dyscyplinarna stanowi odpowiedzialność *quasi* karną znajdującą zakorzenienie w sferze prawa represyjnego⁵². Stwierdzenie, to jest już niekwestionowaną tezę, z którą należy się w pełni utożsamić. Pomimo wielu podobieństw oraz występowania swoistej relacji pokrewieństwa z odpowiedzialnością karną, to odpowiedzialność dyscyplinarna nie staje na drodze do ustalenia odpowiedzialności karnej podmiotu, który jest sprawcą tego samego czynu, czy odpowiedzialności prawnej innego rodzaju, jak cywilnej czy administracyjnej⁵³.

Warto zauważyć, że przepisy regulujące kwestie odpowiedzialności dyscyplinarnej to unormowania mające na celu utrzymanie porządku wewnątrz danej struktury społecznej lub zawodowej. U podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej leży więc próba zapewnienia prawidłowości realizowania przez członków grupy społecznej czy zawodowej nałożonych na nich obowiązków, zaś rzetelna ich realizacja jest gwarantem zapewnienia prawidłowości funkcjonowania danej grupy. W podstawowym założeniu odpowiedzialność dyscyplinarna ma zadanie porządkujące i korygujące względem potencjalnych zaniedbań ze strony członków określonej grupy społecznej bądź zawodowej⁵⁴.

R. Giętkowski zaproponował definicję odpowiedzialności dyscyplinarnej uznając, że jest ona odpowiedzialnością prawną, regulowaną normami publicznego prawa ustrojowego o randze ustawowej i określaną tą nazwą, ponoszona przez wskazane w tych normach osoby fizyczne za naruszenie obowiązków prawnych wynikających z przynależności do właściwych podmiotów publicznych, mającą na celu zapewnienie prawidłowej realizacji przez te podmioty przypisanych im zadań publicznych i realizowaną przez orzekanie sankcji wywołujących bezpośredni skutek wyłącznie w sferze stosunku pomiędzy takim podmiotem a ukaranym⁵⁵.

W. Koziulewicz podkreśla, że typowych cech reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej należy szukać w charakterze stosunków prawnych dla niego właściwych. Fundament egzystencji odpowiedzialności dyscyplinarnej stanowi przeświadczenie, że poddanie pewnych

---

⁵¹ A. Banaszkiwicz, *Prawo urzędnicze, Zarys wykładu*, Wrocław 2010, s. 49; zob. także A. Dubowik, Ł. Pisarczyk, *Prawo urzędnicze*, Warszawa 2011, s. 173.

⁵² P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 69.

⁵³ A. Szwarz, *Karny charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie [w:] Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, (red.) A. Szwarz, Poznań 1999, s. 287. Podobnie M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71; a także W. Koziulewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 14.

⁵⁴ M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018.

⁵⁵ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 71.

spraw dotyczących działalność członków pewnego środowiska pod jurysdykcję jego członków jest zasadne, gdyż przewinienia dyscyplinarne (delikty dyscyplinarne) dotyczą naruszenia określonych zasad postępowania w owym środowisku (określonych przez to środowisko), a państwo w tej sferze przekazuje kompetencje właściwym organom działającym w ramach tej grupy. Takie postępowanie determinuje fakt, że przedstawiciele zawodów będą stosować kary, które charakteryzować się będą większą skutecznością⁵⁶. Odpowiedzialność dyscyplinarną definiuje się również jako pewnego rodzaju instytucję prawną służącą do dyscyplinowania i samokontroli wypreparowanych zarówno prawnie, jak i organizacyjnie grup podmiotów w wyniku uwzględnienia swoistych celów oraz warunków ich działania, a także potrzebę zróżnicowania wymagań norm zawodowych czy etycznych, które to są stawiane członkom danej grupy⁵⁷. Wskazane pojmowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej można doprecyzować poprzez stwierdzenie, że dyscyplinowanie członków danej grupy społecznej czy zawodowej realizowane jest w drodze stosowania względem obwinionego sankcji o charakterze represyjnym.

Przechodząc do omówienia pojęcia deliktu dyscyplinarnego, dostrzec należy, że odpowiedzialności dyscyplinarnej członkowie danej grupy społecznej bądź zawodowej podlegać będą w konsekwencji zaistnienia określonych warunków, tj. wystąpienia przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej. Podstawową przesłanką jest czyn, a precyzując popełnienie zawinionego, bezprawnego dyscyplinarnie czynu, który ujemnie, w stopniu większym niż znikomy wpływa na dobra chronione przepisami danej grupy⁵⁸. W opozycji do odpowiedzialności karnej w prawie dyscyplinarnym nie istnieje katalog stypizowanych wprost deliktów dyscyplinarnych⁵⁹. Przepisy definiujące czyn, który uznawany jest za delikt dyscyplinarny mają charakter otwarty. W doktrynie podkreśla się, że są one ustawowo niedookreślone⁶⁰, ujęte w sposób ogólny, abstrakcyjny będąc w rzeczywistości konkretnym czynem indywidualnie określonego podmiotu. Wzorem nauki prawa karnego, elementy

---

⁵⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 13 - 14.

⁵⁷ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 15.

⁵⁸ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 49.

⁵⁹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna i karna notariusza – wzajemne relacje*, Rejent 2011, nr 10, s. 82 – 102.

⁶⁰ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 48.

treściowe deliktu dyscyplinarnego (jego cechy) określane są przez doktrynę – znamionami deliktu dyscyplinarnego⁶¹.

Jak wskazano wyżej definicje deliktów dyscyplinarnych należy wywodzić z przepisów. Na potrzeby przedmiotowej pracy analizie poddano definicje deliktów dyscyplinarnych wyrażonych w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁶² (*vide* art. 107 p.u.s.p.), ustawie z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze⁶³ (*vide* art. 137 p.o.p.), ustawie z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze⁶⁴ (*vide* art. 80 p.o.a.), ustawie z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych⁶⁵ (*vide* art. 64 u.o.r.p.), ustawie z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie⁶⁶ (*vide* art. 50 p.o.n.), ustawie z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela⁶⁷ (*vide* art. 75 k.n.), ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce⁶⁸ (*vide* art. 275 p.o.s.w.n.) oraz ustawach odnoszących się do przedstawicieli zawodów medycznych m.in. w ustawie z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich⁶⁹ (*vide* art. 53 u.o.i.l.), ustawie z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich⁷⁰ (*vide* art. 45 u.o.i.a.) czy ustawie z dnia 1 lipca 2011 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych⁷¹ (*vide* art. 36 u.o.s.p.p.).

W tym miejscu wskazanym jest zwrócić uwagę, że prawodawca nie jest konsekwentny w posługiwaniu się pojęciem „odpowiedzialność dyscyplinarna” czy „przewinienie dyscyplinarne”, bowiem w ustawie o izbach lekarskich, ustawie o izbach aptekarskich czy ustawie o samorządzie pielęgniarek i położnych posługuje się określeniem „odpowiedzialność zawodowa”, ponadto w ustawie o izbach lekarskich i ustawie o samorządzie pielęgniarek i położnych przewinienie dyscyplinarne określone zostało jako „przewinienie zawodowe”, a w ustawie o izbach aptekarskich „przewinienie w zakresie odpowiedzialności zawodowej”. Co więcej, wymienione ustawy wyraźnie odróżniają odpowiedzialność zawodową od

---

⁶¹ Pojęciem znamion deliktu (przewinienia) dyscyplinarnego posługują się m. in. R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 185; A. Bojańczyk, T. Razowski, *Konsekwencje procesowe przewinienia dyscyplinarnego będącego przestępstwem*, Prok. i Pr. 2009, Nr 11 – 12, s. 43; P. Kardas, *Przewinienie dyscyplinarne o charakterze ciągłym*, Rejent 2010, Nr specjalny, s. 108.

⁶² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.).

⁶³ Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1360 ze zm.)

⁶⁴ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.).

⁶⁵ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166 ze zm.).

⁶⁶ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1799 ze zm.).

⁶⁷ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 984 ze zm.).

⁶⁸ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.).

⁶⁹ Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1342 ze zm.).

⁷⁰ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1850 ze zm.).

⁷¹ Ustawa z dnia 1 lipca 2011 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 682).

odpowiedzialności karnej oraz odpowiedzialności dyscyplinarnej. Taki wniosek implikuje treść art. 54 ust. 1 u.o.i.l., art. 52 u.o.i.a. oraz art. 37 u.o.s.p.p., z których wynika, że postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej toczy się niezależnie od postępowania karnego lub postępowania dyscyplinarnego dotyczącego tego samego czynu. Ustawodawca nie sprecyzował co rozumie pod pojęciem odpowiedzialności zawodowej. Analiza komentarza do art. 54 u.o.i.l. wskazuje, że odpowiedzialność dyscyplinarna członków izb lekarskich została unormowana w Kodeksie pracy w dziale czwartym w rozdziale VI „Odpowiedzialność porządkowa pracowników” i dotyczy jedynie lekarzy, którzy wykonują swój zawód na podstawie umowy o pracę. J. Berezowski i P. Malinowski twierdzą zaś, że „Odpowiedzialność dyscyplinarna, o jakiej mowa w komentowanym artykule, to tylko taka pracownicza odpowiedzialność porządkowa, która wiąże się z wykonywaniem zawodu lekarza. Mowa tu przede wszystkim o takich naruszeniach obowiązków pracowniczych, które mogą być jednocześnie podstawą odpowiedzialności zawodowej. Stawienie się do pracy pod wpływem alkoholu stanowi złamanie obowiązków pracowniczych, Kodeksu Etyki Lekarskiej, a także prawa karnego w zakresie narażenia na niebezpieczeństwo. W takim przypadku zbieg przepisów, które są podstawą do pociągnięcia lekarza do odpowiedzialności, powoduje, że wszczęte mogą być aż trzy rodzaje postępowań. W takiej sytuacji możliwe jest zastosowanie przepisu z art. 54 ust. 2 i zawieszenie postępowania. Podstawą odpowiedzialności pracowniczej w przypadku wykonywania zawodu lekarza może być również naruszenie regulaminu organizacyjnego podmiotu wykonującego działalność leczniczą, który to regulamin obligatoryjnie ustalany jest przez kierownika podmiotu (...)”⁷². Powyższe rodzi zasadniczą wątpliwość – czy tak rozumianą odpowiedzialność dyscyplinarną winno utożsamiać się z odpowiedzialnością pracowniczą wynikającą z Kodeksu pracy⁷³? **Autor rozprawy wskazuje, że należy jednoznacznie przyjąć, iż ustawodawca używając pojęcia odpowiedzialności zawodowej odnosi je do określenia określenie postępowania, które zarówno w innych zawodach, jak i doktrynie określa się mianem odpowiedzialności dyscyplinarnej.** Analizując akty prawne również w kontekście historycznym, niezależnie od używanego

---

⁷² J. Berezowski, P. Malinowski [w:] J. Berezowski, P. Malinowski, *Ustawa o izbach lekarskich. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 54, źródło: SIP LEX (dostęp: 30.07.2022 r. 20:08).

⁷³ D. Bek, J. Hanc, A. Jaworska-Wieloch, O. Sitarz, P. Zawiejski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019, s. 107-108.– wskazują, że „Zasadnicza trudność (...) polega na tym, iż ustawodawca nie sprecyzował bliżej, co rozumie pod pojęciem odpowiedzialności dyscyplinarnej. Nie jest zatem klarowne czy ten rodzaj odpowiedzialności stanowi synonim dla odpowiedzialności pracowniczej, czy też jak w przypadku zawodu pielęgniarki i położnej jest to po prostu niezależne postępowania, prowadzone na terenie jednostki organizacyjnej, w której lekarz lub lekarz dentyista udziela określonych świadczeń. Utożsamianie zatem odpowiedzialności zawodowej i dyscyplinarnej do tej grupy zawodowej jest zabiegiem wysoce ryzykownym.”

sformułowania bądź odpowiedzialności dyscyplinarnej bądź odpowiedzialności zawodowej, zawsze chodziło o ten sam rodzaj (reżim) odpowiedzialności. W literaturze przedmiotu dotyczącej odpowiedzialności zawodowej przedstawiciele zawodów medycznych, często można spotkać sformułowanie „odpowiedzialność dyscyplinarna” gdy omawiane są zagadnienia z powyższego obszaru. **Chociażby z tych względów autor rozprawy wyraża pogląd, że owe pojęcia „odpowiedzialności zawodowej” i „odpowiedzialności dyscyplinarnej” w wyżej wskazanym zakresie należy utożsamiać.**

Wracając do definicji deliktu dyscyplinarnego, z wyżej wymienionych przepisów normujących podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej, jej podstawą jest zachowanie polegające na postępowaniu sprzecznym z prawem, zasadami etyki lub deontologii zawodowej, postępowaniu sprzecznym z godnością zawodu bądź uchybiającym godności sprawowanego urzędu czy naruszeniem swych obowiązków zawodowych lub naruszeniem przepisów związanych z wykonywaniem zawodu⁷⁴. Zasady etyki zawodowej sprecyzowane zostały przez członków danych samorządów w ramach uchwał ustanawiających kodeksy etyki zawodowej. Statuują one także podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej poprzez doprecyzowanie czynów polegających na uchybieniu godności urzędu czy zawodu, a także wskazują wprost zachowania sprzeczne z etyką zawodową. Dla przykładu art. 3 ust. 1 KERP⁷⁵ traktuje, że naruszenie postanowień tego kodeksu stanowi podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej. O słuszności twierdzeń w przedmiocie zarówno podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak i definicji deliktu dyscyplinarnego poza doktryną przesądza także orzecznictwo Sądu Najwyższego, który to w jednym z wyroków w wyroku zważył, że deliktem dyscyplinarnym (przewinieniem zawodowym) jest postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i deontologii zawodowej oraz przepisami prawnymi dotyczącymi wykonywania zawodu aptekarza (art. 45 u.o.i.a.). Ustalenie zaistnienia takiego deliktu winno precyzyjnie wskazywać na to, którą z form zachowanie aptekarza wypełniło, a także w zależności od tego czy naruszono zasady etyki i deontologii czy też przepisy prawa – które zasady lub przepisy prawa obwiniony aptekarz naruszył. W zakresie zasad etyki taką podstawą są niewątpliwie przepisy Kodeksu Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej, będącego załącznikiem do Uchwały Nr VI/25/2012 VI

---

⁷⁴ Zob. m.in.: wyrok WSA w Gliwicach z 19.12.2017 r., IV SA/Gl 560/17, LEX nr 2422473, wyrok WSA w Białymstoku z 19.10.2023 r., II SA/Bk 478/23, LEX nr 3624710; wyrok WSA w Warszawie z 13.08.2014 r., VI SA/Wa 394/14, LEX nr 1508580.

⁷⁵ Uchwała Nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Izby Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. Radc.2023.2.7.

Krajowego Zjazdu Aptekarzy z dnia 22 stycznia 2012 r. w sprawie przyjęcia Kodeksu Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁶.

Rzeczony wywód prowadzi do konstatacji, że odpowiedzialność dyscyplinarna jest szczególnym rodzajem odpowiedzialności prawnej, która jest związana z członkostwem w określonej grupie⁷⁷ (w przypadku niniejszej pracy – w określonej grupie zawodowej). Jej podstawy określają przepisy wyrażone w aktach normatywnych rangi ustawowej, przy czym często dokładne określenie znamion deliktów dyscyplinarnych możliwe jest w oparciu o akty normatywne powzięte przez członków samorządów zawodowych, gdyż nie zostały wyrażone *ipso iure* w ustawach. Swego rodzaju dualizm aktów normatywnych jest konsekwencją niedookreślenia czynów kwalifikowanych jako delikty dyscyplinarne w ustawach, który nie ma miejsca na gruncie odpowiedzialności karnej. Niniejsze powoduje, że przesądzając o podstawach czynu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej najpierw koniecznym będzie ustalenie czy w świetle zarówno ustaw jak i aktów normatywnych ustanowionych przez samorzady zawodowe możliwe jest stwierdzenie wypełnienia znamion deliktu dyscyplinarnego, a tym samym zakwalifikowanie czynu, popełnionego przez członka danej grupy zawodowej, jako deliktu dyscyplinarnego. Konsekwencją egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej będzie postępowanie dyscyplinarne prowadzone przez organy samorządu zawodowego, a w przypadku stwierdzenia popełnienia deliktu dyscyplinarnego orzeczenie również przez organy samorządu zawodowego kary dyscyplinarnej przewidzianej ustawą, a następnie jej wykonanie.

Dorobek doktryny potwierdza fakt, że przewinieniem (deliktem) dyscyplinarnym jest:

1. czyn,
2. dyscyplinarnie bezprawny – wypełniający znamiona deliktu dyscyplinarnego (zakazany przez prawo dyscyplinarne, co oznacza, że czyn ten jest zarówno objęty formalnym zakazem dyscyplinarnym oraz nie jest objęty kontratypem dyscyplinarnym wyłączającym bezprawność),
3. społecznie szkodliwy (w odpowiednim rozumieniu na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej – tj. wpływający ujemnie czyn, w stopniu większym niż znikomy, na dobra chronione wyrażone przepisami o podstawie odpowiedzialności

---

⁷⁶ Uchwała Nr VI/25/2012 IV Krajowego Zjazdu Aptekarzy z dnia 22 stycznia 2012 r. w sprawie przyjęcia Kodeksu Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej (Aptek.2012.1.22); zob. wyrok SN z 11.08.2020 r., I KK 20/20, LEX nr 3042176.

⁷⁷ Postanowienie NSA z 3.12.2013 r., II GSK 2200/13, LEX nr 1435109; Postanowienie NSA z 8.11.2013 r., II GSK 2131/13, LEX nr 1541991.

dyscyplinarnej⁷⁸),

4. zawiniony (tzn. popełniony w jednej z czterech form winy, a także popełniony przy braku okoliczności wyłączających winę⁷⁹).

Na gruncie powyższego stwierdzić należy, że zachowanie podlegające karze dyscyplinarnej sędziego, prokuratora, adwokata, radcy prawnego, notariusza, nauczyciela, nauczyciela akademickiego oraz przedstawiciela zawodu medycznego musi być czynem. Jak wskazuje W. Kozielowicz – czyn jest koniecznym i podstawowym elementem przewinienia dyscyplinarnego⁸⁰. Przedmiotowe zagadnienie (czyń jako podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej) zostanie rozwinięte w dalszej części pracy.

Tak więc pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej możliwe jest wyłącznie w momencie kumulatywnego spełnienia wymienionych przesłanek. Zaistnienie ich wszystkich pozwala na stwierdzenie, że mamy do czynienia z przewinieniem dyscyplinarnym⁸¹. Należy uznać zatem, że delikt dyscyplinarny oznacza każdy czyn, który będzie zindywidualizowany, zawiniony (umyślnie lub nieumyślnie) i dyscyplinarnie bezprawny, popełniony przez działanie lub zaniechanie w trakcie i w ramach wykonywania zadań wynikających z obowiązków nałożonych przez ustawy, a często sprecyzowany przez akty normatywne obowiązujące w określonych samorządach zawodowych. Ponadto, delikt dyscyplinarny to zachowanie, które w stopniu większym niż znikomy wpływa na dobra chronione przepisami danej grupy zawodowej, najczęściej wiążąc się z negatywną społeczną oceną wizerunku danego przedstawiciela zawodu⁸².

---

⁷⁸ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 50.

⁷⁹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w administracji publicznej a nauka prawa karnego materialnego [w:] Przegląd dyscyplin badawczych pokrewnych nauce prawa i postępowania administracyjnego*, (red.) S. Wrzosek, M. Domagała, J. Izdebski, T. Stanisławski, Lublin 2020, s. 605.

⁸⁰ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 50.

⁸¹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 184.

⁸² K. Ceglarska-Piłat, M. Zbrojewska [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, red. P. Kruszyński, Warszawa 2016, art. 80, źródło: SIP LEX (dostęp: 14.08.2022 r. 10:53).

2. Geneza i rozwój odpowiedzialności dyscyplinarnej

Wśród stosunkowo dużej ilości publikacji poświęconej tematyce odpowiedzialności dyscyplinarnej ciężko jest znaleźć wyczerpujące i kompleksowe omówienie jej genezy czy rozwoju. Zdaniem P. Czarneckiego, taki stan rzeczy wynika prawdopodobnie z powszechnego stwierdzenia, iż gałąź prawa dyscyplinarnego po prostu - nie istnieje. Zwraca przy tym słuszną uwagę, że wyróżnieniu każdej dziedziny prawa muszą towarzyszyć skrupulatne badania mające na celu wskazanie najbardziej odległych podwalin danej regulacji⁸³. Zauważalna jest tendencja autorów publikujących na temat odpowiedzialności dyscyplinarnej do marginalizowania tego zagadnienia, co nie jest zrozumiałe. Bezsportnym zdaje się być to, że choćby ogólne zapoznanie się z historią danej instytucji prawnej prowadzi do odnalezienia podstaw wnioskowania na temat jej funkcji, cech, celu oraz drogi kształtowania. Nadto, pochylenie się nad genezą i rozwojem odpowiedzialności dyscyplinarnej z powodzeniem mogłoby stanowić dodatkowy argument przemawiający za wyodrębnieniem prawa dyscyplinarnego jako samodzielnej gałęzi prawa.

Przedmiotowa praca również nie jest skoncentrowana wyłącznie na całościowym przedstawieniu genezy i rozwoju odpowiedzialności dyscyplinarnej. Niemniej, ten podrozdział pracy ma za zadanie przybliżyć i uwidocznić proces kształtowania się tego rodzaju odpowiedzialności na przestrzeni czasu, co ułatwi dostrzeżenie funkcji, cech i celów, które charakteryzowały ją w trakcie rozwoju i są wyraźnie zauważalne także dzisiaj.

Pierwsze doniesienia, które możemy poczytywać za podwaliny odpowiedzialności dyscyplinarnej pojawiają się już w starożytności. Herodotus – historyograf grecki, zwany ojcem historii⁸⁴, przytoczył opowieść o królu Imperium Perskiego Kambizesie i jego postępowaniu względem sprzedajnego sędziego, którego zachowanie w dzisiejszych czasach mogłoby wyczerpać znamiona czynu stypizowanego w art. 228 § 3 k.k. „(...) Sisamnes, jednego z sędziów królewskich, kazał król Kambizes stracić i całkiem odrzeć ze skóry, ponieważ za pieniądze wydał niesprawiedliwy wyrok; a po ściągnięciu mu skóry kazał z niej wyciąć pasy i napiąć na krzesło, na którym w sądzie zasiadał. Następnie w miejsce zabitego i odartego ze skóry Sisamnesa mianował sędziego jego syna i zalecił mu pamiętać o tym, na jakim krześle siedząc wydaje wyroki”⁸⁵. Wskazana opowieść była m.in. inspiracją dla niderlandzkiego

---

⁸³ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 35.

⁸⁴ *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1982, s. 272.

⁸⁵ Herodot, *Dzieje* (przełożenie i opracowanie S. Hammer), Czytelnik Spółdzielnia Wydawnicza, 1959, t. II, s. 13.

malarza Gerarda Davida (1460-1523), który namalował dyptyk pt. „Sprawiedliwość Kambyzesa” stanowiący eksponat kolekcji muzealnej Groeninge Muzeum w Brugii (Belgia)⁸⁶.

Za pierwowzór przepisów kształtujących odpowiedzialność dyscyplinarną należy przyjąć regulacje, które obowiązywały członków średniowiecznych cechów rzemieślniczych oraz kupieckich. Patrząc przez pryzmat obecnych czasów, ówczesne organizacje określilibyśmy mianem korporacji zawodowych. To właśnie w ich kręgach powstały pierwsze regulacje o charakterze dyscyplinującym. Charakterystyczną cechą przepisów owego okresu było wycinkowe uregulowanie katalogu zachowań uznanych za niedopuszczalne wraz z katalogiem sankcji w przypadku naruszenia obowiązujących norm. Przepisy obowiązujące członków zrzeszeń zawodowych znajdowały zastosowanie wyłącznie do ściśle określonego kręgu podmiotów (członków danego cechu rzemieślniczego czy kupieckiego), a poddanie tej odpowiedzialności członka danego zrzeszenia nie zwalniało od możliwości poddania go innemu rodzajowi odpowiedzialności prawnej⁸⁷. Powyższe świadczy o wysokim stopniu samodzielności posiadanym przez średniowieczne korporacje zawodowe. Do takich wniosków prowadzi uprawnienie niezależnego od innych władz karania członków danej korporacji zawodowej poprzez innych współczłonków samorządu.

O kształtowaniu się odpowiedzialności dyscyplinarnej w okresie średniowiecza świadczą także regulacje odnoszące się do studentów uniwersytetów. Przepisy kształtujące ten rodzaj odpowiedzialności już w ustroju feudalnym wprowadzały odpowiedzialność wykazującą pewne cechy odpowiedzialności dyscyplinarnej. Dla przykładu władze uniwersytetów w krajach Zachodniej Europy już w XIII i XIV w. otrzymały kompetencje do stosowania kar względem studentów za drobniejsze przewinienia, niemniej prawo dyscyplinarne nie było wówczas wyodrębnione z powszechnego prawa karnego. Również granica pomiędzy prawem karnym a cywilnym nie występowała wtedy dość wyraźnie, co znalazło swój wyraz w przepisach rodzaju dyscyplinarnego⁸⁸. Tendencje pojawiające się w krajach Zachodniej Europy znalazły także odzwierciedlenie w średniowiecznej historii naszego Kraju, bowiem w akcie erekcyjnym z 1364 r. pierwszej polskiej szkoły wyższej (Studium Generale w Krakowie – obecnie Uniwersytet Jagielloński w Krakowie)⁸⁹, król Kazimierz

---

⁸⁶ Strona internetowa Groeninge Muzeum w Brugii, źródło: <https://www.museabrugge.be/collecties/collecties-musea-brugge/oordeel-van-cambyses-gerard-david> (dostęp: 15.08.2022 r. 18:46).

⁸⁷ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 35 – 36.

⁸⁸ Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 19 – 20.

⁸⁹ Strona internetowa Muzeum Historii Polski, źródło: <https://muzhp.pl/pl/e/1209/zalozenie-uniwersytetu-w-krakowie> (dostęp: 15.08.2022 r. 22:42).

Wielki zagwarantował dla studentów prawo do ich własnego rektora, którego mieli wybierać z własnego grona, a który sprawował władzę sądową w ściśle określonych wypadkach. Sprawowana władza miała obejmować lekkie sprawy karne w pierwszej i ostatniej instancji takie jak znieważenie, naruszenie nietykalności cielesnej czy bójka⁹⁰. Od rozstrzygnięć wydanych w pierwszej instancji przewidziano prawo do apelacji. Ponadto, rektor w każdym przypadku miał być zawiadamiany, gdy w stosunku do studentów albo pracowników uczelni poradzono postępowanie karne. Ściągnięcie oraz pozbawienie wolności podległych mu osób uzależnione było od zgody rektora⁹¹. *Nota bene*, wskazana informacja z pewnością byłaby wartościowa do opracowania tematu związanego z genezą instytucji immunitetu. Wracając do początków regulacji o charakterze dyscyplinarnym, odnotować należy, że zakres władzy uczelni krakowskiej z czasem ulegał rozszerzeniu. Kierujący diecezją krakowską biskup Zbigniew Oleśnicki w 1448 r. delegował część swojej władzy sądowej na rektora, przekazując uprawnienie do orzekania w sprawach ciężkich przestępstw bez konieczności odsyłania ich do sądu biskupiego⁹². Kierunek regulacji dyscyplinarnych w szkołach wyższych był kontynuowany, bowiem podobne rozwiązania przyjęto w tworzonej pod koniec XVI w. Akademii Zamojskiej, której rektor posiadał prawo do sądenia studentów w sprawach dyscyplinarnych bez możliwości apelowania, a w przypadku profesorów istniała możliwość odwołania się od wyroku do sądu biskupa chełmskiego. Istotnym elementem tego samorządu było prawo asystowania przy orzekaniu oraz egzekwowaniu kar dyscyplinarnych przez kolegium radnych wywodzących się z grona studentów⁹³. W ocenie Z. Leońskiego rozwój przepisów kształtujących odpowiedzialność dyscyplinarną w Polsce wymaga odniesienia się do „Ustawy Komissyi Edukacji Narodowej dla Stanu Akademickiego i na szkoły w Krajach Rzeczypospolitej przepisane” z 1783 r., która stanowi dowód postępowej myśli wieku oświecenia. Rozwój polskiego ustawodawstwa dyscyplinarnego został przerwany przez zabory. Na ten okres przypadało pełne wykształcenie się prawa dyscyplinarnego słuchaczy szkół wyższych. Poczytywane było wtedy za szczególne prawo karne, dostosowane do potrzeb uczelni, które usamodzielniało się w stosunku do powszechnego prawa karnego. Samodzielność wyrażała się poprzez założenie, iż odpowiedzialność dyscyplinarna jest niezależna od innych rodzajów odpowiedzialności ponoszonej za ten sam czyn, a obowiązujące ówczesne przepisy używały określenia - odpowiedzialność dyscyplinarna. Stosowane dawniej kary cielesne,

---

⁹⁰ W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, Journal of modern science, t. 1/44/2020, s. 128 – 129.

⁹¹ K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900, s. 34 – 35.

⁹² K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900, s. 453 – 454.

⁹³ J. A. Wadowski, *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej*, Warszawa 1899-1900, s. 95.

majątkowe oraz utraty wolności ewoluowały w sankcje polegające na oddziaływaniu moralnym lub sankcje, których konsekwencją było pozbawienie korzyści jakie dawała przynależność do danej grupy wraz z możliwością całkowitego wykluczenia. Treść przewinienia dyscyplinarnego, która była pierwotnie określana na wzór kodeksu karnego zaczęła być ujmowana bardzo ogólnie w formie jednego przepisu⁹⁴.

Rozwój wydęzionego rodzaju odpowiedzialności dyscyplinarnej zauważalny był również w wojsku, gdyż rozdzielono wcześniej jednolitą i prawnie nieograniczoną odpowiedzialność przed dowódcą na odpowiedzialność karną i odpowiedzialność przed przełożonym czy honorowym sądem⁹⁵. Otóż, już w szesnastowiecznym prawie wojskowym unormowano zasady karania żołnierzy, którzy dopuścili się drobniejszych wykroczeń w związku z pełnioną służbą. Regulacje w przypadku drobniejszych wykroczeń przewidywały odstąpienie od konieczności powołania sądu wojskowego przy jednoczesnym powierzeniu wymierzania kary dowódcom wojskowym czy przełożonym nad żołnierzami popełniającymi delikt dyscyplinarny⁹⁶. Nadmierna surowość karania drobnych wykroczeń, często połączona ze swobodnym określeniem zakresu czynów oraz dolegliwości co do kar wymusiła w okresie Oświecenia reformy w systemie sądownictwa wojskowego. Tym samym, kodeksy przyjmowane w drugiej połowie XVIII w. zawierały wiele ograniczeń. W świetle nowych regulacji decyzja stanowiąca o karze dla żołnierza musiała być wydana na piśmie w formie wyroku podpisanego poprzedzającego jej wykonaniem, a dolegliwość orzeczonej kary nie mogła przekraczać określonej prawem granicy⁹⁷.

W procesie formowania się odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników zaznaczyć trzeba okres monarchii absolutnych, w których odnotowano znaczący rozwój struktur biurokratycznych, co wymusiło na władcach koniec epoki osobistego sądenia i karania podległych im urzędników. Wymaga podkreślenia fakt, że w państwie absolutnym władza monarchy była w zasadzie nieograniczona, natomiast rozwój prawa publicznego stopniowo tę władzę ograniczał. Urzędnik przestawał być sługą panującego, bowiem jego stosunek służbowy regulowały przepisy prawa, a orzekane kary wobec urzędników stawały się coraz bardziej zobiektywizowane. Rażąco naruszenia prawa określono jako przestępstwa urzędnicze, za które urzędnik ponosił odpowiedzialność karną przed sądem, zaś karanie przewinień

---

⁹⁴ Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 21.

⁹⁵ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 20.

⁹⁶ T. Ciesielski, *Armia Koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009, s. 391 oraz J. Kamiński, *Historia sądownictwa wojskowego w dawnej Polsce*, Warszawa 1928, s. 128-129.

⁹⁷ W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, *Journal of modern science*, t. 1/44/2020, s. 130.

charakteryzujących się niższym stopniem naruszenia prawa zostały pozostawiane osądowi przełożonych. Z czasem jednak rola przełożonych w wymierzaniu sankcji dyscyplinarnych ulegała stopniowej marginalizacji na rzecz powoływanych w strukturach administracji organów kolegialnych wzorowanych na sądach. Ich działanie regulowały coraz bardziej dokładne przepisy. Uznaje się, że ten model odpowiedzialności zapoczątkował odpowiedzialność dyscyplinarną w administracji państwowej, która następnie była protoplastą dla odpowiedzialności dyscyplinarnej w rodzącym się w państwach samorządzie terytorialnym⁹⁸.

W okresie przedrozbiorowym, w Polsce aparat urzędniczy był na tyle słaby i nieliczny, że w porównaniu do aparatu urzędniczego funkcjonującego w państwach ościennych procesy wpływające na rozwój odpowiedzialności dyscyplinarnej nie mogły zachodzić z bliźniaczą dynamiką. W polskiej nauce prawa co do zasady zgodnie przyjmuje się, że odpowiedzialność dyscyplinarna, sprawowana w postaci sądu koleżeńskiego oceniającego niewłaściwe zachowanie członków danej grupy zawodowej powstała na naszym kontynencie wraz z ukształtowaniem się państwa prawnego, tj. w XIX w.⁹⁹. W państwach zaborczych odpowiedzialność dyscyplinarna obejmowała urzędników administracji państwowej, sędziów, żołnierzy, urzędników samorządu terytorialnego, członków samorządów zawodowych (adwokatów i lekarzy) oraz destynatariuszy niektórych zakładów administracyjnych¹⁰⁰. Jako przykład rozwoju odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów można wskazać unormowania zawarte w austriackiej ustawie z 21 maja 1868 r. o postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko urzędnikom sędziowskim i niedobrowolnego przenoszenia tychże na inne miejsce i w stan spoczynku. Ustawa miała moc prawną na terenie byłego zaboru austriackiego aż do roku 1929. We wskazanym akcie prawnym zawarto następujący przepis „Do obowiązków urzędników sędziowskich należy także, ażeby nie okazywali się niegodnymi czci i zaufania, jakiego ich godność wymaga, przez swe zachowanie się w urzędzie i poza nim”¹⁰¹. Sądami dyscyplinarnymi były wtedy Sąd Najwyższy i sądy dyscyplinarne¹⁰². Kontynuując wątek odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, przenieśmy się na obszar zaboru pruskiego, gdzie regulacje odnoszące się do wskazanej wyżej odpowiedzialności zostały wydane w roku 1851 i

---

⁹⁸ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 20.

⁹⁹ Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 16 – 30, podobnie R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 20 oraz W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, *Journal of modern science*, t. 1/44/2020, s. 127.

¹⁰⁰ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 20.

¹⁰¹ M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019, s. 255.

¹⁰² W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów w Polsce do 2001 r. – rys historyczny*, *Kwartalnik KRS* 4/2016, s. 35-42.

1865, natomiast na ziemiach polskich objętych zaborem rosyjskim Tymczasowa Rada Stanu Królestwa Polskiego w roku 1917 uregulowała omawianą kwestię. Sądami dyscyplinarnymi dla sędziów były sądy apelacyjne oraz Sąd Najwyższy¹⁰³.

Analizując kolejne etapy rozwoju odpowiedzialności dyscyplinarnej w okresie II RP zauważyć trzeba przepisy obowiązujące polskich urzędników państwowych, które wdrożono jeszcze przed odzyskaniem niepodległości na mocy reskryptu Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z 11 czerwca 1918 r.¹⁰⁴. W. Bednaruk wskazuje, że analiza porównawcza rozwiązań przyjętych w wymienionym akcie prawnym pozwala na stwierdzenie, że były one wzorowane na regulacjach austriackich zawartych w przepisach o postępowaniu dyscyplinarnym wobec urzędników z 1860 r. (Kaiserliche Verordnung vom 10. März 1860 über die Disciplinäre Behandlung der k.k. Beamten und Diener, Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 1869, nr 64)¹⁰⁵. Na gruncie przedmiotowych przepisów urzędnik ponosił odpowiedzialność dyscyplinarną niezależnie od odpowiedzialności karnej, odpowiadając za swoje nieprawidłowe postępowanie, uchybienie obowiązkom służbowym, wykroczenie lub przestępstwo służbowe. Katalog kar obejmował aż dziewięć rodzajów sankcji (upomnienie, grzywna, odmówienie urlopu, nagana, wstrzymanie awansu, translokację do innej miejscowości, przeniesienie na urząd o niższej kategorii płacy, złożenie z urzędu – dymisja oraz wydalenie ze służby). Postępowanie w ramach odpowiedzialności dyscyplinarnej było dwuetapowe, wobec czego utworzono dwustopniowe komisje dyscyplinarne, a od decyzji zwierzchnika o nałożeniu kary przysługiwało odwołanie do szefa organu nadrzędnego. Analiza praktyki orzeczniczej pierwszych lat istnienia niepodległego państwa polskiego wskazuje, iż nie brakowało problemów wynikających z nieprecyzyjnych przepisów. Przykładowo przepisy nie wskazywały, czy urzędnik poniesie odpowiedzialność za nieprawidłowe postępowanie poza miejscem pracy. Jak wynika z dorobku doktryny organy dyscyplinarne traktowały owe przepisy rozszerzająco, nakładając na funkcjonariuszy publicznych obowiązek godnej postawy również w prywatnej sferze życia. Problematyczne było również orzekanie kar, bowiem przepisy nie określały za jaki rodzaj przewinień ponosiło się tę czy inną karę¹⁰⁶.

---

¹⁰³ M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019, s. 255.

¹⁰⁴ Reskrypt Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z 11.6.1918 r., *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, nr 6, poz. 13.

¹⁰⁵ W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, *Journal of modern science*, t. 1/44/2020, s. 130.

¹⁰⁶ W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, *Journal of modern science*, t. 1/44/2020, s. 130-131.

Receptą na rozwiązanie wymienionych problemów była ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o Państwowej służbie cywilnej (Dz. U. z 1922 r., nr 21, poz. 164). Wskazany akt prawny rozgraniczał odpowiedzialność dyscyplinarną od odpowiedzialności porządkowej. Pierwszą z nich urzędnik ponosił za występki służbowe (naruszenie obowiązków służbowych, które powodują obrazę interesu publicznego lub narażają na szkodę dobro publiczne), zaś odpowiedzialność porządkową egzekwowano za wykroczenia służbowe (naruszenie obowiązku służbowego, nieposiadające znamion występków służbowego). Swoistym *novum* w stosunku do poprzednio obowiązujących przepisów było zawężenie katalogu kar dyscyplinarnych. Ponadto, odrębną ustawą z dnia 17 lutego 1922 r. o Organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym (Dz.U. z 1922 r. Nr 21, poz. 165) określono strukturę organów dyscyplinarnych, które orzekały w sprawach urzędników oraz zasady postępowania przed nimi¹⁰⁷. Starano się rozwijać prawodawstwo w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej, o czym świadczą kolejne akty prawne normujące ten rodzaj odpowiedzialności prawnej wśród kolejnych kategorii pracowników administracji. Do tego grona należeli m. in. pracownicy zakładów publicznych tacy jak nauczyciele, w tym także nauczyciele akademicy oraz pracownicy określonych przedsiębiorstw państwowych (dla przykładu pracownicy Polskiego Monopolu Spirytusowego, Państwowego Banku Rolnego, Polskich Kolei Państwowych czy Poczty Polskiej Telegraf i Telefon). Warto zauważyć, że odrębnie została uregulowana odpowiedzialność członków Najwyższej Izby Kontroli, prokuratorów i sędziów jako szczególny rodzaj urzędników państwowych. Odpowiedzialność dyscyplinarna obejmowała także żołnierzy i funkcjonariuszy służb zmilitaryzowanych. Dodatkowo taki rodzaj odpowiedzialności występował w samorządach zawodowych adwokatów, notariuszy oraz lekarzy. O rozwoju odpowiedzialności dyscyplinarnej świadczy fakt, że ustanowiono ją również wobec przedstawicieli pewnych zawodów, którym nie utworzono samorządu (rzecznicy patentowi, pośrednicy ubezpieczeniowi, kierownicy i osoby nadzorujące w zakładach górniczych). Kolejną grupą, na których przedstawicieli rozciągała się odpowiedzialność dyscyplinarna byli głównie destynariusze państwowych szkół wyższych, więzień i zakładów poprawczych¹⁰⁸.

Rozpoczynający się po drugiej wojnie światowej okres przyniósł Polsce zasadnicze przeobrażenia ustroju, które zmierzały do budowy, a następnie umacniania elementów ustroju socjalistycznego. Kształtowano nowy ustrój polityczny oraz ekonomiczny, czemu

---

¹⁰⁷ W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, Journal of modern science, t. 1/44/2020, s. 130-133.

¹⁰⁸ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 21-22.

towarzyszyło przewartościowanie i nowe uzasadnienie pojęć, a przy tym zasad we wszelkich dziedzinach. Oczywistym jest, że powyższe nie pozostało bez wpływu na prawo dyscyplinarne, bowiem przepisy prawa pozostają w ścisłym związku z rozwojem założeń ustrojowych państwa, a także panujących poglądów naukowych, względem czego w mniejszym lub większym stopniu muszą być do nich dostosowane. W innym wypadku powstałby dysonans pomiędzy założeniami rozwijającego się ustroju zarówno politycznego, jak i społecznego, gospodarczego i kulturalnego a obowiązującymi przepisami prawa, które mają bezpośredni wpływ na wymienione dziedziny¹⁰⁹.

Dobrym przykładem dostosowywania przepisów prawa do panującego ustroju w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury¹¹⁰, w którym zawarto rozdział poświęcony odpowiedzialności dyscyplinarnej. Na podstawie rzeczonyj ustawy adwokat odpowiadał za postępowanie sprzeczne z interesem mas pracujących, z zasadami prawa, słuszności lub godności, bądź też za naruszenie swych obowiązków zawodowych. Ważkim jest zwrócić uwagę jak mocno zostały ograniczone prawa samorządu i jak ściśle był on uzależniony od organów państwa, bowiem na mocy wskazanej ustawy zawieszono prawo wyboru organów samorządu adwokackiego, a ponadto w składach komisji adwokackich mogli uczestniczyć przedstawiciele władz partyjnych. Minister posiadał uprawnienie do zwolnienia od warunku posiadania wykształcenia prawniczego osoby, która ubiegała się o wpis na listę adwokatów. Ponadto, w skład wojewódzkiej komisji dyscyplinarnej orzekającej w sprawach dyscyplinarnych adwokatów wchodził: delegat wojewódzkiej rady narodowej, delegat rady adwokackiej i sędzia delegowany przez prezesa sądu apelacyjnego. Odwołanie od rozstrzygnięć wojewódzkiej komisji dyscyplinarnej rozpoznawała Wyższa Komisja Dyscyplinarna pod nadzorem administracyjnym Ministra Sprawiedliwości. Przewidziano również możliwość złożenia rewizji do Sądu Najwyższego od orzeczeń Wyższej Komisji Dyscyplinarnej. Istotnym jawi się także wzmocnienie statusu prokuratora, który zyskał prawo do uczestniczenia w postępowaniu niezależnie od rzecznika dyscyplinarnego. Prawo dyscyplinarne było poddawane nieustannym modyfikacjom w celu skorelowania z obecnym nurtem politycznym, ekonomicznym i społecznym państwa. W ustawie z 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury¹¹¹ kolejnym ograniczeniem poddano samorząd adwokacki, gdyż adwokat zobowiązany był wykonywać zawód wyłącznie w zespole adwokackim. Nadto, Minister Sprawiedliwości zyskał uprawnienie do uchylania uchwał organów samorządu adwokackiego

---

¹⁰⁹ Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 90 – 120.

¹¹⁰ t.j. Dz. U. z 1959 r. Nr 8, poz. 41 ze zm.

¹¹¹ Dz.U. Nr 57 poz. 309 ze zm.

oraz do rozwiązywania rady adwokackiej. Pierwotna wersja ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze nie zmieniła wcześniej ustanowionego modelu, niemniej kolejne nowelizacje wymienionej ustawy zmierzały do dostosowania jej przepisów do zasad nowego ustroju Rzeczypospolitej Polskiej¹¹².

Transformacja ustrojowa wywołana rozpoczęciem okresu III RP i dokonane w jej wyniku uchwalenie nowych przepisów konstytucyjnych skutkowało potrzebą gruntownego znowelizowania przepisów regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną. Przedmiotowa odpowiedzialność dyscyplinarna zawiązywała się wraz z wieloma nowoutworzonymi samorządami zawodowymi. Doniosłą wagę miało również utworzenie w administracji państwowej korpusu służby cywilnej, którego członkowie również podlegali odpowiedzialności dyscyplinarnej¹¹³.

W każdym z opisywanych okresów historycznych widać bezpośrednią tendencję do dostosowywania przepisów normujących odpowiedzialność dyscyplinarną do aktualnego stopnia rozwoju państwa oraz jego potrzeb. Niejednokrotnie opisywana geneza pozwalała dostrzec silne dążenia państwa mające na celu maksymalne ograniczenie działalności samorządów zawodowych poprzez możliwość ingerowania w stopień ich niezależności. W nowelizowanych regulacjach mających za przedmiot odpowiedzialność dyscyplinarną powielano bezrefleksyjnie wzorce z poprzednich aktów prawnych, w którym zmieniano model funkcjonowania danego zawodu, pozostawiając, jak wielokrotnie wskazywano, postępowanie dyscyplinarne bez zmian, poza ciągle zmieniającym się mechanizmem kontroli organów władzy wykonawczej nad organami samorządu.

Podsumowując powyższe, bez wątplenia odniesienie się do genezy odpowiedzialności dyscyplinarnej pozwala na ustalenie jej cech, charakteru oraz funkcji, które zostały ukształtowane na przestrzeni wieków. Powyższa analiza umożliwia ich bezpośrednie dostrzeżenie, niemniej zostaną one szczegółowo przedstawione w kolejnych częściach pracy. Bogata historia rozwoju stosunkowo młodej odpowiedzialności dyscyplinarnej, może prowadzić do wniosku, że może aspirować do uznania za odrębną gałąź prawa, bowiem pomimo jej powiązań z prawem karym oraz administracyjnym, kształtowała się ona niezależnie od pozostałych, stanowiąc przy tym samodzielny rodzaj odpowiedzialności egzekwowany wśród członków samorządów zawodowych już od czasów średniowiecza. Badania nad odpowiedzialnością dyscyplinarną powinny prowadzić do wyodrębnienia i uniezależnienia tej

---

¹¹² P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 50-52.

¹¹³ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 23.

dziedziny prawa. Ważnym jest, aby jej rozwój zagwarantował rozwiązania adekwatne do potrzeb obecnych czasów, bowiem właściwie funkcjonująca jest gwarantem należytego wykonywania zawodu, co z pewnością przyczyni się do podniesienia jakości świadczonych zadań zawodowych przez członków danego samorządu, a także pozytywnie wpłynie na poprawę autorytetu danego zawodu w odbiorze społecznym.

3. Cechy odpowiedzialności dyscyplinarnej

Struktura przedmiotowej pracy nie jest przypadkowa, bowiem zarówno opisane wcześniej pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz deliktu dyscyplinarnego, jak i przedstawienie genezy oraz rozwoju odpowiedzialności dyscyplinarnej prowadzą do bezpośredniego wskazania modelowych cech tego rodzaju odpowiedzialności prawnej.

W pierwszej kolejności zwraca uwagę fakt, że odpowiedzialność dyscyplinarna nie jest odpowiedzialnością o charakterze powszechnym, co zawęży krąg podmiotów jej podlegających do określonej kategorii osób. Podleganie odpowiedzialności dyscyplinarnej będzie związane z przynależnością do danej grupy społecznej bądź zawodowej. Powyższe twierdzenie można z powodzeniem wywodzić z prawzoru odpowiedzialności dyscyplinarnej obowiązującej już w czasach średniowiecznych, a której jak wskazano podlegali rzemieślnicy i kupcy zrzeszeni w cechach oraz studenci wyższych uczelni. Wskazaną cechą należy uznać za trwałą, gdyż od początku kształtowania się tego rodzaju odpowiedzialności prawnej, aż do chwili obecnej, niezmiennie podlega jej określona kategoria adresatów. Dla przykładu prawo karne obowiązuje praktycznie wszystkich dorosłych członków społeczeństwa, co świadczy o jego powszechnym charakterze. Zaś odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają wyłącznie osoby fizyczne, z wyjątkiem odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie, którą mogą ponosić również zespoły czy kluby sportowe¹¹⁴ (osoby prawne) oraz właściciel konia wyścigowego, którym może być oprócz osoby fizycznej także jednostka organizacyjna¹¹⁵. Na brak powszechnego charakteru odpowiedzialności dyscyplinarnej bezpośredni wpływ ma specyfika tego rodzaju odpowiedzialności, której upatruje się w charakterze stosunków (układzie zależności organizacyjnej) pomiędzy osobami, których dotyczy ten rodzaj odpowiedzialności. W nauce wskazuje się, że podstawą istnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest przekonanie o konieczności pozostawienia pewnych spraw związanych z działalnością określonego środowiska do rozpatrzenia przez członków tego środowiska¹¹⁶. Omawiając cechę odpowiedzialności dyscyplinarnej jaką jest brak powszechnego charakteru podkreślić należy, że, o ile odpowiedzialność dyscyplinarna i sankcje stosowane w jej zakresie występują wewnątrz danego środowiska (danego układu zależności), dla przykładu pomiędzy organami samorządu zawodowego radców prawnych a radcą prawnym, o tyle skutki odpowiedzialności

---

¹¹⁴ A. J. Szwarc, *Znaczenie i problemy odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie* [w:] A. J. Szwarc (red.) *Odpowiedzialność dyscyplinarna w sporcie*, Poznań 2001, s. 50.

¹¹⁵ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 32.

¹¹⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 13.

dyscyplinarnej mogą wykraczać poza dane środowisko (dany układ zależności), dla przykładu pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego, a w stosunku do aplikantów radcowskich - wydalenie z aplikacji¹¹⁷. Brak powszechności jest więc cechą związaną z funkcjonowaniem danego środowiska i występowaniem w nim pewnych układów zależności, co stanowi swoistą cechę wyróżniającą odpowiedzialność dyscyplinarną.

Z cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej jaką jest brak powszechnego charakteru łączy się cecha, z której również ten brak powszechności można wywodzić, a którą można określić mianem decentralizacji rzeczowej władzy publicznej. Na podstawie art. 17 § 1 i 2 Konstytucji RP w drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. W drodze ustawy można tworzyć również inne rodzaje samorządu. Przywołany przepis w sposób wyraźny ogranicza władzę publiczną, przekazując jej część do gestii samorządów, uzasadniając takie działanie ustawodawcy. Jak można zauważyć ustawy przewidujące odpowiedzialność dyscyplinarną, wskazują organy niezależne od władzy publicznej, które prowadzą postępowanie wyjaśniające w sprawie, wydają postanowienie o przedstawieniu zarzutów oraz składają wniosek o ukaranie w danej sprawie (najczęściej będzie to rzecznik dyscyplinarny), a także organy, które orzekają w sprawach dyscyplinarnych – egzekwują tę odpowiedzialność (najczęściej będzie to sąd dyscyplinarny). W świetle powyższego widać w jak dużym zakresie następuje przekazanie rzeczowej władzy publicznej na rzecz samorządów, celem poddania kontroli ich członków. Funkcje rzeczników dyscyplinarnych oraz sędziów zasiadających w sądach dyscyplinarnych pełnią członkowie danego samorządu, którzy najlepiej znają specyfikę danego zawodu, co pozwala im stwierdzić czy dane przewinienie dyscyplinarne w istocie narusza dyscyplinę zawodową.

Z pewnością uwagę przykuwa część powyższego zdania, która traktuje o tym, że członkowie sprawujący samorządowe funkcje organów postępowania dyscyplinarnego są w stanie określić, czy dane przewinienie w istocie narusza dyscyplinę zawodową. Wskazane stanowi wprowadzenie do następnej swoistej cechy odpowiedzialności dyscyplinarnej, którą jest brak określenia wprost deliktów dyscyplinarnych. Cecha odpowiedzialności dyscyplinarnej jaką jest nieokreśloność deliktu dyscyplinarnego stanowi istotę tego rodzaju odpowiedzialności. Trybunał Konstytucyjny uznał tę cechę za zgodną z Konstytucją RP¹¹⁸.

---

¹¹⁷ Art. 65 ust. 1 pkt 5 u.o.r.p.

¹¹⁸ Wyrok TK z dnia 11 września 2001 r., sygn. SK 17/2000, OTK 2001/6, poz. 165.

Pomimo wyraźnych i zauważalnych wpływów odpowiedzialności karnej na odpowiedzialność dyscyplinarną, kolejną wyraźną cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej jest ich wzajemna niezależność na gruncie ich stosowania, bowiem odpowiedzialność dyscyplinarną można ponosić za czyny obojętnie z punktu widzenia prawa karnego, jak chociażby w przypadku wskazanego wcześniej tzw. obowiązku szkoleniowego radców prawnych. Przedmiotowy czyn stanowi delikt dyscyplinarny polegający na naruszeniu etyki zawodowej, co będzie stanowiło podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej, przy tym ten sam czyn z punktu widzenia odpowiedzialności karnej jest zupełnie obojętny i nie stanowi podstawy do podlegania odpowiedzialności karnej. Niemniej, niekiedy ten sam czyn będzie podstawą podlegania obu rodzajom odpowiedzialności. Taka sytuacja najczęściej będzie wynikiem popełnienia przestępstwa lub wykroczenia karnego, dla przykładu jeżeli radca prawny dopuści się przestępstwa z art. 178a § 1 k.k., tj. znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego będzie prowadził pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym - za popełnienie tego czynu poniesie on zarówno odpowiedzialność karną, jak i niezależnie od powyższego rodzaju odpowiedzialności jego czyn będzie podlegał osądzeniu na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem będzie stanowił delikt dyscyplinarny postępowania sprzecznego z prawem, zasadami etyki i godnością zawodu¹¹⁹. O możliwości poniesienia odpowiedzialności karnej oraz dyscyplinarnej za jeden i ten sam czyn, świadczą przepisy wyrażone w ustawach samorządów zawodowych, które najczęściej przyjmują następującą treść – postępowanie dyscyplinarne o ten sam czyn toczy się niezależnie od postępowania karnego. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na to, że funkcjonariusze publiczni tacy jak sędziowie oraz prokuratorzy za wykroczenia, z pewnymi wyjątkami, ponoszą jedynie odpowiedzialność dyscyplinarną (*vide* art. 138 p.o.p., a także art. 81 p.u.s.p.).

Jeżeli mówimy o ponoszeniu odpowiedzialności dyscyplinarnej wypada wskazać na jej skutki, którymi będzie orzekanie w stosunku do obwinionych konkretnych kar dyscyplinarnych. R. Giętkowski, słusznie zwraca uwagę, że cechą charakterystyczną odpowiedzialności dyscyplinarnej jest również brak przypisania konkretnych kar dyscyplinarnych do określonych przewinień, co stoi w zupełnej opozycji do przepisów karnych. Na gruncie przepisów karnych, do każdego przestępstwa lub wykroczenia przypisana jest konkretna kara, której będzie podlegała osoba dopuszczająca się czynów w nich wskazanych. Przepisy dyscyplinarne przewidują katalog kar dyscyplinarnych, niemniej do żadnego deliktu

---

¹¹⁹ Postanowienie SN z 4.03.2016 r., SDI 76/15, LEX nr 2004212.

dyscyplinarnego nie ma przypisanej konkretnej kary dyscyplinarnej¹²⁰. Z. Leoński zwraca uwagę, że na gruncie prawa dyscyplinarnego nie obowiązuje zasada *nulla poena sine lege*, chyba, że przyjąć, iż rozumienie tej zasady odnosi się do wymogu określoności kar dyscyplinarnych w akcie rangi ustawowej – wtedy należy przyjąć, że zasadzie tej czynią zadość przepisy prawa dyscyplinarnego¹²¹.

Powyższe prowadzi do wniosku, który może stanowić o kolejnej cesze odpowiedzialności dyscyplinarnej, jaką będzie uznaniowy charakter, bowiem posiłkując się wcześniejszym przykładem dotyczącym prowadzenia pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym przez radcę prawnego będącego w stanie nietrzeźwości uznać należy, że dla jednego sądu korporacyjnego będzie to zachowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki i godnością, które implikowało będzie przekonanie o słuszności kary jaką będzie zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego na okres roku. Dla innego sądu korporacyjnego ten sam czyn może być uznany za tak dalece sprzeczny z prawem, zasadami etyki i godnością, a jego szkodliwość korporacyjna uznana za tak wysoką, że jedyną słuszną karą dyscyplinarną w ocenie składu orzekającego może być pozbawienie prawa do wykonywania zawodu. Powyższe jest wynikiem braku określoności deliktów dyscyplinarnych, przypisania im konkretnych kar dyscyplinarnych, skodyfikowania prawa dyscyplinarnego i marginalizowania go, co powoduje, że to w zasadzie sądy samorządów zawodowych kształtują charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej, określając czyny uznawane za delikty dyscyplinarne oraz przypisując za nie konkretne kary dyscyplinarne. Zasadnym jest, aby w ramach przekazanych samorządom zawodowym kompetencji sprawowały pieczę nad należytym wykonywaniem zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony, także poprzez osądzanie, a poprzez to decydowanie jaki czyn należy uznać za delikt dyscyplinarny a jaki nie oraz jaka kara dyscyplinarna będzie adekwatna do popełnionego deliktu dyscyplinarnego, niemniej prawo dyscyplinarne powinno zmierzać do tego, aby było jakkolwiek przewidywalne i pewne.

Skoro mowa już o sądach dyscyplinarnych, należy przejść do kolejnej cechy odpowiedzialności dyscyplinarnej będącej wypadkową wyżej wskazanych, a mianowicie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej orzekają organy danego samorządu, czyli w zasadzie jego członkowie. Rozwiązanie to, jak już wielokrotnie wskazywano jest słuszne,

---

¹²⁰ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 36. Autor słusznie wskazuje, że wyjątkowe pod tym względem jest unormowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej osób wykonujących funkcje związane z wyścigami konnymi, bowiem we wskazanym przypadku występuje katalog ściśle określonych przewinień dyscyplinarnych, z którymi powiązane są określone kary dyscyplinarne.

¹²¹ Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 216-219.

bowiem członkowie danego samorządu najlepiej wiedzą jaki czyn uznać za szkodliwy korporacyjnie, sprawując tym samym pieczę nad należyтым wykonywaniem zawodu. Niemniej, samorzady nie pozostają jednak bez zupełnej kontroli orzeczniczej ze strony państwa, co stanowi także bufor bezpieczeństwa dla obwinionych, którzy niejednokrotnie mogliby paść ofiarą nieprzychylności swoich w cudzysłowie „kolegów z samorządu”. Kontrola ma także na celu zagwarantowanie przewidywalności i ogólnie pojętej sprawiedliwości zapadających rozstrzygnięć. Tak więc w przedmiocie działalności samorządów zawodowych i grup zawodowych mającej za przedmiot odpowiedzialność dyscyplinarną rola państwa sprowadza się do swoiście rozumianego nadzoru, w niektórych przypadkach w postaci możliwości inicjowania postępowań w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej lub możliwości zaskarżania zapadających w ich toku orzeczeń, jak i poprzez poddanie prawomocnych orzeczeń sądów dyscyplinarnych (komisji dyscyplinarnych jak w przypadku nauczycieli oraz nauczycieli akademickich) nadzorowi sądów powszechnych bądź Sądu Najwyższego. Dla przykładu realizacja kontroli państwa nad orzeczeniami grupy zawodowej nauczycieli przejawia się tym, że od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu lub jego obrońcy przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego (*vide* art. 85m k.n.)¹²². Natomiast jeżeli chodzi o kontrolę prawomocnych orzeczeń samorządów zawodowych radców prawnych, adwokatów, notariuszy, lekarzy ma charakter kasacyjny i sprawowana jest przez Sąd Najwyższy¹²³.

Kolejną cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej wskazywaną przez orzecznictwo oraz doktrynę jest jej represyjny charakter. Temat odpowiedzialności represyjnej i jej rodzajów zostanie rozwinięty w dalszej części pracy, jednak na tym etapie pracy do omówienia rzeczonyj cechy powinno wystarczyć ogólne stwierdzenie, że odpowiedzialność represyjna jest rodzajem odpowiedzialności, która obejmuje formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kary względem jednostki¹²⁴. Przy przyjęciu takiej definicji odpowiedzialności represyjnej, nasuwa się oczywista konstatacja, której wynikiem jest to, że istotnie odpowiedzialność dyscyplinarna ma charakter represyjny, bowiem jednym z jej podstawowych elementów jest karanie jednostki poprzez wymierzanie kar dyscyplinarnych za popełnione przez jednostki delikty dyscyplinarne. Powyższy wniosek znajduje potwierdzenie w uchwale

---

¹²² Art. 85m k.n.

¹²³ Art. 62(2) u.o.r.p.; art. 91a p.o.a.; art. 63a p.o.n; art. 95 u.o.i.l.

¹²⁴ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71; uchwała SN z 23.03.2011 r., I KZP 31/10, OSNKW 2011, nr 3, poz. 23.

Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2009 r., sygn. akt I KZP 5/09, w której wskazano, że postępowanie dyscyplinarne ma charakter postępowania represyjnego¹²⁵. Tożsamy kierunek przyjął Trybunał Konstytucyjny, który w wyroku z dnia 27 lutego 2001 r., sygn. akt K 22/00 wyraził pogląd, iż odpowiedzialność dyscyplinarna ma charakter represyjny, a postępowania dyscyplinarne nie można utożsamiać z postępowaniem karnym¹²⁶. Zdaniem P. Czarneckiego o represyjności odpowiedzialności dyscyplinarnej świadczy stopień surowości sankcji zawarty w przepisach prawa dyscyplinarne. Trudno jest ocenić dolegliwość kary dyscyplinarnej w odniesieniu do sankcji karnej, niemniej stopień dolegliwości kary dyscyplinarnej w postaci pozbawienia prawa do wykonywania zawodu jest przecież znacznie bardziej represyjny niż kara grzywny orzeczona nawet w wysokim wymiarze¹²⁷.

Kończąc omawianie cech odpowiedzialności dyscyplinarnej należy wskazać, na taką, która równie dobrze mogłaby być wymieniona jako pierwsza z nich – czyli ustawowy charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej. Ustawy nie tylko ją przewidują, lecz określają podstawowe jej wyznaczniki w postaci jej zakresu podmiotowego, przedmiotowego, organy inicjujące i prowadzące postępowanie dyscyplinarne, organy orzekające w sprawach dyscyplinarnych oraz kary dyscyplinarne¹²⁸. Ustanowienie odpowiedzialności dyscyplinarnej ma charakter ustawowy, ale z uwagi na występowanie w tych ustawach wielu przepisów blankietowych (co do deliktów dyscyplinarnych), wyznaczniki odpowiedzialności dyscyplinarnej określają już akty wewnętrznie obowiązujące¹²⁹ jak uchwały samorządów zawodowych w postaci kodeksów etyki zawodowej, czy statuty i regulaminy.

Przedstawione w niniejszym fragmencie pracy zestawienie cech odpowiedzialności dyscyplinarnej w części ma charakter autorski i został opracowany w oparciu o dwa poprzedzające podrozdziały, z których z powodzeniem można wywodzić przedstawione cechy. Autor pracy jest przekonany, że pole badawcze w tym zakresie jest szerokie, a cechy odpowiedzialności dyscyplinarnej można mnożyć, jednakże nie to jest celem przedmiotowej pracy. Wskazane cechy stanowią ogólne kwantum do wskazania, że odpowiedzialność prawna, która wypełnia przestawione powyżej cechy będzie stanowiła odpowiedzialność dyscyplinarną. Omówione cechy powinny ułatwić realizację celów badawczych przewidzianych niniejszą

---

¹²⁵ Uchwała SN z 27.05.2009 r., I KZP 5/09, OSNKW 2009, nr 7, poz. 51.

¹²⁶ Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

¹²⁷ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 114 – 115.

¹²⁸ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

¹²⁹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 31-32.

pracą. Bez wątpienia odpowiedzialność dyscyplinarna jest specyficznym rodzajem odpowiedzialności, zważając chociażby na fakt, że kary dyscyplinarne odnoszą skutek co do zasady tylko w sferze stosunków pomiędzy członkiem samorządu a samorządem, bowiem wiąże się to z jego przynależnością do tej organizacji. Niemniej wykazane cechy powinny uświadomić jak wiele podmiotów jej podlega. Wskazane powinno przełożyć się na działania mające na celu pogłębienie badań nad prawem dyscyplinarnym oraz wyodrębnienie prawa dyscyplinarnego jako niezależnej gałęzi prawa, co z pewnością przełożyłoby się na dalszy jej rozwój.

4. Cele i funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej

Pojęcie celu definiowane jest jako coś planowanego i zamierzonego przez osobę, która podejmuje działanie, stanowiąc normy prawne czy inne rozwiązania organizacyjne. Pod pojęciem celu należy rozumieć postulowany stan rzeczy. Stan ten może zostać osiągnięty w następstwie podjęcia określonych czynności lub ustanowieniu norm. Dla przykładu, celem zaostrenia sankcji za wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji (wykroczeniom w ruchu drogowym), które weszły w życie w styczniu 2022 r.¹³⁰ była poprawa bezpieczeństwa na drogach, w szczególności przez walkę z przestępstwami drogowymi oraz wsparcie osób najbliższych ofiar przestępstw wypadków drogowych ze skutkiem śmiertelnym¹³¹. Nie można przy tym tracić z pola widzenia, faktu, że cel nie zawsze jest osiągnięty w rzeczywistości, gdyż zdarza się i tak, że to co udało się osiągnąć jest dalekie od zamierzonych celów¹³². Tym samym kolejne zmiany prawa są głównie motywowane brakiem osiągnięcia uprzednio zamierzonego celu. Analiza celów prawa ukazuje jego rolę jako instrumentu oddziaływania społecznego, bowiem instrumentalny charakter prawa był wskazywany od najdawniejszych czasów. Samo zaś osiągnięcie celów społecznych za pomocą prawa jest możliwe dzięki jego względnej stałości, określanej mianem pewności prawa¹³³.

Jeżeli zaś idzie o funkcje prawa, to w nauce przedstawia się je jako założenia, które prawo ma realizować. C. Kłak wyróżnia następujące funkcje prawa, którymi są:

1. funkcja ochronna – której założeniem jest ochrona dóbr prawnych, np. życie, zdrowie, wolność, mienie, eliminowanie zagrożeń, walka z naruszeniami prawa oraz walka z zagrożeniami dla prawa,
2. funkcja represyjna – której założeniem jest sankcjonowanie zachowań niezgodnych z prawem przy użyciu przymusu państwowego,
3. funkcja wychowawcza – której założeniem jest kształtowanie oczekiwanych prawem zachowań. W ramach tej funkcji można wyróżnić funkcję prewencyjną – której założeniem jest upowszechnianie braku akceptacji zachowań uznanych za zabronione oraz funkcję resocjalizacyjną – której założeniem jest wychowawcze oddziaływanie na

---

¹³⁰ Ustawa z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy - Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw Dz.U. 2021 poz. 2328.

¹³¹ Zob. Przebieg prac przed skierowaniem projektu do Sejmu - Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1504), źródło: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1504> (dostęp: 10.09.2022 r. 23:17).

¹³² T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011, s. 166.

¹³³ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011, s. 166 -167 oraz J. Kurkowski, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2004, s. 62.

- sprawcę czynu zabronionego,
4. funkcja organizacyjna – której założeniem jest koordynowanie życia społecznego poprzez regulowanie zachowań jednostki i ogółu, rozstrzyganie konfliktów społecznych, a także tworzenie wzajemnych struktur oddziaływań,
  5. funkcja stabilizacyjna - której założeniem jest utrwalanie istniejącego ładu w społeczeństwie. Stałość prawa sprawia, że ludzkie zachowania stają się bardziej powtarzalne i przewidywalne, co przekłada się na bezpieczeństwo prawne obywateli,
  6. funkcja dystrybucyjna - której założeniem jest określenie zasad sprawiedliwego rozdziału dóbr i ciężarów pomiędzy członków danej społeczności,
  7. funkcja opiekuńcza - której założeniem jest ochrona podmiotów posiadających co do zasady słabszą pozycję społeczną,
  8. funkcja motywacyjna – której założeniem jest gratyfikacja za przestrzeganie prawa,
  9. funkcja innowacyjna – której założeniem jest wprowadzanie zmian ustroju społecznego w drodze tworzenia lub zmieniania instytucji prawnych¹³⁴, gdyż prawodawstwo powinno odpowiadać na potrzeby społeczne danego czasu. Jaskrawym przejawem funkcji innowacyjnej/dynamizującej był okres wybuchu epidemii COVID-19, w którym ustawodawca wydawał szereg aktów prawnych, wprowadzających nieznane wcześniej instytucje prawne, a które odpowiadały potrzebom społecznym danego czasu.
  10. funkcja gwarancyjna – której założeniem jest zabezpieczenie jednostki przed nadużywaniem przez organ stosujący prawo przepisów prawa pod pretekstem spełniania założeń funkcji ochronnej. Inaczej mówiąc adresaci normy prawnej, którzy nie naruszają określonej w niej zasady, mają zagwarantowane, że nie poniosą negatywnych konsekwencji.

Powyższe prowadzi do konstatacji, że za pośrednictwem założeń wyrażonych przez funkcje prawa zmierza się do realizacji planowanego i zamierzonego wcześniej celu prawa, który chciał nadać mu prawodawca. Niemniej przedstawiciele nauki, często utożsamiają pojęcie celu prawa z funkcją prawa czego nie można traktować jako błąd. Przykładem utożsamiania cech i funkcji jest wyliczenie celów odpowiedzialności dyscyplinarnej przez R. Giętkowskiego¹³⁵, które można z powodzeniem zakwalifikować jako funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej.

---

¹³⁴ Cz. P. Kłak, *Wprowadzenie do prawa*, Kraków 2008, s. 15-16.

¹³⁵ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 51-60.

Przybliżoną wyżej teorię z zakresu celu i funkcji prawa należy przenieść na grunt rozważań o odpowiedzialności dyscyplinarnej.

M. Zubik i M. Wiącek twierdzą, że odpowiedzialność dyscyplinarna nakierowana jest na co najmniej cztery cele społecznie uzasadnione. Pierwszym z nich jest zapewnienie przestrzegania szczególnych reguł zachowania przyjętych w konkretnej (określonej przepisami prawa) grupie społecznej. Powyższe rzecz jasna skutkuje, względem określonych osób, poszerzeniem przedmiotowego zakresu odpowiedzialności o delikty dyscyplinarne, które w prawie pozytywnym nie stanowią czynów karalnych. Drugim z nich, będzie eliminacja z określonej grupy społecznej członków, którzy nie spełniają lub przestali spełniać cechy wskazane przez prawo, determinujące przynależność do danej grupy. Za trzeci cel została uznana konieczność ochrony prestiżu danego organu lub korporacji, do której należą podmioty podlegające tej odpowiedzialności, bądź też zapewnienie jakości wykonywanej przez nich funkcji społecznej (zawodu). Ostatni z celów określono jako zapewnienie niezależności jurysdykcyjnej danej instytucji lub korporacji, wyznaczając szczególne reguły lub tryb postępowania względem członków tej instytucji lub grupy poprzez wyłączenie ich spod ogólnych zasad odnoszących się do ponoszenia odpowiedzialności przez innych obywateli. Jak podkreślono, wyżej wymienione cele nie muszą występować kumulatywnie, gdyż każdy z nich może samodzielnie stanowić w prawie podstawę do określenia odpowiedzialności dyscyplinarnej¹³⁶. Osobiście, autor rozprawy podzielając przytoczone stanowiska przedstawicieli nauki, twierdzi, że w istocie cel odpowiedzialności dyscyplinarnej można by ograniczyć do ochrony prestiżu i ochrony godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej grupy społecznej bądź zawodowej, a także ochrony jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez członków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Uzasadniając powyższe twierdzenie można wyróżnić proponowany cel jako cel nadrzędny odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem pozostałe cele - przykładowo chociażby wskazana przez M. Zubika i M. Wiącka eliminacja z określonej grupy społecznej członków, którzy nie spełniają lub przestali spełniać cechy wskazane przez prawo, determinujące przynależność do danej grupy – będą w istocie wynikową uchybienia godności zawodu bądź urzędu bądź niedochowania jakości i rzetelności w wykonywaniu obowiązków przez członka podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej. Tak więc pozostałe cele wskazane przez wymienionych

---

¹³⁶ M. Zubik, M. Wiącek, *O spornych zagadnieniach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów Trybunału Konstytucyjnego – polemika*, PS 2007, nr 3, s 70. Zob. także W. Koziół, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 14-15.

przedstawicieli nauki można zakwalifikować jako cele podrzędne, które zmierzały będą do realizacji proponowanego przez autora pracy nadrzędnego celu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Do takich wniosków prowadzi autora treść przepisów stanowiących podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej, treść kodeksów etyki zawodowej oraz orzecznictwo. Dla przykładu, nauczyciel podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom m.in. rzetelnego realizowania zadań związanych z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły tj.: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, wspierania każdego ucznia w jego rozwoju, doskonalenia zawodowego zgodnego z potrzebami szkoły czy dbanie o kształtowanie u uczniów podstaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów (*vide* art. 75 ust. 1 k.n. w zw. z art. 6 k.n.). Powyższy przykład potwierdza bowiem twierdzenie autora, że podleganie odpowiedzialności dyscyplinarnej przez nauczyciela ma za cel ochronę godności, jakości i rzetelności wykonywanego przez niego zawodu. W wielu przypadkach, delikt dyscyplinarne polegający na naruszeniu jakości i rzetelności wykonywanego zawodu będzie implikował również, niejako sam z siebie, naruszenie godności danego zawodu. Graficznie przedstawił to M. Laskowski opisując podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych. Jak wskazał, podstawę odpowiedzialności sędziów sądów powszechnych stanowi przewinienie służbowe, włączając w to m.in. oczywistą i rażącą obraza przepisów prawa lub uchybienie godności urzędu (przewinienie dyscyplinarne). M. Laskowski rozróżnia dwie podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej, z których pierwszą z nich jest czyn polegający na oczywistej i rażącej obrazie przepisów prawa (tj. przewinienie służbowe). Natomiast drugą jest czyn, lecz taki, który uchybia godności urzędu sędziego. Czyny wyczerpujące znamiona ustawowe każdej z podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej określił jako przewinienia dyscyplinarne. Zaznaczając przy tym słusznie, że obie formy mogą jednocześnie wyczerpywać znamiona przestępstwa albo wykroczenia oraz stanowić podstawę uchybienia godności urzędu, co zobrazował graficznie na str. 273 swojej monografii¹³⁷.

Nie inaczej jest w przypadku radców prawnych i aplikantów radcowskich, którzy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych (*vide* art. 64

---

¹³⁷ M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019, s. 272 – 273; wyrok NSA z 2.06.2015 r., I OSK 2462/14, LEX nr 1984418

u.o.r.p.). Powyższy wywód wskazuje, że istotnie można wyróżnić nadrzędny cel odpowiedzialności dyscyplinarnej. Będzie on w zasadzie taki sam dla wszystkich podmiotów podlegających temu rodzajowi odpowiedzialności prawnej z nieznacznymi modyfikacjami wynikającymi z charakteru przynależności do danej grupy zawodowej.

Podsumowując, celu odpowiedzialności dyscyplinarnej winno się poszukiwać lub starać się go zdekodować przede wszystkim z przepisów opisujących znamiona deliktu dyscyplinarnego, bowiem to z ich treści wynikać będzie wskazany cel nadrzędny oraz pozostałe cele podrzędne, którym służyć ma odpowiedzialność dyscyplinarna. Niejednokrotnie wielką pomocą przy próbie ustalenia zarówno celu nadrzędnego, jak i celów podrzędnych odpowiedzialności dyscyplinarnej, specyficznych dla danej profesji czy grupy zawodowej stanowią preambuły ustaw czy uchwał samorządów zawodowych¹³⁸ oraz treść kodeksów etyki zawodowej. Wartym odnotowania jest także pogląd, który wskazuje, że jednym z celów i uzasadnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej jest ochrona interesu publicznego¹³⁹. Z powyższym stwierdzeniem trzeba się zgodzić, niemniej w ocenie autora, nadal jest to cel podrzędny, bowiem wynika z celu nadrzędnego, tj. ochrony jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez członków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej, gdyż realizacja tego nadrzędnego celu zapewni ochronę interesu publicznego.

Przechodząc zaś do funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej, autor pracy chciałby opracować ich katalog w odniesieniu do przytoczonych wyżej funkcji prawa i zbadać czy możliwe będzie ich utożsamienie na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Na samym początku warto odnieść się do funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej, na które wskazuje

---

¹³⁸ „Mając na względzie doniosłą rolę oświaty i wychowania w Rzeczypospolitej Polskiej, pragnąc dać wyraz szczególnej randze społecznej zawodu nauczyciela zgodnie z potrzebami i oczekiwaniami, otwierając niniejszą ustawą drogę do dalszych uregulowań prawnych systemu edukacji narodowej, stanowi się, co następuje...” – Cytowana preambuła zawarta jest w ustawie KN. Nie można nie zgodzić się z tym, że nie pozostaje ona bez wpływu na wskazanie celu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Przy jej pomocy można potwierdzić, że zgodnie z tym co wskazano wyżej rzeczona preambuła potwierdza, że nadrzędnym celem odpowiedzialności jest ochrona prestiżu i godności wykonywanego zawodu nauczyciela, a także a także ochrona jakości i rzetelności wykonywania obowiązków – w tym przypadku przez nauczycieli. Wskazaną preambułę powinno się odczytywać jako uzupełnienie art. 75 k.n. Tożsame poglądy autor pracy odnosi do preambuły wskazanej w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego, w której wskazano następująco” „*Radca prawny wykonujący w sposób samodzielny i niezależny wolny zawód służy interesom wymiaru sprawiedliwości jak również tym, których prawa i wolności zostały mu powierzone w celu ochrony. Zawód radcy prawnego podlegający ochronie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi jedną z gwarancji poszanowania prawa. Jest to zawód zaufania publicznego respektujący ideały i obowiązki etyczne ukształtowane w toku jego wykonywania. Zdefiniowanie reguł postępowania w życiu zawodowym i samorządowym przyczynia się do godnego i uczciwego wykonywania zawodu radcy prawnego.*”

¹³⁹D. Bek, J. Hanc, A. Jaworska-Wieloch, O. Sitarz, P. Zawiejski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019, s. 240 – 241.

sama doktryna. Słusznie bowiem dostrzega się, że punktem wyjścia dla próby ustalenia funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej powinno być ich ustalenie w oparciu o funkcje prawa karnego *sensu stricto* tj. najbardziej zbliżonej doń rodzaju odpowiedzialności prawnej. Najprostsza typologia funkcji współczesnego prawa karnego opiera się na trzech podstawowych funkcjach: sprawiedliwościowej, ochronnej i kompensacyjnej, przy czym funkcja ochronna realizowana może być poprzez odstraszenie (represję), eliminację z wolnego społeczeństwa (izolację) lub resocjalizację. L. Gardocki zaznacza, że prawo karne powinno pełnić również funkcję gwarancyjną¹⁴⁰. Jeżeli zaś chodzi o funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej to najczęściej w literaturze wskazuje się, że są one bezpośrednio związane z potrzebą dbania o należyty poziom etyczny i zawodowy osób sprawujących określony urząd oraz wyższymi standardami moralnymi z uwagi na pełnienie szczególnej funkcji. Dlatego w oparciu o funkcje odpowiedzialności karnej, za pierwszą dającą się wyróżnić funkcję odpowiedzialności dyscyplinarnej należy przyjąć funkcję ochronną. Ma służyć ochronie pewnych dóbr, które autor pracy określiłby jako godność, autorytet i zaufanie społeczne do danego zawodu. Po drugie istnienie funkcji ochronnej na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej zapewnia pewien porządek społeczny, za ten należy przyjąć jako występujący zarówno w sferze wewnętrznej tj. pomiędzy członkami danej grupy zawodowej (zapewni ochronę i będzie miała wpływ na kształtowanie właściwych postaw moralnych i zawodowych), jak i w sferze zewnętrznej tj. chroniąc odpowiednią jakość wykonywanych zadań i usług dla osób, które są ich adresatami (zapewni wzrost zaufania społecznego do przedstawicieli danego zawodu), tym samym stanowi ochronę samych klientów (adresatów usług czy zadań wykonywanych przez przedstawicieli poszczególnych zawodów). Funkcja ochronna na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej ma swoje pełne uzasadnienie, zapewniając przy tym realizację nadrzędnego celu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Bez cienia wątpliwości, kolejną dającą się wyróżnić funkcją odpowiedzialności dyscyplinarnej jest funkcja represyjna. Jak zostało już wcześniej stwierdzone, odpowiedzialność dyscyplinarna, to rodzaj odpowiedzialności prawnej o charakterze represyjnym, tak więc represja jest jedną z jej cech charakterystycznych. Funkcja represyjna wydaje się być nieodłączną funkcją odpowiedzialności dyscyplinarnej i utożsamiana będzie z wymierzaniem kary (ukaraniem obwinionego) za popełnione delikty dyscyplinarne. Zasadnicza różnica wyraża się w tym, że na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej orzekanie i wymierzanie kar następuje w drodze sądu sprawowanego przez przedstawicieli danego zawodu, a nie przez organy państwa.

---

¹⁴⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013, s. 8.

Ważkim jest dostrzeżenie, że treść represji często nie odbiega od tej na gruncie odpowiedzialności karnej, bowiem represja na gruncie odpowiedzialności potrafi być bardzo dotkliwa, gdyż kara orzeczona w jej ramach może prowadzić nawet do uniemożliwienia wykonywania zawodu. Orzekanie takich kar na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej wcale nie bywa rzadkością. Ma to na względzie realizację nadrzędnego celu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Poszukując dalej, kolejną możliwą do wyróżnienia będzie funkcja sprawiedliwościowa¹⁴¹. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 19 kwietnia 2006 r., wskazał, że „(...) zawody zaufania publicznego wymagają szczególnej ochrony odbiorców świadczonych w ich ramach usług.”¹⁴². Co prawda wyrok Trybunału Konstytucyjnego odnosi się do przedstawicieli zawodów zaufania publicznego, niemniej dla wykazania ogólnych funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej nie będzie miało to istotnego znaczenia. Wskazane orzeczenie stanowi pośrednie wskazanie na występowanie na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej zarówno funkcji ochronnej, jak i funkcji sprawiedliwościowej. Funkcja sprawiedliwościowa pojmowana na gruncie prawa karnego jest zaliczana do najstarszych funkcji tego rodzaju odpowiedzialności prawnej. Ma ona zaspokajać poczucie sprawiedliwości osób pokrzywdzonych przestępstwem (również danej grupy społecznej czy całego społeczeństwa). Przytoczona treść orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego ewidentnie wskazuje, że funkcja sprawiedliwościowa została niejako przeniesiona na grunt odpowiedzialności dyscyplinarnej. W ocenie autora pracy funkcja sprawiedliwościowa jest wyraźnie dostrzegalna w przestrzeni odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem wiele postępowań dyscyplinarnych prowadzonych względem obwinionych, jeżeli chodzi o przedstawicieli prawniczych zawodów zaufania publicznego, podejmowanych jest z uwagi na naruszenie godności zawodu, postępowanie sprzeczne z prawem lub naruszenie swoich obowiązków w wyniku nieodpowiedniej ochrony interesu klienta lub nawet działania na jego szkodę. Powyższe przemawia za tym, że funkcja sprawiedliwościowa występuje na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej, a jej istota będzie realizowana (podobnie jak funkcji ochronnej) w dwóch sferach. W sferze zewnętrznej przejawiać się będzie w zaspokajaniu poczucia sprawiedliwości osób, których dobro zostało naruszone w wyniku popełnienia deliktu dyscyplinarnego przez przedstawiciela danego zawodu. Natomiast w sferze wewnętrznej będzie gwarantowała poczucie sprawiedliwości wśród członków przedstawicieli danego zawodu. Tak pojmowana funkcja sprawiedliwościowa będzie zmierzała do realizacji zarówno

---

¹⁴¹ D. Bek, J. Hanc, A. Jaworska-Wieloch, O. Sitarz, P. Zawiejski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019, s. 243-244.

¹⁴² Wyrok TK z 19.04.2006 r., K 6/06, OTK-A 2006, nr 4, poz. 45.

celu nadrzędnego, jak i wynikających z niego celów podrzędnych odpowiedzialności dyscyplinarnej. P. Skuczyński zauważa, iż główną funkcją odpowiedzialności dyscyplinarnej powinna być funkcja integracyjna, która realizowałaby zadanie zapewnienia (właściwych) osobistych postaw i (budowania) społecznego zaufania¹⁴³. Powyższe twierdzenie znajduje swoje dalej idące uzasadnienie, gdyż sam Trybunał Konstytucyjny wskazał, że w art. 17 Konstytucji RP ustawodawca sformułował zadanie względem samorządów zawodów zaufania publicznego poprzez sprawowanie swoistej funkcji nadzorczej (pieczy)¹⁴⁴. „Konstytucyjnie wymagalne atrybuty pieczy samorządów zawodów zaufania publicznego nad należyтым wykonywaniem zawodów pozostaje konsekwencją charakteru prawnego pieczy jako funkcji o cechach władztwa publicznego.”¹⁴⁵. Powyższe wskazanie Trybunału Konstytucyjnego należy wprost zinterpretować jako potwierdzenie występowania na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcji represyjnej i integracyjnej. Zapewnieniu pośród osób wykonujących dany zawód lub sprawujących funkcję - osobistych postaw i zabezpieczeniu zaufania społecznego, ma służyć funkcja integracyjna, na którą składa się kilka aspektów: integralność moralna (która przejawia się w jednolitości postaw i sądów poszczególnych osób), integralność zawodowa (tj. brak sprzeczności z rolą zawodową i innymi rolami społecznymi pełnionymi przez członka danej korporacji), a także integralność zawodu (jednolitość standardów całej grupy zawodowej)¹⁴⁶. W powyższym kontekście należy dostrzec pogląd wyrażony przez Trybunał Konstytucyjny, w którym wskazano, że odpowiedzialność dyscyplinarna „...tworzy funkcję ochronną i w ten sposób zapewnia członkom danej korporacji niezbędną swobodę i niezależność przy wykonywaniu zawodu.”¹⁴⁷. P. Zawadzki stwierdził, że z konstrukcją funkcji integracyjnej współgra stanowisko, zgodnie z którym odpowiedzialność dyscyplinarna chroni wartości, wokół których istnieje dana wspólnota¹⁴⁸. I takie ujęcie funkcji integracyjnej wydaje się być wyraźnie dostrzegalne w przestrzeni odpowiedzialności dyscyplinarnej. Posługując się

---

¹⁴³ P. Skuczyński, *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura, orzecznictwo w sprawach Studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, (red.) P. Skuczyński, P. Zawadzki, Warszawa 2008, s.11-12.

¹⁴⁴ Wyrok TK z 18.02.2004 r., P 21/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 9.

¹⁴⁵ Wyrok TK z 18.02.2004 r., P 21/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 9.

¹⁴⁶ Zob. D. Bek, J. Hanc, A. Jaworska-Wieloch, O. Sitarz, P. Zawiejski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019, s. 246-247 i przytoczone tam poglądy.

¹⁴⁷ Wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117.

¹⁴⁸ P. Zawadzki, *Studia zaufania publicznego*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, (red.) P. Skuczyński, P. Zawadzki, Warszawa 2008, s. 97.

znaczeniem językowym z funkcji integracyjnej można wywodzić, że ma ona także na celu scalenie i wzmocnienie relacji pomiędzy członkami reprezentującymi dany zawód.

W ocenie autora pracy, w oparciu o wskazane na początku tego podrozdziału funkcje prawa w ujęciu ogólnym z powodzeniem na grunt odpowiedzialności dyscyplinarnej można zaadoptować także funkcję wychowawczą, bowiem nie pozostawia przestrzeni dla polemiki fakt, że odpowiedzialność dyscyplinarna kształtuje oczekiwane prawem zachowania podmiotów jej podlegających. Nadto, materializacja odpowiedzialności dyscyplinarnej upowszechnia brak akceptacji dla zachowań sprzecznych z prawem, etyką lub godnością zawodu bądź urzędu, a także naruszeń obowiązków zawodowych. Orzekane w ramach odpowiedzialności dyscyplinarnej kary dyscyplinarne względem obwinionego bez wątpienia mają aspekt wychowawczy. Przykładem dla zdekodowania tej jak i ww. funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej jest wyrok Sądu Najwyższego, w którym wyrażane są stałe poglądy w tym przedmiocie¹⁴⁹.

Trudnym do wykazania będzie istnienie funkcji organizacyjnej. Do tego twierdzenia sprowadza autora pracy fakt, że obecnie prawo dyscyplinarne nie stanowi wyodrębnionej gałęzi prawa. Nie jest ona wyodrębniona legislacyjnie i zebrana w jednym akcie prawnym (wspólnym dla odpowiedzialności dyscyplinarnej). Odpowiedzialność dyscyplinarna w ocenie przedstawicieli nauki to odpowiedzialność niejednolita, która czerpie z wielu gałęzi prawa. Jak zostało wskazane na wstępie przedmiotowej pracy ma charakter interdyscyplinarny (międzygałęziowy). Nie reguluje więc jakiejś konkretnej sfery stosunków prawnych, nie określa przy tym praw i obowiązków ogółu, wobec czego nie można przypisać występowania na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcji organizacyjnej. Odpowiedzialność

---

¹⁴⁹ „Sąd Najwyższy przypomina, że normy wyrażone w przepisach etyki zawodowej stanowią standardy, wyznaczające wzorcową powinność zachowania adwokata, tak w życiu zawodowym jak i prywatnym. Nie ulega wątpliwości, że takie reguły postępowania powinny być skrupulatnie przestrzegane w przypadku świadczenia pomocy prawnej, która jest przedmiotem zawodowej działalności adwokata. Niedopuszczalne jest zatem jakiegokolwiek zachowanie przedstawiciela danego zawodu prawniczego, które choćby w najmniejszym stopniu wykazuje lekceważący stosunek tak do klienta, jak i do sądu czy innych organów wymiaru sprawiedliwości (postanowienie SN z dnia 11 czerwca 2019 r., sygn. akt II DSI 16/19, OSN ID nr 2/2020, s. 131). W niniejszym orzeczeniu Sąd Najwyższy decyduje się pójść dalej i - zdaniem niniejszego składu orzekającego - biorąc pod uwagę obowiązek przestrzegania przez adwokatów reguł etycznych także w życiu prywatnym, nie widzi powodu by nie rozszerzyć tezy wspomnianego orzeczenia na osoby, które łączy z adwokatem jakikolwiek stosunek prawny, zwłaszcza umowny. Jeżeli adwokat zachowuje się niezgodnie z zasadami etyki zawodowej w relacjach umownych i wobec kontrahentów, podważa zaufanie do zawodu adwokata i jego piastunów in gremio. Przejawami postępowania adwokata, które naruszają godność zawodu adwokackiego są wszystkie te zachowania, które albo go poniżają w oczach opinii publicznej albo też podrywają zaufanie do zawodu (wyrok SN z 25 czerwca 2019 r., sygn. akt II DSI 14/19, OSN ID nr 2/2020, s. 143).” - Postanowienie SN z 22.06.2021 r., II DK 65/21, LEX nr 3317239.

dyscyplinarna inicjowana jest w szczególnych przypadkach, w którym wymagane jest potępienie sprawcy deliktu dyscyplinarnego, który w istocie jest związany z funkcjonowaniem w pewnej grupie społecznej i to z przełamaniem monopolu państwa¹⁵⁰.

Cieężko też doszukiwać się w ramach odpowiedzialności dyscyplinarnej występowania funkcji innowacyjnej (dynamizującej), bowiem pomimo wielu zmian ustaw, często gęęboko ingerujących w samo postępowanie dyscyplinarne¹⁵¹ w dalszym ciągu nie można powiedzieć, aby te zmiany w znaczącym stopniu zmieniały czy modernizowały podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej. Nadto od lat nie są podejmowane działania w celu realizacji zgłaszanego przez przedstawicieli nauki oraz praktyków prawa uchwalenia kodeksu odpowiedzialności dyscyplinarnej, modyfikacji prawa i wyodrębnienia prawa dyscyplinarnego jako samodzielnej dziedziny prawa.

Pomimo pewnego rodzaju uniwersalności funkcji prawa, trudnym z uwagi na specyfikę tego rodzaju odpowiedzialności będzie przypisanie występowania na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcji dystrybucyjnej, opiekuńczej i motywacyjnej.

W obrębie odpowiedzialności dyscyplinarnej trudno dostrzegalne jest występowanie istotnej funkcji prawa – jaką jest funkcja gwarancyjna. Do takich wniosków autora pracy sprowadza fakt, że głównym znaczeniem jaki kryje w sobie funkcja gwarancyjna jest zabezpieczenie przed nadużywaniem przepisów prawa względem podmiotów pod pretekstem spełniania funkcji ochronnej przez organ stosujący prawo. Przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną co do zasady nie regulują zasad oraz kryteriów, którymi powinien kierować się tzw. sąd braci przy wymierzaniu kar dyscyplinarnych za popełniony przez obwinionego delikt dyscyplinarny. Wynika to ze specyfiki przepisów, które nie konkretyzują wprost deliktów dyscyplinarnych i nie przypisują do nich odpowiednich kar dyscyplinarnych, jak ma to miejsce na gruncie odpowiedzialności karnej. Wskazane jest właśnie konsekwencją specyficznej budowy podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej. Przepisy karne wskazują czyn zabroniony w ujęciu negatywnym („Kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności” – *vide* art. 148 § 1 k.k.). Natomiast, jak zostało wskazane we wcześniejszych częściach pracy delikty dyscyplinarne mają charakter blankietowy, często nie wskazując wprost deliktu i sankcji mu odpowiadającej w ustawie.

---

¹⁵⁰ K. Ceglarska-Piłat, *Pojęcie i cechy charakterystyczne odpowiedzialności dyscyplinarnej w prawie polskim*, *Studia Prawnicze* 2015/2, Warszawa 2015, s. 105.

¹⁵¹ Dla przykładu ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 1259).

Można pokusić się o stwierdzenie, że w przeciwieństwie do negatywnego ujęcia czynów na gruncie odpowiedzialności karnej delikty zostały ujęte w sposób pozytywny, bowiem kodeksy etyki zawierają wzorcowe (modelowe) postawy przedstawicieli danego zawodu, których naruszenie może stanowić podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej, a która została przewidziana w ustawie. Wobec powyższego możliwym jest uznanie, że odpowiedzialność dyscyplinarna czyni zadość gwarancyjnej funkcji prawa, gdyż ustawy przewidują odpowiedzialność jedynie za delikt dyscyplinarny oraz katalog kar, który może zostać wymierzony. Przyjąć także trzeba, że realizacji funkcji gwarancyjnej na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej służy także poddanie kontroli orzeczeń sądów braci - sądom powszechnym, administracyjnym czy Sądowi Najwyższemu.

Jak można zauważyć zasadnym było wyrażenie przez autora pracy poglądu, zgodnie z którym dzięki założeniom wyrażonym poprzez funkcje prawa zmierza się do realizacji planowanego i zamierzonego wcześniej celu prawa, który chciał nadać mu prawodawca. Wskazane zostały funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej wyrażone przez przedstawicieli nauki, a także autor pracy zaadoptował je na grunt prawa odpowiedzialności dyscyplinarnej. Niemniej, z którąkolwiek z opisanych funkcji by się zgadzać lub nie, to dostrzec należy, że wszystkie z proponowanych funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej (ochronna, represyjna, sprawiedliwościowa, wychowawcza, integracyjna, gwarancyjna) zmierzają do zrealizowania celu nadrzędnego odpowiedzialności dyscyplinarnej, którego należy poszukiwać w oparciu o przepisy stanowiące podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz wzorcowe postawy wyrażone w kodeksach etyki. Tym samym jako nadrzędny cel jawi się ochrona dobra w postaci prestiżu i ochrona godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej grupy społecznej bądź zawodowej, a także ochrona jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez członków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Pozostałe cele podrzędne mogą być dekodowane w oparciu o właściwe preambuły ustaw, kodeksów etyki czy wreszcie samej treści kodeksów etyki zawodowej. Jednak często będą one wynikiem jedynie próby rozbudowania celu nadrzędnego.

5. Podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej

Prawo samo w sobie jest regulatorem zachowań swoich adresatów, dlatego też do jego skuteczności niezbędne jest wymaganie właściwego zachowania od tych i tylko tych, do których kierowane są nakazy i zakazy¹⁵². Termin „osoba” używany w języku prawnym wskazuje zawsze na podmiot prawa jako głównego uczestnika społecznego porządku regulowanego normami prawnymi. Przedstawiciele doktryny twierdzą, że podmiotowości osoby (człowiek) można sprowadzić do trzech niewykluczających się wzajemnie kategorii: zdolności do posiadania praw i zaciągania zobowiązań, posiadania tytułu do praw lub obowiązków oraz uznania podmiotu za „byt wobec prawa”. W dziedzinie nauki prawa odczytanie podmiotowości prawnej dokonuje się poprzez uwypuklenie i ochronę cech składowych struktury podmiotu, które wynikają z poszczególnych gałęzi prawa czy poszczególnych aktów prawnych do niej należących¹⁵³. Wobec tego, ustalenie podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej jest zagadnieniem o istotnym znaczeniu dla przedmiotowej pracy, albowiem pozwoli na określenie „kto” podlega temu rodzajowi odpowiedzialności prawnej.

Przepisy prawa statuuje odpowiedzialność dyscyplinarną również nie posługują się pojęciem „podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej”, dlatego też należy zbadać i przeanalizować ich treść, celem ustalenia i określenia podmiotu tego rodzaju odpowiedzialności prawnej. Ze wcześniejszej części przedmiotowej pracy należy przypomnieć, że źródłem odpowiedzialności prawnej jest tylko norma prawna i to ona określa, jakie zachowania lub stany faktyczne należy oceniać jako negatywne, jakie są konsekwencje ich wystąpienia oraz kto i na jakich zasadach powinien je ponieść. Natomiast, odpowiedzialność dyscyplinarna ma charakter ustawowy i jest szczególnym rodzajem odpowiedzialności prawnej, która jest związana z członkostwem w określonej grupie społecznej bądź zawodowej. Jako cel odpowiedzialności dyscyplinarnej w poprzednim rozdziale wskazano ochronę prestiżu i ochronę godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej grupy społecznej bądź zawodowej, a także ochronę jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez członków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Powyższe prowadzi do wniosku, iż w pierwszej kolejności podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej wskazywać będą przepisy określające podstawy tego rodzaju odpowiedzialności (przewidując podstawowe jej wyznaczniki m.in. zakres podmiotowy). Po drugie, podmiotami tej odpowiedzialności będą

---

¹⁵² Cz. P. Kłak, *Wprowadzenie do prawa*, Kraków 2008, s. 78.

¹⁵³ T. Chauvin, *Homo Iuriducus. Człowiek jako podmiot prawa publicznego*, Warszawa 2014, s. 185-186.

określeni przepisami członkowie grupy społecznej bądź zawodowej, którzy z uwagi na swoją przynależność będą podlegali temu rodzajowi odpowiedzialności. Tym samym jako warunek konieczny do bycia podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej jawi się przynależność do danej grupy społecznej bądź zawodowej.

Przedstawicie doktryny wyróżniają następujące podmioty prawa:

- osoby fizyczne,
- osoby prawne,
- niepełne osoby prawne (ułamne osoby prawne, których mianem określa się jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, a którym ustawa przyznaje zdolność prawną),
- organy władzy publicznej¹⁵⁴.

Po trzecie, podmiotami odpowiedzialności dyscyplinarnej są co do zasady wyłącznie osoby fizyczne, które spełniają kryterium członkostwa w danej grupie społecznej bądź zawodowej. Niemniej jednak, od wyżej wskazanej reguły, należy dostrzec także wyjątki, którymi dla przykładu będą zarówno osoby prawne mogące ponosić odpowiedzialność dyscyplinarną w zakresie sportu, albowiem zespoły sportowe czy kluby sportowe jako osoby prawne również objęte są reżimem odpowiedzialności dyscyplinarnej¹⁵⁵, jak i właściciele koni wyścigowych, którymi mogą być oprócz osoby fizycznej także jednostki organizacyjne¹⁵⁶.

W tym miejscu należy wskazać na pogląd przedstawiciela doktryny - K. Ceglarskiej-Piłat która twierdzi, że nie ma jednolitej odpowiedzialności dyscyplinarnej mającej zastosowanie do wszystkich grup zawodowych. Same przepisy dyscyplinarne nie mają charakteru generalnego, a krąg podmiotów poddanych odpowiedzialności i zakres jej zastosowania jest różny, przy czym ona sama mimo zasadniczych podobieństw jest zróżnicowana, co powiązane jest ze stopniem wielkości i różnorodności zadań realizowanych przez członków danej grupy. Przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną obejmują swym zakresem delikty funkcjonariuszy służb mundurowych, osób pozostających w stosunku pracy, ale także osób prowadzących działalność gospodarczą w ramach tzw. wolnych zawodów. Adresatami wymienionymi w ostatniej grupie są osoby fizyczne wykonujące tzw. zawody zaufania publicznego i tzw. zawody regulowane. Przewinienie dyscyplinarne ma indywidualną naturę – dotyczy podmiotów należących do ściśle określonej grupy, czyli

---

¹⁵⁴ G. Maroń, *Wstęp do prawoznawstwa*, Rzeszów 2011, s. 167 – 177.

¹⁵⁵ A. J. Szwarc, *Znaczenie i problemy odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie* [w:] A. J. Szwarc (red.) *Odpowiedzialność dyscyplinarna w sporcie*, Poznań 2001, s. 50.

¹⁵⁶ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 32.

stosunkowo wąskiego kręgu adresatów. W doktrynie wyróżnia się trzy formy organizacyjne podmiotów, z którymi łączy się pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej:

1. służba publiczna (niezależnie od rodzaju stosunku prawnego jako podstawy jej pełnienia oraz zasad jej organizacji),
2. samorządy zawodowe (przede wszystkim samorządy zawodów zaufania publicznego),
3. zakłady administracyjne (szkoły wyższe)¹⁵⁷.

Rzeczonemu pogładowi należy przyznać słuszność i na potrzeby niniejszej pracy należy ustalić i wskazać wprost podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej, które są objęte zakresem prowadzonych w niej badań. Analiza treści przepisów wskazuje, że:

- art. 107 § 1 p.u.s.p. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest sędzia¹⁵⁸ (dla rzetelności naukowej należy wskazać, że przywołana ustawa wskazuje także inny podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, który ponosi ją na gruncie wymienionej ustawy – asesora sądowego, *vide* art. 107a p.u.s.p.¹⁵⁹ oraz sędzia w stanie spoczynku¹⁶⁰);

- art. 137 § 1 p.o.p. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest prokurator¹⁶¹ (dla rzetelności naukowej należy wskazać, że przywołana ustawa wskazuje także inny podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, który ponosi ją na gruncie wymienionej ustawy – asesora prokuratury, *vide* art. 174 p.o.p.¹⁶² oraz prokurator w stanie spoczynku¹⁶³);

- art. 80 p.o.a. - określa podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej, którymi są adwokat i aplikant adwokacki¹⁶⁴;

---

¹⁵⁷ K. Ceglarska-Piłat, *Pojęcie i cechy charakterystyczne odpowiedzialności dyscyplinarnej w prawie polskim*, PAN Studia Prawnicze 2/2015, Warszawa 2015, s. 106-110.

¹⁵⁸ Art. 107 § 1 p.u.s.p. - „Sędzia odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia służbowe (dyscyplinarne), w tym za: (...)”

¹⁵⁹ Art. 107a p.u.s.p. „Asesor sądowy odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia służbowe (dyscyplinarne) oraz za swoje postępowanie przed objęciem stanowiska, jeżeli przez nie okazał się niegodny urzędu asesora sądowego, tak jak sędzia. Przepisy art. 108-133a stosuje się odpowiednio.”

¹⁶⁰ Wyrok SN z 10.11.2017 r., SNO 43/17, LEX nr 2429618.

¹⁶¹ Art. 137 § 1 p.o.p. – „Prokurator odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia służbowe (dyscyplinarne), w tym za: (...)”

¹⁶² Art. 174 § 1 pkt 1 p.o.p. - „Do asesorów prokuratury stosuje się odpowiednio: 1) przepisy dotyczące prokuratorów, z wyłączeniem art. 106 § 7, art. 107 § 1, art. 108, art. 117, art. 124 § 2-8, art. 126 i art. 127;”. Wskazany przepis prowadzi do wniosku, że na gruncie cytowanej ustawy odpowiedzialność dyscyplinarna ponoszą także asesory prokuratorscy, do których stosuje się odpowiednio art. 137 § 1 p.o.p.

¹⁶³ Wyrok SN z 24.11.2021 r., II DOW 46/21, LEX nr 3275214.

¹⁶⁴ Art. 80 p.o.a. – „Adwokaci i aplikanci adwokaccy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych, a adwokaci również za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, o którym mowa w art. 8a ust. 1, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 8b.”

- 64 ust. 1 i 1a u.o.r.p. - określa podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej, którymi są radca prawny i aplikant radcowski¹⁶⁵;

- art. 50 p.o.n. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest notariusz¹⁶⁶ (dla rzetelności naukowej należy wskazać, że przywołana ustawa wskazuje także inny podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, który ponosi ją na gruncie wymienionej ustawy – aplikanta notarialnego, *vide* art. 78 p.o.n.¹⁶⁷);

- art. 75 ust. 1 k.n. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest nauczyciel¹⁶⁸;

- art. 275 ust. 1 p.o.s.w.n. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest nauczyciel akademicki¹⁶⁹;

- art. 53 u.o.i.l. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest członek izby lekarskiej¹⁷⁰ (celem wyjaśnienia, wskazać należy, że po myśli art. 6 ust. 1 u.o.i.l. członkiem izby lekarskiej zostaje lekarz zamierzający wykonywać zawód, któremu okręgowa rada lekarska przyznała prawo wykonywania zawodu);

- art. 45 u.o.i.a. - określa podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, którym jest członek samorządu zawodowego farmaceuty¹⁷¹ (celem wyjaśnienia, wskazać należy, że po myśli art.

---

¹⁶⁵ Art. 64 ust. 1 i 2 u.o.r.p. – „1. Radcowie prawni i aplikanci radcowscy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych. 1a. Radcowie prawni podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej również za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, o którym mowa w art. 227 ust. 1, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 228.”

¹⁶⁶ Art. 50 p.o.n. – „Notariusz odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia zawodowe, w tym za oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawnych, uchybienia powadze lub godności zawodu, jak również za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, o którym mowa w art. 19a, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 19b oraz za niewykonanie obowiązku, o którym mowa w art. 71 § 8, i niewykonanie zobowiązania, o którym mowa w art. 71a § 5, a także za niespełnienie obowiązku, o którym mowa w art. 8a ust. 1 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz. U. z 2017 r. poz. 2278).”

¹⁶⁷ Art. 80 p.o.n. – „Do aplikantów notarialnych i zastępców notarialnych stosuje się przepisy art. 18 i art. 19 oraz przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy (...).”

¹⁶⁸ Art. 75 ust. 1 k.n. – „Nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom, o których mowa w art. 6.”

¹⁶⁹ Art. 275 ust. 1 p.o.s.w.n. – „Nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za przewinienie dyscyplinarne stanowiące czyn uchybiający obowiązkowi nauczyciela akademickiego lub godności zawodu nauczyciela akademickiego.”

¹⁷⁰ Art. 53 u.o.i.l. – „Członkowie izb lekarskich podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza, zwane dalej przewinieniem zawodowym.”

¹⁷¹ Art. 45 u.o.i.a. – „Członkowie samorządu zawodu farmaceuty podlegają odpowiedzialności zawodowej przed sądami aptekarskimi za postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i deontologii zawodowej oraz przepisami prawnymi dotyczącymi wykonywania zawodu farmaceuty.”

15 u.o.i.a. członkiem samorządu zawodowego farmaceuty jest farmaceuta wpisany do rejestru farmaceutów);

- art. 36 ust. 1 i 2 u.o.s.p.p. - określa podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej, którymi są członek samorządu i obywatel państw członkowskich Unii Europejskiej wykonujący czasowo i okazjonalnie zawód pielęgniarki lub położnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷² (celem wyjaśnienia, wskazać należy, że po myśli art. 5 ust. 1 u.o.s.p.p. członkiem samorządu zawodowego są pielęgniarki i położne, które mają stwierdzone lub przyznane prawo wykonywania zawodu i są wpisane do rejestru).

Wykazana analiza uzasadnia, że na gruncie przedmiotowej pracy pojęcie podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej wiązać będziemy wyłącznie z osobami fizycznymi przynależącymi (będącymi członkami) do konkretnej grupy zawodowej, które wykonują¹⁷³, wykonywały, bądź aspirują do wykonywania danego zawodu, oraz które zostały wskazane w konkretnych przepisach jako podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej. Celem sprecyzowania, wskazując na podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej, który wykonywał zawód należy mieć na myśli m. in. sędziego czy prokuratora w stanie spoczynku¹⁷⁴. Jeżeli zaś chodzi o osoby aspirujące do wykonywania zawodu będą to dla przykładu aplikanci pretendujący do wykonywania w przyszłości prawniczego zawodu zaufania publicznego¹⁷⁵. Wskazane wyżej kryteria będą przesądzały o zdolności podmiotu do poniesienia rzeczowej odpowiedzialności.

Przedstawione wnioski znajdują oparcie w poglądach doktryny, której przedstawiciele wskazują, że podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej może być tylko członek, były członek lub osoba pretendująca do członkostwa w danej grupie, a przedmiotem tej

---

¹⁷² Art. 36 ust. 1 i 2 u.o.s.p.p. – „1. Członkowie samorządu podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki zawodowej lub przepisów dotyczących wykonywania zawodu, zwane dalej przewinieniem zawodowym. 2. Odpowiedzialności zawodowej, o której mowa w ust. 1, podlegają także obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej wykonujący czasowo i okazjonalnie zawód pielęgniarki lub położnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.”

¹⁷³ Orzecznictwo wyraźnie precyzuje, że odpowiedzialność dyscyplinarna związana jest wyłącznie z wykonywaniem danego zawodu. Tym samym podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej może być jak wskazano przedstawiciel konkretnej grupy zawodowej wykonujący zawód, albowiem odpowiedzialność dyscyplinarna, przykładowo - radcy prawnego nie jest odpowiedzialnością ze stosunku pracy, a odpowiedzialnością wynikającą z wykonywania zawodu radcy prawnego (zob. wyrok SN z 10.09.2020 r., III PK 34/19, LEX nr 3077038).

¹⁷⁴ Wyrok SN z 4.03.2020 r., I DSK 8/18, LEX nr 3121311; Wyrok SN z 29.08.2019 r., I DSK 13/19, OSNID 2020, nr 3; Wyrok SN z 30.01.2019 r., II DSS 15/18, OSNID 2020, nr 2; Wyrok SN z 19.01.2021 r., I DSK 8/21, LEX nr 3111757.

¹⁷⁵ Wyrok SN z 17.05.2018 r., SDI 5/18, LEX nr 2549263; Wyrok SN z 3.11.2016 r., SDI 67/16, LEX nr 2192662.

odpowiedzialności są czyny naruszające obowiązki zawodowe lub godność zawodu¹⁷⁶. Podkreślenia wymaga, że podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej może być wyłącznie osoba fizyczna. Pomimo tego, że przepisy u.o.r.p. w art. 8 ust. 1 wskazują, że radca prawny może wykonywać zawód m.in. w ramach spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej to i tak w sytuacji, gdy w wyniku świadczenia pomocy prawnej przez spółkę, w ramach której radca prawny wykonuje zawód zostanie popełniony delikt dyscyplinarny, to odpowiedzialność dyscyplinarną może ponieść tylko podmiot wskazany w art. 64 rzeczonej ustawy, a więc osoba fizyczna. Przedmiotowa część pracy potwierdziła, że z uwagi na fakt, iż odpowiedzialność dyscyplinarna wiąże się z aktywnością zawodową albo uczestnictwem w innego rodzaju społeczności - zawsze ma charakter indywidualny i dotyczy osób fizycznych nawet w sytuacji, gdy przedstawiciele danego zawodu wykonują go w ramach podmiotu zbiorowego¹⁷⁷. Wobec powyższego należy przyjąć, że podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej jest konkretna osoba fizyczna, która przynależy do danej grupy zawodowej, a podstawy jej odpowiedzialności, w tym określenie podmiotu, wyrażone zostało ustawowo.

Z optyki niniejszej pracy istotnym jawi się jeszcze odniesienie do terminu „obwiniony”, który w toku postępowania dyscyplinarnego również będzie desygnatem pojęcia - „podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej”. Ze względu na dywersyfikację i brak jednolitości w aktach prawnych regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną, odmiennie mogą być określane etapy, na których podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej zyskuje miano obwinionego. Dlatego też, nie odbiegając od tematu, koniecznym jest ogólnie wskazanie, iż co do zasady można przyjąć, że postępowanie dyscyplinarne dzieli się na etapy: postępowania wyjaśniającego (w którego toku odpowiedni organ prowadzi postępowanie dowodowe mające na celu weryfikację czy istotnie doszło do popełnienia deliktu dyscyplinarnego. Jak zostało wspomniane, niektóre akty prawne będą odmiennie określać dany etap postępowania dyscyplinarnego. W przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów, ten etap postępowania został określony przez ustawodawcę jako „dochodzenie”¹⁷⁸), postępowanie dyscyplinarne (właściwe) i postępowanie, niejako wykonawcze mające na celu wykonanie orzeczonej względem obwinionego kary

---

¹⁷⁶ K. Dudka, *Zasady i zakres odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy. Zasady ponoszenia kosztów postępowania dyscyplinarnego notariuszy na tle regulacji dotyczących innych zawodów prawniczych*, Warszawa 2015, s. 1-2.

¹⁷⁷ D. Bek, J. Hanc, A. Jaworska-Wieloch, O. Sitarz, P. Zawiejski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019, s. 255.

¹⁷⁸ *vide* art. 95a ust. 1 p.o.a.

dyscyplinarnej. Na etapie postępowania wyjaśniającego nieadekwatnym byłoby przypisanie podmiotowi odpowiedzialności dyscyplinarnej określenia „obwiniony”, albowiem postępowanie wyjaśniające może zakończyć się wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego, co implikuje wydanie kolejnego postanowienia o przedstawieniu zarzutów (jeżeli postępowanie wyjaśniające uprawdopodobnia popełnienie deliktu dyscyplinarnego) albo o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego (jeżeli zebrany w toku postępowania wyjaśniającego materiał dowodowy nie stwarza ku temu podstaw). Tym samym na etapie postępowania wyjaśniającego, kiedy to podmiotowi odpowiedzialności dyscyplinarnej można przypisać status osoby podejrzewanej o popełnienie deliktu dyscyplinarnego, nie można stwierdzić, iż taki podmiot jest desygnatem pojęcia obwiniony, albowiem postępowanie wyjaśniające może nie dać podstaw do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego¹⁷⁹. Dla potrzeb przedmiotowej pracy należy przyjąć, że postępowanie dyscyplinarne dzieli się co do zasady na: postępowanie wyjaśniające, postępowanie dyscyplinarne – właściwe (postępowanie przed sądem dyscyplinarnym) oraz postępowanie wykonawcze. Powyższe prowadzi do wniosku, że status „obwinionego” podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej zyskuje w momencie wszczęcia (właściwego) postępowania dyscyplinarnego. Moment wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, tym samym przyjęcia przez podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej miana obwinionego, należy wywodzić wprost z ustaw. Dla przykładu, obwinionym będzie adwokat (lub odpowiednio aplikant adwokacki), któremu w toku dochodzenia (postępowania wyjaśniającego) wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów popełnienia deliktu dyscyplinarnego¹⁸⁰. W powyższej sytuacji moment wstąpienia podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej w status obwinionego ustawodawca uzależnił od „wydania” postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Nieco odmiennie moment zyskania statusu obwinionego przez sędziego reguluje art. 114 § 3 i § 4 p.u.s.p., który nakazuje przyjąć, że sędzia w postępowaniu dyscyplinarnym w chwili otrzymania (doręczenia) postanowienia o przedstawieniu zarzutów w postępowaniu dyscyplinarnym staje się obwinionym¹⁸¹. Jeszcze inaczej kwestię nabycia statusu obwinionego reguluje art. 85c ust. 1 KN, zgodnie z którym za obwinionego uważa się nauczyciela, któremu doręczono postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego. Jak widzimy w

---

¹⁷⁹ J. Sawiński [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013, s. 577-578.

¹⁸⁰ Zob. art. 93 p.o.a. oraz M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 67.

¹⁸¹ J. Sawiński [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013, s. 578-579.

odniesieniu do nauczycieli ustawodawca nie uzależnił nabycia statusu od otrzymania postanowienia o przedstawieniu zarzutów a jedynie samego postanowienia o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego. Odmiennie nabycie statusu obwinionego reguluje również art. 45a u.o.i.a., który wskazuje wprost, że za obwinionego uważa się farmaceutę, wobec którego w toku postępowania wyjaśniającego rzecznik odpowiedzialności zawodowej wydał postanowienie o przedstawieniu zarzutów lub przeciwko któremu skierował do sądu aptekarskiego wniosek o ukaranie. Analogicznie status obwinionego reguluje 58 ust. 1 u.o.i.l., w którym wskazano, że za obwinionego uważa się lekarza, wobec którego w toku postępowania wyjaśniającego rzecznik odpowiedzialności zawodowej wydał postanowienie o przedstawieniu zarzutów lub przeciwko któremu skierował do sądu lekarskiego wniosek o ukaranie. Powyższe przykłady potwierdzają zdanie doktryny, że nie ma jednolitej odpowiedzialności dyscyplinarnej mającej zastosowanie do wszystkich grup zawodowych. Niemniej jednak, wniosek, który powinien wynikać z powyżej analizy powinien obejmować twierdzenie, że mianem podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej należy również określić obwinionego, który niezależnie od kosmetycznych różnic wynikających z odmiennych regulacji ustawowych, swój status zyskuje na etapie wszczęcia właściwego postępowania dyscyplinarnego.

Podsumowując, mianem podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej określać będziemy konkretną osobę fizyczną, która przynależy do danej grupy zawodowej podlegającej reżimowi odpowiedzialności dyscyplinarnej, a podstawy jej odpowiedzialności, w tym określenie podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej wynikają z przepisów ustawy. Desygnatem pojęcia „podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej” będzie również pojęcie „obwiniony”, które określa rolę procesową podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej na etapie postępowania dyscyplinarnego. Obwiniony nabywa swój status, co do zasady wraz z wszczęciem właściwego postępowania dyscyplinarnego.

6. Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej

Treść przedmiotowej pracy wskazuje, że w literaturze brak jest wątpliwości co do tego, że odpowiedzialność dyscyplinarna stanowi swego rodzaju dolegliwość zupełnie niezależną od ponoszenia innych rodzajów odpowiedzialności prawnej, w tym także szczególnie jej bliskiej odpowiedzialności karnej¹⁸². Powyższe, znajduje także oparcie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, który w wyroku z dnia 2 września 2008 r. wyraźnie przesądził, że z uwagi na występowanie znaczących różnic pomiędzy odpowiedzialnością dyscyplinarną, a odpowiedzialnością karną są one od siebie niezależne¹⁸³. Co więcej, na rozgraniczenie ponoszenia obu rodzajów odpowiedzialności wskazuje wiele aktów prawnych. Zasady takie przewidziano m.in. względem sędziów (*vide* art. 119 i 120 § 1 p.u.s.p.), prokuratorów (*vide* art. 143 § 1 p.o.p.), adwokatów (*vide* art. 86 p.o.a), radców prawnych (*vide* art. 67 ust. 1 u.o.r.p.), nauczycieli (*vide* art. 85f ust. 1), lekarzy (*vide* art. 54 ust. 1 u.o.i.l.), farmaceutów (*vide* art. 52 u.o.i.a) oraz pielęgniarek i położnych (*vide* art. 37 u.o.s.p.p.). Poniesienie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie wyłącza ani nie wyklucza pociągnięcia podmiotu za ten sam czyn - do innego rodzaju odpowiedzialności, dla przykładu: cywilnej, administracyjnej czy wspomnianej przed chwilą odpowiedzialności karnej. Funkcje prawa karnego, cywilnego, administracyjnego oraz dyscyplinarnego kształtują się na tyle odmiennie, że nie są one w stanie wyłączyć potrzeby stosowania każdego rodzaju z wymienionych odpowiedzialności. Powyższe wyklucza możliwość twierdzenia, że granice odpowiedzialności dyscyplinarnej kończą się tam, gdzie zaczynają się przesłanki innego rodzaju odpowiedzialności, albowiem jak zostało wskazane zarówno odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak i innym rodzajom odpowiedzialności prawnej podmiot może podlegać kumulatywnie za popełnienie tego samego czynu. Dlatego też, ustalenie granic odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz jej wyznaczników jest niezbędne ze względów metodologicznych.

Z trudem przychodzi odnalezienie opracowań, które pomimo powoływania w swoich tytułach określeń „granice” czy „zakres” odpowiedzialności dyscyplinarnej istotnie wyczerpywałyby wskazaną tematykę czy jasno określały granice reżimu wskazanej odpowiedzialności. W ocenie autora pracy ustalanie granic odpowiedzialności dyscyplinarnej w pierwszej kolejności należy wywodzić ze wskazanych ustawowo deliktów dyscyplinarnych,

---

¹⁸² D. Bek, J. Hanc, A. Jaworska-Wieloch, O. Sitarz, P. Zawiejski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019, s. 299, podobnie K. Łuniewska, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych i aplikantów radcowskich w obliczu zasad rzetelnego procesu*, Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 1, s. 65.

¹⁸³ Wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120.

których popełnienia mogą dopuścić się podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej *sensu proprio*, a także z celów oraz funkcji tego rodzaju odpowiedzialności. Przypomnieć należy za P. Skuczyńskim, że odpowiedzialnością dyscyplinarną w ścisłym znaczeniu tego słowa będzie odpowiedzialność realizowana przez organy powołane do kontrolowania bądź nadzorowania określonych zawodów lub sprawowania określonych funkcji. Ich wspólną cechą jest zaufanie publiczne, którym z jednej strony cieszą się osoby i całe grupy zawodowe w społeczeństwie, a które jest niezbędne do prawidłowego wykonywania zawodów lub funkcji¹⁸⁴.

W tym miejscu należy raz jeszcze podkreślić, że w opozycji do odpowiedzialności karnej w prawie dyscyplinarnym nie istnieje katalog stypizowanych wprost deliktów dyscyplinarnych¹⁸⁵. Przepisy definiujące czyn, który uznawany jest za delikt dyscyplinarny mają charakter otwarty. W doktrynie podkreśla się, że są one ustawowo niedookreślone¹⁸⁶, ujęte w sposób ogólny, abstrakcyjny będąc w rzeczywistości konkretnymi czynami określonych indywidualnie osób. Jak przyjęto w przedmiotowej pracy delikt dyscyplinarny oznacza każdy zindywidualizowany, zawiniony (umyślnie lub nieumyślnie) i dyscyplinarnie bezprawny czyn popełniony przez działanie lub zaniechanie podczas i w ramach wykonywania zadań wynikających z obowiązków nałożonych przez ustawy bądź akty normatywne obowiązujące w określonych samorządach zawodowych. Tym samym za pierwszy z wyznaczników granic tego rodzaju odpowiedzialności należy przyjąć – wyrażony w ustawie czyn będący deliktem dyscyplinarnym. Drugim z wyznaczników rzutujących uzupełniająco na ustalenie granic odpowiedzialności dyscyplinarnej będzie jej cel, który w przedmiotowej pracy ustalono za ochronę prestiżu i ochronę godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej grupy społecznej bądź zawodowej, a także ochronę jakości i rzetelności wykonywanych obowiązków przez podmioty podlegające odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wskazane wpływa wprost na określenie deliktu dyscyplinarnego – co ma bezpośrednie przełożenie na ustalenie granic odpowiedzialności dyscyplinarnej. Powyższe potwierdza, że odpowiedzialność dyscyplinarna ograniczona jest jedynie do partykularnych podmiotów, których odpowiedzialność dyscyplinarną przewidują ustawy. Ze wskazanego wywodzimy, że ponosić ją będą jedynie podmioty podlegające odpowiedzialności dyscyplinarnej, a jej granice zakreślać będzie

---

¹⁸⁴ P. Skuczyński, *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura, orzecznictwo w sprawach Studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, (red.) P. Skuczyński, P. Zawadzki, Warszawa 20028, s. 8-9.

¹⁸⁵ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna i karna notariusza – wzajemne relacje*, Rejent 2011, nr 10, s. 82 – 102.

¹⁸⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 48.

wypełnienie znamion deliktu, które będą ustalane pośrednio w oparciu o cel odpowiedzialności dyscyplinarnej z uwagi na to, że delikty dyscyplinarne mają charakter nieokreślony. Jak zostało wcześniej wykazane odpowiedzialność dyscyplinarna w przeciwieństwie do prawa karnego nie ma charakteru powszechnego. Podlegają jej jedynie podmioty przynależące do danej grupy zawodowej podlegające reżimowi odpowiedzialności dyscyplinarnej, a której podstawy wynikają z przepisów ustawy.

Z uwagi na ustawowy brak doprecyzowania deliktów dyscyplinarnych trzecim aspektem i w ocenie autora pracy najważniejszym zmierzającym do wyznaczenia granic odpowiedzialności dyscyplinarnej jest orzecznictwo sądów zarówno dyscyplinarnych, jak i powszechnych oraz Sądu Najwyższego, które ustalając co należy traktować jako delikt a co nie, będzie wyznaczało rzeczywiste granice odpowiedzialności dyscyplinarnej. Dlatego też należy przyjąć twierdzenie, że ustalenie sztywnych granic odpowiedzialności dyscyplinarnej, nie jest możliwe, co stanowi konsekwencję zróżnicowania przepisów normujących odpowiedzialność dyscyplinarną poszczególnych grup zawodowych. Powyższe stanowisko znajduje oparcie w poglądach doktryny, które wskazują, że na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie występuje jednolita definicja przewinienia dyscyplinarnego, wspólny katalog kar czy jednolity model postępowania. Co więcej, wśród teoretyków prawa panuje powszechne przekonanie, że zabieg legislacyjny mający na celu unifikację wskazanych kwestii dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej nie jest możliwy, ze względu na drastyczne różnice pomiędzy definicjami elementów składowych odpowiedzialności dyscyplinarnej poszczególnych grup zawodowych. Jest to następstwo pewnych tradycji legislacyjnych, jak również efekt działania ustawodawcy mającego na celu pozostawienie jak najszerszego zakresu samej odpowiedzialności dyscyplinarnej, co w przekonaniu P. Czarneckiego jest błędnym rozwiązaniem z punktu widzenia zabezpieczenia praw obwinionego w tego rodzaju postępowaniach, gdzie jednak dominuje dyskrecyjna władza członków sądów dyscyplinarnych¹⁸⁷. Zasada ustawowej określoności czynów, tak charakterystyczna dla prawa karnego, ma ograniczone znaczenie w odniesieniu do prawa odpowiedzialności dyscyplinarnej właśnie ze względu na brak zamkniętego katalogu deliktów dyscyplinarnych. Z tego powodu ustalając granicę odpowiedzialności dyscyplinarnej w oparciu o delikty możliwe do popełnienia, należy przyjąć, że **to w rzeczywistości orzecznictwo wyznacza rzeczywiste granice odpowiedzialności dyscyplinarnej**. Do takich wniosków sprowadza fakt, że

---

¹⁸⁷ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 71-73.

drastycznie niedookreślone delikty dyscyplinarne, których popełnienie inicjuje możliwość poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej, *de facto* ustalane są przez członków danej grupy zawodowej, którzy zasiadają w organach sądownictwa dyscyplinarnego. To przecież w rzeczywistości oni, kierując się celami i funkcjami odpowiedzialności dyscyplinarnej oceniają czy w istocie dany czyn zakwalifikować jako delikt dyscyplinarny i czy za popełnienie tego czynu dany podmiot winien ponieść odpowiedzialność. Co istotne, przedmiotowa praca może wskazywać, że podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej są jedynie czyny popełnione przez podmiot jej podlegający w związku z wykonywaniem swojego zawodu. Niemniej, możliwe do ustalenia granice odpowiedzialności dyscyplinarnej są znacznie szersze, albowiem rozumiane przez orzecznictwo uchybienie godności urzędu bądź zawodu obejmuje także sferę życia prywatnego. Wśród niej występują także takie delikty, które są zupełnie ambiwalentne z punktu widzenia innego rodzaju odpowiedzialności. Niektóre ustawy dyscyplinarne przewidują odpowiedzialność także za czyny popełnione przed dołączeniem do przedstawicieli danej profesji¹⁸⁸.

Katalog deliktów dyscyplinarnych związany bezpośrednio z wykonywaniem zawodu praktycznie nie ma końca, bowiem każde naruszenie swoich obowiązków zawodowych w stopniu większym niż znikomy i wpływające na dobra chronione przepisami ustawy oraz aktami uchwalonymi przez członków danej grupy zawodowej może aktualizować poniesienie odpowiedzialności dyscyplinarnej przez podmioty jej podlegające. Wobec czego należy przedstawić chociaż kilka przykładów, które zostały uznane przez orzecznictwo za delikty dyscyplinarne związane z naruszeniem obowiązków zawodowych skutkowały odpowiedzialnością dyscyplinarną:

1. względem sędziego:

- a. „w sposób rażący i oczywisty, naruszając przepis art. 324 § 3 k.p.c., w dniu 12 maja 2011 r. w sprawie o sygn. akt III RC(...)/10 jako wyrok, a w sprawie III Now(...)/11, jako postanowienie ogłosiła niepodpisane przez siebie projekty orzeczeń”¹⁸⁹;
- b. „w sposób oczywisty i rażący naruszyła przepis art. 6 § 1 k.p.c. prowadząc przewlekłe postępowanie w sprawie C(...)/12, w tym - w sposób oczywisty i rażący naruszając przepis art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c. przez zawieszenie

---

¹⁸⁸ J. Bodio, *Nieskazitelność charakteru jako kwalifikacja zawodowa sędziego (wpływająca na jego wizerunek)*, Kwartalnik KSSiP 4/2013, s. 11; zob. także wyrok NSA w Warszawie z 18.11.1999 r., II SA 1131/99, LEX nr 46696.

¹⁸⁹ Wyrok SN z 11.12.2014 r., SNO 61/14, LEX nr 1583237.

postępowania dnia 5 października 2012 r. z powodu nieobecności powódki, która wniosła o rozpoznanie sprawy pod jej nieobecność, nie podejmując przez 11 miesięcy czynności w związku ze zgłoszeniem interwencji ubocznej oraz odraczając rozprawę dnia 28 marca 2014 r. w celu przesłuchania w drodze pomocy prawnej świadka, chociaż czynność ta została wykonana w sierpniu 2013 r., czym doprowadziła do naruszenia prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki - to jest o popełnienie przewinienia służbowego z art. 107 § 1 p.u.s.p. oraz o to, że w okresie (...) orzekając w tym Sądzie w sposób oczywisty i rażąco naruszyła przepis art. 329 k.p.c. sporządzając ze znacznym, ponad dwumiesięcznym przekroczeniem terminu określonego w tym przepisie, uzasadnienia w 30 bliżej oznaczonych sprawach”¹⁹⁰;

2. względem radcy prawnego:

- a. „Radca prawny podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za zawinione niepłacenie składek na rzecz samorządu radców prawnych (art. 64 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych - Dz. U. Nr 19, poz. 145). Nie podlega natomiast takiej odpowiedzialności radca prawny za niezłożenie ankiety o zatrudnieniu na żądanie organu samorządu.”¹⁹¹;
- b. „Przywłaszczenie kwoty pieniężnej na szkodę klienta uzasadnia wymierzenie radcy prawnemu kary dyscyplinarnej pozbawienia prawa wykonywania zawodu.”¹⁹²

3. względem nauczycieli:

- a. „Orzeczeniem z dnia 9 grudnia 2016 r. Komisja Dyscyplinarna dla Nauczycieli przy Wojewodzie (...), na podstawie art. 85j ust. 5 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, uznała obwinioną B. P., nauczycielkę Zespołu Szkół w Ż. (...), winną tego, że będąc nauczycielem dyplomowanym, w dniu 5 maja 2016 r., niewłaściwie i nieskutecznie kierowała pracą zespołu nadzorującego przebieg egzaminu maturalnego z matematyki na poziomie podstawowym w sali nr (...), co skutkowało unieważnieniem egzaminu z tego przedmiotu 29 zdającym przez Dyrektora Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w J. (...), czyli swym zachowaniem

---

¹⁹⁰ Wyrok SN z 29.02.2016 r., SNO 2/16, LEX nr 1999820.

¹⁹¹ Uchwała SN(7) z 26.04.1990 r., III PZP 2/90, OSNC 1990, nr 12, poz. 142.

¹⁹² Wyrok SN z 24.09.1997 r., III SZ 2/97, OSNP 1998, nr 14, poz. 442.

obwiniona uchybiła godności zawodu nauczyciela, za co, na mocy art. 75 ust. 1 i art. 76 ust. 1 pkt 1 Karty Nauczyciela, wymierzyła jej karę nagany z ostrzeżeniem.”¹⁹³,

- b. „Komisja Dyscyplinarna (...) orzeczeniem dyscyplinarnym z dnia 30 listopada 2015 r. uznała obwinionego Z. K. (1) za winnego tego, że wywierał presję na nauczycieli w celu zmian ustalonych ocen końcowych uczniów klas trzecich oraz za winnego tego, że w dniu 20 kwietnia 2015 r. dokonał zmiany w dzienniku elektronicznym niektórych ocen ustalonych przez nauczycieli, czym uchybił obowiązkowi nauczyciela określonym w art. 6 pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela tj. >>nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym stanowiskiem<<, za co w myśl art. 75 ust. 1 pkt 1 cyt. ustawy wymierzono obwinionemu karę nagany z ostrzeżeniem.”¹⁹⁴

4. względem lekarzy:

- a. „Orzeczeniem z dnia 21 stycznia 2016 r., Okręgowy Sąd Lekarski w (...) uniewinnił E. T. obwinioną o to, że w dniu 21 lipca 2014 r. w izbie przyjęć Wojewódzkiego Specjalistycznego Zespołu Neuropsychiatrycznego w (...) naruszyła godność osobistą Z. F. podczas udzielania jej świadczeń zdrowotnych, co wyraziło się w niestosownym komentowaniu jej wieku i stanu ogólnego, przedmiotowym i lekceważącym traktowaniu, czym naruszyła art. 12 ust. 1 kodeksu etyki lekarskiej i art. 36 ust. 1 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry.”¹⁹⁵
- b. „Lekarz J. J. została obwiniona o to, że w lipcu 2010 r., pełniąc obowiązki zastępcy dyrektora do spraw lecznictwa w SP ZOZ w (...) nie zachowała szczególnej ostrożności w formułowaniu opinii o działalności zawodowej A. S. wobec rodzin pacjentów wskazanego lekarza, tj. o przewinienie zawodowe z art. 52 ust. 2 Kodeksu Etyki Lekarskiej”¹⁹⁶.

---

¹⁹³ Wyrok SA w Katowicach z 25.01.2019 r., III APa 59/18, LEX nr 2630493.

¹⁹⁴ Wyrok SA w Krakowie z 19.07.2018 r., III APo 5/18, LEX nr 2549677.

¹⁹⁵ Wyrok SN z 29.08.2017 r., SDI 38/17, LEX nr 2390763 – w przywołanym orzeczeniu Sąd Najwyższy uchylił orzeczenie Naczelnego Sądu Lekarskiego i utrzymane nim w mocy orzeczenie Okręgowego Sądu Lekarskiego, którym uniewinniono obwinioną od zarzuczonego jej deliktu i przekazał sprawę Okręgowemu Sądowi Lekarskiemu do ponownego rozpoznania, z uwagi na to, że Sądy obu instancji nie rozważyły w całości zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego i uchyliły się od dokonania analizy, co w konsekwencji spowodowało przedwczesny wniosek o zastosowaniu względem obwinionej instytucji *in dubio pro reo*.

¹⁹⁶ Wyrok SN z 9.09.2013 r., SDI 21/13, LEX nr 1375239.

Wskazane przykładowe orzeczenia potwierdzają, że podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej ponoszą odpowiedzialność za delikty związane z wykonywaniem swojego zawodu. Powyższe twierdzenie jest co do zasady pierwszym skojarzeniem osób, które mówią o odpowiedzialności dyscyplinarnej. Niemniej, należy zwrócić uwagę, że granice odpowiedzialności dyscyplinarnej są na tyle szerokie, że wkraczają także w sferę życia prywatnego. Wobec czego delikt kwalifikowany jako uchybienie godności zawodu lub urzędu czy uchybienie etyce zawodowej będzie obejmował również tę sferę. Przykłady z orzecznictwa sądów dyscyplinarnych można mnożyć, lecz wskazać należy te, które podmiotowi nie będącemu członkiem danej grupy zawodowej nie grozi odpowiedzialność dyscyplinarna, celem ukazania jak głęboką granicę w sferze życia prywatnego określa ten rodzaj odpowiedzialności prawnej.

W jednej z takich spraw stan faktyczny dotyczył zachowania dwóch adwokatów, którzy zorganizowali spotkanie towarzyskie w siedzibie zespołu adwokackiego w trakcie, którego spożywano alkohol w pokaźnych ilościach. Na tym jednak nie poprzestano, albowiem rzeczony duże ilości spożytego alkoholu były następstwem wielu dyskusyjnych zdarzeń podczas tego spotkania, w tym sprowadzenia orkiestry cygańskiej czy spożywania flaków bezpośrednio z talerza bez użycia sztućców. Wina obwinionego adwokata polegała na tym, iż wprowadził się on w stan upojenia alkoholowego w wyniku, którego zachowywał się w sposób nielicujący z godnością zawodu adwokata i z godnością człowieka¹⁹⁷. Innym przykładem może być orzeczenie, w którym adwokat został uznany winnym tego, że dopuścił się naruszenia zasad etyki i godności zawodu adwokackiego poprzez niewłaściwe zachowanie i stosunek do swojego ojca oraz jego małżonki, za co orzeczona została względem niego kara dyscyplinarna upomnienia¹⁹⁸. Zaznaczyć należy, że odpowiedzialności dyscyplinarnej wkracza w także w sferę życia prywatnego, albowiem można ją ponieść również za zwady osobiste z członkami rodziny¹⁹⁹. Powyższe wskazuje jak szerokie granice określa odpowiedzialność dyscyplinarna, albowiem wkracza głęboko w sferę życia prywatnego. Co więcej wskazane przykłady ponoszenia przez podmioty odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu

---

¹⁹⁷ Orzeczenie WKD z 3 marca 1973 r., sygn. WKD 5/73 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 711 – 712.

¹⁹⁸ Orzeczenie WSD z 30 marca 1985 r., sygn. akt WSD 9/85 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 717.

¹⁹⁹ Orzeczenie WSD z 9 marca 1985 r., sygn. akt WSD 4/85 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 716.

w sferze życia prywatnego są zupełnie obojętne z punktu widzenia innych rodzajów odpowiedzialności prawnej. Oczywiście należy wskazać, że istnieje wiele czynów, które wyczerpują znamiona aktualizujące poniesienie różnych rodzajów odpowiedzialności, co do których możliwe jest także niezależne poniesienie dyscyplinarnej, jak i karnej. Dla przykładu za prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (*vide* art. 178a § 1 k.k.)²⁰⁰, groźbę karalną (*vide* art. 190 § 1 k.k.)²⁰¹ czy nadużycie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego (*vide* art. 231 k.k.)²⁰² możliwe jest poniesienie odpowiedzialności z dwóch wymienionych wyżej reżimów. Dopuszczenie do wszczęcia egzekucji z powodu uchylania się od zapłaty zobowiązania określonego w umowie cywilnoprawnej również będzie stanowiło przesłankę do poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej²⁰³. Powyższe potwierdza, że poniesienie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest niezależne od wyczerpania przesłanek aktywujących inny rodzaj odpowiedzialności. Nadto, wykazuje jak szerokie granice zakreśla ten rodzaj odpowiedzialności.

Kolejnym zakresem odpowiedzialności dyscyplinarnej pozwalającym ustalić jej granice jest jeszcze kwestia poniesienia przez podmiot tego rodzaju odpowiedzialności za zachowanie w związku z wypełnianiem obowiązków związanych z członkostwem w danej grupie zawodowej. Podmioty podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za niepłacenie składek z tytułu przynależności do samorządu danej grupy zawodowej (dla przykładu lekarze, adwokaci, radcowie prawni, notariusze)²⁰⁴ czy chociażby niewypelnianie obowiązku doskonalenia zawodowego²⁰⁵.

---

²⁰⁰ Wyrok SN z 5.03.2018 r., SNO 1/18, LEX nr 2499895.

²⁰¹ Wyrok SN z 14.02.2007 r., SNO 77/06, LEX nr 471825.

²⁰² Wyrok SN z 19.02.2016 r., SNO 43/15, LEX nr 1999821.

²⁰³ Orzeczenie WSD z 17 kwietnia 1999 r., sygn. akt WSD 11/98 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych*. Orzecznictwo, Warszawa 2019, s. 721.

²⁰⁴ Postanowienie SN z 11.02.2016 r., SDI 71/15, OSNKW 2016, nr 5, poz. 34 oraz orzeczenie WSD z dnia 24 czerwca 2017 r., sygn. akt WSD 128/16 [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych*. Orzecznictwo, Warszawa 2019, s. 790.

²⁰⁵ Postanowienie SN z 6.10.2020 r., II DSI 33/20, LEX nr 3067430 „*To sami radcowie prawni w uchwale dookreśliли na czym polegają czyny nieetyczne przy wykonywaniu zawodu radcy prawnego i radcowie prawni są zobowiązani dotrzymywać narzuconych sobie norm. Z kolei zachowania stypizowane w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego jako normy korporacyjne (samorządowe) otrzymały dodatkowe wsparcie ustawodawcy w art. 64 i n. ustawy z 1982 r. o radcach prawnych w postaci obowiązku ich egzekwowania pod groźbą sankcji dyscyplinarnych. Naruszenie powyższych norm stanowi również naruszenie uprawnień klientów radców prawnych do posiadania przez ich pełnomocników wystarczającego zasobu wiedzy do obsługi klientów. Zobowiązuje do tego stricte profesjonalny charakter usług radcowskich, wymagających stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w tym w formach zorganizowanych w ramach korporacji (szkoleń)*”

Zważyć także należy, iż granic odpowiedzialności dyscyplinarnej ustawodawca w przypadku niektórych zawodów nie ogranicza jedynie do okresu, w którym wykonuje się zawód, bowiem chociażby w przypadku sędziów oraz asesorów sądowych w ustawie wskazano, iż odpowiadają oni dyscyplinarnie również za swoje postępowanie przed objęciem stanowiska - jeżeli przez nie uchybili obowiązkowi piastowanego wówczas urzędu państwowego lub okazali się niegodnym urzędu sędziego czy asesora sądowego (*vide* art. 107 § 2 p.u.s.p. oraz 107a p.u.s.p.). Odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają także sędziowie i prokuratorzy w stanie spoczynku co zostało wskazane w poprzednim podrozdziale. Powyższe prowadzi do konkluzji, że granice i okres podlegania odpowiedzialności dyscyplinarnej uzależniony jest również od przynależności (posiadania statusu członka) danej grupy zawodowej niezależnie od tego czy czynnie wykonują zawód czy są w stanie spoczynku bądź zaprzestali wykonywania zawodu.

Wskazana w niniejszym podrozdziale analiza wskazuje w rzeczywistości jak szerokie są granice odpowiedzialności dyscyplinarnej. Owe granice w pierwszej kolejności należy ustalać w odniesieniu do ustawowych opisów deliktów dyscyplinarnych, których jakiegokolwiek sprecyzowanie zostało zawarte w aktach normatywnych rangi pozaustawowej (takich jak kodeksy etyki zawodowej), oraz innych ustawowych wyznacznikach takich jak chociażby roty ślubowań. Na tej podstawie można wyznaczyć ogólne granice tego rodzaju odpowiedzialności prawnej. Kolejnymi odnośnikami, które powinny być uwzględniane przy ustalaniu granic odpowiedzialności dyscyplinarnej są jej cele oraz funkcje. **Z tych też względów autor pracy twierdzi, że rzeczywiste granice wyznacza orzecznictwo sądów dyscyplinarnych, sądów administracyjnych, sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego, które wskazują jaki czyn w obliczu tak ogólnie określonych przez ustawodawcę deliktów dyscyplinarnych będzie realnie poczytywany za podstawę odpowiedzialności.** Dlatego też, nie jest możliwe ustalenie sztywnych granic odpowiedzialności dyscyplinarnej jak ma to miejsce chociażby w przypadku odpowiedzialności karnej, cywilnej czy administracyjnej. Sama odpowiedzialność dyscyplinarna nie ma charakteru powszechnego, a podlegać jej będą partykularne podmioty, które posiadają status członków danej grupy zawodowej. Nadto, granice jej ponoszenia są niezależne od granic ponoszenia innych rodzajów odpowiedzialności prawnej. Analiza przedstawiona w niniejszej części pracy prowadzi do wniosku, że pomimo braku możliwości ustalenia „sztywnych” granic odpowiedzialności dyscyplinarnej są one na tyle szerokie i głęboko ingerujące w różne sfery życia, w tym nawet prywatnego, że uzasadnionym będzie twierdzenie, zgodnie z którym podmiotom podlegającym odpowiedzialności dyscyplinarnej

„wolno” znacznie mniej niż innym osobom fizycznym funkcjonującym na co dzień w społeczeństwie.

7. Podsumowanie

Doktryna nie wypracowała dotychczas definicji odpowiedzialności dyscyplinarnej. Niemniej, analiza dokonana na gruncie przedmiotowego rozdziału pozwoliła autorowi rozprawy na przyjęcie, że jest to jeden z rodzajów odpowiedzialności prawnej, któremu podlegają członkowie danej grupy zawodowej w następstwie zaistnienia określonych warunków (aktywujących tę odpowiedzialność), tj. spełnienia przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej. Podstawową przesłanką jest czyn (delikt dyscyplinarne), a precyzując popełnienie zindywidualizowanego, zawinionego, bezprawnego dyscyplinarne czynu, który uregulowany został ustawowo, a jego uzupełnienie często zawierają akty normatywne rangi pozaustawowej obowiązujące w określonych grupach zawodowych. Jest to czyn, który ujemnie, w stopniu większym niż znikomy wpływa na dobra chronione przepisami danej grupy zawodowej, najczęściej wiążąc się z negatywną społeczną oceną wizerunku danego przedstawiciela zawodu. W opozycji do odpowiedzialności karnej, na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie istnieje katalog stypizowanych wprost deliktów dyscyplinarnych. Przepisy definiujące czyn, który uznawany jest za delikt dyscyplinarne mają charakter otwarty. Podkreślić należy, że są one ustawowo niedookreślone, ujęte w sposób ogólny, abstrakcyjny będąc w rzeczywistości konkretnymi czynami określonych indywidualnie osób. Mianem podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej określa się konkretną osobę fizyczną, która przynależy do danej grupy zawodowej podlegającej reżimowi odpowiedzialności dyscyplinarnej, a podstawy jej odpowiedzialności, w tym określenie podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej dekodowane są z przepisów ustawy. Desygnatem pojęcia „podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej” jest również pojęcie „obwiniony”, które określa rolę procesową podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej na etapie postępowania dyscyplinarnego. Obwiniony nabywa swój status, co do zasady wraz z wszczęciem właściwego postępowania dyscyplinarnego.

Trwałą cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej jest to, iż nie jest odpowiedzialnością o charakterze powszechnym, co zawęża krąg partykularnych podmiotów jej podlegających do określonej kategorii osób. Podleganie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest bezpośrednio związane z przynależnością (członkostwem) do danej grupy zawodowej. Z cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej jaką jest brak powszechnego charakteru łączy się cecha, z której również ten brak powszechności można wywodzić, a którą można określić mianem decentralizacji władzy publicznej na rzecz przekazania jej członkom danej grupy zawodowej (*vide* art. 17 § 1 i 2 Konstytucji RP). Ma ustawowy charakter. Ustawy nie tylko ją przewidują,

lecz określają podstawowe jej wyznaczniki w postaci jej zakresu podmiotowego, przedmiotowego, organów inicjujących i prowadzących postępowanie dyscyplinarne, organów orzekających w sprawach dyscyplinarnych oraz kar dyscyplinarnych. Cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej jest nieokreśloność deliktu dyscyplinarnego, która również stanowi jej istotę. Pomimo wyraźnych i zauważalnych wpływów odpowiedzialności karnej na odpowiedzialność dyscyplinarną, są one wzajemnie niezależne. Ponadto, cechą charakterystyczną odpowiedzialności dyscyplinarnej jest również brak przypisania konkretnych kar dyscyplinarnych do określonych przewinień, co stoi w zupełnej opozycji do prawa karnego. Dlatego też, autor rozprawy uważa, że jedną z jej cech jest również duża swoboda w orzekaniu sankcji dyscyplinarnych, niejako swego rodzaju dyskrecjonalna uznaniowość (patrząc przez pryzmat organów orzekających o odpowiedzialności dyscyplinarnej w wyniku braku powiązania deliktów dyscyplinarnych z konkretnymi karami dyscyplinarnymi). W przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej postępowanie prowadzone jest przez członków danej grupy zawodowej. Ma charakter represyjny, bowiem jednym z jej podstawowych elementów jest karanie jednostki poprzez wymierzanie kar dyscyplinarnych za popełnione przez podlegające jej podmioty - delikty dyscyplinarne.

Zaproponowane przez autora pracy funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej (ochronna, represyjna, sprawiedliwościowa, wychowawcza oraz integracyjna) wskazują na zmierzanie do zrealizowania nadrzędnego celu odpowiedzialności, który ustalono w oparciu o przepisy stanowiące podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz wzorcowe postawy wyrażone w kodeksach etyki. Tym samym za nadrzędny cel odpowiedzialności dyscyplinarnej autor rozprawy przyjął ochronę prestiżu i ochronę godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej grupy zawodowej, a także ochronę jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez członków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Pozostałe cele podrzędne są dekodowane w oparciu o właściwe preambuły ustaw, przepisy ustaw, preambuły kodeksów etyki czy wreszcie regulacje zawarte w kodeksach etyki zawodowej.

W ocenie autora rozprawy, granice odpowiedzialności dyscyplinarnej w rzeczywistości są niezwykle szerokie, a ich sztywne ustalenie nie jest możliwe. Wskazane granice w pierwszej kolejności winno się ustalać w odniesieniu do ustawowych definicji deliktów dyscyplinarnych, których sprecyzowanie często zawierają akty normatywne rangi pozaustawowej (takie jak kodeksy etyki zawodowej) oraz inne ustawowe wyznaczniki takie jak roty ślubowań. Na tej podstawie można wyznaczyć ogólne granice tego rodzaju odpowiedzialności prawnej. Kolejnymi odnośnikami, które powinny być uwzględniane przy ustalaniu granic odpowiedzialności dyscyplinarnej są jej cele oraz funkcje. Wniosek autora płynący z

badan przedmiotowej pracy jest to, iż **rzeczywiste granice wyznacza orzecznictwo sądów w sprawach dyscyplinarnych, które wskazuje jaki czyn w obliczu tak ogólnie określonych przez ustawodawcę znamion deliktów dyscyplinarnych jest realnie poczytywany za podstawę odpowiedzialności.** Dlatego też, nie jest możliwe ustalenie sztywnych granic odpowiedzialności dyscyplinarnej jak ma to miejsce chociażby w przypadku odpowiedzialności karnej, cywilnej czy administracyjnej. Granice jej ponoszenia są niezależne od granic ponoszenia innych rodzajów odpowiedzialności prawnej. Są na tyle szerokie, że obejmują sferę życia zawodowego, relacje między członkiem danej grupy zawodowej a innymi członkami owej grupy zawodowej, a także powinności wynikające z przynależności do tej grupy jak i sferę życia prywatnego.

Pierwszych przejawów odpowiedzialności dyscyplinarnej należy upatrywać już w okresie starożytności, lecz za pierwowzór przepisów kształtujących odpowiedzialność dyscyplinarną należy przyjąć regulacje, które obowiązywały członków średniowiecznych cechów rzemieślniczych oraz kupieckich. O kształtowaniu się odpowiedzialności dyscyplinarnej w okresie średniowiecza świadczą także regulacje odnoszące się do studentów uniwersytetów. W każdym z okresów historycznych można było dostrzec wyraźną tendencję do dostosowywania przepisów normujących odpowiedzialność dyscyplinarną do aktualnego stopnia rozwoju państwa oraz jego potrzeb. Wnioskiem płynącym z przybliżenia genezy odpowiedzialności dyscyplinarnej jest to, że jej rozwój powinien gwarantować rozwiązania adekwatne do potrzeb obecnych czasów, bowiem zdaniem autora rozprawy właściwie funkcjonująca odpowiedzialność dyscyplinarna jest gwarantem należytego wykonywania zawodu, co z pewnością przyczynia się do podniesienia jakości wypełniania zobowiązań zawodowych przez członków danej grupy zawodowej, a także pozytywnie wpływa na poprawę autorytetu danego zawodu w odbiorze społecznym.

Rozdział II

Odpowiedzialność dyscyplinarna jako rodzaj odpowiedzialności represyjnej w świetle Konstytucji RP

1. Uwagi wstępne

Poprzedzający rozdział miał na celu przedstawienie i wypracowanie podstaw pojęciowych oraz bazowych założeń, na których wspierać będzie się niniejsza praca naukowa. Po wyłożeniu pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej, deliktu dyscyplinarnego, zrozumienia natury odpowiedzialności dyscyplinarnej i jej rozwoju w oparciu o genezę, która bez wątpienia miała wpływ na ukształtowanie jej cech, a także celów i funkcji oraz określeniu podmiotu i granic, przyszedł czas na zbadanie miejsca odpowiedzialności dyscyplinarnej w systemie polskiego prawa poprzez jej zestawienie z innymi reżimami odpowiedzialności prawnej. Rzeczone pozwoli na zakwalifikowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej do właściwej gałęzi prawa, a także udzielenie odpowiedzi na pytanie - czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest niezależnym i samodzielny reżimem odpowiedzialności prawnej i w jakiej relacji do innych rodzajów odpowiedzialności prawnej funkcjonujących w polskim systemie prawa pozostaje. Z racji wyraźnych i zauważalnych wpływów odpowiedzialności karnej na odpowiedzialność dyscyplinarną, pomimo ich wzajemnej niezależności, uzasadnionym wydaje się przeprowadzenie badania w zakresie tego, czy wypływające z Konstytucji RP gwarancje w przedmiocie odpowiedzialności karnej oraz postępowania karnego będą miały również zastosowanie do odpowiedzialności dyscyplinarnej? Jeżeli tak, to jaki będzie ich zakres? Wobec tego, fundamentalnym celem niniejszego rozdziału pracy jest zbadanie pojęcia odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu konstytucyjnym tj. na tle art. 42 Konstytucji RP oraz ustalenie zakresu znaczeniowego pojęć odpowiedzialności represyjnej i postępowania represyjnego, co pozwoli na wyłożenie, kiedy i do jakich reżimów odpowiedzialności będą miały zastosowanie materialne, jak i formalne standardy konstytucyjne. W obliczu powyższego należy odpowiedzieć na pytania eksploracyjne - czy w konstytucyjnym rozumieniu odpowiedzialności karnej i postępowania karnego mieści się pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania dyscyplinarnego oraz czy charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej przesądzał będzie o konieczności stosowania konstytucyjnych gwarancji przypisanych odpowiedzialności karnej? Jeżeli odpowiedź na powyższe pytania będzie twierdząca, to niezbędnym będzie również zbadanie czy owe

konstytucyjne gwarancje będą miały zastosowanie do każdego postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, a także w jakim zakresie będą one stosowane?

2. Rodzaje odpowiedzialności prawnej

Odpowiedzialność prawna w swoim zakresie pojęciowym zawiera szereg innych rodzajów odpowiedzialności prawnych przewidywanych przez normy poszczególnych gałęzi prawa. Odpowiedzialność prawna nie posiada także definicji legalnej zarówno na gruncie całego systemu prawnego, jak i na gruncie poszczególnych jego gałęzi, lecz wymienione pojęcie z pewnością należy do zakresu języka prawnego, a normy prawne określają jego treść na potrzeby różnych obszarów prawa²⁰⁶.

Powyższa materia jest przedmiotem badania teorii prawa, lecz rozważania teoretyczne w tym obszarze rozwijają się przede wszystkim na gruncie jego konkretnych gałęzi. Za stosunkowo nieliczne należy uznać ogólnoteoretyczne rozważania poświęcone odpowiedzialności prawnej, co więcej, niekiedy poddaje się także pod wątpliwość szansę wypracowania generalnej definicji odpowiedzialności prawnej, możliwej do zaakceptowania na płaszczyznach wszystkich gałęzi prawa²⁰⁷. Za powyższym poglądem opowiada się m.in. P. Czarnecki, wskazując przy tym, że próby unifikacji tego pojęcia są co prawda z góry skazane na niepowodzenie, niemniej wydaje się, że jest możliwe wyodrębnienie wspólnej płaszczyzny dla wszystkich koncepcji²⁰⁸.

Zdaniem R. Giętkowskiego, rodzaje odpowiedzialności prawnej przewidywane przez normy poszczególnych gałęzi prawa z pewnością wykazują swoiste cechy dla danej gałęzi prawa, różniąc się między sobą, niekiedy nawet w sposób istotny, jak dla przykładu odpowiedzialność karna i odpowiedzialność cywilna. Jednakże próby zdefiniowania odpowiedzialności prawnej nie są skazane na całkowite niepowodzenie, o czym świadczyć może aprobata doktryny dla niektórych jej ujęć²⁰⁹.

Odpowiedzialność prawną w najszerszym znaczeniu można określić jako ujemne konsekwencje prawne²¹⁰ określonego stanu rzeczy. Ten określony stan rzeczy może zaś mieć

---

²⁰⁶ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 15

²⁰⁷ S. Sykuna, *Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej*, Gdańskie Studia Prawnicze, 2003, t. XI, s. 30.

²⁰⁸ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 61 – 62. Autor w swoich rozważaniach wskazuje, że pojęcie odpowiedzialności prawnej jest określeniem na tyle wieloznacznym, że trudno oczekiwać, aby kiedykolwiek udało się doktrynie porozumieć co do jej ostatecznego kształtu. Rzeczona trudność komplikuje się, tym bardziej że termin „odpowiedzialność” występuje nie tylko w dziedzinie nauk prawnych, lecz także w etyce, moralności, filozofii czy polityce, tym samym wszelkie próby unifikacji tego pojęcia z góry skazane są na niepowodzenie, choć wydaje się, że można wyodrębnić wspólną płaszczyznę dla wszystkich koncepcji.

²⁰⁹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 15.

²¹⁰ Pojęcia odpowiedzialności prawnej w żadnym wypadku nie należy utożsamiać z pojęciem sankcji prawnej, tak: M. Karciarz, *Stosowanie przez ustawodawcę reżimu odpowiedzialności administracyjnej*

postać zachowania człowieka czy osoby prawnej, skutku tego zachowania, niekiedy również zachowanie i sytuacje niezależne od zachowania osoby ponoszącej odpowiedzialność, przykładowo z tytułu ryzyka. Niemniej, zarówno rzeczony stan rzeczy, jak i jego następstwa muszą być przewidziane prawem²¹¹. M. Cieślak dzieląc powyższe, precyzuje, że są to ujemne konsekwencje prawne określonego w prawie stanu rzeczy. Wymieniony stan rzeczy może mieć różną postać. Może być nim ludzkie zachowanie, skutek takiego zachowania, w szczególności w postaci szkody lub zdarzenie niezależne od zachowania się osoby odpowiedzialnej jak wada rzeczy czy przypadkowe jej uszkodzenie²¹².

Do jednego z najbardziej klasycznych określeń odpowiedzialności prawnej w polskiej teorii prawa, należy pogląd wyrażony przez W. Langa, według którego owa odpowiedzialność prawna oznacza „(...) zasadę ponoszenia przez podmiot przewidzianych prawem ujemnych konsekwencji za zdarzenia lub stany rzeczy podlegające ujemnej kwalifikacji normatywnej i przypisywane prawnie określonemu podmiotowi w danym porządku prawnym”²¹³. W obliczu braku definicji legalnej wymienionego pojęcia, oczywistym stanem rzeczy będzie mnogość określeń pojęcia odpowiedzialności prawnej, którą określa się także jako „obowiązek ponoszenia przewidzianych przez normę prawa konsekwencji zachowania się własnego lub innych osób”²¹⁴ czy „zastosowanie sankcji przewidywanej przez prawo w związku z ujemną oceną zachowania danego podmiotu”²¹⁵.

Z przytoczonych określeń jednoznacznie wynika, że istota odpowiedzialności prawnej koncentruje się wokół ponoszenia negatywnych konsekwencji za stany faktyczne podlegające ujemnej ocenie prawnej tj. na obowiązku ponoszenia negatywnych konsekwencji za wyrządzoną szkodę, niewykonanie obowiązku prawnego lub zachowanie (działanie lub zaniechanie) sprzeczne z przepisnymi (prawem) normami²¹⁶. W literaturze podkreśla się, że źródłem odpowiedzialności prawnej jest tylko norma prawna i to ona określa, jakie zachowania lub stany faktyczne należy oceniać jako negatywne, jakie są konsekwencje ich wystąpienia oraz kto i na jakich zasadach powinien je ponieść²¹⁷.

---

w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, „Adam Mickiewicz University Law Review” 2014, Vol. 3, s. 96.

²¹¹ K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997, s. 104.

²¹² M. Cieślak, S. Waltoś, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Kraków 2011, s. 115.

²¹³ W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej* (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa), ZN UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, nr 31, s. 12.

²¹⁴ Z. Rybicki (red.), *Mała encyklopedia prawa*, Warszawa 1968, nr 31, s. 12.

²¹⁵ M. Safian, [w:] *Wielka encyklopedia prawa*, red. E. Smoktunowicz, Warszawa 2000, s. 563.

²¹⁶ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 16.

²¹⁷ W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej* (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa), ZN UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, nr 31, s. 35.

W. Lang wskazuje, że odpowiedzialność prawna ma charakter zasady normatywnej systemu prawa²¹⁸. R. Giętkowski słusznie zauważa przy tym, że potrzebne zdaje się ściślejsze rozumienie tego pojęcia związane z kontekstem językowym w jakim zazwyczaj występuje, bowiem często mówi się o: zagrożeniu odpowiedzialnością prawną *in genere* lub odpowiedzialnością określonego typu, ponoszeniem odpowiedzialności, pociąganiu do odpowiedzialności czy o podejmowaniu odpowiedzialności – wówczas odpowiedzialność prawna w ujęciu zasady prawnej staje się pojęciem zbyt ogólnym²¹⁹. Wobec czego, przyjąć należy, że odpowiedzialność prawną należy traktować **jako prawny obowiązek ponoszenia konsekwencji prawnych, przez określony prawem podmiot, za przypisany mu przez normę prawną negatywny stan faktyczny lub zdarzenie**. W takim ujęciu zagrożenie odpowiedzialnością oznaczać będzie przestrożę, że zaistnienie określonego przez prawo negatywnego stanu faktycznego, zmaterializuje po stronie danego podmiotu obowiązek poniesienia konsekwencji prawnych danego stanu faktycznego²²⁰.

Odpowiedzialności prawnej jako takiej nie należy utożsamiać z obowiązkiem prawnym, niemniej jest ona jego pochodną²²¹. Wymienione pojęcie ma charakter nie tylko normatywny, lecz także faktyczny, ponieważ jej byt wyraża się głównie w realizowaniu²²². Powyższe wskazuje, że za niesłuszne należy uznać stanowisko zrównujące odpowiedzialność prawną z ponoszeniem negatywnych skutków czy samych sankcji²²³. Tym samym, uzasadnionym jest podzielić pogląd wyrażony przez R. Giętkowskiego, zgodnie z którym to: „Z mocy prawa sytuacja prawna podmiotu, któremu przypisuje się odpowiedzialność, zmienia się przecież już w chwili zaistnienia ujemnie kwalifikowanego zdarzenia lub stanu rzeczy – odtąd ciąży na nim obowiązek poniesienia konsekwencji tego zdarzenia i odtąd również zostaje obciążony odpowiedzialnością, a późniejsze ewentualne poniesienie negatywnych konsekwencji jest tylko tego logiczną konsekwencją. Należałoby także rozróżniać płaszczyznę normatywną odpowiedzialności i płaszczyznę realną, odnoszącą się do jej funkcjonowania w rzeczywistości.

---

²¹⁸ Zdaniem W. Langa odpowiedzialność prawna jako zasada normatywna „jest normą drugiego stopnia, stanowiącą dyrektywę wiązania wzorów, według których podmiotowi powinny być zachowywane następstwa prawne określonych zdarzeń” - W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej* (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa), ZN UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, nr 31, s. 34 - 35

²¹⁹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s.16.

²²⁰ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 16 - 17.

²²¹ S. Sykuna, *Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej*, Gdańskie Studia Prawnicze, 2003, t. XI, s, s. 19

²²² E. Kruk, *Pojęcie odpowiedzialności prawnej* (analiza wybranych zagadnień), *Administracja. Teoria. Praktyka* 2008, nr 3, s. 113.

²²³ S. Sykuna, *Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej*, Gdańskie Studia Prawnicze, 2003, t. XI, s. 32-33.

W ujęciu dogmatycznym odpowiedzialność prawna będzie wtedy obowiązkiem prawnym, a w ujęciu socjologicznym w znacznej mierze będzie też jego praktyczną realizacją.”²²⁴.

Do podstawowych rodzajów odpowiedzialności prawnej należy zaliczyć: odpowiedzialność konstytucyjną, administracyjną, cywilnoprawną, karną oraz pracowniczą. Różnice występujące pomiędzy poszczególnymi odmianami odpowiedzialności wynikają głównie z przynależności do właściwych dla nich gałęzi prawa, w tym ich publicznoprawnego (prawo administracyjne, prawo karne, prawo konstytucyjne), prywatnoprawnego (prawo cywilne), czy mieszanego charakteru (prawo pracy)²²⁵. Wykazane różnice dotyczą przede wszystkim przesłanek odpowiedzialności, ich zasad i pełnionych przez nie funkcji, kryteriów, według których wyróżniane są w ich obrębie rodzaje odpowiedzialności oraz form, jakie przyjmują nakładane na podmiot odpowiedzialny negatywne następstwa prawne. Powyższe jest konsekwencją odmiennych metod regulacji stosunków społecznych, które przewidują poszczególne gałęzie prawa²²⁶.

Współczesne systemy prawne przewidują wiele typów odpowiedzialności, które odnoszą się zarówno do osób fizycznych, jak i do abstrakcyjnych podmiotów zbiorowych. Jako ich wspólna cecha jawi się obowiązek poniesienia określonych prawem konsekwencji w sytuacji, gdy podmioty naruszając swym zachowaniem określone przepisami normy wywołują przy tym negatywne dla sfery dóbr chronionych przez prawo następstwa faktyczne lub prawne. Rodzaj odpowiedzialności uzależniony jest od spełnienia wymogów przewidzianych dla danego rodzaju odpowiedzialności²²⁷.

W tym miejscu należy przejść do omówienia podstawowych rodzajów odpowiedzialności, co pozwoli na dostrzeżenie podobieństw, różnic, zależności bądź zupełnej odrębności pomiędzy odpowiedzialnością dyscyplinarną a innymi rodzajami odpowiedzialności prawnej.

---

²²⁴ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 17.

²²⁵ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

²²⁶ T. Siemiątkowski, T. Szczurowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 16, Prawo spółek osobowych, Warszawa 2016, s. 565. T. Siemiątkowski oraz T. Szczurowski wskazują, że kryterium tej klasyfikacji stanowi gałąź prawa, w obrębie której regulowana jest określona odmiana odpowiedzialności prawnej. W. Lang natomiast, przy wyróżnieniu podstawowych odmian odpowiedzialności prawnej jednocześnie stosuje różne kryteria, w tym zasady, na jakich opiera się odpowiedzialność, W. Lang, *Spór o pojęcie odpowiedzialności prawnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1969, nr 37, Prawo IX, s. 54.

²²⁷ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

Podstawy odpowiedzialności konstytucyjnej²²⁸ zostały przewidziane w art. 198 Konstytucji RP oraz w odwzorowującym treść wymienionego przepisu ustawy zasadniczej - art. 1 o Trybunale Stanu²²⁹. Powyższe regulacje wskazują, że odpowiedzialność konstytucyjna (określana również mianem odpowiedzialności za delikty konstytucyjne) jest formą indywidualnej odpowiedzialności osób piastujących najwyższe urzędy państwowe w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania przed Trybunałem Stanu za zawinione działanie lub zaniechanie działania prowadzące do naruszenia Konstytucji lub ustaw, które wywołuje szkodę dla interesu publicznego bądź wywołuje niebezpieczeństwo powstania takiej szkody. Nadmienić należy, że odpowiedzialność konstytucyjna może być powiązana z odpowiedzialnością karną, niemniej są to dwa różne reżimy odpowiedzialności prawnej, co w szczególnych przypadkach nie wyklucza ich zbiegu²³⁰. Taksatywny katalog podmiotów podlegających odpowiedzialności konstytucyjnej przedstawia art. 1 ustawy o Trybunale Stanu, zgodnie z którym temu rodzajowi odpowiedzialności prawnej podlegają: Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów oraz członkowie Rady Ministrów, Prezes NBP, Prezes NIK, członkowie KRRiT, osoby, którym Prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem, Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych oraz posłowie i senatorowie. Zauważyć należy, że w odniesieniu do parlamentarzystów odpowiedzialność została ograniczona wyłącznie do odpowiedzialności za naruszenie zakazu prowadzenia działalności gospodarczej z osiągnięciem korzyści z majątku Skarbu Państwa lub samorządu terytorialnego (*vide* art. 198 ust. 2 Konstytucji RP, art. 1 ust. 2 ustawy o Trybunale Stanu w zw. z art. 107 Konstytucji RP). Ustrojodawca nie określił wprost definicji deliktu konstytucyjnego. Niemniej, przedmiotowy zakres odpowiedzialności konstytucyjnej został wskazany poprzez określenie znamion czynu w art. 198 Konstytucji RP. Przedstawiciele doktryny słusznie zauważają, że pomimo braku doktrynalnego pojęcia deliktu konstytucyjnego elementy wynikające z przywołanego wyżej przepisu oraz przepisów ustawy o Trybunale Stanu w znacznej części definiują owe pojęcie, co za tym idzie za delikt konstytucyjny przyjmuje się czyn polegający na zawinionym naruszeniu Konstytucji lub ustawy, popełniony wyłącznie przez osobę zajmującą *expressis verbis* w przepisach stanowisko państwowe, który musi być popełniony w zakresie urzędowania albo w związku z zajmowanym

---

²²⁸ Zobacz więcej na temat odpowiedzialności konstytucyjnej m.in.: B. Naleziński [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, art. 198, Warszawa 2021, źródło: SIP LEX (dostęp: 05.04.2023 r. 18:21); W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 263-265; K. Grajewski [w:] *Ustawa o Trybunale Stanu. Komentarz*, red. S. Steinborn, Warszawa 2020, s. 17-50.

²²⁹ Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 762).

²³⁰ K. Grajewski [w:] *Ustawa o Trybunale Stanu. Komentarz*, (red.) S. Steinborn, Warszawa 2020, s. 17-18.

stanowiskiem, a który nie jest przestępstwem²³¹. Co zaś tyczy się powiązań pomiędzy odpowiedzialnością konstytucyjną a odpowiedzialnością karną wskazać należy, iż przed Trybunałem Stanu zakres odpowiedzialności jest rozbudowany, albowiem Prezydent RP odpowiada zarówno za delikt konstytucyjny jak i za pospolite przestępstwo. Ponadto, obejmuje także Prezesa i członków Rady Ministrów, którzy odpowiadają za delikt konstytucyjny oraz za przestępstwo pospolite w związku z zajmowanym stanowiskiem. Chociaż jak zostało wskazane odpowiedzialność konstytucyjna i odpowiedzialność za przestępstwo (odpowiedzialność karna) to dwa różne reżimy odpowiedzialności prawnej, to względem wymienionych podmiotów mogą być w pewnych określonych Konstytucją RP sytuacjach egzekwowane jednocześnie przez Trybunał Stanu²³². Rodzaje kar orzekanych przez Trybunał Stanu określa art. 25 ustawy o Trybunale Stanu, którymi są: utrata czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach do Sejmu, Senatu, na urząd Prezydenta i w wyborach samorządowych, zakaz zajmowania stanowisk kierowniczych w organach państwowych i organizacjach społecznych, utrata orderów i odznaczeń oraz zdolności do ich uzyskiwania. Na przedpolu porównania odpowiedzialności konstytucyjnej z odpowiedzialnością dyscyplinarną wyłania się wniosek, że są to dwa zupełnie niezależne reżimy odpowiedzialności prawnej. Przede wszystkim zakres podmiotowy odpowiedzialności konstytucyjnej obejmuje katalog taksatywnie wymienionych podmiotów, a ich odpowiedzialność związana jest nie z przynależnością (członkostwem) do danej grupy zawodowej, a z zajmowaniem konkretnego stanowiska najwyższych urzędów państwowych. Po drugie o ponoszeniu odpowiedzialności nie orzeka organ złożony z członków (przedstawicieli) danej grupy zawodowej a konstytucyjny organ sprawujący wymiar sprawiedliwości, który nie jest w żadnym stopniu personalnie czy organizacyjnie powiązany z podmiotami względem których orzeka. Jak słusznie dostrzega R. Giętkowski odpowiedzialność konstytucyjną i odpowiedzialność dyscyplinarną zbliża to, iż zarówno w jednym jak i drugim rodzaju odpowiedzialności prawnej nie występuje skonkretyzowany katalog deliktów oraz brak przyporządkowania konkretnych kar do danych deliktów²³³.

Przechodząc do omówienia kolejnego rodzaju odpowiedzialności prawnej tj. odpowiedzialności administracyjnej - dostrzec należy, że prawo administracyjne składa się z niezwykle bogatej ilości norm, albowiem do przedmiotu regulacji prawa administracyjnego należą chociażby sprawy z zakresu prawa samorządu terytorialnego, budowlanego,

---

²³¹ B. Naleziński [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2021, art. 198, źródło: SIP LEX (dostęp: 07.04.2023 r. 21:15) oraz K. Grajewski [w:] *Ustawa o Trybunale Stanu. Komentarz*, red. S. Steinborn, Warszawa 2020, s. 18-19.

²³² Wyrok TK z 21.02.2001 r., P 12/00, OTK 2001, nr 3, poz. 47.

²³³ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 80-81.

podatkowego, wodnego, atomowego, oświatowego, o policji, ochrony środowiska i wielu innych²³⁴. Odpowiedzialność administracyjna swoją podstawę znajduje w prawie administracyjnym, a ona sama zaktualizuje się w sytuacji naruszenia tego prawa lub obowiązku nałożonego przez administrację publiczną na podlegające im podmioty. Jak wskazuje przykładowe wyliczenie spraw regulowanych przez prawo administracyjne, logicznym jawi się wniosek, iż krąg podmiotów podlegających odpowiedzialności administracyjnej będzie wyjątkowo szeroki. W związku z powyższym należy zauważyć, że odpowiedzialność administracyjną mogą ponosić zarówno osoby fizyczne, osoby prawne, jak i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej²³⁵. Pojęcie odpowiedzialności administracyjnej często bywa mylone z odpowiedzialnością administracji, która polega na odpowiedzialności odszkodowawczej administracji publicznej związanej z wyrządzeniem szkody przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej (*vide* art. 77 ust.1 Konstytucji RP). Charakteryzując najogólniej odpowiedzialność administracyjną zasadnym jest wskazać, że jest to odpowiedzialność prawna, która dotyczy relacji pomiędzy organami administracji publicznej a innymi podmiotami prawa. Podobnie jak w przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej odpowiedzialność administracyjna nie została zdefiniowana ani przez ustawodawcę, ani przez przedstawicieli nauki prawa. Niemniej, jest pojęciem języka prawnego, a sam ustawodawca uznał, że jest to odrębny reżim odpowiedzialności prawnej²³⁶. Przedstawiciele doktryny podejmują próby jej zdefiniowania i dla przykładu E. Bojanowski pojęcie odpowiedzialności administracyjnej określił jako pochodną naruszenia norm prawa administracyjnego wyrażającego się w ponoszeniu ujemnych konsekwencji przed organami administracji publicznej²³⁷. J. Boć i E. Samborska-Boć w zakresie prawa ochrony środowiska proponują następującą definicję wskazując, że odpowiedzialność administracyjna jest to regulowana prawem możliwość uruchomienia wobec określonego podmiotu z powodu jego działalności naruszającej stan środowiska środków prawnych realizowanych w swoistych dla

---

²³⁴ K. Kwaśnicka, *Odpowiedzialność administracyjna w ochronie środowiska*, Warszawa 2011, s. 70.

²³⁵ E. Kruk, *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013, s. 109-110.

²³⁶ D. Danecka, *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018, s. 42. Jak słusznie dostrzegła autorka – sam ustawodawca w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. (t.j. z dnia 1 grudnia 2022 r., Dz.U. z 2022 r. poz. 2556, *dalej* p.o.ś), że odpowiedzialność administracyjna jest odrębnym rodzajem odpowiedzialności, albowiem w wymienionym akcie prawnym wyszczególniono poszczególne działy, które zatytułowano następująco: odpowiedzialność cywilna (art. 322-328 p.o.ś.), odpowiedzialność karna (art. 329-361 p.o.ś.) oraz odpowiedzialność administracyjna (art. 362-372 p.o.ś.). Powyższe wskazuje wprost, że pomimo ustawowej definicji sam prawodawca wyróżnia i wyodrębnia rodzaj odpowiedzialności prawnej jakim jest odpowiedzialność administracyjna.

²³⁷ E. Bojanowski, *Odpowiedzialność administracyjna [w:] Leksykon praca administracyjnego*, Warszawa 2004, s. 202-209; zob. także Boć J. (red), *Ochrona środowiska*, Wrocław 2005.

administracji formach i procedurze²³⁸. Można odnieść nieodparte wrażenie, że przytoczona definicja bazuje na powszechnie przyjmowanej definicji odpowiedzialności administracyjnej, której autorką jest D. Szumiło-Kluczycka, a która wskazała, że przez ten rodzaj odpowiedzialności prawnej należy rozumieć regulowaną prawnie możliwość uruchomienia wobec określonego podmiotu z powodu jego działalności środków prawnych realizowanych w administracyjnych formach i procedurze²³⁹. M. Kidacka dokonując analizy pojęcia odpowiedzialności administracyjnej przez przedstawicieli doktryny przedstawiła słuszne wnioski, wskazując, że owo pojęcie stwarza w doktrynie problemy. Istnieją dwie koncepcje definiowania tego rodzaju odpowiedzialności tj. pozytywny oraz negatywny. Od strony negatywnej pojęcie odpowiedzialności administracyjnej ujmowane jest jako rodzaj odpowiedzialności prawnej niebędący odpowiedzialnością karną ani cywilną. Natomiast od strony pozytywnej to definicja bazująca na wskazanej powyżej tj. uregulowana prawem możliwość uruchomienia wobec określonego podmiotu z powodu jego działalności naruszającej przepisy materialnego prawa administracyjnego środków prawnych realizowanych w swoistych dla administracji formach i procedurach. W sferze tak definiowanej odpowiedzialności administracyjnej wyodrębnia się odpowiedzialność administracyjną opartą na sankcjach policyjnych, która realizuje głównie funkcje prewencyjne oraz odpowiedzialność administracyjną opartą na sankcjach represyjnych w postaci kar pieniężnych, a która realizuje głównie funkcję represyjną. Wyróżnia się następujące sankcje administracyjne: kary pieniężne, cofnięcie zezwolenia, cofnięcie innego uprawnienia lub jego wygaśnięcie, dodatkowe opłaty, sankcje karne wymierzone w trybie i na zasadach przepisów prawa o wykroczeniach²⁴⁰. Co wymaga szczególnego podkreślenia sankcja administracyjna stosowana jest w sytuacji samego naruszenia obowiązku prawnego bez względu na winę sprawy (odmiennie od tego jak ma to miejsce w przypadku sankcji karnej). Nie jest indywidualizowana, przy tym można ją nałożyć nie tylko na osoby fizyczne, lecz także na jednostki organizacyjne. Jest wymierzana w trybie postępowania administracyjnego w formie decyzji administracyjnej a jej sądowa kontrola sprawowana jest pod kątem legalności przez sądy administracyjne²⁴¹. Z powyższego fragmentu należy wyciągnąć wniosek, iż przesłanką niezbędną do zainicjowania odpowiedzialności administracyjnej nie jest wina podmiotu, albowiem przesłanką wystarczającą do

---

²³⁸ K. Kwaśnicka, *Odpowiedzialność administracyjna w ochronie środowiska*, Warszawa 2011, s. 70.

²³⁹ D. Szumiło-Kluczycka, *Prawo administracyjne – karne*, Kraków 2004, s. 25.

²⁴⁰ zob. M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71 i powołana tam literatura.

²⁴¹ L. Klat-Wertelecka, *Sankcja egzekucyjna w administracji a kara administracyjna* [w:] *Sankcje administracyjne. Blaski i cienie*, (red.) M. Stahl, R. Lewicka, M. Lewicki, Warszawa 2011, s. 70-71.

zaktualizowania tego rodzaju odpowiedzialności jest obiektywne stwierdzenie stanu bezprawności. Rzeczone jest w doktrynie prawa administracyjnego określane jako zasada „odpowiedzialności obiektywnej”²⁴². Omawiając kwestię odpowiedzialności administracyjnej, nie sposób pominąć pojęcia deliktu administracyjnego, który w literaturze określany jest m.in. jako działanie podmiotu naruszające obowiązujące przepisy prawa zagrożone sankcją administracyjną²⁴³. Deliktem administracyjnym będzie więc czyn ujemnie kwalifikowany, którego następstwem jest stan bezprawia administracyjnego²⁴⁴. Wskazany wywód prowadzi do wniosku, że zasadniczym wyróżnikiem odpowiedzialności administracyjnej w porównaniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej jest to, iż do jej zaistnienia nie jest wymagane przypisanie podmiotowi winy, a sam krąg podmiotów jest wyjątkowo szeroki. Co niezwykle istotne zupełnie odmienna jest także relacja między stronami, bowiem w przypadku odpowiedzialności administracyjnej jest to praktycznie państwo (organ działający w jego imieniu i na jego rzecz) *versus* obywatel (podmiot prawa), w przeciwieństwie do podmiotów podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej będących członkami określonej grupy zawodowej. Sankcje administracyjne nakładane są w formie decyzji administracyjnej przez organy administracji publicznej, a ich kontroli dokonują sądy administracyjne przez pryzmat legalności, a nie sądy złożone z przedstawicieli danej grupy zawodowej.

Kolejnym rodzajem odpowiedzialności podlegającym omówieniu w ramach przedmiotowej pracy jest odpowiedzialność cywilna. Prawo cywilne przynależy do gałęzi prawa prywatnego. Reguluje stosunki pomiędzy równorzędnymi podmiotami i jego celem jest ochrona i przynoszenie korzyści poszczególnym jednostkom, a nie szeroko rozumiane dobro społeczeństwa czy państwa, którym poświęcone są normy prawa publicznego. Ten rodzaj odpowiedzialności został uregulowany w k.c. i określany w doktrynie jest jako obowiązek zadośćuczynienia swoim majątkiem za szkody wyrządzone drugiej osobie przez niewykonanie zobowiązania lub czyn niedozwolony²⁴⁵. Zważyć należy, że jest co do zasady odpowiedzialnością nieograniczoną, w związku z czym podmiot ponoszący ten rodzaj odpowiedzialności odpowiada całym swoim majątkiem zarówno obecnym jak i przyszłym. W

---

²⁴² D. Danecka, *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018 r., s. 45.

²⁴³ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

²⁴⁴ Wyrok TK z 14.10.2009 r., Kp 4/09, OTK-A 2009, nr 9, poz. 134; wyrok TK z 10.12.2007 r., P 43/07, OTK-A 2007, nr 11, poz. 155.

²⁴⁵ H. Ciepła, B. Szczytowska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza dewelopera* [w:] H. Ciepła, B. Szczytowska, *Nowa ustawa deweloperska z Deweloperskim Funduszem Gwarancyjnym w praktyce rynku mieszkaniowego. Wpisy praw i roszczeń z umów deweloperskich do księgi wieczystej*, Warszawa 2022, s. 131-133.

sytuacji braku dobrowolnego poddania się odpowiedzialności może ona być egzekwowana przed sądem, a następnie na podstawie orzeczenia sądowego można być prowadzone postępowanie egzekucyjne. System prawny przewiduje rozmaite sposoby przymusowego zaspokojenia interesu podmiotu uprawnionego, a więc sankcję za niedopełnienie obowiązku prawnego pierwotnego lub następczego²⁴⁶. Dostrzec należy, że teoretycy prawa wyprowadzają również ogólne definicje, które bazują na pojęciu „odpowiedzialności prawnej”²⁴⁷. Z powyższych definicji należy wyprowadzić wniosek, iż ten rodzaj odpowiedzialności ma charakter odszkodowawczy, gdyż jak można zauważyć polega na dążeniu do zrehabilitowania wyrządzonej szkody przed podmiot zobowiązany podmiotowi uprawnionemu. Z przepisów Kodeksu cywilnego wynika, że podmiotami odpowiedzialności cywilnej mogą być zarówno osoby fizyczne, osoby prawne, jak i jednostki organizacyjne nie będące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Odpowiedzialność cywilna wynika ze stosunku cywilnoprawnego pomiędzy podmiotami. Polskie prawo przewidujące odpowiedzialność cywilną zostało skonstruowane na bazie teorii dualistycznej²⁴⁸, albowiem przewiduje dwa rodzaje odpowiedzialności: za czyny niedozwolone (określana mianem odpowiedzialności deliktowej - *ex delicto*, *vide* art. 415 k.c. i następne) oraz kontraktową (*ex contractu*, *vide* art. 471 k.c. i następne)²⁴⁹. Odpowiedzialność kontraktowa jest wynikiem zawiązania sytuacji, w której między stronami (podmiotami) będzie istniał stosunek obligacyjny wynikający chociażby z zawartej wcześniej umowy. Jak wskazuje treść przepisu zawarta w art. 417 k.c. - jeżeli sytuacja niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przez dłużnika doprowadzi do powstania szkody, wówczas zaktualizuje się obowiązek odszkodowawczy, jeżeli oczywiście pomiędzy niewłaściwym tj. zawinionym postępowaniem dłużnika a powstałą szkodą zachodzić będzie adekwatny związek przyczynowy (*vide* art. 361 § 1 k.c.). W przeciwieństwie do odpowiedzialności kontraktowej w przypadku odpowiedzialności *ex delicto* jej podstawą nie będzie więź obligacyjna, a szkoda wywołana

---

²⁴⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016, s. 20.

²⁴⁷ zob. M. Paszkowska, *Odpowiedzialność cywilna fizjoterapeuty, Komentarz praktyczny*, źródło: SIP LEX (dostęp: 08.04.2023 r. 07:48). Autor odpowiedzialność cywilną definiuje następująco: „Odpowiedzialność cywilna to ujemne konsekwencje ponoszone przez podmioty prawa w związku z zaistnieniem zdarzeń negatywnie ocenianych przez prawo”. Zob. także Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016 r., s. 19,

²⁴⁸ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Czy reforma odpowiedzialności cywilnej jest konieczna? [w:] Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce*, (red.) Z. Hajan, D. Skupień, Łódź 2016, s. 47.

²⁴⁹ E. Bagińska, *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność prywatnoprawna*. Tom 5, Warszawa 2021, s. 8. oraz J. Rajski, *System Prawa Prywatnego. Prawo Zobowiązań. Część szczegółowa*, Tom 7, Warszawa 2018, s. 168-169.

czynem niedozwolonym. Za czyn niedozwolony przedstawiciele doktryny przyjmują postępowanie bezprawne i jednocześnie zawinione, którego skutki sprawca bądź osoba odpowiedzialna za jego działania zobowiązana jest naprawić. Odpowiedzialność za czyny niedozwolone występuje również wtedy, gdy czyn wyrządzający szkodę ma miejsce poza stosunkiem obligacyjnym, tzn. wówczas, gdy sprawca nie respektuje zakazów bądź nakazów obowiązujących go niezależnie od istnienia takiego stosunku²⁵⁰. Jak słusznie wskazuje B. Lewaszkiwicz-Petrykowska odpowiedzialność za czyn własny zarówno deliktowa, jak i kontraktowa opiera się na klauzuli generalnej. Wina w przypadku omawianego rodzaju odpowiedzialności prawnej powinna być udowodniona, gdy chodzi o odpowiedzialność *ex delicto*, a jej domniemanie wystarczy do ustalenia odpowiedzialności *ex contractu*. Rzeczone rodzaje odpowiedzialności jak zostało wskazane zostały odrębnie unormowane w zakresie określenia czynnika szkodzącego i podstawy odpowiedzialności. Niemniej, pozostałe przesłanki odpowiedzialności cywilnej (szkoda i związek przyczynowy) zostały ujęte w sposób jednolity²⁵¹. Mając na względzie powyższe wskazać należy, że do zaistnienia odpowiedzialności cywilnej niezbędne jest zaistnienie łącznie trzech przesłanek, mianowicie: zdarzenie wyrządzające szkodę, musi mieć postać działania lub zaniechania, za które podmiot z mocy prawa jest odpowiedzialny (niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania lub czyn niedozwolony); szkoda mająca charakter majątkowy lub niemajątkowy oraz adekwatny związek przyczynowy między powyższym zdarzeniem a szkodą²⁵². Na zakończenie godzi się wskazać, że Kodeks cywilny z tytułu czynów niedozwolonych ustanawia zasadę winy jako główną podstawę odpowiedzialności *ex delicto*, lecz w wypadkach wskazanych w ustawie wprowadza również zasadę ryzyka i zasadę słuszności. Wyróżnia się trzy formy odpowiedzialności cywilnej (odpowiedzialność za czyn własny, odpowiedzialność za czyn innej osoby i odpowiedzialność za rzeczy). W odniesieniu do odpowiedzialności *ex contractu* Kodeks cywilny posługuje się określeniem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (domniemanie winy), lecz wyróżnia także dwie formy specyficzne niewykonania (niemożliwość świadczenia i zwłokę)²⁵³. Podsumowując, odpowiedzialność cywilna zachodzi

---

²⁵⁰ E. Bagińska, *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność prywatnoprawna*, Tom 5, Warszawa 2021, s. 8.

²⁵¹ B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Czy reforma odpowiedzialności cywilnej jest konieczna?* [w:] *Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce*, (red.) Z. Hajan, D. Skupień, Łódź 2016, s. 47.

²⁵² M. Paszkowska, *Odpowiedzialność cywilna fizjoterapeuty, Komentarz praktyczny*, źródło: SIP LEX (dostęp: 08.04.2023 r. 08:33).

²⁵³ B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Czy reforma odpowiedzialności cywilnej jest konieczna?* [w:] *Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce*, (red.) Z. Hajan, D. Skupień, Łódź 2016, s. 51-54.

między podmiotami (stronami), które są względem siebie równe (nie ma pomiędzy nimi stosunku nadrzędności czy podrzędności). Jej podstawą jest wina, a do jej zaktualizowania wymaga się kumulatywnego spełnienia trzech wymienionych wyżej przesłanek. Celem niejako jest działalność odszkodowawcza, mająca naprawić szkodę wyrządzoną przez podmiot, z którego winy szkoda powstała. Powstanie zobowiązania do naprawienia szkody przyjmować możemy za rodzaj sankcji cywilnej. Odpowiedzialność cywilna diametralnie różni się od odpowiedzialności dyscyplinarnej (celem, funkcjami, a przede wszystkim wzajemną relacją podmiotów) niemniej pewnym punktem styczonym może być fakt, iż obie w ramach ich podstaw wyróżniają kryterium winy podmiotu, a w przypadku jej zaistnienia stosowana jest odpowiednia do charakteru odpowiedzialności – sankcja.

Pojęcie odpowiedzialności karnej zostanie szczegółowo omówione w dalszej części niniejszej pracy, lecz dla jej kompletności, w tym miejscu wskazać należy, że w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 lipca 2002 r. stwierdzono, iż odpowiedzialność karna jest jedną z form odpowiedzialności prawnej²⁵⁴. Pierwotnie dla tego rodzaju odpowiedzialności prawnej nie wymagano rzeczowego związku z ponoszeniem ujemnych konsekwencji, racjonalizując tę odpowiedzialność sakralnie lub sprawiedliwościowo. Obecnie przyjmuje się, że odpowiedzialność karna różni się od jej pierwotnych uregulowań nie tylko charakterem sankcji, lecz także kulturowo uwarunkowanymi zasadami odpowiedzialności. Owe zasady określają warunki, jakim musi odpowiadać zachowanie, aby mogła być zastosowana sankcja karna. Względem tych zasad nie wystarczy, aby podmiot był sprawcą zdarzenia, które narusza normę sankcjonowaną, albowiem zdarzenie to musi być karalne i karygodne. Nadto, podleganie odpowiedzialności karnej zależy także od tego, czy podmiot jej podlegający miał możliwość zachowania zgodnego z normą prawną, czyli czy można mu przypisać winę²⁵⁵. Współczesne prawo karne kieruje się zasadą, że podstawą odpowiedzialności karnej jest czyn popełniony przez człowieka²⁵⁶. Natomiast przesłanką odpowiedzialności karnej jest możliwość przypisania winy w czasie czynu, co oznacza, że w chwili czynu muszą zachodzić wszystkie przesłanki do przypisania winy (wina musi się zbiegać z czasem popełnienia czynu – zasada koincydencji)²⁵⁷. Względem powyższego zasadnym jest przedstawić definicję pojęcia odpowiedzialności karnej, którą M. Cieślak zakreślił następująco „odpowiedzialność karna jest odpowiedzialnością za popełniony czyn zabroniony – zabroniony właśnie z powodu swej ujemnej społecznej wartości;

---

²⁵⁴ Wyrok TK z 4.07.2002 r., P 12/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 50.

²⁵⁵ K. Buchała, A. Zoll, *Polskie Prawo Karne*, Warszawa 1995, s. 104.

²⁵⁶ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013, s. 8.

²⁵⁷ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016, s. 62.

konsekwencją tego czynu zaś są środki reakcji karnej, czyli sankcje, które zawsze łączą się z pewną dolegliwością, a więc z natury są koniecznym złem.”²⁵⁸. W doktrynie oraz w orzecznictwie wyróżniane jest pojęcie odpowiedzialności karnej *sensu stricto*, obejmujące odpowiedzialność za przestępstwa i przestępstwa skarbowe, oraz pojęcie odpowiedzialności karnej *sensu largo*, obejmujące także inne wypadki odpowiedzialności o charakterze represyjnym. D. Danecka przyjęła, że odpowiedzialność karna jest odpowiedzialnością za przestępstwa oraz wykroczenia, a dla zaktualizowania tej odpowiedzialności prawnej konieczne jest popełnienie czynu, który winien spełniać następujące przesłanki:

1. realizować znamiona określone w ustawie karnej;
2. naruszać normę sankcjonowaną, czyli być bezprawny;
3. być społecznie szkodliwy (karygodny);
4. zawiniony (przypisanie winy);
5. zagrożony karą przewidzianą w ustawie²⁵⁹.

Jeżeli zaś idzie o podmioty podlegające temu rodzajowi odpowiedzialności prawnej wskazać należy, że są nimi co do zasady osoby fizyczne, niemniej nie można zapominać o tym, że odpowiedzialności karnej za czyny zabronione popełnione przez osoby fizyczne mogą odpowiadać podmioty zbiorowe (którymi w rozumieniu przepisów są: osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, z wyłączeniem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków, jak również spółki handlowe z udziałem Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub związku takich jednostek, spółki kapitałowe w organizacji, podmioty w stanie likwidacji oraz przedsiębiorcy niebędący osobami fizycznymi, a także zagraniczna jednostka organizacyjna)²⁶⁰. W odróżnieniu od prawa cywilnego prawo karne ma charakter pozytywny, co stanowi o jego przypisaniu do gałęzi prawa publicznego, co nakazuje przyjąć, że cele i funkcje odpowiedzialności prawnej będą skierowane przede wszystkim do ochrony istotnych dóbr członków społeczeństwa.

Rozważania zawarte w przedmiotowej części pracy warto uzupełnić o omówienie rodzaju odpowiedzialności pracowniczej na gruncie prawa pracy. Odpowiedzialność w obrębie wskazanej gałęzi prawa jest niezwykle interesująca co wynika z jej dużego zróżnicowania. Zachodzą istotne trudności w ustaleniu ścisłej granicy między tym prawem a innymi gałęziami,

---

²⁵⁸ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1990, s. 145.

²⁵⁹ Zob. D. Danecka, *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018, s. 39.

²⁶⁰ Zob. art. 2 ustawy z dnia 28 października 2022 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych zabronione pod groźbą kary (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 659).

w szczególności prawem cywilnym i administracyjnym. Odpowiedzialność na gruncie prawa pracy może ponosić pracownik, pracodawca oraz związek zawodowy lub organizacja pracodawców. Oprócz różnych podmiotów posiadających zdolność do ponoszenia omawianej odpowiedzialności istnieją jej poszczególne rodzaje, które dla przykładu wskazuje W. Sanetra dzieląc ją na: odpowiedzialność odszkodowawczą (kompensacyjną), odpowiedzialność karną (za wykroczenia i przestępstwa), odpowiedzialność służbową (dyscyplinarną) oraz odpowiedzialność porządkową²⁶¹. Rzeczone zróżnicowanie jest wynikiem kompleksowego charakteru prawa pracy, albowiem w jego obszarze funkcjonują różne metody regulowania stosunków społecznych (cywilnoprawna – zobowiązaniowa; administracyjnoprawna i penalna). Dlatego też na gruncie prawa pracy funkcjonują różne formy odpowiedzialności: typu zobowiązaniowego (wywodzące się z prawa cywilnego), typu administracyjnego oraz typu penalnego (występujące w prawie karnym). Prawo pracy przewiduje także inne formy odpowiedzialności, które to nie mają swoich źródeł w żadnej ze wskazanych gałęzi prawa²⁶². Odpowiedzialnością z zakresu prawa pracy, której w literaturze poświęca się szczególnie dużo uwagi jest odpowiedzialność pracownicza. Pracodawca został wyposażony przez normy prawa pracy w szereg zróżnicowanych pod względem charakteru środków oddziaływania, w tym również mechanizmy prawne, które pozwalają mu w sposób świadomy kształtować stosunek pracowników do swoich obowiązków²⁶³. Analizując przedmiotowy zakres odpowiedzialności pracowniczej, należy wskazać, że podstawą do zaktualizowania się tego rodzaju odpowiedzialności prawnej jest naruszenie przez pracownika obowiązków objętych stosunkiem pracy²⁶⁴. Wskazane prowadzi do wniosku, że zakres odpowiedzialności pracowniczej zależy od uregulowania obowiązków spoczywających na poszczególnych pracownikach, tym samym nie każdy pracownik będzie podlegał jednakowym rodzajom odpowiedzialności w ramach odpowiedzialności pracowniczej. Pracownik, który narusza obowiązki wynikające ze stosunku pracy naraża się na zróżnicowane sankcje. Co do zasady odpowiedzialność pracowniczą można podzielić na odpowiedzialność kompensacyjną (odszkodowawczą) i *a contrario* odpowiedzialność niekompensacyjną²⁶⁵. W ramach odpowiedzialności kompensacyjnej wyróżnia się ogólnie odpowiedzialność materialną pracowników, uregulowaną w rozdziale piątym Kodeksu pracy (art. 114 k.p. – 127 k.p.). Art. 114 k.p. koresponduje ściśle z art. 100 k.p. (który określa podstawowe obowiązki pracownicze)

---

²⁶¹ W. Sanetra, *Kilka uwag o pojęciu odpowiedzialności w prawie pracy*, PiZS 2007 nr 11, s. 2.

²⁶² E. Staszewska, (red.) Z. Góral, *Odpowiedzialność pracownicza*, Warszawa 2013, s. 16.

²⁶³ Z. Góral, *Pracownicza odpowiedzialność porządkowa*, Łódź 1987, s. 5.

²⁶⁴ E. Staszewska, (red.) Z. Góral, *Odpowiedzialność pracownicza*, Warszawa 2013, s. 21.

²⁶⁵ W. Sanetra, *Wina w odpowiedzialności pracowniczej*, Warszawa-Wrocław 1975, s. 24.

i akcentuje odpowiedzialność odszkodowawczą pracowników, którzy wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania swoich obowiązków pracowniczych, ze swojej winy wyrządzili szkodę w szeroko ujmowanym „mieniu pracodawcy”²⁶⁶. Celem doprecyzowania, wskazać należy, że ustawodawca rozróżnia wykazując podział na odpowiedzialność materialną ogólną (art. 114 k.p. – art. 122 k.p.) oraz odpowiedzialność materialną za mienie powierzone pracownikowi z obowiązkiem zwrotu albo wyliczenia się (art. 124 k.p. – art. 127 k.p.). Ponadto, odpowiedzialność materialna ogólna zróżnicowana jest względem stopnia winy i może być odpowiedzialnością ograniczoną w przypadku wyrządzenia szkody pracodawcy z winy nieumyślnej bądź w przypadku wyrządzenia szkody z winy umyślnej – odpowiedzialnością pełną. Nadto, zróżnicowana jest granicą rzeczywistej spłaty poniesionej przez pracodawcę (art. 115 k.p.) oraz stopniem przyczynienia się do powstania szkody przez pracodawcę lub osobę trzecią (art. 117 k.p.). Jeżeli zaś idzie o odpowiedzialność pracowniczą o nie odszkodowawczym charakterze to zalicza się do niej odpowiedzialność porządkową (art. 108 k.p. – art. 113 k.p.) oraz odpowiedzialność dyscyplinarną, która jak zostało wskazane w niniejszej pracy uregulowana jest w odrębnych ustawach. Odpowiedzialność porządkowa pracownika polega na możliwości stosowania przez pracodawcę kar porządkowych (upomnienie, nagana, kara pieniężna) w sytuacjach, w których pracownik naruszy obowiązki pracownicze określone w Kodeksie pracy²⁶⁷. Odpowiedzialność dyscyplinarna zaliczana do niekompensacyjnej odpowiedzialności pracowniczej na gruncie prawa pracy będzie dotyczyć tylko podmiotów, które pozostają w stosunku pracy uregulowanym w pragmatykach służbowych. W piśmiennictwie wskazuje się, że w przypadku pracownika podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej mamy do czynienia z rozszerzeniem sankcjonowanych przewinień poza granice określonej więzi zobowiązaniowej łączącej pracownika i jednostkę organizacyjną przez objęcie odpowiedzialnością nie tylko naruszeń obowiązków względem podmiotu zatrudniającego, lecz również specyficznych reguł postępowania odnoszących się chociażby do „godności urzędu”²⁶⁸. Względem powyższego należy dodać, że odpowiedzialność porządkowa pracownika jest związana z nieprzestrzeganiem przez niego ustalonego porządku pracy, przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy oraz przeciwpożarowych. Tym samym rysuje się istotna granica przedmiotowa pomiędzy odpowiedzialnością porządkową a dyscyplinarną, której granice są znacznie szersze

---

²⁶⁶ W. Patulski, *Pracownicza odpowiedzialność odszkodowawcza. Praktyczny komentarz dla pracodawców*, Warszawa 2016, s. 23

²⁶⁷ E. Staszewska, (red.) Z. Góral, *Odpowiedzialność pracownicza*, Warszawa 2013, s. 21-23.

²⁶⁸ E. Staszewska, (red.) Z. Góral, *Odpowiedzialność pracownicza*, Warszawa 2013, s. 177-179.

obejmujące zarówno czyny dotyczące wykonywania czynności służbowych jak i uchybiające zasadom etyki czy godności urzędu, pomimo, że obie tj. odpowiedzialność porządkowa jak i dyscyplinarna zaliczane są do niekompensacyjnej odpowiedzialności pracowniczej. Odpowiedzialność dyscyplinarna jest więc instytucją dotyczącą osób pozostających w zróżnicowanych co do charakteru stosunkach prawnych, albowiem występuje zarówno w niepracowniczych stosunkach prawnych typu administracyjnego (np. funkcjonariusze służb mundurowych), pracowniczych formach zatrudnienia (np. nauczyciele, nauczyciele akademicy, sędziowie, prokuratorzy) oraz stosunkach korporacyjnych związanych z wykonywaniem określonego zawodu (np. adwokaci, radcowie prawni, notariusze, architekci, przedstawiciele zawodów medycznych)²⁶⁹.

---

²⁶⁹ E. Staszewska, (red.) Z. Góral, *Odpowiedzialność pracownicza*, Warszawa 2013, s. 177-178.

3. Odpowiedzialność represyjna – pojęcie i rodzaje

Pojęcie „represja” w potocznym znaczeniu budzi raczej negatywne asocjacje, albowiem w ujęciu słownikowym oznacza surowy środek stosowany jako forma odwetu lub nacisku²⁷⁰. W kontekście historycznym rozumiany jako środek nieuzasadniony. W odniesieniu do pojęcia państwa prawa budzi pewnego rodzaju sprzeczność z ideą zasady legalizmu. Niemniej, pojęcie „represji” w zakresie odpowiedzialności represyjnej należy rozpatrywać przez pryzmat nie tyle państwa, lecz raczej podmiotu, który będzie obiektywnie odczuwać negatywne skutki wynikające z obowiązujących przepisów prawa. Wypadałoby w tym miejscu dodać, że owe negatywne skutki będą odczuwalne dla podmiotu dopiero w sytuacji naruszenia norm wynikających z obowiązujących przepisów prawa, czyli aktualizacji podstaw odpowiedzialności.

Konstytucja RP nie przewiduje w swojej treści pojęcia „odpowiedzialności represyjnej”. Ustawa zasadnicza posługuje się jedynie pojęciem odpowiedzialności karnej, przez którą w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego²⁷¹ rozumiana jest w ogólności odpowiedzialność realizowana w ramach postępowań represyjnych²⁷². Pojęcie odpowiedzialności represyjnej swoim zakresem obejmuje inne rodzaje (reżimy) odpowiedzialności prawnej (ta myśl znajdzie rozwinięcie w dalszej części pracy). Pojęcie represji przywodzi na myśl skojarzenia z podstawową funkcją prawa karnego, lecz w ramach odpowiedzialności represyjnej mieścić się będą różne rodzaje odpowiedzialności prawnej nie tylko te, przynależące do prawa karnego, albowiem prawo represyjne jest pojęciem szerokim, które w relacji do prawa karnego *sensu stricto* i *sensu largo* – określane jest mianem prawa karnego *sensu largissimo*²⁷³.

W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 października 2014 r., zważono, że w innych orzeczeniach dokonywano analizy różnych regulacji prawnych w celu stwierdzenia, czy mają one charakter represyjny, a zatem czy przewidują poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub sankcji²⁷⁴. Jak wynika z powyższego jednym z elementów pozwalających na przesądzenie czy dany rodzaj odpowiedzialności zawiera się w ramach pojęcia

---

²⁷⁰ Internetowy Słownik Języka Polskiego, znaczenie słowa „represja”, źródło: <https://sjp.pwn.pl/sjp/represja;2515026.html> (dostęp: 6.05.2023 r. 18:19).

²⁷¹ Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129.

²⁷² K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym. Dawniej i współcześnie*, Rzeszów 2013, s. 410.

²⁷³ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

²⁷⁴ Wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103.

odpowiedzialności represyjnej będzie wymagał stwierdzenia czy w jej ramach dochodzi do zastosowania jakiegś formy ukarania lub sankcji. Ponadto, w przywołanym wyroku wskazano, że dla określenia charakteru konkretnej instytucji prawnej istotne znaczenie ma nie sama jej nazwa, lecz treść, którą ustawodawca z nią wiąże. **Tym samym, aby ustalić, czy określony rodzaj odpowiedzialności ma charakter represyjny, istotne jest stwierdzenie, czy charakter norm regulujących określony rodzaj odpowiedzialności jest taki, że istnieje konieczność zastosowania do tejże odpowiedzialności gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej.** Zasadnicze znaczenie w tym zakresie pełni funkcja określonych środków prawnych²⁷⁵, jak również stosowanie tychże środków na podstawie indywidualnej, jednostkowej winy sprawcy²⁷⁶. Dla przykładu, sama okoliczność posłużenia się przez ustawodawcę środkiem prawnym związanym z obowiązkiem zapłaty określonej sumy pieniężnej nie będzie zawsze oznaczała, że jest to środek o charakterze represyjnym, albowiem kary pieniężne są przewidziane również w dziedzinie prawa cywilnego jako na przykład kary umowne²⁷⁷. Dlatego też słusznym jawi się stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym dla oceny charakteru prawnego określonego rodzaju środków prawnych, konieczna jest przede wszystkim analiza realizowanych przez nie funkcji²⁷⁸. Natomiast, pomocnicze znaczenie mogą mieć przesłanki stosowania tychże środków wskazane przez ustawodawcę. Skonstatować należy, że podstawowym kryterium oceny charakteru prawnego określonego rodzaju środka prawnego jest analiza przypisywanej mu funkcji. Realizacja przez określony środek prawny funkcji represyjnej jako głównej funkcji określonego rodzaju odpowiedzialności będzie prowadziła do zaklasyfikowania tego środka do dziedziny szeroko rozumianego prawa karnego pozwalając na objęcie go odpowiednimi gwarancjami konstytucyjnymi wymaganymi dla odpowiedzialności karnej²⁷⁹.

Dokonując analizy zagadnienia odpowiedzialności represyjnej nie można pominąć kwestii winy. Wina jako przesłanka odpowiedzialności karnej nie została wyrażona wprost w Konstytucji RP. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego nakazuje przyjęcie stanowiska, że nie można pociągnąć do odpowiedzialności represyjnej w przypadku braku możliwości podjęcia zachowania zgodnego z prawem, tym samym akcentując jedną z przesłanek przypisania winy. Samą zasadę winy wywodzi natomiast z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w tej

---

²⁷⁵ Wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103; por. wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103; wyrok TK z 12.04.2011 r., P 90/08, OTK-A 2011, nr 3, poz. 21.

²⁷⁶ Wyrok TK z 4.07.2002 r., P 12/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 50.

²⁷⁷ Wyrok TK z 29.04.1998 r., K 17/97, OTK 1998, nr 3, poz. 30.

²⁷⁸ Wyrok TK z 5.05.2009 r., P 64/07, OTK-A 2009, nr 5, poz. 64.

²⁷⁹ Wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103.

części, w której przepis ten stanowi o czynnie²⁸⁰. Nie każdy rodzaj odpowiedzialności represyjnej (spełniający m.in. funkcję represyjną) będzie uzależniony od winy jak dla przykładu odpowiedzialność administracyjna²⁸¹, w której jak zostało wykazane we wcześniejszej części pracy – przyjmuje się zasadę tzw. odpowiedzialności obiektywnej.

Względem uprzedniego podrozdziału niniejszej pracy wyprowadzić należy wniosek, że różne reżimy odpowiedzialności zdeterminowane są przynależnością do danej gałęzi prawa. Tak więc są konsekwencją norm obowiązujących w danej dziedzinie prawa, a wspólną i podstawową cechą wszystkich rodzajów odpowiedzialności prawnych jest sankcja. Odpowiedzialność represyjna jak zostało wskazane nie została wyrażona wprost w ustawie, dlatego też nie posiada swojej definicji. Pojęcie odpowiedzialności represyjnej jawi się jako pojęcie interdyscyplinarne, albowiem w tym pojęciu będą zawierać się różne rodzaje odpowiedzialności prawnych, jeżeli normy je regulujące będą spełniały kryteria bądź będą wykazywać cechy pozwalające zakwalifikować je jako odpowiedzialność represyjną. Systematyka odpowiedzialności represyjnej nie ma na celu stworzenia nowego reżimu odpowiedzialności, który byłby samodzielnym i niezależnym rodzajem odpowiedzialności. Jest on niejako wtórny i występuje równoległe z innymi rodzajami odpowiedzialności. Przykładowo odpowiedzialność karna jest odpowiedzialnością represyjną (tj. pojęcie odpowiedzialności karnej zawiera się w pojęciu odpowiedzialności represyjnej). Odpowiedzialnością represyjną będzie więc taki rodzaj odpowiedzialności prawnej, który spełni kryteria pozwalające na zakwalifikowanie jej do tego rodzaju odpowiedzialności. Tym samym zgodnie z poglądem wskazanym powyżej, jeżeli charakter środków prawnych pozwoli na zakwalifikowanie danego rodzaju odpowiedzialności jako odpowiedzialność represyjną - konieczne będzie objęcie jej gwarancjami konstytucyjnymi dotyczącymi odpowiedzialności karnej. Gwarancje konstytucyjne dla danego reżimu odpowiedzialności i ich zastosowanie wyprowadzane są z orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. Stwierdzenie, że dany rodzaj odpowiedzialności jest odpowiedzialnością represyjną nie będzie wymagał systemowej zmiany i wskazania, że jest to odpowiedzialność karna (z którą bezpośrednio związana i kojarzona jest odpowiedzialność represyjna). Wskazane stwierdzenie będzie oznaczało jedynie konieczność zastosowania gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej, bowiem pojęcie odpowiedzialności represyjnej jest znacznie szersze niż odpowiedzialności karnej, a z uwagi na

---

²⁸⁰ R. Dębski, J. Giezek, Z. Jędrzejewski, T. Kaczmarek, V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, Ł. Pohl, A.J. Szwarz, R. Zawłocki [w:] *System prawa karnego*, t. 3. *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017, s. 682.

²⁸¹ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

to, że jest z nim związane objęcie rzeczonymi gwarancjami, tożsame będzie konieczne również dla innych rodzajów odpowiedzialności wpisujących się w pojęcie odpowiedzialności represyjnej. Sprzecznym z logiką byłoby objęcie tymi gwarancjami jedynie odpowiedzialności karnej, która jest częścią szerszego pojęcia (odpowiedzialności represyjnej) i jedynie względem niej stosowania tych gwarancji. Dlatego też konstytucyjnymi gwarancjami odpowiedzialności karnej będą objęte wszystkie reżimy odpowiedzialności kwalifikowane w ramach pojęcia odpowiedzialności represyjnej. Celem powyższego nie będzie nadanie wszystkim reżimom odpowiedzialności cech odpowiedzialności karnej, a jedynie zapewnienie praw i gwarancji służących zabezpieczeniu podmiotu podlegającego odpowiedzialności represyjnej.

Względem powyższego należy zaproponować kryteria pozwalające na wyróżnienie odpowiedzialności represyjnej. Owe pozwolą na ocenę umożliwiającą zakwalifikowanie danego rodzaju odpowiedzialności prawnej do sfery odpowiedzialności represyjnej (tj. zbadanie charakteru norm regulujących określony rodzaj odpowiedzialności), a tym samym stwierdzenie czy określony rodzaj odpowiedzialności ma charakter represyjny. Niniejsze będzie implikowało konieczność zastosowania do tejże odpowiedzialności gwarancji konstytucyjnych właściwych dla odpowiedzialności karnej.

Jednym z kryteriów dla wyróżnienia odpowiedzialności represyjnej może być jej funkcja, a dokładniej funkcja represyjna²⁸². Jak zostało wyprowadzone we wcześniejszej części pracy funkcje prawa to założenia, które prawo ma realizować (cel prawa). Założeniem funkcji represyjnej jest sankcjonowanie zachowań niezgodnych z prawem przy użyciu przymusu państwowego. Klasyfikacja odpowiedzialności prawnej z uwzględnieniem kryterium jej funkcji nie ma służyć wyznaczaniu kolejnego podziału mającego znaczenie jedynie na gruncie systematyki instytucji odpowiedzialności, bowiem celem jest wyeksponowanie, że pełniona przez odpowiedzialność funkcja winna mieć wpływ na jej kształt. Nawet jeżeli odpowiedzialność ma pozostać w dotychczasowej kategorii odpowiedzialności wyróżnionej ze względu na przynależność danej regulacji do danej dziedziny prawa, to pełniona przez nią funkcja powinna determinować przesłanki materialne i zasady postępowania dotyczące tego reżimu odpowiedzialności²⁸³. Jak wskazuje orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego realizacja przez określony środek prawny funkcji represyjnej jako głównej funkcji określonego rodzaju odpowiedzialności będzie prowadziła do zaklasyfikowania tego środka do dziedziny

---

²⁸² A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 42-49.

²⁸³ A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 42-49.

szeroko rozumianego prawa karnego pozwalając na objęcie go odpowiednimi gwarancjami konstytucyjnymi wymaganymi dla odpowiedzialności karnej²⁸⁴. Można więc stwierdzić, że w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego występowanie w ramach danej odpowiedzialności funkcji represyjnej pozwala na objęcie odpowiednimi gwarancjami konstytucyjnymi wymaganymi dla odpowiedzialności karnej.

W doktrynie akcentowane jest stanowisko wyróżniające tzw. kryterium formalne tj. odnoszące się do miejsca uregulowania w systemie prawnym instytucji prawnych statuujących daną odpowiedzialność przez prawodawcę. Jeżeli odpowiedzialność uregulowana jest jako odpowiedzialność za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe to z natury rzeczy ma charakter represyjny. Dla przykładu, jeżeli została ona uregulowana jako odpowiedzialność karna za przestępstwo to nie ma potrzeby ustalania i poszukiwania innych kryteriów, bowiem przesądza to wprost o przynależności do odpowiedzialności represyjnej²⁸⁵. Oczywistym jest, że jeżeli badana odpowiedzialność nie będzie spełniać kryterium formalnego, to niewykluczonym będzie zakwalifikowanie danej odpowiedzialności jako represyjnej. Wskazane kryterium jest kryterium pozytywnym, pozwalającym jedynie na stwierdzenie, że w przypadku zakwalifikowania przez prawodawcę odpowiedzialności za przestępstwo lub wykroczenie nie będzie potrzeby dokonywania dalszego badania, gdyż jak wskazano wyżej odpowiedzialność będzie z samej natury odpowiedzialnością represyjną.

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wskazuje, że podstawowym kryterium dla ustalenia czy dany rodzaj można zakwalifikować jako odpowiedzialność represyjną jest podleganie obywatela jakiejś formie ukarania lub sankcji. Potwierdzeniem powyższego jest orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 1994 r., w którym zważono, że „Trybunał Konstytucyjny jest zdania, że (...) konstytucyjne wymagania pod adresem przepisów karnych należy odnosić do wszystkich przepisów o charakterze represyjnym (sankcjonująco-dyscyplinującym), a więc do wszystkich przepisów, których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania czy jakiejś sankcji.”²⁸⁶ Wskazany pogląd był wielokrotnie podzielany w kolejnych orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego²⁸⁷. Dlatego też podstawowym kryterium pozwalającym na zakwalifikowanie danego rodzaju

---

²⁸⁴ Wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103.

²⁸⁵ A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 82 i powołane tam orzecznictwo.

²⁸⁶ Orzeczenie TK z 1.03.1994 r., U 7/93, OTK 1994, nr 1, poz. 5.

²⁸⁷ Zob. wyrok TK z 30.09.2014 r., U 4/13, OTK-A 2014, nr 8, poz. 97; wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103; wyrok TK z 5.05.2004 r., P 2/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 39.

odpowiedzialności jako odpowiedzialności represyjnej powinno być przesądzenie czy w ramach danej odpowiedzialności dochodzi do poddania podmiotu jakiegś formie ukarania lub sankcji.

Niemniej, przytoczony wyżej pogląd spotkał się z krytyką odnoszącą się do braku precyzyjnego wskazania instytucji prawnych o charakterze represyjnym. Wymienione wcześniej kryterium odwołuje się do celu w jakim na podmiot nakładana jest sankcja. Wskazane prowadziłyby do wniosku, że dokonując badania w zakresie czy mamy do czynienia z odpowiedzialnością represyjną – wynik pozytywny wychodziłby zawsze wtedy, gdy nakładanie sankcji byłoby aktem karania²⁸⁸. Pojęcie mogłoby obejmować przecież wszystkie kary lub sankcje występujące w systemie prawa. Dlatego też w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego znaleźć można tezy, że zarówno nie sam represyjny charakter kary pieniężnej, **lecz jej nadmiernie represyjny charakter może nadać jej naturę sankcji karnej**²⁸⁹, **jak również dotyczące tego, że wpływ na stwierdzenie represyjnego charakteru odpowiedzialności mają rodzaj sankcji oraz stopień jej dolegliwości (surowość), a także cel w jakim została ona określona.** Dla przykładu w wyroku z dnia 14 października 2009 r. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że surowość sankcji za przekroczenie dopuszczalnej prędkości pojazdu, przy jednoczesnym braku gwarancji procesowych stanowiła czynnik decydujący o przyjęciu ich represyjnego charakteru²⁹⁰.

Przy formułowaniu wniosków w zakresie pojęcia odpowiedzialności represyjnej należy na tym etapie pracy jedynie zasygnalizować treść art. 6 ust. 1 EKPC, który w swojej treści stanowi, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

---

²⁸⁸ P. Burzyński, *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008, s. 65.

²⁸⁹ Wyrok TK z dnia 15.10.2013 r., P 26/11, LEX 1393835.

²⁹⁰ Wyrok TK z 14.10.2009 r., Kp 4/09, OTK-A 2009, nr 9, poz. 134.

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zostały ukształtowane kryteria oceny odpowiedzialności karnej (w rozumieniu art. 6 EKPC). Powołany przepis posługuje się pojęciem „sprawy karnej” (*criminal charge*) i w razie stwierdzenia, że dana odpowiedzialność ma taki charakter, wymagane jest zastosowanie do niej najwyższych gwarancji przewidzianych treścią art. 6 EKPC²⁹¹. W orzecznictwie oraz doktrynie przyjęte zostało stanowisko, że art. 6 EKPC jest w swojej treści węższy niż art. 45 Konstytucji RP, gdyż Konwencja gwarantuje prawo do sądu jedynie w sprawach o charakterze cywilnym i karnym, a Konstytucja takiego przedmiotowego ograniczenia nie wprowadza²⁹². A. Błachnio-Parzych wskazuje, że pojęcie sprawy karnej w rozumieniu orzecznictwa ETPC ma ten sam zakres co pojęcie odpowiedzialności represyjnej, albowiem termin ten w orzecznictwie ETPC wykładany jest w sposób autonomiczny i nie ogranicza się do odpowiedzialności formalnie karnej. Kryteria odpowiedzialności represyjnej, ukształtowane w orzecznictwie ETPC to: ustawowe zakwalifikowanie sprawy w prawie krajowym, kryminalny charakter czynu oraz rodzaj i surowość sankcji przewidzianej prawem²⁹³. Owe kryteria zostały wskazane w orzeczeniu Engel i inni przeciwko Holandii²⁹⁴, to właśnie na kanwie rozpoznawanej sprawy związanej z odpowiedzialnością dyscyplinarną żołnierza za jego niesubordynację ETPC poddał ocenie gwarancje zapewnione w prowadzonym postępowaniu. ETPC wielokrotnie powoływał się na wymienione kryteria w późniejszych orzeczeniach²⁹⁵. Przedmiotowe pojęcie oraz objęcie gwarancjami z niego wynikającymi znajdzie swoje szczegółowe rozwinięcie w kolejnym rozdziale pracy.

W tym miejscu na marginesie należy dostrzec, że analiza orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazuje, iż nie wypracował on własnych kryteriów

---

²⁹¹ A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 66.

²⁹² Wyrok TK z 7.03.2005 r., P 8/03, OTK 2005/3, poz. 20; L. Leszczyński, B. Liżewski, *Ochrona praw człowieka w Europie: szkic zagadnień podstawowych*, Lublin 2008, s. 27.

²⁹³ A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 66-67.

²⁹⁴ Wyrok ETPC z 23.11.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80796.

²⁹⁵ Wyrok ETPC z 10.02.2011 r., 4663/05, SOLTYSYAK v. ROSJA, LEX nr 693866; wyrok ETPC z 23.07.2002 r., 34619/97, JANOSEVIC v. SZWECJA, LEX nr 75486., wyrok ETPC(WI) z 23.11.2006 r., 73053/01, JUSSILA v. FINLANDIA, LEX nr 199099.

wyróżnienia odpowiedzialności o charakterze represyjnym²⁹⁶. Dostrzegalne jest wprost wykorzystywanie przez TSUE dorobku orzeczniczego ETPC²⁹⁷.

Słusznie więc wskazuje się w doktrynie, że prezentacja kryteriów pozwalających stwierdzić, że konkretny reżim odpowiedzialności prawnej stanowi odpowiedzialność represyjną nie jest zadaniem łatwym. Często nawet przyjęcie jednolitych kryteriów może doprowadzić do różnych rezultatów badania konkretnego rodzaju odpowiedzialności, gdyż niektóre kryteria mają charakter wybitnie subiektywny²⁹⁸. **W świetle powyższego autor rozprawy interpretuje, że elementem stanowiącym o zakwalifikowaniu danego rodzaju odpowiedzialności prawnej jako odpowiedzialności wpisującej się w ramy represyjnej winna być przede wszystkim funkcja i cel odpowiedzialności. Powyższe oznacza, że dany rodzaj odpowiedzialności musi się cechować represyjnością. Niemniej, represyjność nie może być utożsamiana z występowaniem w ramach danej odpowiedzialności jedynie sankcji, lecz muszą być to sankcje dolegliwe. Ponadto, nie może być to sankcja, na którą podmiot wyraża zgodę, jak dla przykładu w umowach cywilnoprawnych – kary umowne. Musi być to sankcja, która jest dotkliwą karą za naruszenie obowiązujących norm. Sankcja musi wynikać i być związana z ochroną dobra, które obejmuje cel odpowiedzialności.** Dzięki interpretacji założeń wyrażonych poprzez funkcje zmierzające do realizacji planowanego i zamierzonego wcześniej celu odpowiedzialności, który chciał nadać mu prawodawca, można podjąć próby badania czy dany rodzaj odpowiedzialności prawnej będzie odpowiedzialnością represyjną. **Powyższe prowadzi do kolejnego wniosku, a mianowicie, że zakwalifikowanie danego reżimu odpowiedzialności w ramy odpowiedzialności represyjnej jest niezwykle intuicyjne.** W ocenie autora pracy, decydujące znaczenie dla kwalifikacji danego reżimu odpowiedzialności prawnej będzie miało orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, który poddając badaniu dany reżim odpowiedzialności prawnej wskaże czy charakter środków prawnych przewidzianych dla danego rodzaju odpowiedzialności prawnej jest taki, że istnieje konieczność zastosowania do

---

²⁹⁶ Wyrok TS z 5.06.2012 r., C-489/10, POSTĘPOWANIE KARNE PRZECIWKO ŁUKASZOWI MARCINOWI BONDZIE, LEX nr 1164162. Wskazane orzeczenie uzasadnionym byłoby potraktować jako reprezentatywne stanowisko w przedmiocie wyróżnienia kryteriów odpowiedzialności represyjnej. W tej sprawie znaczenie miała ocena charakteru odpowiedzialności z perspektywy kryteriów, które ETPC bierze pod uwagę przy badaniu sprawy w rozumieniu art. 4 ust. 1 Protokołu nr 7 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 22 listopada 1984 r. Dz. U. z 2003 r., Nr 42 poz. 364).

²⁹⁷ Wyrok TS z 14.02.2012 r., C-17/10, TOSHIBA CORPORATION I INNI v. ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE, LEX nr 1107440.

²⁹⁸ A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 79-82.

też odpowiedzialności gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej. Gwarancje te odnoszą się bowiem do wszelkich postępowań represyjnych, tzn. postępowań, których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub jakiejś sankcji. Taki wniosek wyprowadził Trybunał Konstytucyjny z zasady demokratycznego państwa prawnego²⁹⁹. To właśnie z zasady demokratycznego państwa prawnego (*vide* art. 2 Konstytucji RP) Trybunał Konstytucyjny wywodzi konieczność respektowania w postępowaniach represyjnych gwarancji ustanowionych w rozdziale II Konstytucji RP („Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”), które odnoszą się „do wszelkich postępowań represyjnych”³⁰⁰. Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego potwierdza, że odpowiedzialnością represyjną nie jest jedynie odpowiedzialność karna *sensu stricto*, albowiem wymienione konstytucyjne gwarancje praw przysługują każdemu podmiotowi obwinionemu o popełnienie czynu zagrożonego sankcją o charakterze represyjnym³⁰¹.

Tym samym w rzeczonyj materii decydujące znaczenie będzie miało orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, w których przesądzi to czy dany rodzaj odpowiedzialności prawnej (po analizie jej funkcji, celu, podleganiu przez podmiot formie ukarania lub sankcji oraz zważeniu dolegliwości tej sankcji dla podmiotu) będzie stanowiło o konieczności zastosowania wyżej wskazanych gwarancji, co pozwoli na utożsamienie danego reżimu odpowiedzialności z odpowiedzialnością represyjną.

---

²⁹⁹ Wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117; orzeczenie TK z 7.12.1993 r., K 7/93, OTK 1993, nr 2, poz. 42; zob. także wyrok NSA z 6.10.2016 r., I OSK 1015/15, LEX nr 2299362.

³⁰⁰ Wyrok TK z 25.06.2012 r., K 9/10, OTK-A 2012, nr 6, poz. 66.

³⁰¹ Postanowienie TK z 30.06.2022 r., SK 65/21, OTK-A 2022, nr 48.

4. Postępowanie represyjne – cechy i funkcje

Podobnie jak w przypadku odpowiedzialności represyjnej zarówno w doktrynie prawa karnego, jak i konstytucyjnego trudno znaleźć definicję pojęcia postępowania represyjnego³⁰². Plan rozprawy doktorskiej, nie został ułożony w sposób przypadkowy, albowiem ustalenie znaczenia pojęcia postępowania represyjnego byłoby praktycznie niemożliwe do omówienia w przypadku nie odniesienia się wcześniej do pojęcia odpowiedzialności represyjnej.

Jak słusznie zauważa K. Mamak trudnym byłoby skonstruować klasyczną definicję postępowania represyjnego bez odniesienia się do problematyki odpowiedzialności represyjnej. Rzeczone prowadziłyby do powstania swoistego błędnego koła i definiowania postępowania represyjnego przez odpowiedzialność represyjną i odwrotnie³⁰³. Jak ustalono celem odpowiedzialności represyjnej jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub jakiejś sankcji, a charakter środków prawnych przewidzianych dla danego rodzaju odpowiedzialności prawnej jest taki, że istnieje będzie konieczność zastosowania do tejże odpowiedzialności gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej.

Z uwagi na charakter wysoce ingerujący mechanizm postępowań represyjnych w prawa jednostki Konstytucja RP powinna być podstawowym miejscem, gdzie wskazane powinny być ramy postępowania represyjnego. Z tego względu najważniejszym przepisem, który będzie odnosił się do postępowania represyjnego jest art. 42 Konstytucji RP. Konstytucja nie rozdziela prawa karnego materialnego od procesowego. Dlatego też z konstytucyjnego punktu widzenia materialny czy procesowy charakter norm gwarancyjnych nie ma zasadniczego znaczenia ani nie stanowi kryterium różnicującego³⁰⁴. Tym samym za każdym razem, gdy Konstytucja RP odnosi się do prawa karnego należy mieć na względzie także przepisy procesowe. Niniejsze jest konsekwencją pragmatyki ustawodawcy oraz konieczności dążenia do spójności całego prawa karnego, gdyż trudno sobie wyobrazić by konstruowano określone standardy prawa karnego materialnego przy równoczesnym osłabianiu regulacji o charakterze procesowym. Jak wiadomo normy prawa karnego procesowego służą realizacji przepisów karnomaterialnych³⁰⁵. Kluczowym dla rozważań przedmiotowej części pracy jest zakres znaczeniowy odpowiedzialności karnej określonej w art. 42 Konstytucji RP. Rzeczone znajdzie swoje

---

³⁰² K. Mamak, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego* [w:] P. Czarnecki (red.) *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016, s. 4.

³⁰³ K. Mamak, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego* [w:] P. Czarnecki (red.) *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016, s. 4.

³⁰⁴ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 32.

³⁰⁵ K. Mamak, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego* [w:] P. Czarnecki (red.) *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016, s. 6.

rozwinięcie w kolejnym podrozdziale, niemniej w tym miejscu zaznaczyć należy, że elementarnym aktem prawnym określającym odpowiedzialność karną jest rzecz jasna Kodeks karny. Wskazany akt prawny w treści art. 116 k.k. stanowi, że „przepisy części ogólnej tego kodeksu stosuje się do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie”. Przepisy części ogólnej Kodeksu karnego stosuje się na podstawie art. 116 k.k. wyłącznie do przepisów karnych pozakodeksowych statuujących odpowiedzialność karną za przestępstwa należące do obszaru prawa karnego powszechnego i wojskowego, pod warunkiem że ustawy penalizujące zawarte w nich czyny przestępne nie wyłączają wyraźnie ich zastosowania³⁰⁶. **Tutaj rysuje się wyraźne rozgraniczenie pomiędzy rozumieniem odpowiedzialności karnej na gruncie konstytucyjnym a stricte karnym. W ustawodawstwie dyscyplinarnym przepisy muszą wprost odsyłać do uregulowań kodeksu karnego i nie można wywodzić, że z art. 116 k.k. wynika automatyczna powinność stosowania tych regulacji do spraw dyscyplinarnych. W ocenie autora rozprawy kategorię więc nie można wywodzić, że art. 116 k.k. ma zastosowanie do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Pewne przepisy ustawodawstwa dyscyplinarnego mogą odsyłać do odpowiedniego stosowania norm Kodeksu karnego, z uwzględnieniem specyfiki spraw dyscyplinarnych. Niemniej, stanowić to będzie pewną formę adaptacji norm Kodeksu karnego w sytuacjach, które nie zostały uregulowane (przewidziane prawem dyscyplinarnym).**

Trybunał Konstytucyjny, który w wyroku z dnia 26 listopada 2003 r. stwierdził, że pojęcie „odpowiedzialność karna” ma szersze znaczenia od tego jakie przewiduje prawo karne. "Konstytucyjne znaczenie tego pojęcia nie może być ustalane poprzez odwołanie się do obowiązującego ustawodawstwa, w przeciwnym przypadku analizowany przepis utraciłby swoje znaczenie gwarancyjne. Z tego względu należy przyjąć, że zakres stosowania art. 42 Konstytucji obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym tego słowa znaczeniu, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również inne formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki"³⁰⁷. Przytoczone poglądy Trybunału Konstytucyjnego zostały potwierdzone w wyroku pełnego składu z dnia 28 listopada 2007 r., w którym zważono, że „Utrwalonym poglądem orzecznictwa Trybunału jest to, że terminologia

---

³⁰⁶ V. Konarska-Wrzošek [w:] A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzošek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 729-733, J. Giezek [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 965-966 ; M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 518-519.

³⁰⁷ Wyrok TK z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97; wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; postanowienie TK z 30.06.2022 r., SK 65/21, OTK-A 2022, nr 48.

Konstytucji ma charakter autonomiczny i nie można jej interpretować poprzez znaczenie przypisywane przez ustawodawcę danemu terminowi w ustawie zwykłej (w tym wypadku k.p.k.). Tak więc w orzecznictwie Trybunału należy uznać za utrwalony pogląd, iż art. 42 Konstytucji odnosi się do postępowania represyjnego w ogólności, co jest pojęciem szerszym od postępowania karnego regulowanego w k.p.k.”³⁰⁸. Zakres znaczeniowy terminu „odpowiedzialność karna” obejmuje także postępowania w zakresie odpowiedzialności za wykroczenia, odpowiedzialności dyscyplinarnej czy odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Tym samym do tych postępowań (postępowań represyjnych) będą miały zastosowanie konstytucyjne standardy właściwe dla prawa karnego (tj. odpowiedzialności karnej i postępowania karnego)³⁰⁹. Przechodząc do samej istoty odpowiedzialności karnej, a tym samym aplikowania konkretnych (określonych ustawą) środków represyjnych, dostrzec należy, że zasadą (podstawą) do ustalenia tego rodzaju odpowiedzialności jest indywidualna, jednostkowa wina sprawcy³¹⁰. Wina stanowi w tym zakresie kryterium wyróżnienia wskazanych przepisów, niemniej równocześnie jest barierą, poza którą nie można wymierzyć odpowiedzialności. W państwie prawa każda odpowiedzialność, która oparta byłaby wyłącznie o kryteria obiektywne, bez odniesienia do świadomości uczestnika, który podlega tej odpowiedzialności, naruszałaby godność osoby ludzkiej w rozumieniu art. 30 Konstytucji RP. Tym samym poza wszelką wątpliwością pozostaje teza, iż konstytucyjny standard odpowiedzialności karnej odniesiony został do wszystkich postępowań represyjnych³¹¹. K. Mamak zaznacza, że stwierdzenie to nie oznacza, że określony standard musi być identyczny w odniesieniu do każdego z tych postępowań, bowiem ustawodawca zwykły może go swobodnie różnicować³¹². Powyższe twierdzenie w ocenie autora rozprawy jawi się jako uzasadnione, gdyż orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wskazuje, że art. 42 Konstytucji RP do odpowiedzialności karnej w ścisłym tego słowa znaczeniu (za przestępstwa i wykroczenia) oraz odpowiedzialności karnoskarbowej (za przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe) znajduje zastosowanie bezpośrednio³¹³, a do innych rodzajów

---

³⁰⁸ Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129; zob. także wyrok NSA z 12.10.2018 r., I OSK 69/17, LEX nr 2589818.

³⁰⁹ Wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103.

³¹⁰ Wyrok TK z 4.07.2002 r., P 12/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 50.

³¹¹ Grzybowski M., *Konstytucyjne ujęcie odpowiedzialności karnej (uwagi na marginesie wykładni art. 42 ust. 1 Konstytucji)* [w:] P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012, t. I, s. 140.

³¹² K. Mamak, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego* [w:] P. Czarnecki (red.) *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016, s. 8.

³¹³ M. Floreczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2021, art. 42, źródło: SIP LEX (dostęp: 26.05.2023 r. 17:41).

odpowiedzialności represyjnej, w tym także odpowiedzialności dyscyplinarnej, przepis ten znajduje zastosowanie jedynie odpowiednio³¹⁴.

W piśmiennictwie wskazuje się, że poprawnym metodologicznie jest sformułowanie definicji równościowej postępowania represyjnego poprzez wyliczenie, gdyż konstytucyjne ramy odpowiedzialności represyjnej pozwalają stwierdzić, że do postępowań w jej przedmiocie winno się zaliczyć: postępowanie karne, w sprawie o wykroczenie, wobec nieletnich, w sprawie o przestępstwa i wykroczenia skarbowe³¹⁵, dyscyplinarne³¹⁶, dotyczące odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, odpowiedzialności administracyjno-karnej³¹⁷, przed Trybunałem Stanu, lustracyjne, przed komisją śledczą czy w przedmiocie odpowiedzialności konstytucyjnej³¹⁸.

Jak wskazuje powyższa analiza pojęcie postępowania represyjnego podobnie jak pojęcie odpowiedzialności represyjnej można traktować jako pojęcia niezwykle intuicyjne i trudne do zdefiniowania. Wydaje się jednak, że w sferze pojęcia postępowania represyjnego powinniśmy mieć mniej trudności w ustaleniu jego zakresu znaczeniowego i jest to możliwe. Zdaniem autora taki wniosek sugerują definicje postępowania karnego (jednego z rodzajów postępowań represyjnych) przedstawione w podręcznikach akademickich, które określane jest jako proces w przedmiocie ustalenia odpowiedzialności karnej, którego częścią (pośrednio skutkiem) jest wyciągnięcie prawnych konsekwencji³¹⁹. S. Waltoś definiuje proces karny jako „zespół prawnie uregulowanych czynności, które mają na celu wykrycie przestępstwa i jego sprawcy, osądzenie go za przestępstwo i ewentualne wykonanie kary, środków karnych oraz środków zabezpieczających”³²⁰.

Dlatego też, zdaniem autora od strony czysto formalnej możliwe jest podjęcie próby definicyjnej określając, że postępowaniem represyjnym jest zbiór prawnie uregulowanych czynności w przedmiocie ustalenia danej odpowiedzialności represyjnej oraz wyciągnięcia konsekwencji prawnych przewidzianych dla danej odpowiedzialności

---

³¹⁴ Wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120; wyrok TK z 20.05.2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53.

³¹⁵ K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym*. Dawniej i współcześnie, Rzeszów 2013, s. 412-413.

³¹⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 26.

³¹⁷ H. Nowicki [w:] *System prawa administracyjnego*, t. 7, *Prawo administracyjne materialne* (red. R. Hauser, A. Wróbel, Z. Niewiadomski), Warszawa 2017, s. 675.

³¹⁸ M. Kidacka, *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej*, KRS 2018, nr 2, s. 52-71.

³¹⁹ K. Dudka, H. Paluszkiwicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2015, s. 30.

³²⁰ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 16-17.

represyjnej (tj. osądzenie i ewentualne wykonanie kary). Niemniej jednak jak wskazano wyżej dla postępowania represyjnego, kluczowym jest w pierwszej kolejności ustalenie czy dany rodzaj odpowiedzialności prawnej jest odpowiedzialnością represyjną. Jeżeli tak, to jej ustalanie i egzekwowanie będzie toczyło się w ramach postępowania represyjnego. **Dlatego też, powyższa definicja wymaga uzupełnienia o wskazanie, iż postępowaniem represyjnym jest zbiór prawnie uregulowanych czynności (zbiór norm prawnych regulujących postępowanie represyjne) w przedmiocie ustalenia danej odpowiedzialności represyjnej i wyciągnięcia konsekwencji prawnych przewidzianych dla danej odpowiedzialności represyjnej, której celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub jakiejś sankcji, a charakter środków prawnych przewidzianych dla danego rodzaju odpowiedzialności prawnej jest taki, że istnieje konieczność zastosowania do tejże odpowiedzialności gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej, co wynika z autonomicznego stosowania norm ustawy zasadniczej, tj. art. 42 Konstytucji RP do wszystkich postępowań represyjnych.** W obliczu konstytucyjnego rozumienia odpowiedzialności karnej – postępowanie represyjne musi być prowadzone w oparciu o standard konstytucyjny, który wyznacza minimalne warunki jakie powinno spełnić ww. postępowanie. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego zmierza w stronę ciągłego zwiększania wskazanych standardów.

Na podstawie samej zaproponowanej definicji i przeprowadzonego wywodu, w ocenie autora można wykazać podstawowe cechy postępowania represyjnego, którymi po pierwsze jest prowadzenie postępowania w przedmiocie ustalenia danej odpowiedzialności represyjnej (tj. karnej, dyscyplinarnej czy administracyjno-karnej i in.). Po drugie postępowanie represyjne jest uregulowane normami prawnym (regulują je konkretne przepisy formalne zmierzające do ustalenia danej odpowiedzialności represyjnej). Po trzecie jest pojęciem niezwykle szerokim, a jego ramy wyznaczają konstytucyjne granice rozmiaru art. 42 Konstytucji RP, gdyż w ramy postępowania represyjnego, tak jak i odpowiedzialności represyjnej należy zaliczyć wszystkie postępowania w przedmiocie ustalenia odpowiedzialności karnej w autonomicznym konstytucyjnym rozumieniu tego pojęcia. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wyraźnie wskazuje, że uwagi na represyjny charakter postępowań, do zachowania konstytucyjnych standardów demokratycznego państwa prawnego muszą w nim być zachowane gwarancje ustanowione w rozdziale II Konstytucji³²¹. Powyższe pozwala potwierdzić, że cechy postępowania represyjnego należy wywodzić i formułować w oparciu o pojęcie

---

³²¹ Postanowienie TK z 23.06.2022 r., Ts 234/21, OTK-B 2022, nr 191.

odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu konstytucyjnym. Dlatego jako kolejna cecha wyłania się więc zachowanie gwarancji ustanowionych w rozdziale II Konstytucji, tj. konstytucyjnych gwarancji dotyczących odpowiedzialności karnej i postępowania karnego do postępowań represyjnych z uwagi na autonomiczny charakter pojęcia odpowiedzialności karnej wywodzonego z Konstytucji RP. W świetle powyższego jako kolejne cechy postępowania represyjnego autor wskazuje prawo do korzystania z obrońcy (*vide* art. 42 ust. 2 Konstytucji RP) czy przyjęcie domniemania niewinności podmiotu względem, którego prowadzone jest postępowanie represyjne, wina zaś będzie warunkować ponoszenie odpowiedzialności represyjnej (*vide* art. 42 ust. 3 Konstytucji RP). W obliczu powyższego wyводу wydaje się również uzasadnione, że do cech postępowania represyjnego powinno się zaliczyć również prawo do sądu, a dokładniej sądowej kontroli postępowania represyjnego, które może toczyć się również przed organami samorządów zawodowych jak w przypadku podmiotów podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Taki wniosek wypływa z postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 marca 2021 r., w którym zważono, że: „Każde postępowanie dyscyplinarne jest bowiem postępowaniem represyjnym zmierzającym do ukarania osoby obwinionej o popełnienie przewinienia dyscyplinarnego. Sądowa kontrola prawidłowości postępowania dyscyplinarnego oraz rozstrzygnięć w nim wydawanych gwarantuje ochronę konstytucyjnych praw i wolności takiej osoby, a dodatkowo - jeżeli wykonuje ona zawód zaufania publicznego - stanowi element nadzoru państwa nad działalnością samorządu zawodowego. Z tego też względu w każdej sprawie dyscyplinarnej, która była przedmiotem rozstrzygnięcia w pozasądowym postępowaniu dyscyplinarnym, ustawodawca musi zapewnić prawo do wszczęcia sądowej kontroli postępowania dyscyplinarnego i zapadłego w jego wyniku orzeczenia.”³²².

Przechodząc do funkcji postępowania represyjnego to słusznym w nauce prawa jest to, że funkcja postępowania konotowana jest z realizacją norm prawa materialnego. Dla przykładu w nauce prawa karnego wskazuje się, że normy prawa procesowego służą realizacji przepisów karnomaterialnych³²³. A przez normy procesowe spełniany jest gwarancyjny cel prawa karnego³²⁴. Tym samym jako podstawowa funkcja postępowania represyjnego jawi się realizacja norm materialnych odpowiedzialności represyjnej (reżimów danych odpowiedzialności prawnej wpisujących się w pojęcie odpowiedzialności represyjnej). Po

---

³²² Postanowienie TK z 25.03.2021 r., P 4/19, OTK-A 2021, nr 17.

³²³ K. Mamak, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego* [w:] P. Czarnecki (red.) *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016, s. 6.

³²⁴ E. Hryniewicz-Lach, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015, s. 175.

drugie, należy wyróżnić funkcję porządkującą, która pozawala wyznaczyć pewien porządek, w oparciu o który toczą się postępowania represyjne. Kolejno wskazać należy na funkcję prakseologiczną, czyli funkcję, która ma na celu osiągnięcie skutku procesu – czyli ustalenie odpowiedzialności represyjnej, osądzenie i ewentualnie ukaranie podmiotu jej podlegającego. Na końcu należy wskazać także na funkcję gwarancyjną, której celem jest zapewnienie ochrony prawnej praw jednostki w toku postępowania represyjnego³²⁵.

---

³²⁵ K. T. Boratyńska, Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2018, s. 10-11.

5. Odpowiedzialność karna i postępowanie karne w rozumieniu art. 42 Konstytucji RP

Przedmiotowa część pracy skoncentrowana jest na ujęciu konstytucyjnym pojęć odpowiedzialności karnej i postępowania karnego. Wnioski wyprowadzone we wcześniejszej części pracy pozwalają na stwierdzenie, że odpowiedzialność karna jest jednym z rodzajów odpowiedzialności prawnej³²⁶ za przestępstwa i wykroczenia, w tym przestępstwa i wykroczenia skarbowe (odpowiedzialność karna *sensu stricto*). W poprzedniej części pracy zostały wskazane także próby definiowania tego pojęcia przez przedstawicieli doktryny, które autor pracy sprowadza do uznania, że odpowiedzialność karna jest prawnym obowiązkiem ponoszenia konsekwencji prawnych (sankcji karnych) przez podmiot, za popełniony czyn zabroniony (przypisany czyn), który wyrażony został w ustawie karnej obowiązującej w czasie popełnienia tego czynu. Wypadałoby jeszcze dodać, że czyn ten musi być społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy oraz zawiniony, a owa odpowiedzialność jest podstawową formą reakcji organów władzy państwowej na naruszenie ustalonych reguł postępowania. Proponowana definicja znajduje oparcie w ustawowych podstawach ponoszenia odpowiedzialności karnej, które zostały wskazane w art. 1 § 1 k.k., zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Co ciekawe pomimo znacznej ilości publikacji na temat odpowiedzialności karnej, w doktrynie trudno znaleźć przedstawiciela zajmującego się całościową charakterystyką tego pojęcia³²⁷. Natomiast postępowanie karne jest co do zasady realizacją norm wynikających z prawa materialnego (prawa karnego). Jeszcze innymi słowy postępowanie karne jest to regulowany bądź zakreślony przepisami prawa proces pozwalający na ustalenie odpowiedzialności karnej³²⁸. Powyższe może stanowić propozycję definicji na gruncie ustawowym, niemniej jak zostało wcześniej wyprowadzone z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego – terminologia Konstytucji RP ma charakter autonomiczny, dlatego też znaczeń w nich zawartych nie można interpretować poprzez pryzmat znaczenia

---

³²⁶ Wniosek potwierdza orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego zob. wyrok TK z 4.07.2002 r., P 12/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 50.

³²⁷ Zob. D. Danecka, *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018, s. 32; zob. także por. M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 29-34; J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, Konarska-Wrzošek (red.), Warszawa 2023, s. 37-46; J. Giezek [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 22-41; B. Gadecki (red.), *Kodeks karny. Art. 1–316. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 4-10; Grześkowiak A. (red.), Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024, s. 15-56.

³²⁸ Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129.

przypisywanego danemu terminowi przez ustawodawcę w ustawie zwykłej³²⁹. Wobec tego należy postawić tezę, że pojęcie odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu Konstytucji RP będzie miało znacznie szerszy zakres niż odpowiedzialność karna rozumiana jako odpowiedzialność *sensu stricto*, tj. za przestępstwa i wykroczenia oraz przestępstwa i wykroczenia skarbowe. Wskazane nie powinno budzić wątpliwości, albowiem konstytucjonalizacja pojęcia odpowiedzialności karnej (art. 42 ust. 1 Konstytucji RP) oraz postępowania karnego (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP) stwarza konieczność wyznaczenia ogólnosystemowego, pośrednio odrywającego się od obowiązujących w systemie prawa rozwiązań w zakresie sposobu ich rozumienia. Wobec czego należy przejść do zbadania jak pojęcie odpowiedzialności karnej oraz postępowania karnego rozumiane jest na gruncie Konstytucji RP i jakie rodzi to następstwa.

Art. 42 Konstytucji RP stanowi, że:

Ust. 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

Ust. 2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.

Ust. 3. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

Oczyszczając przedpole do dalszych rozważań, należy odnieść się do specyfiki wykładni przepisów Konstytucji, która jest konsekwencją szczególnego statusu i pełnionej funkcji tego przywołanego aktu prawnego, a także szczególnym charakterem jego warstwy tekstowej, jak również możliwych do wyinterpretowania z tego tekstu wypowiedzi o charakterze normatywnym. Wykładnia analizowanego przepisu art. 42 ust. 1 odznacza się na zakreślonym tle dalej jeszcze idącą szczegółowością. Zdaje się bowiem, że jego prawidłowa interpretacja powinna uwzględniać nie tylko te uwarunkowania, które właściwe są tekstowi Konstytucji i jego wykładni w ogóle, lecz nadto te tworzące swoisty kontekst interpretacyjny. Podejmując decyzję o konstytucjonalizacji podstawowych zasad prawa karnego materialnego, ustrojodawca posłużył się klasyczną dla tej gałęzi prawa formułą, posiadającą niezwykle bogatą tradycję interpretacyjną. Cechą charakterystyczną tej tradycji jest ekstensywny sposób

---

³²⁹ Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129.

odczytywania jej znaczenia, co prowadzi w konsekwencji do odnalezienia w niej o wiele bogatszej treści niż wynikałoby to z samego tylko literalnego odczytania tworzących ją słów i wyrażen. Jednocześnie wszystkie te tradycyjnie zakorzenione w analizowanym tu zdaniu Konstytucji dyrektywy szczegółowe zaliczane są - przynajmniej na pewnym poziomie ogólności - do niekwestionowanych aksjomatów prawa karnego³³⁰. Zwróćmy uwagę, że wymieniony przepis umiejscowiony został w rozdziale II Konstytucji RP, zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, w podrozdziale „Wolności i prawa osobiste”, wśród przepisów dotyczących wymiaru sprawiedliwości. Z racji jego ustawowego położenia pozostaje on w ścisłym związku funkcjonalnym z konstytucyjnymi gwarancjami w przedmiocie ochrony wolności indywidualnej człowieka, nietykalności osobistej i wolności osobistej, a także innych praw i wolności podmiotowych, jak chociażby prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Ustawa zasadnicza ustanawiać więc będzie najważniejsze zasady prawa karnego i postępowania karnego, które muszą być respektowane przy tworzeniu ustaw o charakterze prawnokarnym, w tym regulujących postępowanie w sprawach karnych³³¹. Cechą charakterystyczną unormowania wyrażonego w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP jest jego stanowcze sformułowanie i brak odesłania do uregulowania granic czy wyłączeń od wyrażonej tam zasady konstytucyjnej w ustawach zwykłych. Nawiązując do teorii racjonalnego ustawodawcy, należy założyć, że przyjęta werbalizacja art. 42 ust. 1 Konstytucji RP pozostaje świadomą i jednoznaczną wypowiedzią ustrojodawcy³³².

Artykuł 42 Konstytucji RP statuuje więc podstawowe zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej, tym samym należy przyjąć, że wskazany przepis określa konstytucyjne standardy odnoszące się do prawa karnego materialnego i procesowego, które mają charakter gwarancyjny dla jednostki³³³. Owe gwarancje wyznaczać będą zakres konstytucyjnego rozumienia pojęcia odpowiedzialności karnej³³⁴. W ustępie pierwszym wyrażone zostały dwie fundamentalne zasady współczesnego prawa karnego, które jednocześnie zaliczane są do zasad państwa prawa. Według L. Gardockiego i T. Gardockiej pierwsza z tych zasad głosi, że podstawą odpowiedzialności jest czyn człowieka, drugą jest

---

³³⁰ P. Cychosz, *Materialny aspekt konstytucyjnego standardu prawa karnego materialnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Konstytucyjny standard prawa karnego materialnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, rozdział 5.1., Kraków 2017, źródło: SIP LEX (dostęp: 1.06.2023 r. 19:21).

³³¹ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 27.

³³² M. Kidacka, *Zasady odpowiedzialności karnej na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, KRS 2018, nr 3-4, s. 29-44.

³³³ M. Florenzak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, art. 42, Warszawa 2021, źródło: SIP LEX (dostęp: 1.06.2023 r. 20:40).

³³⁴ Wyrok TK z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97.

zasada *nullum crimen, nula poena sine lege praevia* (wskazująca, że nie ma przestępstwa, nie ma kary – jeżeli nie zostały one ustanowione we wcześniej wydanej ustawie), a z tak sformułowanych zasad wynikają dalsze szczegółowe reguły³³⁵. Z powyższym poglądem należy się zgodzić, albowiem treść art. 42 ust. 1 Konstytucji RP wyraźnie wskazuje, że podstawą odpowiedzialności karnej jest czyn, co stanowi przedmiot pierwszej z konstytucyjnych gwarancji, którą można sparafrazować, iż fakt podlegania odpowiedzialności karnej następuje jedynie w sytuacji popełnienia czynu. Czynem w znaczeniu prawnym jest „mające znaczenie w układzie społecznym zachowanie człowieka, w sytuacji gdy bodźce z zewnątrz mogą docierać do jego psychiki przy jednoczesnej zdolności do sterowania wolą”³³⁶. Wskazana gwarancja wyklucza możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za myśli, zamiary lub poglądy. Przepisy przewidujące odpowiedzialność w takich przypadkach (w oparciu o takie podstawy) z oczywistych względów należałoby uznać za sprzeczne z ustawą zasadniczą³³⁷. W tym miejscu wypada dodać, że konstytucyjna redakcja przepisu wskazuje, że czyn musi być karalny. Powyższe interpretujemy z fragmentu ustępu pierwszego traktującego, iż czyn musi być zabroniony pod groźbą kary. Zatem gwarancja będzie dotyczyć takiego czynu zabronionego, którego popełnienie ustawodawca obwarował karą, statuując go czynem karalnym. Podstawą odpowiedzialności karnej w rozumieniu konstytucyjnym jest więc bezprawność zachowania, która jest rozumiana jako sprzeczność z nakazem lub zakazem postępowania, a zatem naruszenie normy sankcjonowanej. Gwarancje zaś wynikające z treści tego przepisu nie dotyczą „czynu zabronionego”, ale „czynu zabronionego pod groźbą kary”, a zatem odniesione są do czynu karalnego (normy sankcjonującej). Jak wskazują przedstawiciele doktryny, pojęcie to na gruncie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP ma samodzielne (autonomiczne) znaczenie i nie może być interpretowane przez pryzmat typowych (określanych przez ustawodawcę) czynów karalnych jak: przestępstwa, wykroczenia czy delikty dyscyplinarne. W szczególności kwalifikacja przez ustawodawcę określonego czynu jako np. deliktu administracyjnego nie ma znaczenia dla możliwości stosowania gwarancji wynikających z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Czyn zabroniony pod groźbą kary oznacza bowiem każdy czyn, stanowiący zachowanie człowieka, który jest zabroniony, czyli sprzeczny z nakazem lub zakazem postępowania wynikającym zarówno z norm generalno-abstrakcyjnych, jak i indywidualno-konkretnych, a za jego popełnienie ustawodawca przewidział karę w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Oznacza to, że na gruncie ustawy zasadniczej czynem

---

³³⁵ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 28-30.

³³⁶ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016, s. 58.

³³⁷ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 28-39.

zabronionym pod groźbą kary zarówno typowy czyn karalny (przestępstwo, wykroczenie czy chociażby delikt dyscyplinarny), a także każdy inny czyn polegający na naruszeniu określonego nakazu lub zakazu postępowania, co do którego ustawodawca przewidział karę w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, pomimo, że czyn ten nie został zaliczony do grona typowych czynów zabronionych pod groźbą kary przez prawodawcę³³⁸.

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wskazuje, że art. 42 ust. 1 Konstytucji RP statuuje dwie podstawowe, a zarazem fundamentalne dla prawa karnego zasady: *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*, stanowiące aksjologiczne podstawy funkcjonowania odpowiedzialności karnej³³⁹. Wymienione zasady uznawane są za gwarancje wolności człowieka, zapewniające jednostce ochronę przed samowolą państwa, jego ewentualną arbitralnością oraz nadużyciami ze strony organów władzy publicznej³⁴⁰. Zasady te określane są mianem zasad wymiaru sprawiedliwości państw cywilizowanych³⁴¹.

Zasada wyrażona w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP *nullum crimen sine lege* (nie ma przestępstwa bez ustawy) - oznacza, że czyn zabroniony pod groźbą kary musi być określony i przewidziany w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia. Wskazana wywiera wpływ na różne obszary – tj. stanowienia prawa jako skierowany do prawodawcy postulat ustawowego określenia zagrożenia sankcją karną, stosowania prawa w postaci adresowanego do sądu nakazu wymierzenia tylko takiej kary, jaka została ustawowo przewidziana oraz wykonywania prawa jako postulat ścisłego określenia sposobu egzekwowania kary i wykonania jedynie kary oznaczonej przez orzekający w sprawie sąd³⁴². Do podobnych wniosków doszedł Trybunał Konstytucyjny, który w jednym ze swoich orzeczeń stwierdził, że „Zasada *nullum crimen, nulla poena sine lege* kreuje jedno z podstawowych praw człowieka. Wynikają z niej postulaty skierowane zarówno do ustawodawcy, jak i do podmiotów stosujących prawo”³⁴³. W doktrynie tradycyjnie przyjmuje się, że z zasady *nullum crimen sine lege* wynikają następujące reguły szczególne:

---

³³⁸ M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 1023-1024.

³³⁹ Wyrok TK z 30.10.2007 r., P 36/06, OTK-A 2007, nr 9, poz. 110.

³⁴⁰ Zob. m.in. wyrok TK z 21.10.2015 r., P 32/12, OTK-A 2015, nr 9, poz. 148; wyrok TK z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97; wyrok TK z 20.05.2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53.

³⁴¹ Wyrok TK z 21.10.2015 r., P 32/12, OTK-A 2015, nr 9, poz. 148.

³⁴² A. Zoll, [w:] G. Bogdan i in. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. t. 1*. Kraków 2004, s. 61–62.

³⁴³ Wyrok TK z 16.03.2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 10.

1. czyny zabronione muszą być określone w ustawie (zasada: *nullum crimen sine lege scripta*), z czego wynika zakaz wyprowadzenia odpowiedzialności karnej z innego źródła niż prawo stanowione;

2. typy przestępstw muszą być określone w sposób maksymalnie dokładny (nakaz dostatecznej określoności) - (zasada: *nullum crimen sine lege certa*),

3. niedopuszczalne jest stosowanie analogii na niekorzyść sprawcy (zasada: *nullum crimen sine lege stricta*) i wykładni rozszerzającej;

4. ustawa karna wprowadzająca odpowiedzialność karną lub ją zaostrzająca nie może działać wstecz (zasada: *nullum crimen sine lege praevia, lex retro non agit*)³⁴⁴.

Trybunał Konstytucyjny z powyższej zasady wyprowadził także zasadę winy, według której czynem zabronionym pod groźbą kary może być tylko zachowanie (w tym zaniechanie), na które dana osoba miała wpływ, w szczególności mogła go uniknąć, wybierając zachowanie zgodne z prawem (zasada: *nullum crimen sine culpa*)³⁴⁵.

Rozwijając wskazane wyżej reguły, które stanowią zakres gwarancji konstytucyjnych zawierających się w konstytucyjnym rozumieniu pojęcia odpowiedzialności karnej,³⁴⁶ wskazać należy, że wyjaśnieniem dla zasady *nullum crimen sine lege scripta* jest to, że ponoszenie odpowiedzialności karnej musi się opierać nie tyle co na prawie pisanim, lecz musi być to prawo zapisane w akcie normatywnym, jakim jest ustawa³⁴⁷, a *contrario* rzeczona zasada oznaczać będzie zakaz wyprowadzania (ustalania podstaw) odpowiedzialności karnej z innego źródła niż prawo stanowione, co samo przez siebie oznacza zakaz wyprowadzania jej z orzecznictwa, doktryny czy też z prawa zwyczajowego³⁴⁸. Przedstawiciele doktryny zgodnie podkreślają, że wraz z wejściem w życie nowej Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) zawarty w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP przepis doprowadził do konstytucjonalizacji zasady wyłączności ustawowej w stanowieniu regulacji prawno Karnych. Obowiązek odnoszący się do ustawowej wyłączności stanowienia przepisów w sferze odpowiedzialności karnej jest także konsekwencją ogólnej zasady ograniczania praw lub wolności konstytucyjnych w drodze ustawy (zawartej w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) a także innych regulacji konstytucyjnych, które to przewidują ograniczanie poszczególnych praw i

³⁴⁴ Wyrok TK z 20.05.2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53.

³⁴⁵ Wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103.

³⁴⁶ Zob. P. Kokot, *Nullum crimen sine lege jako dyrektywa interpretacji tekstu prawnego*, [w:] red. I. Sepiolo, *Nullum crimen sine lege*, Warszawa, 2013, s. 3-14 - który wskazuje, że w doktrynie wskazuje się, iż dopiero rozbitcie nasyconej treścią zasady *nullum crimen sine lege* na zasady szczegółowe pozwala uporządkować wynikające z niej dyrektywy gwarancyjne i standardy karnoprawne.

³⁴⁷ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013 r., s. 15.

³⁴⁸ A. Zoll, [w:] G. Bogdan i in. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*. t. 1. Kraków 2004, s. 63.

wolności wyłącznie w formie ustawowej, jak dla przykładu art. 41 ust. 1 Konstytucji RP³⁴⁹ (w którym wskazano, że pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie). Wypływający z zasady *nullum crimen sine lege scripta* wymóg określenia zachowania jako zabronionego pod groźbą kary w akcie prawnym rangi ustawowej doznaje ograniczenia, które jest implikacją tzw. klauzuli norymberskiej. Wskazana dopuszcza możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za zachowanie, które w momencie jego popełnienia nie było ustanowione jako zabronione pod groźbą kary ani w ustawie, ani też w umowie międzynarodowej, a było przestępstwem w myśl ogólnych zasad prawa uznanych przez społeczność międzynarodową. Wskazane jest konsekwencją tego, iż w zdaniu drugim art. 42 ust. 1 Konstytucji RP wyartykułowano, iż odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia – nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego³⁵⁰. Początkowo, tj. przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r. Trybunał Konstytucyjny wskazywał na bardzo dosłowne rozumienie zasady *nullum crime sine lege scripta*, albowiem w orzeczeniu z dnia 26 kwietnia 1995 r. zważył, że „ustawowe sformułowanie przepisów karnych (represyjnych) musi w sposób zupełny odpowiadać zasadzie określoności. Oznacza to, że sama ustawa musi w sposób kompletny, precyzyjny i jednoznaczny definiować wszystkie znamiona czynów zagrożonych karą.”³⁵¹. Jak zauważa L. Gardocki wymaganie kompletnego opisu przestępstwa w samej ustawie oznaczało zakaz posługiwania się przepisami blankietowymi przy podejmowaniu decyzji o kryminalizacji i następnie w trakcie dążenia do jej urzeczywistnienia³⁵². Z punktu widzenia dzisiejszego prawodawstwa był to pogląd niezwykle radykalny, bowiem jawił się jako niezwykle wąski i nazbyt rygorystyczny. Wskazane znalazło odzwierciedlenie w późniejszym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, które całkowicie odwróciło ós swoich poglądów w tej materii. Z tych też względów w wyroku z dnia 8 lipca 2003 r., zważono, iż „czyn zabroniony i rodzaj oraz wysokość kar i zasady ich wymierzania muszą zostać określone bezpośrednio w ustawie, przy czym Konstytucja nie wyklucza doprecyzowania niektórych elementów przez akty podustawowe (zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego). Rola aktu podustawowego polega w tym przypadku na dookreśleniu pewnych elementów czynu

³⁴⁹ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie Prawo Karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 97-98.

³⁵⁰ Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015, s. 28.

³⁵¹ Orzeczenie TK z 26.04.1995 r., K 11/94, OTK 1995, nr 1, poz. 12.

³⁵² L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 34.

zabronionego, który zabroniony został przez ustawodawcę. Po drugie, podstawowe znamiona czynu zabronionego muszą zostać określone w ustawie w sposób odpowiadający pewnym minimalnym wymogom precyzji, tak aby adresat normy prawnej mógł zorientować się na podstawie samej tylko ustawy co do zasadniczej treści ustanowionego zakazu (zasada określoności regulacji z zakresu prawa represyjnego)³⁵³. Wskazany pogląd należy przyjąć za ugruntowaną linię orzecniczą Trybunału Konstytucyjnego w tym przedmiocie³⁵⁴. Słuszność linii orzecniczej Trybunału Konstytucyjnego, potwierdza chociażby pełna akceptacja tych poglądów przez Sąd Najwyższy, który w jednym ze swoich orzeczeń wskazał, iż dopuszczalne, a niekiedy nawet konieczne jest doprecyzowanie znamion ustawowych niektórych czynów zabronionych w aktach rangi podustawowej, to jest w rozporządzeniach, a takie działanie ustawodawcy nie narusza zasady *nullum crimen sine lege* zawartej w art. 1 § 1 k.k.³⁵⁵.

Kolejną z reguł wynikających z zasady (gwarancji) *nullum crimen sine lege* jest reguła *nullum crimen sine lege certa*, która oznacza, iż ustawowy opis czynu zabronionego musi odpowiadać wymaganiu określoności. Wymieniona reguła powinna przede wszystkim wytyczać drogę dla legislatorów, albowiem to od ich pracy zależy czy po stworzeniu przepisu będzie on zapewniał gwarancję wynikającą z Konstytucji RP. Ujęcie językowe musi być na tyle klarowne, żeby dawało ono każdemu szansę na zrozumienie i przestrzeganie adresowanego do niego przepisu³⁵⁶. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazywał na znaczenie nakazu ustawowej określoności czynów zabronionych wynikającego z art. 42 ust 1 Konstytucji RP i jego związek z zasadą określoności przepisów prawnych wynikająca z art. 2 Konstytucji RP, i tak w wyroku z dnia 26 listopada 2003 r. zważono: „*Na gruncie prawa karnego tradycyjnie przyjmuje się, że zakaz albo nakaz obwarowany sankcją karną powinien być sformułowany w sposób precyzyjny i ścisły (zasada nullum delictum sine lege certa; por. np.: J. Warylewski, Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia, Warszawa 2003, s. 326). Jest to jedna z podstawowych zasad prawa karnego, której obowiązywanie w demokratycznym państwie prawnym nie budzi wątpliwości. Wymóg ustawowej określoności czynów zabronionych i ich typów statuuje art. 42 Konstytucji (por. K. Buchała, A. Zoll, Polskie prawo karne, Warszawa 1995, s. 50-51; L. Kubicki, Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP, Państwo i Prawo z 1998 r., z. 9-10, s. 25; B. Kunicka-Michalska, [w:] G. Rejman (red.), Kodeks*

³⁵³ Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62.

³⁵⁴ Zob. m.in.: wyrok TK z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32; postanowienie TK z 20.09.2010 r., Ts 71/09, OTK-B 2010, nr 6, poz. 435; wyrok TK z 21.07.2006 r., P 33/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 83; postanowienie TK z 20.11.2007 r., Ts 106/07, OTK-B 2007, nr 6, poz. 299.

³⁵⁵ Postanowienie SN z 29.01.2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009, nr 2, poz. 15.

³⁵⁶ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 41.

karny - część ogólna. Komentarz, Warszawa 1999, s. 58). Zasada ta wraz z pozostałymi podstawowymi regulami prawa karnego służy, na co powszechnie zwraca się uwagę w doktrynie, gwarancji ochrony prawnej jednostek przed arbitralnością oraz nadużyciami ze strony organów władzy publicznej, w tym przed »dowolnością orzekania i sposobu wykonywania następstw czynów zabronionych, niewspółmierności tych następstw do winy i karygodności czynu« (K. Buchała, A. Zoll, op. cit., s. 50). Norma karna realizując wskazane powyżej postulaty powinna w konsekwencji wskazywać w sposób jednoznaczny zarówno osobę, do której skierowany jest zakaz, znamiona czynu zabronionego, jak i rodzaj sankcji grożącej za popełnienie takiego czynu³⁵⁷. Zwraca uwagę jak daleko idące konsekwencje może mieć wadliwe skonstruowanie przepisu. Trybunał Konstytucyjny wskazuje, że ustawodawca nie może wymagać od obywatela uświadomienia sobie zakazu karnego, jeżeli sam nie jest w stanie określić precyzyjnie jego granic, gdyż byłoby to sprzeczne nie tylko z wymogiem ustawowej określoności czynu zabronionego lecz także z szeroko pojmowaną w orzecznictwie konstytucyjnym zasadą wyłączności ustawowej regulacji wolności jednostki, wynikającą z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP³⁵⁸. Z tych też względów istotnym warunkiem dochowania gwarancji wpływającej z zasady *nullum crimen sine lege certa* jest poprawne skonstruowanie przepisów w przedmiocie odpowiedzialności karnej. Ową konstrukcję powinna cechować: jasność oraz precyzyjność, w tym należy uwzględnić szczególnie zasady prawidłowej legislacji, co oznaczać będzie nie mniej, nie więcej ich legislacyjną poprawność. Zachowanie wskazanych cech konstrukcji przepisów powinno zagwarantować komunikatywność względem ich adresatów³⁵⁹. Dlatego też w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wyrażono tezę o obowiązku ustawodawcy ukształtowania przepisów w taki sposób, by w wymiarze materialnym i formalnym zapewniał odpowiedni poziom gwarancji konstytucyjnych zawartych w rozdziale II Konstytucji RP³⁶⁰.

Z omawianej zasady *nullum crimen sine lege* wynika także zakaz stosowania analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy (*nullum crimen sine lege stricta*)³⁶¹. Wskazany zakaz stosowania analogii na niekorzyść sprawcy oznacza, że nie jest możliwe wypełnienie istniejących luk prawnych na niekorzyść sprawcy czynu, zarówno poprzez wnioskowanie z

---

³⁵⁷ Wyrok TK z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97; zob. także wyrok TK z 22.06.2010 r., SK 25/08, OTK-A 2010, nr 5, poz. 51.

³⁵⁸ Wyrok TK z 23.06.2009 r., K 54/07, OTK-A 2009, nr 6, poz. 86.

³⁵⁹ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, (red.) M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1033.

³⁶⁰ Wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120.

³⁶¹ Wyrok TK z 14.12.2011 r., SK 42/09, OTK-A 2011, nr 10, poz. 118; wyrok TK z 9.06.2015 r., SK 47/13, OTK-A 2015, nr 6, poz. 81.

podobnych przepisów (*analogia legis*), jak i poprzez *analogia iuris*, tj. sięganie do ogólnych zasad systemu prawa³⁶². Przedstawiciele doktryny dostrzegają, że zgoda na stosowanie analogii, a także wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy mogłoby prowadzić do przyznania organom stosującym prawo kompetencji, w ramach której owe organy określałyby czyny zabronione pod groźbą kary, co stanowiłoby naruszenie zasady trójpodziału władzy wyrażonej w art. 10 Konstytucji RP³⁶³. W świetle omówionych poglądów orzecznictwa i doktryny, należy dojść do przekonania, że wykładając zasadę *nullum crimen sine lege stricta*, nie przeczy ona możliwości stosowania analogii prawnej na korzyść podmiotu (sprawcy czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia). Powyższy wniosek potwierdza także stwierdzenie L. Gardockiego, który wskazał, że bez naruszenia zasady *nullum crimen sine lege stricta* analogia może być stosowana dla wykluczenia lub złagodzenia odpowiedzialności karnej (na korzyść), niemniej trzeba pamiętać, że stosowanie analogii na korzyść nie może odbywać się kosztem interesów innych osób³⁶⁴.

Omawiane reguły z pewnością miałyby niewielką wartość, gdyby dopuszczalne byłoby stanowienie przepisów statuujących odpowiedzialność karłą z mocą wsteczną. Powyższy zakaz, a zarazem gwarancja wynika wprost z treści przepisu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, w którym wskazano, że odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę **obowiązującą w czasie jego popełnienia**. Tak więc *nullum crimen sine lege praevia* jest elementem reguły *lex retro non agit* stanowiąc jej pewien aspekt³⁶⁵, a zakaz niedziałania prawa wstecz wynikający z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, ma charakter bezwzględny³⁶⁶. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się, że zasada nieretroaktywności ustawy karnej jest **najważniejszą** dyrektywą wypływającą z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP³⁶⁷. Postulat wypływający z zasady nieretroaktywności prawa bez wątpienia stanowi o istocie zasady *nullum crimen sine lege* i jest uzasadnieniem, dla którego zasada ta ma iście prymarną rangę wśród zasad gwarancyjnych odpowiedzialności karnej³⁶⁸. Niemniej, wskazanym jest zauważyć, że zarówno zakaz retroaktywności przepisów, podobnie

---

³⁶² A. Grześkowiak, *Nullum crimen, nulla poena sine lege anteriori* [w:] *Prawa człowieka — model prawny*, (red.) R. Wieruszewski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 503.

³⁶³ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, (red.) M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1039-1041.

³⁶⁴ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013 r., s. 18-19.

³⁶⁵ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1040-1043.

³⁶⁶ Wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120.

³⁶⁷ Wyrok TK z 16.03.2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 10.

³⁶⁸ Wyrok TK z 25.05.2004 r., SK 44/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 46.

jak zakaz posługiwania się analogią dla zakwalifikowania czynu nie odnosi się do stosowania retroaktywnego przepisu na korzyść sprawcy czynu zabronionego³⁶⁹.

Pierwotnie obowiązek oparcia odpowiedzialności karnej na zasadzie winy w konstytucyjnym rozumieniu nie był wyrażany ani w doktrynie ani też w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Przedmiotową sytuację zmieniło jednak orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, który w wyroku z dnia 3 listopada 2004 r., zważył, że: „*Jakkolwiek art. 42 ust. 1 Konstytucji nie wyraża wprost zasady winy, jako przesłanki odpowiedzialności karnej, to zarówno z procesowej zasady domniemania niewinności określonej w art. 42 ust. 3 Konstytucji, jak i z samej istoty odpowiedzialności represyjnej należy wnosić, że nie powinna być ona nakładana na podmioty, które nie mogły uniknąć popełnienia, ani też zapobiec popełnieniu czynu zabronionego. Innymi słowy, niedopuszczalne jest stosowanie środków o charakterze represyjnym (penalnym) wobec podmiotu, któremu nie można zarzucić naruszenia prawa, choćby w postaci zaniechania obowiązkowych działań, które mogły zapobiec popełnieniu czynu zabronionego. Czysto obiektywna odpowiedzialność represyjna, oparta wyłącznie na fakcie odniesienia przez dany podmiot zbiorowy korzyści (lub na możliwości odniesienia takiej korzyści), wykracza poza standardy stanowienia prawa represyjnego w państwie prawa.*”³⁷⁰ Tym samym Trybunał Konstytucyjny wypracował standard, zgodnie z którym w pojęciu odpowiedzialności karnej mieścić się musi gwarancja popełnienia czynu zawinionego, tj. zasady winy i popełnienia takiego czynu, na który dana osoba miała wpływ, w szczególności mogła go uniknąć wybierając zachowanie z prawem zgodne. Co istotne dla przedmiotowej pracy w doktrynie podkreśla się, że zasada *nullum crimen sine culpa* dotyczy wszystkich reżimów dekodowanych w oparciu o pojęcie odpowiedzialności karnej w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Stosowanie dowolnych środków prawnych będących „karą” w rozumieniu powyższego przepisu możliwe jest tylko jako reakcja na zarzucalne, zawinione zachowanie³⁷¹.

Omawiając drugą z fundamentalnych zasad, która jest niejako wynikiem pierwszej z nich, tj. z zasady *nullum crimen sine lege* wynika zasada *nulla poena sine lege*, zgodnie z którą kara za czyn zabroniony musi być określona i przewidziana w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia. Mając na względzie aspekt gwarancyjny należy przyjąć, że z powodu ścisłego związku obu zasad, zasada *nulla poena sine lege*, również powinna obejmować odpowiednie

---

³⁶⁹ R. Dębski, *O wykładni sądowej w prawie karnym – uwagi kilka* [w:] *Prawo wobec problemów społecznych, Księga Jubileuszowa Profesor Eleonory Zielińskiej*, Warszawa 2016, s. 37-38.

³⁷⁰ Wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103.

³⁷¹ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1044.

reguły szczegółowe, co oznacza, że środek prawny w postaci kary powinien być określony w ustawie (*nulla poena sine lege scripta*). Rzeczona kara powinna być określona w sposób jak najbardziej dokładny (*nulla poena sine lege certa*); niedopuszczalne jest stosowanie analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy (*nulla poena sine lege stricta*); ustawa w zakresie kary nie może działać wstecz (*nulla poena sine lege praevia, lex retro non agit*), a także wyraża zakaz jej stosowania w wypadku braku winy sprawcy (*nulla poena sine culpa*). Autor rozprawy zgadza się z L. Gardockim, który wskazuje, że o ile w przypadku ustawowego opisu przestępstwa maksymalna określoność jest zaletą, tak, ścisłe określenie ustawowego zagrożenia karą jest wprawdzie łatwe, niemniej niepożądane, albowiem oznaczenie kary za dany typ czynu zabronionego w postaci sankcji bezwzględnie oznaczonej uniemożliwiłoby sędziemu wymierzenia kary sprawiedliwej, dostosowanej do wagi i okoliczności czynu³⁷². W takim przypadku pozbawione sensu było wskazywanie przez ustawodawcę jakichkolwiek dyrektyw wymiaru kary. Powyższe zautomatyzowałoby proces karania, pozbawiając sędziów możliwości miarkowania kary adekwatnej do czynu i okoliczności. Tym samym obowiązywanie w krajowym prawodawstwie sankcji względnie oznaczonych (tzw. widełek kary) należy ocenić pozytywnie. Naruszeniem gwarancji wynikającej z zasady *nulla poena sine lege* byłoby z pewnością wprowadzenie ustawy zawierającej sankcje zupełnie nieoznaczone, dające sędziemu, dyskrecjonalną władzę, jak również wymierzenie innej sankcji, której ustawa nie przewiduje.

Art. 42 ust. 2 Konstytucji RP odnosi się do postępowania karnego i ustanawia również pewne zasady tego postępowania, nadając im w ten sposób rangę konstytucyjną³⁷³, co oznacza, że w swojej materii stanowi gwarancję związaną z postępowaniem karnym w rozumieniu konstytucyjnym. Z treści przywołanego przepisu wynika konstytucyjne prawo do obrony, służące każdemu przeciwko komu prowadzone jest postępowanie karne i ma on prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Przepis konstytuuje możliwość korzystania z pomocy obrońcy z wyboru, bądź z urzędu na zasadach określonych w ustawie. Omawiany przepis ustanawia prawo do obrony w dwóch sferach, tj. materialnej (obrony przed zarzutem) oraz formalnej (korzystania z pomocy fachowego obrońcy)³⁷⁴. Literalne odczytywanie treści

---

³⁷² L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 49.

³⁷³ P. Sarnecki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Tom II, wyd. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 226; por. także J. Skorpuka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 29-38; K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 35-38; D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2022, s. 61-69.

³⁷⁴ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 68-69.

art. 42 ust. 2 Konstytucji RP może prowadzić do konstatacji, że prawo do obrony przysługuje tylko w ramach postępowania karnego i wyłącznie przeciwko osobie, względem której „prowadzone jest postępowanie karne” (tzn. przeciwko osobie, której zostały przedstawione zarzuty, bowiem od tego momentu można mówić o postępowaniu karnym toczącym się *in personam* tj. przeciwko określonej osobie). W doktrynie można spotkać się także z poglądem wskazującym, iż tak ściśle rozumienie prawa do obrony może być uznane za zaprzeczenie podstawowym standardom demokratycznego państwa prawnego. Powyższe względy przemawiają, ażeby do artykułu 42 ust. 2 stosować wykładnię autonomiczną. W związku z tym wykładnia z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP prowadzić będzie do wniosku, że prawo do obrony przysługuje wszystkim, przeciwko którym prowadzone jest lub może być prowadzone jakiegokolwiek postępowanie o charakterze represyjnym, a zatem przysługuje także na etapie poprzedzającym wszczęcie tego postępowania³⁷⁵. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wyraźnie wskazuje, że konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko, albowiem jest ono nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego³⁷⁶, niemniej należy wyrazić zapatrywanie, iż w praktyce prawo do obrony będzie przysługiwać od momentu przedstawienia zarzutów tj. od momentu przejścia postępowania karnego z fazy *in rem* w fazę *in personam*. Niemniej tak wąskie rozumienie prawa do obrony jest sprzeczne z podstawowymi standardami demokratycznego państwa prawnego. Artykuł 42 ust. 2 Konstytucji RP wymaga zatem wykładni w związku z art. 2 Konstytucji RP i tego rodzaju wykładni prowadzi do wniosku, że prawo do obrony przysługuje wszystkim, przeciwko którym prowadzone jest lub może być prowadzone jakiegokolwiek postępowanie o charakterze represyjnym, a zatem przysługuje także na etapie poprzedzającym wszczęcie tego postępowania³⁷⁷.

Z konstytucyjną zasadą prawa do obrony spleciona jest kolejna zasada postępowania karnego, która została wyrażona w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP, stanowiąca, że każdego uważa

---

³⁷⁵ M. Floreczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2021, art. 42, źródło: SIP LEX (dostęp: 12.06.2023 r. 17:55); P. Sarnecki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Tom II, wyd. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 228-229. Autor wskazuje, że „Prawo do obrony, jak stanowi art. 42, występować powinno >>we wszystkich stadiach postępowania<<, a więc zarówno w stadiach przed judykacyjnymi, jak i przed organami orzekającymi, w tym i przed sądami, wszystkich instancji. We wszystkich tych stadiach występuje ono w takim samym pełnym zakresie, niezależnie od tego, że nie wszystkie z tych stadiów mogą kończyć się takim czy innym orzeczeniem.”

³⁷⁶ Wyrok TK z 17.02.2004 r., SK 39/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 7; wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103.

³⁷⁷ M. Floreczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2021, art. 42, źródło: SIP LEX (dostęp: 12.06.2023 r. 19:31).

się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem. Powszechnie w doktrynie wskazaną zasadę nazywa się zasadą domniemania niewinności i przyjmuje się, że wyrażona w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP dyrektywa domniemania niewinności jest regułą absolutną, nie pozwalającą na żadne wyjątki³⁷⁸. Istotą konstytucyjnej gwarancji zasady domniemania niewinności jawi się fakt jej obowiązywania w wymiarze procesowym, którego to domniemania nie można obalić inaczej niż poprzez wyrok sądu. Co zasadne i logiczne – domniemanie jest wrzuszalne (*praesumptio iuris tantum*)³⁷⁹, albowiem istnieje możliwość jego obalenia w sytuacji stwierdzenia winy prawomocnym wyrokiem sądu. Wobec powyższego domniemanie niewinności będzie trwać, aż do momentu uprawomocnienia się orzeczenia stwierdzającego winę. Domniemanie niewinności określa w postępowaniu wyłącznie sytuację procesową podmiotu, nakazując organowi prowadzącemu postępowanie przyjęcie tzw. "prawdy tymczasowej" do czasu, gdy dowody przeprowadzone w postępowaniu wykażą, iż prawda rzeczywista jest odmienna³⁸⁰. Konsekwencją omawianego domniemania niewinności w kontekście proceduralnym jest obowiązek wykazania winy przez oskarżyciela, a w kontekście materialnym – nakaz rozstrzygnięcia wszelkich wątpliwości na korzyść oskarżonego. Odnosi się ono do każdego podmiotu, a zatem nie tylko do osoby podejrzanej czy już oskarżonej, ale również osoby podejrzananej tj. takiej, co do której istnieje jedynie podejrzenie popełnienia przez nią czynu zabronionego³⁸¹. Jak wynika z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego zasada wyrażona w art. 42 ust. 3 może się odnosić do wszelkich postępowań, których celem jest poddanie obywatela jakiegось formie ukarania lub sankcji (postępowań represyjnych w rozumieniu przedmiotowej pracy), w tym także do postępowania dyscyplinarnego³⁸². Sąd Najwyższy również zajął stanowisko w kwestii konstytucyjnej zasady domniemania niewinności w odniesieniu do innych postępowań niż postępowanie karne, który w jednym ze swoich judykatów potwierdził słuszność poglądów Trybunału Konstytucyjnego, zważając, że: „Zasada domniemania niewinności w rozumieniu art. 42 ust. 3 Konstytucji nie sprzeciwia się bowiem dopuszczalności ustalania winy w innych postępowaniach, np.

---

³⁷⁸ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1067.

³⁷⁹ Wyrok TK z 16.05.2000 r., P 1/99, OTK 2000, nr 4, poz. 111.

³⁸⁰ Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

³⁸¹ M. Florczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021, art. 42. Warszawa 2021, art. 42, źródło: SIP LEX (dostęp: 26.05.2023 r. 17:41); por. J. Skorpuka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 27-29; K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 32-35; D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2022, s. 55-61.

³⁸² Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

dyscyplinarnym bądź sądowym w sprawach związanych ze zwolnieniem pracownika z pracy z powodu zawinonego naruszenia obowiązków.”³⁸³.

Zmierzając do podsumowania, a tym samym sformułowania wniosków co do pojęć odpowiedzialności karnej oraz postępowania karnego rozumianych idiomatycznie na gruncie art. 42 Konstytucji RP, zasadnym jest wskazać, że w sferze nauki prawa konstytucyjnego mianem „odpowiedzialność karna” określa się każdą ingerencję państwa, którą charakteryzują następujące cechy:

„1) dotyka jednostki lub osoby prawnej;

2) jest podejmowana w związku z określonym stanem rzeczy ocenianym negatywnie przez prawodawcę;

3) jest podejmowana w celu ochrony porządku społecznego przed powstaniem stanów rzeczy ocenianych negatywnie (funkcja prewencyjna);

4) Ma na celu zadanie dolegliwości danemu podmiotowi, a zatem wykracza poza zakres absolutnie niezbędny do uniemożliwienia powstania określonego stanu rzeczy ocenianego negatywnie, a także wykracza poza zakres absolutnie niezbędny do usunięcia skutków naruszenia prawa i przywrócenia stanu zgodnego z prawem (funkcja ściśle represyjna)”³⁸⁴.

Jak zostało wskazane we wcześniejszej części pracy terminologia zawarta w Konstytucji ma charakter przede wszystkim autonomiczny, co znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, albowiem w jego ocenie pojęcie odpowiedzialności karnej w znaczeniu konstytucyjnym, nie może być ustalane poprzez odwołanie się do obowiązującego ustawodawstwa (dla przykładu – ma szersze znaczenie od tego jakie przyjęto w art. 1 § 1 k.k.), w przeciwnym przypadku analizowany przepis art. 42 Konstytucji RP utraciłby swoje znaczenie gwarancyjne. Z tego względu należy przyjąć, że zakres stosowania wymienionego przepisu obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym tego słowa znaczeniu, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również inne formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki³⁸⁵. Tego rodzaju postępowaniami w przedmiocie „odpowiedzialności karnej” w znaczeniu konstytucyjnym są postępowania represyjne opisane w poprzednim podrozdziale przedmiotowej pracy (postępowanie karne, w sprawie o wykroczenie, wobec nieletnich, w sprawie o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, dyscyplinarne, dotyczące odpowiedzialności podmiotów zbiorowych

---

³⁸³ Wyrok SN z 2.10.2002 r., I PKN 482/01, LEX nr 577445.

³⁸⁴ K. Wojtyczek, *Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego. Uwagi na gruncie Konstytucji RP*, CPKiNP 1999/1, s. 55-56, cyt. za: D. Danecka, *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018, s. 33.

³⁸⁵ Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62.

za czyny zabronione pod groźbą kary, odpowiedzialności administracyjno-karnej, przed Trybunałem Stanu, lustracyjne, przed komisją śledczą czy w przedmiocie odpowiedzialności konstytucyjnej). Powyższe wskazuje, że orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wypracowało dla potrzeb zakresu stosowania art. 42 Konstytucji RP ujęcie szerokie odpowiedzialności karnej (*sensu largissimo*), które Trybunał określa mianem odpowiedzialności represyjnej. Panująca interpretacja art. 42 Konstytucji RP zdaniem L. Gardockiego obejmuje zasięgiem wszelkie odmiany odpowiedzialności represyjnej³⁸⁶. Zakres przedmiotowy stosowania wymienionych i omówionych gwarancji wyznacza konstytucyjne pojęcie „odpowiedzialności karnej”³⁸⁷. Wobec czego art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, jak i nierozdzielnie z nim związane ust. 2 i 3 Konstytucji RP określają konstytucyjne standardy odnoszące się do prawa karnego materialnego i prawa karnego procesowego, które mają charakter gwarancyjny dla podmiotów, a omówione gwarancje znajdują zastosowanie do wszelkich przypadków odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w szerokim rozumieniu konstytucyjnym³⁸⁸. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego można dostrzec, wyraźne wskazanie, iż art. 42 Konstytucji RP do znajduje bezpośrednie zastosowanie do odpowiedzialności karnej *sensu stricto* (za przestępstwa i wykroczenia) oraz odpowiedzialności karnoskarbowej (za przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe), natomiast do innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej przepis ten należy stosować odpowiednio (w tym także do odpowiedzialności dyscyplinarnej)³⁸⁹. Uzasadnione jest to tym, że w innych rodzajach postępowań represyjnych (np. dyscyplinarnych) stosowanie zasady domniemania niewinności (czy zasady *nullum crimen sine lege*) musi doznawać modyfikacji pewnych (właściwych dla danego reżimu odpowiedzialności), ponieważ ocena zachowań dokonywana w ich ramach nie dotyczy czynów stanowiących przestępstwa. Z owych względów trudno byłoby odnosić treść art. 42 ust. 3 Konstytucji RP do wszelkich procedur ustawowych, których celem nie jest wymierzanie kary (stosowania represji)³⁹⁰. Skonstatować należy, że pojęcie odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu art. 42 Konstytucji RP jest więc znacznie szersze niż pierwotnie kojarzone z wykładnią w ustawach *stricte* karnych. Jest to konsekwencją autonomicznego rozumienia pojęć ustawy zasadniczej, które powinny zapewniać omówione

---

³⁸⁶ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 27

³⁸⁷ Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62.

³⁸⁸ Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; wyrok TK z 19.03.2007 r., K 47/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 27; wyrok TK z 3.06.2014 r., K 19/11, OTK-A 2014, nr 6, poz. 60; wyrok TK z 19.02.2008 r., P 48/06, OTK-A 2008, nr 1, poz. 4.

³⁸⁹ M. Florczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2021, art. 42, źródło: SIP LEX (dostęp: 26.05.2023 r. 17:41) i powołane tam orzecznictwo.

³⁹⁰ Wyrok TK z 4.07.2002 r., P 12/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 50.

gwarancje nie tylko w sprawach i postępowaniach z zakresu odpowiedzialności karnej *sensu stricto*, lecz we wszystkich postępowaniach których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub jakiejś sankcji, czyli postępowań w przedmiocie odpowiedzialności represyjnej w rozumieniu przedmiotowej pracy.

6. Konstytucyjne gwarancje odpowiedzialności dyscyplinarnej

Przechodząc do zasadniczej części niniejszego rozdziału punktem początkowym dla dalszych rozważań musi być fakt, że jak stwierdzono wcześniej treść art. 42 ust. 1 Konstytucji RP wyraźnie wskazuje, iż podstawą odpowiedzialności karnej jest czyn, co stanowi przedmiot pierwszej z konstytucyjnych gwarancji, którą można sparafrazować, iż fakt podlegania odpowiedzialności karnej następuje jedynie w sytuacji popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Co więcej jak ustalono w poprzednim podrozdziale Trybunał Konstytucyjny wypracował standard, zgodnie z którym w pojęciu odpowiedzialności karnej mieścić się musi gwarancja popełnienia jedynie czynu zawinionego, tj. odpowiedzialność karna jest odpowiedzialnością na zasadzie winy na co wskazuje łączne odczytanie norm wynikających z art. 42 ust. 1 i ust. 3 Konstytucji RP. Co istotne dla przedmiotowej pracy w doktrynie eksponuje się, że zasada wypływająca z art. 42 Konstytucji RP - *nullum crimen sine culpa* dotyczy wszystkich rodzajów odpowiedzialności karnej w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Stosowanie jakichkolwiek środków prawnych stanowiących karę w rozumieniu powyższego przepisu jest dopuszczalne tylko jako reakcja na zarzucalne, zawinione zachowanie³⁹¹. Powyższe ze względu na przyjęte założenia będzie przesądzało o pierwszym ze standardów konstytucyjnych odpowiedzialności dyscyplinarnej, za który należy przyjąć, iż podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej może być jedynie delikt dyscyplinarny³⁹², którego popełnienie rodzić będzie konieczność wymierzenia sankcji dyscyplinarnej przewidzianej w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia. Specyfika odpowiedzialności dyscyplinarnej przesądza o tym, że w jej ramach nie ma ściśle stypizowanych deliktów oraz przypisanych do nich sankcji dyscyplinarnych³⁹³, dlatego też zastosowanie konstytucyjnych gwarancji, z uwagi na fakt, iż jest to odpowiedzialność represyjna (do której mają zastosowanie gwarancje dla odpowiedzialności

---

³⁹¹ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1044; por. także por. M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 29-34; J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, Konarska-Wrzošek (red.), Warszawa 2023, s. 37-46; J. Giezek [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 22-41; B. Gadecki (red.), *Kodeks karny. Art. 1–316. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 4-10; Grześkowiak A. (red.), Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024, s. 15-56.

³⁹² Zgodnie z wnioskami przedmiotowej pracy delikt dyscyplinarny oznacza – każdy zindywidualizowany, zawiniony, bezprawny dyscyplinarnie czyn, który uregulowany został ustawowo, a jego uzupełnienie często zawierają akty normatywne rangi pozaustawowej obowiązujące w określonych grupach zawodowych. Jest to czyn, który ujemnie, w stopniu większym niż znikomy wpływa na dobra chronione przepisami danej grupy zawodowej, najczęściej wiążąc się z negatywną społeczną oceną wizerunku danego przedstawiciela zawodu.

³⁹³ Zob. Wyrok WSA w Białymstoku z 28.11.2017 r., II SA/Bk 683/17, LEX nr 2414313.

karnej wyływające z Konstytucji RP) nakazuje stosowanie konstytucyjnych standardów, lecz w sposób odpowiedni.

Dalsza część niniejszego rozdziału będzie stanowiła badanie prowadzone w celu odpowiedniego zastosowania gwarancji konstytucyjnych dla odpowiedzialności dyscyplinarnej wynikających z faktu zawierania się tego pojęcia w ramach pojęcia odpowiedzialności karnej w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Tym samym ze wspomnianego przepisu wypływa zasada (gwarancja) *nullum crimen sine lege* (na którą składają się reguły szczegółowe) stanowiąca, że delikt dyscyplinarne pod groźbą kary musi być określony i przewidziany w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia. Jak dostrzeżono wcześniej obowiązywanie tej zasady wywiera wpływ na różne obszary prawa w tym: jego stanowienia - jako skierowany do ustawodawcy wymóg określenia w ustawie zagrożenia, a także stosowania prawa w postaci adresowanego do sądu nakazu wymierzenia tylko takiej kary, jaka została ustawowo przewidziana oraz wykonywania prawa z uwzględnieniem postulatu ścisłego określenia sposobu egzekwowania kary i wykonania jedynie kary oznaczonej przez orzekający w sprawie sąd. Niemniej z uwagi na specyfikę odpowiedzialności dyscyplinarnej, która została omówiona w pierwszym rozdziale przedmiotowej pracy, wskazać należy, że wymieniona zasada powinna doznać uzasadnionych modyfikacji, czego wyrazem jest zawierająca się w zasadzie *nullum crimen sine lege* reguła *nullum crimen sine lege scripta*. Powyższe wskazuje, przyjęcie że istnieje gwarancja wymogu ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej opartej na akcie prawnym rangi ustawy, w związku z tym wymagane jest, aby ustawa określała delikt dyscyplinarne zagrożony pod groźbą kary, rodzaj i wysokość kar i zasady ich wymierzania. Trybunał Konstytucyjny zważył, że minimalnym standardem realizującym tę regułę gwarancyjną na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest uregulowanie w ustawie pojęcia deliktu dyscyplinarne (choćby w ogólnym zarysie)³⁹⁴. Ustawy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną badane na gruncie przedmiotowej pracy za delikt dyscyplinarne przyjmują zachowanie polegające na postępowaniu sprzecznym z prawem, zasadami etyki lub deontologii zawodowej, postępowaniu sprzecznym z godnością zawodu bądź uchybiającym godności sprawowanego urzędu czy naruszeniem swych obowiązków zawodowych lub naruszeniem przepisów związanych z wykonywaniem zawodu. W obliczu powyższego przyjąć należy, że ustawy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną umożliwiają przypisanie odpowiedzialności dyscyplinarnej za delikt dyscyplinarne wskazany jedynie ustawowo. Tożsame tj. wymóg ustawowego uregulowania dotyczy kar

---

³⁹⁴ Wyrok TK z 6.11.2012 r., K 21/11, OTK-A 2012, nr 10, poz. 119.

dyscyplinarnych oraz zasad ich wymierzania. Natomiast nieposzanowaniem standardu gwarancyjnego wynikającego z reguły *nullum crimen sine lege scripta* byłoby przypisanie odpowiedzialności za delikt dyscyplinarny, którego znamiona wykraczałyby poza ramy ustawowego opisu deliktu dyscyplinarnego³⁹⁵. W świetle powyższego autor przedstawia stanowisko, że materializacją reguły *nullum crimen sine lege scripta* składającej się na gwarancję wypływającej ze standardu *nullum crimen sine lege* będzie wskazanie w ustawie deliktu dyscyplinarnego, wskazania kar oraz sposobu ich wymierzania. Przy czym ustawowy wymóg określenia sposobu ich wymierzania, zdaniem autora realizowane jest poprzez sprecyzowanie na jaki okres może obowiązywać orzeczona kara zawieszenia prawa do wykonywania zawodu³⁹⁶ czy w jakiej wysokości i na jaki okres obowiązywać będzie kara dyscyplinarna obniżenia wynagrodzenia zasadniczego³⁹⁷.

Najtrudniejszą regułą składającą się na zapewnienie standardu konstytucyjnego wypływającego z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP jawi się reguła *nullum crimen sine lege certa*, która wskazuje, że delikty dyscyplinarne muszą być określone w sposób maksymalnie dokładny. Rzeczona skłania do refleksji - jak specyfika deliktu dyscyplinarnego, którego cechą bez wątpienia jest ustawowa nieostrość, może zapewniać realizację gwarancji konstytucyjnych? Nieokreśloność deliktu dyscyplinarnego stanowi bez wątpienia istotę tego rodzaju odpowiedzialności. Jak zostało wykazane we wcześniejszej części pracy sama deontologia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest inna niż odpowiedzialności karnej i to z tego powodu oraz jej cech, wynika daleko idąca ustawowa nieokreśloność czynów oraz brak przypisania kar dyscyplinarnych do poszczególnych deliktów, albowiem ustawodawca nie jest w stanie przewidzieć wszystkich deliktów jakich mogą dopuścić się podmioty podlegające odpowiedzialności dyscyplinarnej. Potwierdza to także wniosek wyprowadzony we wcześniejszej części pracy, który stanowił, że granice odpowiedzialności dyscyplinarnej wyznacza orzecznictwo w sprawach dyscyplinarnych, które przesądza ostatecznie jaki czyn przyjmować za delikt dyscyplinarny. Jak wskazuje M. Laskowski, do deliktów dyscyplinarnych nie ma zastosowania prawa karnego *nullum crimen sine lege*, z której wywodzi się w prawie karnym, że znamiona każdego przestępstwa lub wykroczenia musi być wskazane w ustawie. W doktrynie przyjmuje się, że nawet bardzo rozbudowane regulacje dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej i kazuistycznej redakcji przepisów typizujących znamiona poszczególnych

---

³⁹⁵ Por. A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, t. 6, Warszawa 2023, s. 1033-1034.

³⁹⁶ Zob. art. 65 ust. 1 pkt 4 u.o.r.p.

³⁹⁷ Zob. art. 109 § 1 pkt 2a p.u.s.p.

deliktów dyscyplinarnych nie pozwolą na skatalogowanie ich wszystkich, jak ma to miejsce w przypadku odpowiedzialności karnej³⁹⁸. Owo jest konsekwencją tego, że podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej często stanowią czyny naruszające zwyczajowe i nieskodyfikowane reguły, *ad exemplum* postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych. Przywołane podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej z ustawy o radcach prawnych są ewidentnie nieostre, niedookreślone i pozostawiają dużą swobodę członkom samorządów zawodowych w kwalifikowaniu danego czynu jako wypełniającego znamiona deliktu dyscyplinarnego będącego podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej. Skonkretyzowaniem podstaw odpowiedzialności, tj. dążeniem do konkretnego określenia znamion deliktów dyscyplinarnych są podejmowane przez samorzady zawodowe „Kodeksy etyki zawodowej”. Dla przykładu wnioskując na podstawie KERP oraz orzeczeń wydanych zarówno przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny Krajowej Izby Radców Prawnych³⁹⁹, jak i Sąd Najwyższy⁴⁰⁰ zauważyć należy, że za naruszenie enigmatycznie określonej etyki zawodowej radcy prawnego uznane będzie chociażby niebranie udziału w szkoleniach zawodowych na zasadach określonych przez właściwy organ samorządu, gdyż radca prawny ma obowiązek dbać o rozwój zawodowy

---

³⁹⁸ M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019, s. 260.

³⁹⁹ Orzeczenie WSD KIRP z dnia 9 stycznia 2020 r., sygn. WO-208/19, źródło <https://wsd.kirp.pl/wo-208-19/> (dostęp: 17.06.2023 r. 17:10); orzeczenie WSD KIRP z dnia 9 stycznia 2020 r., sygn. WO-207/19, źródło: <https://wsd.kirp.pl/wo-207-19/> (dostęp: 17.06.2023 r. 17:17); orzeczenie WSD KIRP z dnia 15 stycznia 2020 r., sygn. WO-124/19, źródło: <https://wsd.kirp.pl/wo-124-19/> (dostęp: 17.06.2023 r. 18:20).

⁴⁰⁰ Postanowienie SN z 6.10.2020 r., II DSI 33/20, LEX nr 3067430 - *To sami radcowie prawni w uchwale dookreślili na czym polegają czyny nieetyczne przy wykonywaniu zawodu radcy prawnego i radcowie prawni są zobowiązani dotrzymywać narzuconych sobie norm. Z kolei zachowania stypizowane w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego jako normy korporacyjne (samorządowe) otrzymały dodatkowe wsparcie ustawodawcy w art. 64 i n. ustawy z 1982 r. o radcach prawnych w postaci obowiązku ich egzekwowania pod groźbą sankcji dyscyplinarnych. Naruszenie powyższych norm stanowi również naruszenie uprawnień klientów radców prawnych do posiadania przez ich pełnomocników wystarczającego zasobu wiedzy do obsługi klientów. Zobowiązuje do tego stricte profesjonalny charakter usług radcowskich, wymagających stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w tym w formach zorganizowanych w ramach korporacji (szkoleń); Postanowienie SN z 7.07.2021 r., II DK 64/21, LEX nr 3352523 - *Każdy radca prawny będący członkiem korporacji prawniczej zobowiązany jest do przestrzegania tworzonych przez organy tych samorządów norm. Nie może być akceptowana sytuacja, w której radca prawny nie realizuje określonych obowiązków szkoleniowych, tłumacząc to faktem świadczenia pomocy prawnej i koniecznością pogłębiania wiedzy niejako ad hoc, w konkretnych stanach faktycznych. Właśnie dla profesjonalizacji świadczonej pomocy prawnej konieczne jest ustawiczne podnoszenie kwalifikacji, poprzez zdobywanie punktów szkoleniowych, na zasadach i warunkach określonych przez umocowane do tego organu samorządu radcowskiego. Zachowanie odmienne, skutkujące nieuzyskaniem wymaganej liczby punktów, a tym bardziej nie przystąpienie w ogóle do realizacji tego obowiązku, powinno spotkać się każdorazowo z odpowiednią reakcją dyscyplinarną.**

poprzez kształcenie ustawiczne (*vide* art. 14 ust. 1 i 2 KERP). Powyższe stanowi jedną z podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej, którą jak potwierdziło orzecznictwo sądów samorządowych oraz Sądu Najwyższego uznane jest delikt dyscyplinarny naruszający etykę zawodową. Trudnym do zaakceptowania jawi się pogląd M. Laskowskiego o braku zastosowania zasady prawa *karnego nullum crimen sine lege*. W rozumieniu prawa karnego *sensu stricte* taki pogląd jest uzasadniony, niemniej nie w rozumieniu autonomicznych gwarancji konstytucyjnych. Natura deliktów dyscyplinarnych jest inna niż czynów będących przedmiotem postępowania karnego, chociaż granice pomiędzy nimi w niektórych wypadkach mogą być nieostre⁴⁰¹. Niedostateczną określoność znamion deliktu dyscyplinarnego w ustawie należy uznać za zgodną z wymaganiem wyrażonym w art. 42 ust. 1 Konstytucją RP. Nauka prawa karnego akceptuje niedoskonałości dotyczące typizacji przestępstw, formułując postulat maksymalnej określoności. Niemniej obecnym powszechnie jest przekonanie, że nawet w opisie czynów zabronionych pod groźbą kary nie da się uniknąć elementów ocennych i odsyłania do znamion pozaustawowych czynu, dlatego też, skoro ten sposób unormowania jest dopuszczalny w prawie karnym, to tym bardziej należy przyjąć swobodę ustawodawcy w kształtowaniu opisu strony przedmiotowej deliktu dyscyplinarnego. Sposób sformułowania ustawowych opisów znamion deliktu dyscyplinarnego nie tylko nie narusza art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, co więcej należy przyjąć, że wyraża istotę odpowiedzialności dyscyplinarnej, albowiem stanowi jedyne możliwe określenie, które wypełnia się treścią adekwatną do wymagań i oczekiwań stawianych przed przedstawicielami danej profesji⁴⁰². Z cech odpowiedzialności dyscyplinarnej wynika, że ma ona charakter ustawowy, lecz z uwagi na występowanie w ustawach ją regulujących wielu przepisów blankietowych, w odniesieniu do określenia deliktów dyscyplinarnych, sprecyzowanie ich znamion stanowią akty wewnętrznie obowiązujące⁴⁰³ jak uchwały samorządów zawodowych w postaci kodeksów etyki zawodowej, statuty czy regulaminy. Można ponowić twierdzenie, że w przeciwieństwie do negatywnego ujęcia czynów na gruncie odpowiedzialności karnej delikty zostały ujęte w sposób pozytywny, bowiem kodeksy etyki zawierają co do zasady wzorcowe (modelowe) postawy przedstawicieli danego zawodu, których naruszenie może stanowić podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej, a która została przewidziana w ustawie. Dążąc do odpowiedzi na pytanie, czy

---

⁴⁰¹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariusz*, wyd. 3, Warszawa 2023 r., s. 31.

⁴⁰² Wyrok TK z dnia 11 września 2001 r., sygn. SK 17/2000, OTK 2001/6, poz. 165, por. W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariusz*, wyd. 3, Warszawa 2023 r., s. 34.

⁴⁰³ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 31-32.

w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej realizowana jest konstytucyjna gwarancja oparta na regule *nullum crimen sine lege certa*, wskazać należy, że wyrażona wyżej argumentacja, co do uznania, że ustawowa nieokreśloność znamion deliktu dyscyplinarnego i jego sprecyzowania w aktach prawnych rangi pozaustawowej zapewnia gwarancje wpływające z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP co koresponduje z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego. Konstytucja nie wyklucza doprecyzowania niektórych elementów deliktu dyscyplinarnego, kary dyscyplinarnej i zasad ich wymierzania przez podustawowe akty prawne. Znamiona czynu muszą zostać określone w ustawie w sposób odpowiadający pewnym minimalnym wymogom precyzji, tak aby adresat normy prawnej mógł zorientować się na podstawie samej tylko ustawy co do zasadniczej treści ustanowionego zakazu (zasada określoności regulacji z zakresu prawa represyjnego)⁴⁰⁴. Zdaniem autora pracy materializacją tej reguły gwarancyjnej powinien być wniosek płynący z zasady określoności regulacji z zakresu prawa represyjnego, która nakazuje przyjęcie pewnego minimalnego wymogu precyzji, tak aby potencjalny podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej mógł na podstawie ustawy zorientować się jakie zachowanie będzie wypełniało znamiona deliktu dyscyplinarnego⁴⁰⁵. Ponadto przepisy blankietowe powinny maksymalnie precyzyjnie określać delikty dyscyplinarne. Koniecznym jest zauważyć, że analiza doktryny w odniesieniu do powyższego standardu konstytucyjnego wskazuje na interesujący pogląd, stawiając tezę, iż kwalifikacja określonego sposobu postępowania, który dotychczas nieuznawany był przez samorząd zawodowy za delikt dyscyplinarny lub przy uwzględnieniu informacji dostępnych na moment czynu nie pozwalały na zakwalifikowanie danego czynu jako deliktu dyscyplinarnego będzie naruszeniem standardu wpływającego z reguły *nullum crimen sine lege certa*⁴⁰⁶. Powyższa teza jest co do zasady słuszna i należy ją podzielić, bowiem jak zostało wyprowadzone wcześniej, to w rzeczywistości orzeczenia sądów wyznaczają granice odpowiedzialności dyscyplinarnej, tym samym jeżeli istotnie wystąpiłaby sytuacja, w której w niezwykle zbliżonych stanach faktycznych zaczęto by uznawać dany czyn za delikt dyscyplinarny, przy braku zmiany ustawowego opisu deliktu dyscyplinarnego to w

---

⁴⁰⁴ Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; zob. także m.in.: wyrok TK z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32; postanowienie TK z 20.09.2010 r., Ts 71/09, OTK-B 2010, nr 6, poz. 435; wyrok TK z 21.07.2006 r., P 33/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 83; Postanowienie TK z 20.11.2007 r., Ts 106/07, OTK-B 2007, nr 6, poz. 299.

⁴⁰⁵ Por. Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; wyrok TK z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32; postanowienie TK z 20.09.2010 r., Ts 71/09, OTK-B 2010, nr 6, poz. 435; wyrok TK z 21.07.2006 r., P 33/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 83; postanowienie TK z 20.11.2007 r., Ts 106/07, OTK-B 2007, nr 6, poz. 299; postanowienie SN z 29.01.2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009, nr 2, poz. 15.

⁴⁰⁶ A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, Tom 6, Warszawa 2023, s. 1035.

takiej sytuacji należałoby uznać, że istotnie prowadzi to do zagrożenia naruszenia standardu konstytucyjnego wynikającego z omawianej reguły. Powyższe może mieć także znaczenie dla zakazu retroaktywności norm prawa represyjnego.

Oczywistą obowiązującą gwarancją do wykazania zdaje się być zasada *nullum crimen sine lege stricta*, z której wynika zakaz stosowania analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej. Oczywistym jest, że z uwagi na autonomiczność konstytucyjnych pojęć oraz konieczność stosowania do odpowiedzialności represyjnej (dyscyplinarnej) gwarancji konstytucyjnych niezbędnym będzie obowiązywanie na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej wymienionej zasady. Wskazany zakaz stosowania analogii na niekorzyść oznacza, niemożność wykorzystania luk w prawie na niekorzyść podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej zarówno w drodze wniosku z podobnych przepisów (*analogia legis*), jak i przez odwołanie do ogólnych zasad systemu prawa (*analogia iuris*). Powyższe może stanowić potencjalny problem organów stosujących prawo dyscyplinarne, albowiem skąpe regulacje podstaw materialnoprawnych deliktów dyscyplinarnych i nakaz odpowiedniego stosowania przepisów mogą rodzić okazje do stosowania analogii na niekorzyść podmiotów podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wykładając zasadę *nullum crimen sine lege stricta*, należy podkreślić, że nie przeczy ona możliwości stosowania analogii prawnej na korzyść podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej. Jak zwrócono uwagę wcześniej, omawiane reguły z pewnością miałyby niewielką wartość, gdyby dopuszczalne byłoby stanowienie przepisów statuujących odpowiedzialność dyscyplinarną z mocą wsteczną. Powyższy zakaz, a zarazem gwarancja wynika wprost z treści przepisu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, tym samym odpowiedzialności dyscyplinarnej podlega ten tylko, kto dopuścił się deliktu dyscyplinarnego pod groźbą kary dyscyplinarnej przez ustawę **obowiązującą w czasie jego popełnienia**. Tak więc *nullum crimen sine lege praevia* jest elementem reguły *lex retro non agit* i stanowi pewien jej wymiar⁴⁰⁷, a zasada nieretroaktywności prawa, w zakresie wynikającym z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, ma charakter bezwzględny⁴⁰⁸. Jak wskazano uprzednio w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się, że zakaz retroaktywnego działania ustawy karnej jest **najważniejszą** dyrektywą wypływającą z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP⁴⁰⁹. Zarówno zakaz retroaktywności przepisów, podobnie jak zakaz posługiwania się analogią dla

---

⁴⁰⁷ Karlik P., Sroka T., Wiliński P. [w:] *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP*, t. I, Komentarz do art. 1–86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1040.

⁴⁰⁸ Wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120; wyrok TK z 27.10.2010 r., K 10/08, OTK-A 2010, nr 8, poz. 81.

⁴⁰⁹ Wyrok TK z 16.03.2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 10.

zakwalifikowania deliktu dyscyplinarnego nie odnosi się do stosowania retroaktywnego przepisu na korzyść podmiotu, który popełnił delikt dyscyplinarny⁴¹⁰.

Poszanowaniem standardu konstytucyjnego na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej wynikającego z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP będzie respektowanie zasady *nulla poena sine lege*⁴¹¹, zgodnie z którą kara dyscyplinarna za delikt musi być określona i przewidziana w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia. Mając na względzie aspekt gwarancyjny należy przyjąć, że z powodu ścisłego związku zasady *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*, ta druga z nich również obejmuje swoim zakresem odpowiednie reguły szczegółowe, co oznacza, że kara dyscyplinarna: powinna być określona w ustawie (*nulla poena sine lege scripta*), wobec czego żadna kara niewymieniona w ustawie nie może zostać wymierzona względem podmiotu podlegającemu odpowiedzialności dyscyplinarnej; powinna być określona w sposób wyjątkowo precyzyjny (*nulla poena sine lege certa*) – ten aspekt gwarancyjny wydaje się niezwykle istotny z punktu widzenia prawotwórczego, albowiem ustawodawca powierzając w pierwszej kolejności orzekanie kary dyscyplinarnej organom dyscyplinarnym samorządu zawodowego powinien maksymalnie precyzyjnie określić katalog kar dyscyplinarnych oraz wszelkie istotne elementy związane zarówno z ich orzekaniem jak i wykonywaniem⁴¹²; niedopuszczalne jest stosowanie analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej (*nulla poena sine lege stricta*), co oczywiście nie przeczy możliwości stosowania analogii na korzyść podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej; zakazane jest wymierzanie surowszej kary dyscyplinarnej aniżeli kara, która była przewidziana w ustawie w czasie popełnienia deliktu dyscyplinarnego, co jest także częścią zasady nie działania ustawy wstecz (*nulla poena sine*

---

⁴¹⁰ R. Dębski, *O wykładni sądowej w prawie karnym – uwag kilka* [w:] *Prawo wobec problemów społecznych, Księga Jubileuszowa Profesor Eleonory Zielińskiej*, Warszawa 2016, s. 37-38.

⁴¹¹ Przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną zawierają jedynie katalog kar możliwych do orzeczenia, niemniej zgodnie z cechami odpowiedzialności dyscyplinarnej kary dyscyplinarne nie są przypisane do konkretnego przewinienia dyscyplinarnego. Przypisanie takie nie jest możliwe, albowiem nie jest możliwe skatalogowanie wszystkich deliktów dyscyplinarnych, co jak zostało wykazane jest swoistą cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej akceptowaną powszechnie przez doktrynę oraz orzecznictwo. W tym kontekście Z. Leoński pisze o nieobowiązaniu na gruncie prawa dyscyplinarnego zasady *nulla poena sine lege* (zob. Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 216-219., s. 217-218). Należy podzielić pogląd R. Giętkowskiego, który w odniesieniu do twierdzenia Z. Leońskiego wskazał, iż choć jeżeli przyjąć rozumienie tej zasady jako wymóg określoności kar w akcie rangi ustawowej, należy uznać, że zasada ta dotyczy odpowiedzialności dyscyplinarnej (zob. R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 36). Taki pogląd jest aprobowany przez autora niniejszej pracy, co wynika z konieczności odpowiedniego rozciągnięcia gwarancji konstytucyjnych na wszelkie rodzaje odpowiedzialności represyjnej w tym odpowiedzialności dyscyplinarnej.

⁴¹² Por. A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, t. 6, Warszawa 2023, s. 1036.

lege praevia, lex retro non agit), a także wyraża zakaz jej stosowania w wypadku braku winy (*nulla poena sine culpa*).

Słowem podsumowania, odnosząc się do materialnoprawnych gwarancji konstytucyjnych odpowiedzialności dyscyplinarnej, należy z całą stanowczością stwierdzić, że fundamentalne zasady (*nullum crimen sine lege* oraz *nullum crimen sine lege*) wypływające z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP mają odpowiednie zastosowanie do tego rodzaju odpowiedzialności prawnej i obowiązują na jej gruncie. Nie można podzielić poglądów, które kwestionowałyby ich obowiązywanie, albowiem byłoby to sprzeczne z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, który wyraźnie wskazał, że gwarancje mają zastosowanie do odpowiedzialności represyjnej, w tym odpowiedzialności dyscyplinarnej, niemniej jak zostało omówione – w odpowiednim zakresie wynikającym ze specyfiki odpowiedzialności dyscyplinarnej. Przyjęcie odmiennego poglądu, byłoby sprzeczne z autonomicznym rozumieniem konstytucyjnych regulacji. Powyższe wspiera umieszczenie tych gwarancji przez ustrojodawcę w rozdziale II Konstytucji RP, a które przydane są każdemu obywatelowi. Odmiennie rozumienie byłoby sprzeczne także z zasadą państwa prawnego (*vide* art. 2 Konstytucji RP) oraz powierzeniem sprawowania przez Państwo pieczy nad członkami samorządu zawodowego, którym bezwzględnie koniecznym jest zagwarantowanie standardów wynikających z Konstytucji RP w ramach podlegania odpowiedzialności represyjnej jako nominalny standard poszanowania ich podmiotowych praw (*vide* art. 17 ust. 1 Konstytucji RP).

Jak zważył Trybunał Konstytucyjny, wyodrębnienie procedur odpowiedzialności dyscyplinarnej i nadanie im pozasądowego charakteru, znajduje uzasadnienie w specyfice poszczególnych grup zawodowych oraz ochronie ich autonomii i samorządności. Przyjęte modele odpowiedzialności dyscyplinarnej znajdują wyraźne zakotwiczenie w normie o randze konstytucyjnej, a mianowicie w art. 17 Konstytucji RP, który stanowi, że można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należyтым wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Realizacja tej normy konstytucyjnej następuje przez określenie w przepisach prawa odpowiedzialności dyscyplinarnej, która również tworzy funkcję ochronną i w ten sposób zapewnia członkom danej korporacji niezbędną swobodę i niezależność przy wykonywaniu zawodu. Pozwala to na inne wyznaczenie zakresu kontroli sądowej, bo kontrolę tę należy postrzegać nie tylko w kontekście ochrony praw jednostki, ale też jako instrument nadzoru państwa nad samorządami zawodowymi, a tych uprawnień nie należy zakreślać zbyt

szeroko⁴¹³. Niemniej nie można zapominać o tym, że „rozciągnięcie” obowiązki wszystkich gwarancji ustanowionych w rozdziale II Konstytucji RP także na postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej zobowiązuje do poszanowania również gwarancji procesowych w materii wymienionych postępowań, albowiem gwarancje wynikające z art. 42 ust. 1, ust. 2 oraz ust. 3 Konstytucji RP są ze sobą nierozzerwalnie związane. Dlatego też wyłożyć należy, że art. 42 ust. 2 Konstytucji RP stanowi gwarancję obowiązującą również w postępowaniu dyscyplinarnym. Szerokie rozumienie wymienionej gwarancji polega na jej obowiązywaniu we wszystkich postępowaniach represyjnych i rozciągnięciu na wszystkie stadia postępowania⁴¹⁴. W postępowaniu dyscyplinarnym prawo do obrony będzie służyło więc wszystkim podmiotom przeciwko którym prowadzone będzie postępowanie dyscyplinarne we wszystkich stadiach postępowania. W praktyce *ius defensionis* w aspekcie materialnym jak i formalnym najczęściej aktualizować się będzie od momentu wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów podmiotowi podlegającemu odpowiedzialności dyscyplinarnej i przyznania statusu obwinionego (wszczęcia przeciwko niemu postępowania), niemniej należy uznać, że to minimalna granica respektująca prawo do obrony w konstytucyjnym rozumieniu. Jak wskazano w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2007 r. Prawo do obrony wyrażone w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP odnosi się do wszystkich etapów postępowania, a zawarty w tym artykule zwrot „każdy, przeciwko komu” nie musi zatem oznaczać, że prawo to przysługuje wyłącznie od fazy *in personam*⁴¹⁵. Przepis art. 42 ust. 2 Konstytucji RP ma charakter ogólny, co przy uwzględnieniu „wszystkich faz postępowania karnego”, na które się powołuje, pozwala wnioskować, że odnosi się także do fazy postępowania przygotowawczego *in rem*⁴¹⁶. albowiem powinno być ono interpretowane Przekładając powyższe na postępowanie dyscyplinarne należy przytoczyć pogląd S. Pilipica, który wskazuje, iż „Prawo do obrony przysługuje w postępowaniu dyscyplinarnym każdemu radcy prawnemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania, a następnie obwinionemu od momentu przedstawienia zarzutów”⁴¹⁷. Z takim rozumieniem powyższej gwarancji zgadza się autor przedmiotowej pracy, stawiając tezę, że prawo do obrony w rozumieniu konstytucyjnym przysługuje także przed uzyskaniem statusu obwinionego w postępowaniu

---

⁴¹³ Wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117.

⁴¹⁴ Zob. wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, Nr 10, poz. 103; wyrok TK z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003, Nr 9, poz. 97; wyrok TK z 3.6.2014 r., K 19/11, OTK-A 2014, Nr 6, poz. 60; wyrok TK z 25.11.2014 r., K 54/13, OTK 2014, Nr 10, poz. 114.

⁴¹⁵ Uchwała SN z 26.04.2007 r., I KZP 4/07, OSNKW 2007, nr 6, poz. 45.

⁴¹⁶ M. Siwek, *Głosa do uchwały SN z dnia 26 kwietnia 2007 r.*, I KZP 4/07, PS 2008, nr 3, s. 131-138.

⁴¹⁷ S. Pilipiec, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych radców prawnych*, *Studia Iuridica Lublinensia* vol. XXV, 3, 2016, s. 760.

dyscyplinarnym (tj. od chwili wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutu), bowiem konstytucyjne prawo do obrony powinno gwarantować możliwość obrony również na etapie dochodzenia/czynności wyjaśniających (w postępowaniu dyscyplinarnym) w sytuacji, gdy materiał dowodowy pozwala na przedstawienie zarzutu. Należy mieć na względzie, że dochodzenie czy czynności wyjaśniające w postępowaniu dyscyplinarnym różnić się będą od postępowania przygotowawczego w postępowaniu karnym tym, że co do zasady zawsze sprawca deliktu dyscyplinarnego będzie znany, tym samym dochodzenie/czynności wyjaśniające nie będą prowadziły do ustalenia sprawcy a jedynie do ustalenia czy został popełniony delikt dyscyplinarny, wyjaśnienie okoliczności sprawy oraz zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów. Z tych też względów podmiot podlegający odpowiedzialności dyscyplinarnej powinien mieć zagwarantowane prawo do obrony w rozumieniu konstytucyjnym w każdym stadium postępowania dyscyplinarnego.

Z powyższą gwarancją jak zostało wskazane we wcześniejszej części pracy związana jest nierozdzielnie konstytucyjna gwarancja domniemania niewinności wyrażona w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP stanowiąca, że każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem. Zakres spraw, w których znajduje zastosowanie gwarancja domniemania niewinności, wykracza poza postępowanie karne *sensu stricte*⁴¹⁸. Przenosząc obowiązywanie tej gwarancji na postępowanie dyscyplinarne należy zauważyć, że również i w postępowaniu dyscyplinarnym płynąca z niej dyrektywa nakazuje każdego uważać za niewinnego dopóty, dopóki właściwy organ nie stwierdzi w sposób prawem przewidziany jego winy. Domniemanie niewinności gwarantuje obwinionemu odpowiednie traktowanie w sytuacji podejrzenia popełnienia deliktu dyscyplinarnego, co ściśle wiąże się z ochroną godności i wolności człowieka, traktowanych jako dobra przyrodzone i niezbywalne. Wpływa to w sposób zasadniczy na rangę tejże zasady. Ze względu na funkcję gwarancyjną, domniemanie niewinności jest ukształtowane w sposób szczególny. W ujęciu konstytucyjnym stanowi ono nie tylko regułę dowodową, ale i kwintesencję jednej z kluczowych zasad ładu prawnego w Rzeczypospolitej. Domniemanie niewinności określa w postępowaniu dyscyplinarnym (tak jak w postępowaniu karnym) wyłącznie sytuację procesową obwinionego, nakazując organowi prowadzącemu postępowanie przyjęcie tzw. "prawdy tymczasowej" do czasu, gdy dowody przeprowadzone w postępowaniu wykażą, iż prawda rzeczywista (obiektywna) jest odmienna⁴¹⁹. Trybunał Konstytucyjny w swoich orzeczeniach jednoznacznie

---

⁴¹⁸ Wyrok TK z 29.01.2002 r., K 19/01, OTK-A 2002, nr 1, poz. 1; M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, Tom I. Komentarz do art. 1–86, Warszawa 2016, Warszawa 2016, s. 1065.

⁴¹⁹ Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

przesądził, że gwarancja domniemania niewinności bez żadnych ograniczeń odnosi się do postępowania dyscyplinarnego⁴²⁰. Co istotne obalenie domniemania niewinności może nastąpić nie tylko orzeczeniem sądu, ale także organu orzekającego w postępowaniu dyscyplinarnym⁴²¹. Wskazane z uwagi na konieczność odpowiednich modyfikacji gwarancji konstytucyjnych mających zastosowanie do postępowania dyscyplinarnego jawi się jako w pełni uzasadnione. Pomimo konstytucyjnie przysługującego prawa do sądu, postępowanie dyscyplinarne może zakończyć się (w przypadku braku zaskarżenia do sądu) uznaniem obwinionego za winnego zarzuconego deliktu dyscyplinarnego na etapie postępowania przed organami dyscyplinarnymi samorządu zawodowego, co implikować będzie skuteczne obalenie domniemywanej niewinności przy oczywistym braku naruszenia standardu konstytucyjnego.

Konstytucyjną gwarancją wypływającą z rozdziału II Konstytucji RP, a dokładnie z jej art. 78 będzie prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wskazany przepis ustawy zasadniczej nakazuje przyjęcie, że ustrojodawca wyraził wolę, by każde postępowanie nie kończyło się na I instancji, bowiem musi zostać zagwarantowana możliwość zaskarżenia rozstrzygnięć. Z samej treści przepisu wnioskować należy, że zastosowanie omawianej gwarancji nie jest ograniczone do konkretnego rodzaju postępowania (rodzaj postępowania *de facto* pozostaje bez znaczenia)⁴²². Wobec powyższego przyjąć należy tezę, że postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej na gruncie omawianej pracy zostały objęte tym standardem⁴²³. Wynika to również z rozwiązań ustawowych i tak dla przykładu od orzeczeń wydanych przez okręgowy sąd dyscyplinarny działający przy okręgowej izbie radcach prawnych przysługuje odwołanie do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego⁴²⁴ czy w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli od orzeczenia wydanego przez komisję dyscyplinarną pierwszej instancji przysługuje odwołanie do odwoławczej komisji dyscyplinarnej⁴²⁵.

Wszystkie powyższe gwarancje składają się również na konstytucyjny standard zapewnienia prawa do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Fundamentalne znaczenie dla określenia zakresu konstytucyjnego prawa do sądu ma pojęcie „sprawy”, której

---

⁴²⁰ Orzeczenie TK z 9.11.1993 r., K 11/93, OTK 1993, nr 2, poz. 37; wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

⁴²¹ Wyrok SN z 27.10.2017 r., SNO 36/17, LEX nr 2428269.

⁴²² A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, Tom 6, Warszawa 2023, s. 1039.

⁴²³ M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, Warszawa 2016, s. 1019; wyrok TK z 4.03.2008 r., SK 3/07, OTK-A 2008, nr 2, poz. 25.

⁴²⁴ Art. 54 ust. 2 u.o.r.p.

⁴²⁵ Art. 85k k.n.

rozpatrzenie powinno zostać zagwarantowane uprawnionemu podmiotowi. Trybunał Konstytucyjny konsekwentnie przyjmuje, że przedmiotowy zakres prawa do sądu należy określać przez pryzmat odniesienia się do podstawowej funkcji sądów, tj. rozstrzygania sporów prawnych. Pojęcie sprawy na gruncie art. 45 ust. 1 Konstytucji wymaga uwzględnienia szerszego kontekstu normatywnego (co podyktowane jest ideą ustawy zasadniczej). Urzeczywistnienie konstytucyjnej gwarancji prawa do sądu obejmuje więc wszelkie sytuacje (bez względu na szczegółowe regulacje proceduralne) w których pojawia się konieczność rozstrzygnięcia o prawach danego podmiotu w relacji do innych równorzędnych lub w relacji do władzy publicznej, a jednocześnie natura stosunku prawnego wyklucza arbitralność rozstrzygnięcia o sytuacji prawnej podmiotu przez drugą stronę. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wyrażał zapatrywanie, że z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wynika wola ustrojodawcy, aby prawem do sądu objąć możliwie najszerszy zakres spraw. Jego zakres uzupełnia zasada demokratycznego państwa prawnego, z której wynika dyrektywa interpretacyjna zakazująca zawężającej wykładni prawa do sądu⁴²⁶. Odwołując się do ugruntowanego orzecznictwa Trybunału, można stwierdzić, że na prawo do sądu składają się w szczególności: prawo dostępu do sądu, tj. prawo do uruchomienia procedury przed niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem; prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnej z wymaganiami sprawiedliwości i jawności; prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd; prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy⁴²⁷. W sferze postępowań dyscyplinarnych powyższa gwarancja sprowadzać się będzie do zapewnienia możliwości poddania weryfikacji orzeczeń wydanych przez organy dyscyplinarne – kontroli sądowej. W tej materii wyrażona jest jednolita linia orzecznicza Trybunału Konstytucyjnego, który słusznie stwierdza, że „...prawo do sądu powinno być zagwarantowane w ramach każdego postępowania dyscyplinarnego, niezależnie od tego, czy chodzi o postępowanie egzekwujące odpowiedzialność dyscyplinarną względem osób wykonujących zawód zaufania publicznego, czy względem osób przynależących do innych grup zawodowych. Każde postępowanie dyscyplinarne jest bowiem postępowaniem represyjnym zmierzającym do ukarania osoby obwinionej o popełnienie przewinienia dyscyplinarnego. Sądowa kontrola prawidłowości postępowania dyscyplinarnego oraz rozstrzygnięć w nim wydawanych gwarantuje ochronę konstytucyjnych praw i wolności takiej osoby, a dodatkowo - jeżeli wykonuje ona zawód zaufania publicznego - stanowi element

---

⁴²⁶ Wyrok TK z 14.12.2017 r., K 17/14, OTK-A 2018, nr 4.

⁴²⁷ Wyrok TK z 14.12.2017 r., K 17/14, OTK-A 2018, nr 4.

nadzoru państwa nad działalnością samorządu zawodowego. Z tego też względu w **każdej sprawie dyscyplinarnej**⁴²⁸, która była przedmiotem rozstrzygnięcia w pozasądowym postępowaniu dyscyplinarnym, ustawodawca musi zapewnić prawo do wszczęcia sądowej (państwowej) kontroli postępowania dyscyplinarnego i zapadłego w jego wyniku orzeczenia.”⁴²⁹. Istotne jest zwrócenie uwagi, że kontrola sądowa orzeczeń zapadłych w postępowaniu dyscyplinarnym dokonywana jest przez sądy państwowe w jednej instancji, co nie stanowi żadnego naruszenia standardów konstytucyjnych, albowiem chodzi o zagwarantowanie sądowej kontroli (prawa dostępu do sądu) orzeczeń z postępowania dyscyplinarnego. Ponadto, kontrola przysługuje jedynie od orzeczeń sądów dyscyplinarnych. Rozstrzygnięcia sądu w postępowaniu dyscyplinarnym toczącym się w sprawach o przewinienia dyscyplinarne zapadają co do zasady w formie orzeczeń lub postanowień, przy czym orzeczenie może być wydane jedynie na rozprawie. Orzeczenie w postępowaniu dyscyplinarnym o przewinienie dyscyplinarne jest więc odrębną od postanowienia procesową formą rozstrzygnięcia, które może zostać wydane tylko po przeprowadzeniu rozprawy. Oznacza to tym samym, iż pojęcie to, na gruncie przedmiotowego postępowania dyscyplinarnego, ma inne znaczenie niż w kodeksie postępowania karnego, gdzie przez orzeczenie rozumie się zarówno wyrok jak i postanowienie (art. 93 § 1 k.p.k.)⁴³⁰. Dla przykładu w postępowaniu dyscyplinarnym o przewinienia dyscyplinarne radców prawnych i aplikantów radcowskich kasacja do Sądu Najwyższego, zgodnie z art. 62² ust. 1 u.o.r.p. przysługuje od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji co oznacza, że nie przysługuje ona od postanowienia wydanego przez ten sąd⁴³¹. Podobnie w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu lub jego obrońcy przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego - sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego⁴³². Przytoczone stanowisko sprowadza do wniosku, że prawo do sądu w rozumieniu konstytucyjnym poprzez zagwarantowanie sądowej kontroli orzeczeń zapadłych w postępowaniu dyscyplinarnym, przez sądy państwowe, stanowi

---

⁴²⁸ Por. postanowienie TK z 23.06.2022 r., Ts 234/21, OTK-B 2022, nr 191; zob. także M. Karpiuk, Glosa do wyroku s. apel z dnia 30 czerwca 2011 r., VI ACa 42/11, źródło: SIP LEX (dostęp: 25.06.2023 r. 21:19); W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariusz*, wyd. 3, Warszawa 2023 r., s. 34.

⁴²⁹ Wyrok TK z 29.06.2010 r., P 28/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 52.

⁴³⁰ Postanowienie SN z 11.05.2005 r., SDI 11/05, LEX nr 568793; postanowienie SN z 11.05.2005 r., SDI 12/05, LEX nr 568795; postanowienie SN z 21.01.2006 r., SDI 30/06, LEX nr 1614951; postanowienie WSA w Gliwicach z 12.12.2022 r., III SA/GI 802/22, LEX nr 3442032.

⁴³¹ Art. 62² ust. 1 u.o.r.p.

⁴³² Art. 85m k.n.

gwarancję ochrony praw podmiotu w tych postępowaniach. Zasadnicze prawo do sądu wynika z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, które doznaje dodatkowego wzmocnienia treścią art. 77 ust. Konstytucji RP⁴³³. Z samego art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wynika prawo do sądowej kontroli orzeczeń organów dyscyplinarnych⁴³⁴. Zwrócić należy uwagę, że owa kontrola odbywa się w trybie jednoinstancyjnym, co jest wystarczające do zapewnienia konstytucyjnego standardu prawa do sądu wynikającego z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Sądy państwowe sprawujące wymiar sprawiedliwości w określonych wypadkach dokonują kontroli nad orzecznictwem organów quasi-sądowych⁴³⁵. Trybunał Konstytucyjny przesądził, że model postępowania dyscyplinarnego, w której sąd państwowy posiada uprawnienie do kontroli w toku postępowania odwoławczego prawidłowości postępowania dyscyplinarnego, a w konsekwencji do uchylenia wydanego orzeczenia komisji dyscyplinarnej, gwarantuje wystarczający standard ochrony konstytucyjnej osób, które są podmiotami odpowiedzialności dyscyplinarnej⁴³⁶. Tak ukształtowany system sądownictwa dyscyplinarnego, zapewniający weryfikację orzeczeń organów dyscyplinarnych przez sądy państwowe, uwzględnia standardy konstytucyjne przewidziane dla podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej⁴³⁷.

---

⁴³³ S. Pilipiec, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych radców prawnych*, *Studia Iuridica Lublinensia* vol. XXV, 3, 2016, s. 754-755.

⁴³⁴ Wyrok TK z 25.06.2012 r., K 9/10, OTK-A 2012, nr 6, poz. 66.

⁴³⁵ Wyrok TK z 29.01.2013 r., SK 28/11, OTK-A 2013, nr 1, poz. 5.

⁴³⁶ Wyrok TK z 29.01.2013 r., SK 28/11, OTK-A 2013, nr 1, poz. 5; wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117; wyrok TK z 11.09.2001 r., SK 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165; wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120.

⁴³⁷ Por. A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, t. 6, Warszawa 2023, s. 1033-1039.

7. Podsumowanie

Przeprowadzone na gruncie niniejszego rozdziału pracy badania przy wykorzystaniu metod (formalno-dogmatycznej, aksjologicznej oraz funkcjonalnej) prowadzą autora rozprawy do stwierdzenia, że pomimo wyraźnych i zauważalnych wpływów odpowiedzialności karnej na odpowiedzialność dyscyplinarną, druga z wymienionych stanowi odpowiedzialność zupełnie niezależną od innych reżimów odpowiedzialności prawnej. Odpowiedzialność represyjna, do których zaliczyć należy odpowiedzialność dyscyplinarną - nie posiada swojej definicji. Nie ma ona na celu utworzenia odrębnej gałęzi prawa, jak również nią nie jest. Systematyka odpowiedzialności represyjnej nie ma także na celu stworzenia nowego reżimu odpowiedzialności, który byłby samodzielny i niezależny rodzajem odpowiedzialności prawnej. W odwołaniu do pojęcia odpowiedzialności represyjnej zawierają się inne reżimy odpowiedzialności prawnych, które wykazują pewne cechy pozwalające na objęcie ich znaczeniem tego pojęcia. Owe cechy to konstytucyjne ramy autonomicznego rozumienia pojęcia odpowiedzialności karnej. Podstawową z nich jest stwierdzenie czy w ramach danego reżimu odpowiedzialności prawnej dochodzi do zastosowania jakiejś formy ukarania lub sankcji. W praktyce zaliczenie danego reżimu odpowiedzialności prawnej w ramy pojęciowe odpowiedzialności represyjnej dokonywane jest w drodze orzeczenia o tym przez Trybunał Konstytucyjny, albowiem dla ustalenia czy określony rodzaj odpowiedzialności ma charakter represyjny, istotne jest stwierdzenie, czy charakter norm regulujących określony rodzaj odpowiedzialności jest taki, że istnieje konieczność zastosowania do tejże odpowiedzialności gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej. W tym miejscu, autor pracy wskazuje, że badanie przeprowadzone na płaszczyźnie niniejszego rozdziału pracy pozwoliło wykazać, że pojęcia określone przez ustrojodawcę w Konstytucji RP mają charakter autonomiczny. Fakt wypracowania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (posługiwanie się) wyrażonym w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP pojęciem odpowiedzialności karnej, które swoim zakresem terminologicznym obejmuje wszelkie rodzaje odpowiedzialności represyjnej potwierdza, że na gruncie konstytucyjnym ma ono znaczenie autonomiczne, różniące się w oczywisty sposób od znaczenia pojęcia odpowiedzialności karnej w obrębie innych gałęzi prawa, a szczególnie w rozumieniu prawa karnego.

Tym samym autor pracy wskazuje, że pojęcie odpowiedzialności karnej i postępowania karnego wyrażone w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP należy interpretować szeroko i rozciągnąć na inne reżimy odpowiedzialności, które wpisują się w ramy pojęciowe odpowiedzialności represyjnej.

Ponadto, przeprowadzone na gruncie niniejszej pracy badania w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania dyscyplinarnego pozwalają wykazać po pierwsze, że odpowiedzialność dyscyplinarna (w rozumieniu *sensu stricto*) należy do gałęzi prawa publicznego, albowiem dotyczy podmiotów pozostających w stosunkach publicznoprawnego podporządkowania wynikających ze szczególnych funkcji i celów stawianych przed tym rodzajem odpowiedzialności prawnej⁴³⁸. Jest instytucją obejmującą osoby pozostające w rozmaitych co do charakteru stosunkach prawnych, albowiem występuję zarówno w niepracowniczych stosunkach prawnych charakteru administracyjnego (np. funkcjonariusze służb mundurowych), pracowniczych formach zatrudnienia (np. nauczyciele, nauczyciele akademicy, sędziowie, prokuratorzy) oraz stosunkach korporacyjnych związanych z wykonywaniem określonego zawodu (np. adwokaci, radcowie prawni, notariusze, architekci, przedstawiciele zawodów medycznych). Po drugie, odpowiedzialność dyscyplinarna jest jednym z rodzajów odpowiedzialności prawnej zawierających się w ramach znaczeniowych pojęcia odpowiedzialności represyjnej. Innymi słowy odpowiedzialność dyscyplinarna jest odpowiedzialnością represyjną, gdyż w jej zakresie (w elementarnym ujęciu) dochodzi do poddania podmiotu pewnej formie ukarania (sankcji dyscyplinarnej). Po trzecie, skoro odpowiedzialność dyscyplinarna zaliczona została do reżimu odpowiedzialności represyjnej, to następstwem tego będzie zważenie, że postępowanie prowadzące do ustalenia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest dokonywane w toku postępowania dyscyplinarnego tj. postępowania należącego do rodziny postępowań represyjnych. Po czwarte, z uwagi na zakwalifikowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania dyscyplinarnego do idiomatycznego zakresu pojęć odpowiedzialności represyjnej oraz postępowania represyjnego, autor rozprawy ustalił, że pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawiera się w konstytucyjnym rozumieniu pojęcia odpowiedzialności karnej (*vide* art. 42 ust. 1 Konstytucji RP)⁴³⁹. Po piąte, przyjęcie, że pojęcie odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w konstytucyjnym (autonomicznym) znaczeniu obejmuje swoim zakresem również pojęcia

---

⁴³⁸ Powyższe w doktrynie wywodzone jest również z art. 2 oraz art. 17 Konstytucji RP, albowiem wskazuje się, że utworzonym w drodze ustawy samorządom zawodowym powierzono sprawowanie pieczy nad należytym wykonywaniem zawodów zaufania publicznego w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony, co składa się na instytucjonalną strukturę państwa, które to samorzady w ramach struktur wykonują władztwo publiczne w zakresie wynikającym z art. 17 konstytucji RP – tak. m in. w A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, Tom 6, Warszawa 2023, s. 1032.

⁴³⁹ zob. m. in.: wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48; wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117; wyrok TK z 11.09.2001 r., SK 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165; Wyrok TK z 16.11.1999 r., SK 11/99, OTK 1999, nr 7, poz. 158; wyrok TK z 25.06.2012 r., K 9/10, OTK-A 2012, nr 6, poz. 66; postanowienie TK z 23.06.2022 r., Ts 234/21, OTK-B 2022, nr 191.

odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania dyscyplinarnego implikowało, że zaklasyfikowanie tego rodzaju odpowiedzialności prawnej do reżimu odpowiedzialności i postępowania represyjnego - przesądza o powinności stosowania do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowań w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej zarówno materialnych, jak i formalnych gwarancji konstytucyjnych przewidzianych dla odpowiedzialności i postępowania karnego ustanowionych w rozdziale II Konstytucji RP. Zastosowanie konstytucyjnych gwarancji do odpowiedzialności dyscyplinarnej znajduje oparcie przede wszystkim w wypracowanym przez Trybunał Konstytucyjny szerokim zakresie stosowania art. 42 Konstytucji RP (odpowiedzialność karna *sensu lagrissimo*), które sam Trybunał Konstytucyjny określa mianem odpowiedzialności represyjnej⁴⁴⁰, a także standardu demokratycznego państwa prawnego⁴⁴¹. Konstytucyjne standardy stosowane do odpowiedzialności i postępowania dyscyplinarnego muszą jednak doznać pewnych modyfikacji (są stosowane odpowiednio), co uzasadnione jest specyfiką postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej czy dokonywaną w jej ramach oceną zachowań czynów nie stanowiących przestępstw lub wykroczeń w rozumieniu odpowiedzialności karnej *sensu stricto*. **Z tych też względów autor pracy interpretuje, że w świetle art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawo do sądu służy w każdej sprawie dyscyplinarnej, zaś kontrola rozstrzygnięć organów dyscyplinarnych przez sądy państwowe nie stanowi naruszenia art. 17 Konstytucji RP, lecz jest realizacją konstytucyjnego prawa do sądu wynikającą z gwarancji zawartej w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.**

Pryzmat powyższych wniosków prowadzi do ujawnienia interesującego zagadnienia, w obliczu którego należy badać czy konstytucyjne rozumienie prawa do sądu w odniesieniu do postępowania zmierzającego do ustalenia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest dalej idącą gwarancją, aniżeli wynika to z treści art. 6 ust. 1 EKPC? Jak wskazano – gwarancja wynikająca z art. 45 Konstytucji RP nakazuje przyjąć konstytucyjny standard prawa do żądania kontroli sądowej przez sądy państwowe, w każdej sprawie, w przedmiocie odpowiedzialności

---

⁴⁴⁰ *Panująca interpretacja art. 42 Konstytucji RP obejmuje swoim zasięgiem wszystkie odmiany odpowiedzialności represyjnej, w tym odpowiedzialność dyscyplinarną. Wobec czego art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, jak i nierozdzielnie z nim związane ust. 2 i 3 Konstytucji RP określają konstytucyjne standardy odnoszące się do prawa karnego materialnego i procesowego, które mają charakter gwarancyjny dla podmiotów, a wymienione omówione gwarancje znajdują zastosowanie do wszelkich odmian odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w szerokim rozumieniu konstytucyjnym.* Por. P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, 7. wyd., Warszawa 2008, s. 112-114; wyrok TK z 6.11.2012 r., K 21/11, OTK-A 2012, nr 10, poz. 119.

⁴⁴¹ Wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117; Orzeczenie TK z 7.12.1993 r., K 7/93, OTK 1993, nr 2, poz. 42.

dyscyplinarnej, rozstrzyganej przez pozasądowe organy postępowania dyscyplinarnego⁴⁴². Niemniej, odpowiedź na powyższe zagadnienie pozwoli uzyskać wnioski podsumowujące kolejny rozdział pracy, które będą miały na celu ustalenie obowiązywania gwarancji odpowiedzialności dyscyplinarnej wpływających z EKPC.

---

⁴⁴² Wyrok TK z 29.06.2010 r., P 28/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 52.

Rozdział III

Odpowiedzialność dyscyplinarna w świetle Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

1. Uwagi wstępne

Rada Europy jest jedną z najważniejszych organizacji, które tworzą standardy prawnomiędzynarodowe w Europie⁴⁴³. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności uznawana jest za najważniejszy wypracowany traktat w ramach prac tej Organizacji⁴⁴⁴. Jest rzeczywistą konstytucyjną kartą praw podstawowych (cywilnych i politycznych praw i wolności) dla krajów zrzeszonych w Radzie Europy⁴⁴⁵. Nie powstała ona w prawnej próżni, lecz jest logicznym następstwem uchwalenia Pierwszej Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r. Niedługo po podpisaniu wskazanej Deklaracji, w Europie dojrzała myśl podniesienia standardów prawnomiędzynarodowych w zakresie ochrony praw człowieka do rangi traktatowej. Konwencja została przyjęta podczas posiedzenia Komitetu Ministrów Rady Europy w Rzymie 4 listopada 1950 r. i weszła w życie po uzyskaniu pierwszych dziesięciu ratyfikacji tj. dnia 3 września 1953 r. Ze względu na miejscowość, w której została podpisana określana jest niekiedy mianem Konwencji Rzymskiej lub Traktatu Rzymskiego⁴⁴⁶. Wszystkie państwa członkowskie Rady Europy są stronami EKPC, a przystąpienie do Konwencji jest jednym z podstawowych, a zarazem obligatoryjnych warunków członkostwa w tej organizacji. Polska podpisała dokument Konwencji dnia 26 listopada 1991 r., ratyfikowała w dniu 15 grudnia 1992 r., a dnia 19 stycznia 1993 r. weszła w życie. Przystąpienie do konwencji oznacza, że państwo członkowskie zobowiązuje się do przestrzegania i gwarantowania praw człowieka i podstawowych wolności pod postacią m.in. prawa do rzetelnego, publicznego procesu sądowego w rozsądnym terminie, w sprawach karnych i cywilnych, wolności od karania bez podstawy prawnej oraz prawa do skutecznych środków odwoławczych⁴⁴⁷. Prawa, które zagwarantowane są w EKPC przysługują nie tylko obywatelom danego państwa, lecz wszystkim osobom, które nawet na krótko znajdą się na

---

⁴⁴³ M. Haczowska, F. Tereskiewicz (red.), *Europejska konwencja o ochronie praw człowieka – praktyka stosowania i funkcjonowanie w przestrzeni europejskiej*, Opole 2016, s. 89.

⁴⁴⁴ P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, Kraków 2000, s. 9-10.

⁴⁴⁵ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 19

⁴⁴⁶ P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, Kraków 2000, s. 9-10; podobnie M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 22-23.

⁴⁴⁷ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 23.

terytorium państwa, które przystąpiło do Konwencji, a nawet poza nim, o ile znajdują się w granicach jego jurysdykcji⁴⁴⁸. Obecnie, we wszystkich 46 państwach członkowskich Rady Europy EKPC została uznana za część wewnętrznego porządku prawnego na równi z ustawodawstwem krajowym. Obecnie w 46 państwach (pierwotnie w 47), albowiem na skutek wywołania konfliktu zbrojnego toczącego na terytorium Ukrainy, Federacja Rosyjska w dniu 16 marca 2022 r. została wykluczona z Rady Europy⁴⁴⁹.

Postanowienia Konwencji mogą stanowić samodzielny podstawę dochodzenia roszczeń przed sądami oraz innymi organami. W świetle przepisów Konstytucji RP, EKPC po jej ratyfikacji i ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana (*vide* art. 9, art. 87 oraz art. 91 Konstytucji RP). Zasadnym jest wskazać, że umowy międzynarodowe mające za przedmiot m.in. prawa człowieka (ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie – a w takowym trybie ratyfikowano w Polsce EKPC) mają pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli nie da się jej pogodzić z taką umową. Każdy organ państwowy, który stanie w obliczu zastosowania przepisu ustawy pozostającego w kolizji z postanowieniami Konwencji (lub jakiegokolwiek innej regulacji wynikającej z ratyfikowanej umowy międzynarodowej za zgodą Parlamentu) powinien odmówić zastosowania ustawy i zastosować traktat w sposób bezpośredni⁴⁵⁰. Powyższe otwiera drogę do zbadania czy konstytucyjne rozumienie prawa do sądu (w tym do słusznego i sprawiedliwego procesu) w odniesieniu do postępowania zmierzającego do ustalenia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest dalej idącą gwarancją, aniżeli wynika to z treści art. 6 ust. 1 EKPC? Wnioski wypływające z poprzedniego rozdziału pracy pozwoliły na stwierdzenie, że art. 45 Konstytucji RP nakazuje przyjąć konstytucyjny standard prawa do żądania kontroli sądowej przez sądy państwowe, w każdej sprawie, w tym także w każdej sprawie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, rozstrzyganej przez pozasądowe organy postępowania dyscyplinarnego. Jedynym z podstawowych praw człowieka jest prawo do sądu, tj. do słusznego i sprawiedliwego procesu (*fair trial*), które wynika zarówno z art. 45 Konstytucji RP, jak i art. 6 ust. EKPC oraz art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Jak wskazuje Cz. P. Kłak – jednym z elementów prawa do słusznego i sprawiedliwego procesu jest

---

⁴⁴⁸ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 24.

⁴⁴⁹ Artykuł: Rosja wykluczona z Rady Europy, źródło: <https://www.gov.pl/web/re/rosja-wykluczona-z-rady-europy> (dostęp: 18.08.2023 r. 21:42).

⁴⁵⁰ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 25-26; podobnie: P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, Kraków 2000, s. 21-22.

standard dotyczący rozsądnego terminu postępowania, a jego znaczenie najlepiej oddaje sentencja „*Justice delayed is justice denied*” (sprawiedliwość spóźniona jest zaprzeczeniem sprawiedliwości)⁴⁵¹.

Przed przedmiotowym rozdziałem pracy należy postawić za cel - zbadanie czy do postępowań w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej będą miały zastosowanie gwarancje wypływające z art. 6 EKPC, a jeżeli tak to jaki będzie przedmiot i zakres ich zastosowania. Istotnym jawi się także zagadnienie w jakiej relacji pozostają gwarancje wypływające z EKPC do gwarancji konstytucyjnych. Przedmiotowy rozdział pracy będzie miał również na celu weryfikację stawianych przed nią pytań a mianowicie rozważanie czy istotnie do każdej sprawy dyscyplinarnej będą miały zastosowanie gwarancje dla odpowiedzialności i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP oraz gwarancje dla „sprawy karnej” z EKPC?

---

⁴⁵¹Cz. P. Kłak, *Skarga na przewlekłość postępowania karnego a Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, Rzeszów 2011, s. 13.

2. Pojęcie oskarżenia w sprawie karnej w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji

Wynikające z art. 6 EKPC prawo podmiotu do rzetelnego, publicznego procesu sądowego zajmuje niezwykle ważne miejsce w demokratycznym społeczeństwie w rozumieniu regulacji Konwencji. Ma ono bowiem fundamentalne znaczenie dla prawidłowego działania mechanizmów demokracji i z tych też powodów nie może być interpretowane wąsko⁴⁵². Przywoływany art. 6 EKPC wyraża zespół gwarancji rzetelnego procesu, czyniąc to w sposób rozbudowany i statuując w pierwszej kolejności ogólną zasadę o szerokim zastosowaniu (art. 6 ust. 1 EKPC), kolejno ustanawiając szereg gwarancji dla postępowania w sprawach karnych (art. 6 ust. 2 i 3 EKPC)⁴⁵³. W tym miejscu wypada zaznaczyć, że interpretacja regulacji konwencyjnych doprowadziła już latach 60. poprzedniego stulecia, do uznania, że zawarte w niej pojęcia mają charakter „autonomiczny”⁴⁵⁴. Powyższe może przywołać na myśl podobieństwa w rozumieniu pojęć zawartych w Konstytucji RP. Interpretacja regulacji zarówno konstytucyjnych, jak i konwencyjnych poprzez pryzmat ich autonomiczności ma z pewnością na celu objęcie gwarancjami z nich wynikających jak najszerszy krąg podmiotów oraz spraw, do których powinny znaleźć zastosowanie. Jak słusznie wskazuje M. A. Nowicki koncepcje autonomiczne w EKPC to takie, w których ETPCz odchodzi od prawnego kontekstu krajowego i stara się nadać im sens europejski celem podobnego stosowania do wszystkich państw-stron konwencji⁴⁵⁵. Powyższe prowadzi do zapewnienia większej jednolitości w interpretacji EKPC, co jest niezbędnym narzędziem do realizacji tego, aby normy europejskie ochrony praw człowieka nie były uzależnione od kwalifikacji prawnych nadawanych im w prawie krajowym poszczególnych państw oraz aby uniemożliwiały im ewentualne uchylanie się od przyjętych na siebie traktatowych zobowiązań⁴⁵⁶. Koncepcje zawarte w Konwencji, poprzez nadanie im autonomicznego znaczenia sprzyjają harmonizacji rozwiązanych w państwach-stronach skupionych wokół standardu, którym jest interpretacja EKPC przez sędziego strasburskiego. Jak wskazano wcześniej, autonomizacja mając na względzie

---

⁴⁵² O. M. Piaskowska, K. Sadowski (red.), *Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, Warszawa 2016, s. 21; podobnie: M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 387.

⁴⁵³ O. M. Piaskowska, K. Sadowski (red.), *Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, Warszawa 2016, s. 21.

⁴⁵⁴ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 356.

⁴⁵⁵ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 356; zob. także wyrok ETPC(WI) z 29.04.1999 r., 25088/94, CHASSAGNOU I INNI v. FRANCJA, LEX nr 76997.

⁴⁵⁶ Wyrok ETPC z 23.11.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80796.

przedmiot i cel Konwencji jest środkiem mającym zapewnić skuteczność zasady rządów prawa⁴⁵⁷.

Pierwszoplanowa gwarancja prawa do rzetelnego procesu ma charakter uniwersalny, albowiem z jednej strony tworzy katalog uprawnień dla obywateli oraz dyrektywy skierowane do organów państwa, a z drugiej rzutują one na gorliwsze respektowanie prawa do rzetelnego procesu w ogólności⁴⁵⁸. Jak nadmieniono gwarancji wypływającej z art. 6 EKPC nie można interpretować wąsko⁴⁵⁹, z tego względu, że należy ją postrzegać w odniesieniu do ogólnych wartości konstruujących EKPC, szczególnie w kontekście zasady rządów prawa. Wskazaną zasadę należy potraktować jako system buforujący dla arbitralności władzy i statuujący sądy jako strażnika praw jednostki⁴⁶⁰. Wobec tego, artykuł 6 EKPC koniecznym jest interpretować mając na względzie ogólne zasady prawa przyjęte przez narody cywilizowane. Włącznie z zasadą, że każdy podmiot powinien mieć możliwość przedstawienia swojej sprawy sądowi oraz włącznie z inną, z której wynika niemożność odmowy wymiaru sprawiedliwości. Przy interpretacji regulacji konwencyjnych należy odnosić się do ducha konwencji, tj. wyklądać jej normy w świetle preambuły, która manifestuje - rządy prawa stanowią wspólne dziedzictwo państw Konwencji. Dlatego też, jeżeli zaistnieje wątpliwość czy art. 6 EKPC powinien mieć zastosowanie wszędzie gdzie jest to możliwe, odpowiedź zawsze powinna być twierdząca⁴⁶¹. Koncepcja autonomiczności pojęć upatrywana jest w regule wynikającej z konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r.⁴⁶², zgodnie z którą „(...) *traktat należy in interpretować w dobrej wierze, zgodnie ze zwykłym znaczeniem, jakie należy przypisywać użytym w nim wyrazom, w ich kontekście, oraz w świetle jego przedmiotu i celu.*”⁴⁶³ Zgodnie z regułą nieretroakcji zobowiązań traktatowych wymieniona reguła nie wiąże ETPC, gdyż ten

---

⁴⁵⁷ Wyrok ETPC z 27.02.1980 r., 6903/75, DEWEER v. BELGIA, LEX nr 80809 oraz M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 356-357.

⁴⁵⁸ P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009, s. 88-89.

⁴⁵⁹ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 595.

⁴⁶⁰ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 595 oraz O. M. Piaskowska, K. Sadowski (red.), *Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, Warszawa 2016, s. 21.

⁴⁶¹ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017, s. 491; M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 595, P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 221.

⁴⁶² Art. 34 ust. 1 Konwencja wiedeńska o prawie traktatów sporządzana w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439).

⁴⁶³ B. Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, Toruń 2011, s. 135-136.

organ rozpoczął działalność znacznie wcześniej, niemniej skorzystał on z tej klauzuli na zasadzie uznania iż „wyraża ona powszechnie uznane zasady prawa międzynarodowego dotyczące interpretacji traktatów”⁴⁶⁴. W wyroku Delcourt przeciwko Belgii, Trybunał podkreślił, że „(...) w demokratycznym społeczeństwie w rozumieniu Konwencji prawo do rzetelnego procesu sądowego zajmuje tak ważne miejsce, że jakakolwiek wykładnia ścieśniająca art. 6 ust. 1 nie odpowiadałaby ani jego celowi, ani charakterowi”⁴⁶⁵. Wobec tego zakres standardu do rzetelnego procesu został niejako przypisany do konkretnych rodzajów spraw, skategoryzowanych pod pojęciami „praw i obowiązków o charakterze cywilnym” oraz „rozstrzygnięcia o zasadności oskarżenia w sprawie karnej”. Tak więc gwarancje wypływające z omawianego przepisu Konwencji będą miały zastosowanie do konkretnych kategorii spraw i z tych też względów koniecznym jest ustalenie o jakie postępowania w ramach pojęcia „oskarżenia w sprawie karnej” chodzi.

Tym samym punktem wyjścia do wszelkich analiz jest art. 6 EKPC⁴⁶⁶. Wskazane w nim kategorie spraw na gruncie EKPC są również traktowane jako pojęcia autonomiczne, co oznacza, że podlegają interpretacji niezależnej od sposobu ich rozumienia w przestrzeni prawa krajowego i jak wskazano wyżej wykładnia w tym zakresie powinna być ekstensywna⁴⁶⁷. Ponadto, jak podkreśla P. Hofmański konwencyjna autonomiczność odnosi się do obu składowych tj. pojęcia oskarżenia oraz sprawy karnej⁴⁶⁸. Przechodząc do *meritum* niniejszego podrozdziału pracy należy stwierdzić, że pierwszoplanowe znaczenie będzie miało ustalenie jak rozumiane jest pojęcie istnienia oskarżenia w sprawie karnej na gruncie art. 6 ust. 1 EKPC, co w dalszej części pracy pozwoli zbadać czy w ramach oskarżenia sprawy karnej mieszczą się również postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, co pozwoli na objęcie tych postępowań gwarancjami konwencyjnymi.

Po pierwsze, na podstawie powyższego wyводу należy jednoznacznie stwierdzić, że pojęcie „oskarżenia w sprawie karnej” ma znaczenie na wskroś autonomiczne. Na przyjęcie

---

⁴⁶⁴ M.A. Nowicki, *Wprowadzenie do interpretacji EKPC*, Europejski Przegląd Sądowy 2010, nr 1, s. 4.

⁴⁶⁵ Wyrok ETPC z 17.01.1970 r., 2689/65, DELCOURT v. BELGIA, LEX nr 80778.

⁴⁶⁶ P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego*, Białystok 1995, s. 235.

⁴⁶⁷ P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009, s. 98-99; zob. także M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 595; oraz Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 178 i powołane tam orzecznictwo.

⁴⁶⁸ P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 221.

powyższego założenia wskazują wyżej przytoczone poglądy doktryny, orzecznictwo ETPC⁴⁶⁹, a wyprowadzone założenie pozostaje w duchu interpretacji regulacji EKPC. Przy ustalaniu czy istnieje oskarżenie w sprawie karnej, należy podać badaniu fakty, a nie tylko okoliczności zewnętrzne. Ważna jest przy tym ocena sytuacji skarżącego w obliczu obowiązującego prawa krajowego z uwzględnieniem przedmiotu i celu art. 6 Konwencji⁴⁷⁰. W doktrynie przytaczany jest słuszny pogląd, sprowadzający wnioskowanie do tego, że powyższe okoliczności przemawiają za przyjęciem materialnej zamiast formalnej koncepcji „oskarżenia”⁴⁷¹.

Przyjmuje się, że pod autonomicznym pojęciem „oskarżenia” w sprawie karnej można rozumieć „oficjalne zawiadomienie danej osoby przez właściwy organ o zarzucie popełnienia przestępstwa”⁴⁷². Przedstawiciele doktryny zwracają uwagę, że istnienie oskarżenia może przybrać formę innych czynności niż przedstawienie zarzutów, pod warunkiem, że będą miały one istotny wpływ na sytuację procesową podmiotu w obliczu istniejącego wobec niego podejrzenia i będą prowadziły do uznania, że zarzut został wobec podmiotu sformułowany, a podmiot znajduje się w kręgu podejrzeń⁴⁷³. Powyższy pogląd koreluje z orzecznictwem ETPC, który wskazuje na kryterium „znaczącej zmiany sytuacji podejrzanego”⁴⁷⁴. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że do wyznaczenia zakresu przedmiotowego obejmującego postępowania sądowe, do których zastosowanie ma gwarancja z art. 6 EKPC wyznacza m.in. badane pojęcie „oskarżenia w sprawie karnej”. Cz. P. Kłak słusznie zauważa, że w przypadku oskarżenia w sprawie karnej posłużono się pojęciem „czynu zagrożonego karą”, co jest implikacją odczytania łącznie art. 6 ust. 1 i 2 EKPC. Tym samym pojęcie oskarżenia w sprawie karnej winno być utożsamiane z oficjalnym poinformowaniem (zawiadomieniem) danego podmiotu przez właściwy organ o zarzucie popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary – tj. oficjalne poinformowanie (urzędową notyfikację) podmiotu o zarzucanym mu czynie

---

⁴⁶⁹ Zob. wyrok ETPC z 26.03.1982 r., 8269/78, ADOLF v. AUSTRIA, LEX nr 80818; wyrok ETPC [WI] z 23.03.2016 r., 47152/06, BLOKHIN v. ROSJA, Legalis nr 1441592.

⁴⁷⁰ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 619.

⁴⁷¹ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017, s. 508.

⁴⁷² P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009, s. 99; M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 619.

⁴⁷³ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 619; P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009, s. 99 oraz Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 178.

⁴⁷⁴ Wyrok ETPC z 15.07.1982 r., 8130/78, ECKLE v. NIEMCY, LEX nr 80825; wyrok ETPC z 10.12.1982 r., 8304/78, CORIGLIANO v. WŁOCHY, LEX nr 80822.

karalnym⁴⁷⁵. Jak wskazano wyżej istnienie oskarżenia może spowodować również inna czynność niż formalne przedstawienie zarzutów, która doprowadza do znaczącej zmiany sytuacji podmiotu. W rzeczywistości o powyższym istnieniu oskarżenia przesądza orzecznictwo strasburskie, w którym m.in. wskazano, że skierowanie ścigania przeciwko konkretnej osobie, nawet gdy nie zostały jej formalnie przedstawione zarzuty - należy zakwalifikować w kategorii istnienia oskarżenia, o którym mowa w art. 6 EKPC, np. zatrzymanie danej osoby, jej przeszukanie lub przeszukanie jej domu⁴⁷⁶, a także przesłuchanie osoby w związku z podejrzeniem jej zaangażowania w przestępstwo⁴⁷⁷ niezależnie od faktu, że była ona formalnie traktowana jako świadek⁴⁷⁸ oraz osoba, względem której formalnie postawiono zarzut popełnienia przestępstwa w trybie określonym w prawie krajowym⁴⁷⁹. W sprawie DEWEER v. BELGIA zważono, że pismo przesłane przez prokuratora, w którym poinformował skarżącego (poprzez skarżącego należy rozumieć osobę wnoszącą skargę do ETPC) o zamknięciu jego przedsiębiorstwa i wezwaniu go do zapłaty kwoty pieniężnej w ramach ugody w celu uniknięcia ścigania, również oznaczało istnienie „oskarżenia w sprawie karnej”⁴⁸⁰. ETPC zbadał sytuację, w której podjęto działania przeciwko skarżącemu, ujętemu na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa o charakterze korupcyjnym (*in flagrante delicto*) - zdaniem Trybunału, pobranie próbek kryminalistycznych na miejscu przestępstwa od skarżącego oraz wezwanie go do otwarcia koperty w jego biurze sugerowało, że władze traktowały go jako podejrzanego. W tych okolicznościach informacje przekazane skarżącemu w trakcie późniejszego przesłuchania w sposób dorozumiany i istotny zmieniły jego sytuację⁴⁸¹. We wszystkich wymienionych przypadkach Trybunał uznał, że istniało oskarżenie (w sprawie karnej), które aktualizowało zastosowanie art. 6 EKPC. Jak wskazano co do zasady istnienie oskarżenia w sprawie karnej w przedmiocie innych czynności, które o tym mają przesądzać jest weryfikowane oceną Trybunału, który przykładowo w jednej z rozpoznawanych spraw ocenił, że osoba przesłuchiwana w związku z kontrolą graniczną, bez potrzeby ustalenia istnienia

---

⁴⁷⁵ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 178.

⁴⁷⁶ P. Hofmański, W. Wróbel [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, t. I Komentarz do artykułów 1-18*, (red.) L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 276.

⁴⁷⁷ Wyrok ETPC z 1.01.2019 r., 31816/0, STIRMANOV v. ROSJA, Legalis nr 1869424.

⁴⁷⁸ Wyrok ETPC z 10.05.2017 r., 22059/08, KALĒJA v. Łotwa, Legalis nr 1675763.

⁴⁷⁹ Wyrok ETPC(WI) z 25.03.1999 r., 25444/94, PÉLISSIER AND SASSI v. FRANCJA, Legalis nr 102539; wyrok ETPC(WI) z 17.12.2004 r., 49017/99, PEDERSEN AND BAADSGAARD v. DANIA, źródło: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67818> (dostęp: 22.08.2023 r. 23:14).

⁴⁸⁰ Wyrok ETPC z 27.02.1980 r., 6903/75, DEWEER v. BELGIA, LEX nr 80809.

⁴⁸¹ Wyrok ETPC z 8.04.2014 r., 36259/04, BIAJ v. RUMUNIA, Legalis nr 1069422.

uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez nią przestępstwa, nie została uznana za osobę oskarżoną o popełnienie przestępstwa, tym samym nie istniało „oskarżenie w sprawie karnej”, które otwierałoby drogę do zastosowania omawianego przepisu Konwencji⁴⁸². Zmierząc do częściowego podsumowania - istnienie oskarżenia w rozumieniu konwencyjnym będziemy wiązać z sytuacją oficjalnego poinformowania (zawiadomienia) danego podmiotu przez właściwy organ o zarzucie popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, a z uwagi na autonomiczność pojęcia oskarżenia, jego istnienie można również wiązać się z innymi (wykonanymi, powziętymi) czynnościami niż formalne przedstawienie zarzutów, z których wynikać będzie, że taki zarzut został sformułowany, a podmiot znajduje się w kręgu podejrzeń, co jest równoznaczne z istotną zmianą sytuacji procesowej podmiotu, zaś skutek wywiera wpływ na jego sytuację prawną.

W tym miejscu należy przejść do zbadania drugiego z członów pojęcia „istnienia oskarżenia w sprawie karnej” tj. „sprawy karnej”, które pozwoli na zrozumienie konwencyjnego rozumienia pojęcia sprawy karnej, a także pozwoli określić konkretny krąg spraw, do których będzie miał zastosowanie art. 6 EKPC. Konwencja w swojej materii nie definiuje pojęcia „sprawy karnej” (ang. *criminal charge*). Niemniej, ETPC wypracował w swoim orzecznictwie kryteria, które pozwalają ocenić czy dane postępowanie ma taki charakter⁴⁸³, a przy istnieniu oskarżenia w sprawie o takim charakterze wymagane będzie zastosowanie gwarancji wpływających z art. 6 EKPC.

Kryteria zakwalifikowania sprawy jako „karnej” w rozumieniu Konwencji zostały niejako stworzone po raz pierwszy w orzeczeniu ENGEL i inni v. HOLANDIA⁴⁸⁴, to właśnie na kanwie rozpoznawanej sprawy związanej z odpowiedzialnością dyscyplinarną żołnierza za jego niesubordynację ETPC poddał ocenie gwarancje zapewnione w prowadzonym postępowaniu. ETPC wielokrotnie powoływał się na wymienione kryteria w późniejszych orzeczeniach⁴⁸⁵. Rzeczonymi kryteriami są:

- zakwalifikowanie sprawy w prawie wewnętrznym (krajowym),
- natura czynu karalnego (charakter przestępstwa),
- stopień surowości grożącej kary (dotkliwość kary, którą dany podmiot może ponieść).

---

⁴⁸² Wyrok ETPC z 28.02.2019 r., 4755/16, BEGHAL v. WIELKA BRYTANIA, Legalis nr 1879691.

⁴⁸³ M. A. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998, s. 133 i powołane tam orzecznictwo.

⁴⁸⁴ Wyrok ETPC z 23.11.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80796.

⁴⁸⁵ Wyrok ETPC z 10.02.2011 r., 4663/05, SOLTYSYAK v. ROSJA, LEX nr 693866; wyrok ETPC z 23.07.2002 r., 34619/97, JANOSEVIC v. SZWECJA, LEX nr 75486, wyrok ETPC(WI) z 23.11.2006 r., 73053/01, JUSSILA v. FINLANDIA, LEX nr 199099.

Pierwsze ze wskazanych kryteriów (określane kryterium wagi⁴⁸⁶) jest punktem wyjścia. Ma charakter formalny i względny⁴⁸⁷, bowiem zmierza od ustalenia czy przepisy definiujące czyn zabroniony pod groźbą kary będący przedmiotem oskarżenia jest częścią krajowego prawa karnego, dyscyplinarnego czy też obu równocześnie. Uznanie postępowania w przedmiocie danego czynu w prawie krajowym za „karne” ma decydujące znaczenie i co do zasady przesądza o przyjęciu istnienia „oskarżenia w sprawie karnej”. W sytuacji, gdy w powyższym przedmiocie zaistnieją wątpliwości koniecznym będzie dalsza analiza. Co do zasady kwalifikacja w prawie wewnętrznym (krajowym) postępowania jako „karnego” będzie pokrywać się z rozumieniem pojęcia „sprawy karnej” na gruncie EKCP, z tym zastrzeżeniem, że muszą wobec danego podmiotu zostać sformułowane zarzuty (istnienie oskarżenia). W takiej sytuacji ETPC nie podstaw do uznania, że sprawa nie jest sprawą karną, tj. sprawą nie mającą charakteru karnego i przyjąć, że gwarancje wynikające z art. 6 EKPC nie obowiązują. Niemniej, jeżeli w pewnym porządku prawnym danych postępowań nie zalicza się do postępowania karnego, to może być ono objęte gwarancjami, o których mowa w przywołanym przepisie, jeżeli jest możliwe nałożenia na konkretny podmiot obowiązku w ramach postępowania represyjnego⁴⁸⁸. A. Błachnio-Parzych wskazuje, że pojęcie sprawy karnej w rozumieniu orzecznictwa ETPC ma ten sam zakres co pojęcie odpowiedzialności represyjnej, albowiem termin ten w orzecznictwie ETPC wykładany jest autonomicznie i nie zawężany jest do odpowiedzialności formalnie karnej⁴⁸⁹. Początkowo uzyskane wskazówki jedynie na podstawie kwalifikacji sprawy w danym systemie wewnętrznym ze względu na formalny charakter nie zawsze pozwolą jednoznacznie stwierdzić, czy sprawa ma „charakter karny” w rozumieniu konwencji.

Z tych też względów aby art. 6 EKPC znalazł zastosowanie poprzez sformułowanie oskarżenia (o popełnienie czynu zagrożonego karną), niezbędne jest by za zawinione postępowanie (naruszenie nakazu lub zakazu) wynikające z dyspozycji konkretnego przepisu, prawodawstwo krajowe projektowało sankcję w postaci „kary” (kryterium natury czynu

---

⁴⁸⁶ Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Przewodnik w zakresie stosowania Artykułu 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Prawo do rzetelnego procesu sądowego (aspekt karny)*, Strasburg 2019, s. 9.

⁴⁸⁸ Wyrok ETPC z 27.09.2007 r., 6301/05, *ESTATE OF NITSCHKE v. SZWECJA*, LEX nr 306237, zob. również Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 179.

⁴⁸⁹ A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 66-67.

karalnego w rozumieniu Konwencji) lub warunkowało odpowiedzialność w formie sankcji, która przez swą surowość umożliwi zaliczenie do sfery karnej (kryterium surowości grożącej kary)⁴⁹⁰. Wobec powyższego, aby uznać dany czyn za spełniający wymogi, o których mowa w art. 6 EKPC musi on należeć do sfery karnej⁴⁹¹. W tym miejscu należy przejść do omówienia drugiego, znacznie ważniejszego kryterium⁴⁹², tj. kryterium natury czynu karalnego. W oparciu o to kryterium Trybunał będzie prowadził dalsze badanie celem uzyskania odpowiedzi czy postępowania jest postępowaniem w sprawie karnej. Jak można wywieść z orzecznictwa ETPC kara wymierzana jest dla odpłaty i powstrzymania od podobnych czynów sprawcy i innych podmiotów⁴⁹³. Jej podstawą musi być ogólna norma mająca zarówno cel prewencyjny, jak i represyjny⁴⁹⁴, a jej wymierzenie jest następstwem ustalenia winy⁴⁹⁵. Dokonując oceny czy sprawa natura czynu karalnego pozwala na zakwalifikowanie sprawy jako „sprawy karnej” w rozumieniu konwencji, Trybunał w swoim orzecznictwie badał następujące kwestie (które można uznać za wyznaczniki natury czynu karalnego):

- czy dana norma prawna jest skierowana wyłącznie do określonej grupy, czy też ma charakter ogólnie wiążący⁴⁹⁶. Sankcja ma charakter karny, jeżeli prawo będące jej podstawą stosuje się do wszystkich a nie tylko do określonej grupy o specjalnym statusie⁴⁹⁷;
- czy norma prawna ma cel represyjny jak i prewencyjny⁴⁹⁸;
- czy wymierzenie jakiegokolwiek kary uzależnione jest od stwierdzenia winy⁴⁹⁹;

---

⁴⁹⁰ Wyrok ETPC z 24.09.1997 r., 18996/91, GARYFALLOU AEBE v. GRECJA, LEX nr 79585; wyrok ETPC z 25.08.1987 r., 9912/82, LUTZ v. NIEMCY, LEX nr 81036; decyzja ETPC z 15.06.1999 r., 37607/97, W.S. v. POLSKA, LEX nr 41102.

⁴⁹¹ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 179.

⁴⁹² Wyrok ETPC(WI) z 23.11.2006 r., 73053/01, JUSSILA v. FINLANDIA, LEX nr 199099.

⁴⁹³ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 615.

⁴⁹⁴ Wyrok ETPC z 24.02.1994 r., 12547/86, BENDENOUN v. FRANCJA, LEX nr 80537.

⁴⁹⁵ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 180.

⁴⁹⁶ Wyrok ETPC z 24.02.1994 r., 12547/86, BENDENOUN v. FRANCJA, LEX nr 80537.

⁴⁹⁷ Wyrok ETPC z 22.05.1990 r., 11034/84, WEBER v. SZWAJCARIA, Legalis nr 135456.

⁴⁹⁸ Wyrok ETPC z 21.02.1984 r., 8544/79, ÖZTÜRK v. NIEMCY, LEX nr 80977; wyrok ETPC z 24.02.1994 r., 12547/86, BENDENOUN v. FRANCJA, LEX nr 80537.

⁴⁹⁹ Wyrok ETPC(WI) z 23.01.1995 r., 19380/92, BENHAM v. Wielka Brytania, Legalis nr 1441882.

- czy norma prawna ma na celu ochronę ogólnych interesów społecznych zazwyczaj chronionych prawem karnym⁵⁰⁰;

- w jaki sposób podobne procedury są klasyfikowane w innych państwach członkowskich Rady Europy⁵⁰¹.

Na powyższym jednak nie kończy się badanie sprawy przez ETPC, albowiem badane jest jeszcze trzecie z wyżej wymienionych kryteriów, bowiem nawet jeżeli sprawa nie jest ze swej natury karna, może okazać się, że będzie miała ona taki charakter w rozumieniu Konwencji poprzez wzgląd na stopień możliwej do orzeczenia sankcji. Badane kryterium odnosi się do maksymalnego wymiaru kary, którą przewiduje prawo⁵⁰².

Drugie i trzecie kryterium pozwalające na przyznanie sprawie natury „karnej” nie muszą być spełnione łącznie, albowiem mają charakter alternatywny, chyba, że osobna analiza każdego z nich nie pozwala wyciągnięcie jasnego wniosku co do istnienia oskarżenia w sprawie karnej⁵⁰³. Dla zastosowania w sprawie art. 6 EKPC wystarczy, że dane przestępstwo (czyn) będzie ze swej natury uznawane za „karne” w rozumieniu Konwencji lub że czyn powoduje, iż podmiot podlega karze, która ze względu na swój charakter i stopień surowości przynależy ogólnie do sfery „karnej”⁵⁰⁴. Okoliczność, że dany czyn nie jest zagrożony karą pozbawienia wolności nie ma charakteru decydującego, albowiem względny brak surowości danej kary nie może jednoznacznie przesądzać o braku kryminalnego charakteru czynu⁵⁰⁵.

Celem sformułowania wstępnych wniosków, wartym jest wskazać, że nie ma obowiązku by „kara” w rozumieniu EKPC pokrywała się z rozumieniem kary w systemie prawa krajowego. Zarówno pojęcie „oskarżenia w sprawie karnej”, jak i „czynu zagrożonego karą” są pojęciami autonomicznymi⁵⁰⁶. Jak wskazano powyżej, jeżeli według prawa krajowego występuje „oskarzenie prawnokarne” (kryterium wagi – kwalifikacji sprawy w prawie krajowym) ETPC nie może uznać, że nie jest to „oskarzenie w sprawie karnej” w rozumieniu

---

⁵⁰⁰ Wyrok ETPC z 23.10.2018 r., 47072/15, PRODUKCIJA PLUS STORITVENO PODJETJE D.O.O. v. SŁOWENIA, Legalis nr 1832762.

⁵⁰¹ Wyrok ETPC z 21.02.1984 r., 8544/79, ÖZTÜRK v. NIEMCY, LEX nr 80977.

⁵⁰² Wyrok ETPC z 28.06.1984 r., 7819/77, CAMPBELL I FELL v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 80940; wyrok ETPC z 27.08.1991 r., 13057/87, DEMICOLI v. MALTA, LEX nr 81159.

⁵⁰³ Wyrok ETPC z 24.02.1994 r., 12547/86, BENDENOUN v. FRANCJA, LEX nr 80537.

⁵⁰⁴ Wyrok ETPC z 25.08.1987 r., 9912/82, LUTZ v. NIEMCY, LEX nr 81036; wyrok ETPC z 21.02.1984 r., 8544/79, ÖZTÜRK v. NIEMCY, LEX nr 80977.

⁵⁰⁵ Wyrok ETPC z 3.04.2012 r., 23470/05, NICOLETA GHEORGHE v. RUMUNIA, Legalis nr 463415.

⁵⁰⁶ Wyrok ETPC(WI) z 28.10.1999 r., 26780/95, ESCOUBET v. BELGIA, LEX nr 76937; wyrok ETPC z 11.02.2003 r., 30287/96, HAMMERN v. NORWEGIA, LEX nr 78070; wyrok ETPC z 10.11.2004 r., 67335/01, ACHOUR v. FRANCJA, LEX nr 142218.

art. 6 EKPC⁵⁰⁷, jak też, że dany czyn nie będzie „czynem zagrożonego karą” (*vide* art. 6 ust. 2 EKPC), pod warunkiem, że „kara” będzie miała podwójny charakter (represyjno-prewencyjny), a jej wymierzenie będzie następstwem ustalenia winy⁵⁰⁸. Jeżeli zaś idzie o wspomniane na wstępie dodatkowe kryterium naruszenia Konwencji, Trybunał w takim wypadku poddaje badaniu czy w danym państwie nie czyniono starań, aby postępowanie było przeprowadzone w taki sposób, by zachowanie gwarancji z art.6 EKPC nie było możliwe⁵⁰⁹.

Co do zasady w badanie sprawy, w których ujawniają się materia związana z uznaniem sprawy za karną, tyczą się jedynie procedur, które nie przynależą do postępowań karnych w krajowym systemie prawnym⁵¹⁰. Powyższy pogląd jest tak naprawdę słusznym wnioskiem, albowiem jeżeli sprawa spełnia kryterium wagi (kwalifikacji sprawy w prawie krajowym) - kwalifikuje sprawę jako *stricte* karną, to bezprzedmiotowe staje się jej badanie w celu otrzymania odpowiedzi czy sprawa ma w istocie charakter karny w oparciu o pozostałe kryteria. W przypadkach, w których ocenie poddane są sprawy nienależące do postępowań karnych, to w takich przypadkach Trybunał władny jest ocenić czy dany czyn, np. zakwalifikowany w prawie krajowym jako „przewinienie dyscyplinarne” spełnia kryteria „oskarżenia w sprawie karnej”. W powyższym zakresie wiodący wymiar prawa do rzetelnego procesu w demokratycznym społeczeństwie wpływać powinien na rozumienie terminu „oskarżenia w sprawie karnej” w świetle art. 6 ust. 1 EKPC w sposób raczej zgodny z jego istotą aniżeli formalistycznie⁵¹¹. Tak więc w sprawach poddanych badaniu Trybunał dokonuje oceny, posługując się kryterium naruszenia konwencji lub rodzaju i rozmiaru (zagrożenie i wymiar) kary⁵¹². Należy w pełni zaaprobować pogląd Cz. P. Kłaka, który stwierdził, że „czyn zagrożony karą” w ujęciu Konwencji jest czynem, za który w postępowaniu karnym lub innym o

---

⁵⁰⁷ P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 222 oraz powołane tam orzecznictwo, zob. także Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 180.

⁵⁰⁸ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 180.

⁵⁰⁹ P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 222.

⁵¹⁰ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2002, s. 174.

⁵¹¹ Wyrok ETPC z 27.02.1980 r., 6903/75, DEWEER v. BELGIA, LEX nr 80809.

⁵¹² Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 181.

charakterze „represyjnym”, będący następstwem postawienia w „stan oskarżenia” może być wymierzona „kara” w rozumieniu Konwencji (tj. sankcja spełniająca cele represyjne i prewencyjne o określonym stopniu dolegliwości), a jej wymierzenie uzależnione jest od przypisania sprawcy winy. Gwarancje wypływające z art. 6 EKPC przysługują, jeżeli choć jedno ze wskazanych kryteriów implikują stwierdzenie, że sprawa ma charakter „karny”. Przedmiotem postępowania musi być zaś rozstrzygnięcie o słuszności „oskarżenia” w takiej sprawie, co jest zasadniczym przedmiotem postępowania w takiej sprawie. Na gruncie EKPC „sprawa karna” jest ściśle powiązana z „rozstrzygnięciem zasadności oskarżenia”, co jednoznacznie wskazuje, że tylko postępowania co do istoty takiej sprawy (a nie postępowanie incydentalne – wypadkowe) a zatem istoty oskarżenia jest bezwzględnie objęte gwarancjami z art. 6 EKPC⁵¹³. Rzeczone gwarancje mające zastosowanie w postępowaniu zmierzającym do rozstrzygnięcia istoty sprawy karnej, a więc stwierdzenia zasadności zarzutów postawionych względem oskarżonego swoim zakresem obejmują nie tylko postępowanie sądowe⁵¹⁴, lecz także postępowanie przygotowawcze⁵¹⁵ oraz postępowanie odwoławcze, postępowanie co do wymiaru kary⁵¹⁶ a nawet postępowania kasacyjne czy przed sądami konstytucyjnymi, jeżeli okoliczności sprawy wskazywałyby, że jest to dalszy ciąg pierwotnego postępowania i mogłyby mieć decydujące znaczenie dla skazanego⁵¹⁷. Art. 6 EKPC jednoznacznie określa, że w danym postępowaniu ma być ustalane rozstrzygnięcie zasadności „oskarżenia w sprawie karnej” tj. o winie lub jej braku oraz o ewentualnej karze⁵¹⁸, przykładowo postępowanie incydentalne wskutek wniesienia zażalenia na zastosowanie tymczasowego aresztowania nie spełnia wymienionego kryterium⁵¹⁹, gdyż nie jest to postępowanie zmierzające do rozstrzygnięcia zasadności oskarżenia w sprawie karnej.

---

⁵¹³ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 182.

⁵¹⁴ Wyrok ETPC z 27.07.2006 r., 75778/01, MAMIČ v. SŁOWENIA, LEX nr 187276; wyrok ETPC z 29.09.2009 r., 26958/05, Kiss v. Węgry, LEX nr 51842.

⁵¹⁵ Wyrok ETPC z 6.06.2000 r., 28135/95, MAGEE v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 76768; wyrok ETPC z 13.02.2001 r., 24479/94, LIETZOW v. NIEMCY, LEX nr 76284; wyrok ETPC z 25.06.2002 r., 24244/94, MIGON v. POLSKA, LEX nr 53649; wyrok ETPC z 4.10.2005 r., 9190/03, BECCIEV v. MOŁDAWIA, LEX nr 157757.

⁵¹⁶ Wyrok ETPC z 15.07.1982 r., 8130/78, ECKLE v. NIEMCY, LEX nr 80825.

⁵¹⁷ Wyrok ETPC z 17.01.1970 r., 2689/65, DELCOURT v. BELGIA, LEX nr 80778; wyrok ETPC(WI) z 26.07.2002 r., 32911/96, MEFTAH I INNI v. FRANCJA, LEX nr 75488.

⁵¹⁸ Decyzja EKPC z 18.10.1995 r., 23980/94, JACKIEWICZ v. POLSKA, LEX nr 40913.

⁵¹⁹ P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 222 oraz powołane tam orzecznictwo.

Podsumowując art. 6 EKPC w rzeczywistości odnosi się do rozstrzygnięcia o zasadności „oskarżenia w sprawie karnej”, a celem jego jest zagwarantowanie rzetelności oceny czy podmiot jest winny popełnienia czynów, o które został „oskarżony” w wytoczonej przeciwko niemu „sprawie karnej”⁵²⁰. Istnienie oskarżenia w rozumieniu konwencyjnym należy przyjmować za oficjalne poinformowanie (zawiadomienie) danego podmiotu przez właściwy organ o zarzucie popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, a z uwagi na autonomiczność pojęcia oskarżenia, jego istnienie można należy wiązać z innymi (wykonanymi, powziętymi) czynnościami niż formalne przedstawienie zarzutów, z których wynikać będzie, że taki zarzut został sformułowany, a podmiot znajduje się w kręgu podejrzeń, co jest równoznaczne z istotną zmianą sytuacji procesowej podmiotu, zaś skutek wywiera wpływ na jego sytuację prawną. Jeżeli zaś idzie o pojęcie „sprawy karnej” to jeżeli sprawa spełnia kryterium wagi (kwalifikacji sprawy w systemie prawa krajowego) - kwalifikuje sprawę jako karną ETPC nie może odmówić sprawie takiego „statusu”. W przypadkach, w których takowego przymiotu stwierdzić nie można - są one poddawane ocenie ETPC. W takich przypadkach Trybunał władny jest zbadać i ocenić czy dany czyn spełnia kryteria „oskarżenia w sprawie karnej” i dzieje się to w oparciu o wypracowane w jego orzecznictwie kryteria. W rzeczywistości to Trybunał po rozpoznaniu danej sprawy może zakwalifikować sprawę jako karną, co przesądzi jednoznacznie czy w danej sprawie został popełniony czyn, który decydował o istnieniu „oskarżenia w sprawie karnej”, a tym samym czy koniecznym było zagwarantowanie standardów wpływających z art. 6 EKPC.

---

⁵²⁰ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 185; Wyrok ETPC z 15.11.2005 r., 67175/01, REINPRECHT v. AUSTRIA, LEX nr 165548; Wyrok ETPC(WI) z 17.09.2009 r., 74912/01, ENEA v. WŁOCHY, LEX nr 514409.

3. Odpowiedzialność dyscyplinarna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

W poprzednim podrozdziale niniejszej pracy poddano badaniu pojęcie „oskarżenia w sprawie karnej” na gruncie art. 6 ust. 1 EKPC, co pozwoliło na sformułowanie wniosków przemawiających za przyjęciem stanowiska, iż jedynie w przypadku braku zakwalifikowania przez krajowy system prawny danej sprawy lub danego postępowania do kategorii spraw karnych lub z zakresu postępowania karnego koniecznym jest poddanie ocenie (badaniu) przez Trybunał czy sprawa może być uznana za „sprawę karną” w rozumieniu przywołanego przepisu. Powyższe wynika z autonomiczności regulacji konwencyjnych. Jeżeli więc dana sprawa jest „wątpliwa” tj., gdy według kryterium wagi (klasyfikacji w prawie krajowym) nie może być uznana za sprawę karną, ETPC w oparciu o opisane w poprzedniej części pracy kryteria, zbada i oceni, czy sprawę winno się zakwalifikować jako „karą”. Wskazane będzie prowadziło też do uznania czy w sprawie istniało „oskarżenie” rozumiane w idiomatyczny sposób na gruncie Konwencji. Pozytywna weryfikacja (tj. w przypadku uznania, że w danej sprawie istniało „oskarżenie w sprawie karnej”) spowoduje, że koniecznym jest objęcie danej sprawy standardem wpływającym z art. 6 EKPC. Z tych też względów ETPC jest właściwym organem do oceny czy czyn zaklasyfikowany w prawie krajowym jako „przewinienie dyscyplinarne”⁵²¹ spełnia kryteria „oskarżenia w sprawie karnej”, a tym samym za „czynu zagrożonego karą”⁵²². Przedmiotowa praca pozwoliła na dostrzeżenie, że sposób rozumienia terminu „oskarżenia w sprawie karnej” w świetle Konwencji powinien zmierzać do interpretacji zgodnie z jej istotą a nie formalistycznie. Powyższe przemawia za rozciągnięciem wymienionych gwarancji na jak najszerszy katalog spraw, które w oparciu o wypracowane przez Trybunał kryteria można uznać za „sprawy karne”. Z naukowego punktu widzenia, w ocenie autora pracy, gwarancje wynikające z art. 6 EKPC w zakresie „sprawy karnej” powinny zostać rozciągnięte na wszelkie postępowania represyjne, a tym samym na postępowania dyscyplinarne, albowiem chociażby z treści art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności nie wynika warunek by pozasądowe organy postępowania dyscyplinarnego musiały spełniać wszelkie kryteria jakie stawiane są sądom. Niemniej jednak, aby postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej do której będzie miał zastosowanie art. 6 ust. 1 Konwencji, odpowiadało standardom zawartym w przywołanym

---

⁵²¹ Wyrok ETPC z 27.08.1991 r., 13057/87, DEMICOLI v. MALTA, LEX nr 81159.

⁵²² Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 181.

przepisie, powinna zostać zagwarantowana instytucja kontroli faktycznej i prawnej rozstrzygnięć zapadłych przed pozasądowymi organami postępowania dyscyplinarnego, przez organ mający wszelkie znamiona sądu. ETPC uznał, że art. 6 Konwencji nie ma zastosowania do każdego postępowania dyscyplinarnego, w szczególności, gdy postępowania nie wiąże się z możliwością wymierzenia sankcji typowo dyscyplinarnej, a nie pozbawienia wolności⁵²³. Z powyższych względów w przedmiotowej części pracy analizie zostanie poddane orzecznictwo ETPC odnoszące się do spraw w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, którego zbadanie pozwoli, na stwierdzenie jak „sprawy dyscyplinarne” kwalifikowane są w orzecznictwie ETPC i czy gwarancje z art. 6 EKPC będą mieć do nich zastosowanie.

W pierwszej kolejności zauważyć należy, że w doktrynie wyrażono stanowisko, iż w orzecznictwie ETPC postępowania dyscyplinarne były różnie kwalifikowane tj. jako „sprawy karne”, spory z zakresu praw i obowiązków o charakterze cywilnym, a także były wyłączone spod zakresu oddziaływania art. 6 EKPC. Przyporządkowanie danego postępowania do postępowań objętych oddziaływaniem gwarancji art. 6 EKPC było uzależniane od charakteru tego postępowania, a także i od tego czy jest ono prowadzone wobec funkcjonariusza publicznego (osoby wykonującej zawód zaufania publicznego), czy też przedstawiciela innego wolnego zawodu⁵²⁴. Powyższe stanowisko jawi się jako słuszne, albowiem zdaniem ETPC postępowania dyscyplinarne zwykle mają charakter sporu w przedmiocie praw i obowiązków o charakterze cywilnym, niemniej owy charakter może ulec modyfikacji w pewnych okolicznościach. Orzecznictwo ETPC nakazuje więc przyjęcie, że sprawy dyscyplinarne nie mogą być ocenione jako „sprawy karne” choć wyjątkowo może dojść do tego w szczególnych okolicznościach⁵²⁵.

W tym miejscu należy poddać analizie orzecznictwo ETPC i zbadać jak klasyfikowane są sprawy dyscyplinarne. Wracając do tego z wcześniej przywołanych orzeczeń Trybunał zważył, że w postępowaniach dyscyplinarnych dot. żołnierzy czyn zagrożony karą w postaci umieszczenia podmiotu w jednostce dyscyplinarnej na okres kilku miesięcy aktualizował zastosowanie gwarancji z art. 6 EKPC, gdyż ze względu na surowość grożącej kary w sprawie istniało „oskarżenie w sprawie karnej”. Na gruncie tej samej sprawy stwierdził jednak, że

---

⁵²³ Wyrok ETPC z 24.02.1994 r., 12547/86, BENDENOUN v. FRANCJA, LEX nr 80537; decyzja ETPC z 17.01.2006 r., 19795/02, WIĄCEK v. POLSKA, LEX nr 168764.

⁵²⁴ M. Wąsek-Wiaderek, *Zastosowanie gwarancji art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do postępowań dyscyplinarnych (ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, Rejent, Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza, wydanie specjalne, marzec 2010, s. 71–72.

⁵²⁵ Wyrok ETPC z 10.02.1983 r., 7299/75, ALBERT I LE COMPTE v. BELGIA, LEX nr 80836.

zastosowanie kary dyscyplinarnej w postaci 2 dni aresztu jest zbyt krótkie (można domniemać, że zbyt mało surowe), ażeby na gruncie kryteriów wypracowanych przez ETPC zakwalifikować ją w ramy „sprawy karnej”⁵²⁶. Na gruncie wojskowych spraw dyscyplinarnych wskazać należy, że ze stosowania standardu wynikającego z art. 6 EKPC w sprawach dotyczących „oskarżenia w sprawie karnej” Trybunał wyłączył również sprawy dotyczące zwolnienia ze służby oficera wojska z powodu naruszenia dyscypliny⁵²⁷, jak również gwarancje nie znalazły zastosowania w sprawie nałożenia kary dyscyplinarnej w postaci zakazu awansowania i obniżenia wynagrodzenia⁵²⁸. Podobnie charakteru „sprawy karnej” nie przyznano w sprawie dyscyplinarnej dotyczącej postępowania dyscyplinarnego, skutkującego dymisją lub zwolnieniem pracownika służby cywilnej i w tym zakresie Trybunał stwierdził, że sprawa nie ma charakteru „sprawy karnej” w rozumieniu art. 6 EKPC⁵²⁹. Niemniej najistotniejszymi orzeczeniami na gruncie przedmiotowej sprawy jawią się orzeczenia odnoszące się m.in. do przedstawicieli zawodów prawniczych. I tak w sprawie dyscyplinarnej sędziego i komornika sądowego uznano, że na ich gruncie nie można stwierdzić wystąpienia „oskarżenia w sprawie karnej”⁵³⁰. Podobnie zważano na kanwie postępowania dyscyplinarnego toczącego się przeciwko sędziemu, w toku którego mogła zostać nałożona znaczna grzywna, niemniej również ETPC nie uznał, ażeby tę sprawę traktować jako sprawę o charakterze „karnym”⁵³¹. Prowadząc dalszą analizę, ETPC w jednym ze swoich orzeczeń w sprawie, która miała za przedmiot postępowanie dyscyplinarne przeciwko adwokatowi, stwierdził, że nie ma zastosowania aspekt karny art. 6 Konwencji. We wskazanym wyroku Trybunał wziął pod uwagę fakt, że mający zastosowanie przepis dyscyplinarny nie miał charakteru generalnego, ale adresowany jest do członków grupy zawodowej o szczególnym statusie oraz że jego celem jest zapewnienie przestrzegania przez członków adwokatury szczególnych zasad regulujących ich działania zawodowe. Nie posiadał on zatem elementów natury karnej, lecz raczej dyscyplinarnej. Ponadto, skarżącemu nigdy nie groziło pozbawienie wolności, natomiast grzywna, jaka mogła zostać wymierzona, mimo że mogła sięgnąć kwoty, którą można by uznać

---

⁵²⁶ Wyrok ETPC z 23.11.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80796; wyrok ETPC z 23.03.1994 r., 14220/88, RAVNSBORG v. SZWECJA, LEX nr 80543.

⁵²⁷ Decyzja ETPC z 11.09.2007 r., 59773/00, SUKÛT v. TURCJA, LEX nr 590971.

⁵²⁸ Decyzja ETPC z 28.02.2017 r., 19600/15, R.S. v. Niemcy, Legalis nr 1581467.

⁵²⁹ Decyzja ETPC z 13.09.2007 r., 27521/04, MOULLET v. FRANCJA, Legalis nr 190078; decyzja ETPC z dnia 2.10.2012 r., 44887/10, TRUBIĆ v. CHORWACJA, Legalis nr 1436363.

⁵³⁰ Wyrok ETPC z 16.07.2009 r., 8453/04, BAYER v. NIEMCY, Legalis nr 159053; wyrok ETPC z 9.01.2013 r., 21722/11, LEKSANDR VOLKOV v. UKRAINA, Legalis nr 1460368; wyrok ETPC z 31.10.2017 r., 147/07, KAMENOS v. CYPR, Legalis nr 1683845.

⁵³¹ Wyrok ETPC z 6.11.2018 r., 55391/13, 57728/13, 74041/13, RAMOS NUNES DE CARVALHO E SÁ v. PORTUGALIA, Legalis nr 1845402.

za dotkliwą, nie została sama w sobie uznana za wystarczającą do zakwalifikowania tego środka jako posiadającego karny charakter. To samo dotyczyło sankcji w postaci wykreślenia z listy adwokatów, co niekoniecznie musiało mieć trwały skutek i nie spowodowało, że zarzuty miały charakter karny⁵³².

Mając na względzie powyższe zapatrywania Trybunału można powziąć jednoznaczne założenie, iż co do zasady sprawy mające za przedmiot odpowiedzialność dyscyplinarną podmiotów, którym poświęcona jest niniejsza praca – nie mają charakteru „sprawy karnej” (w ujęciu EKPC). W następstwie powyższego w zakresie tych spraw nie będzie istniało również „oskarżenie w sprawie karnej”. Badanie orzecznictwa wskazuje, że uzasadnieniem dla takiego rozumienia sprawy dyscyplinarnych jest brak zakwalifikowania w prawie krajowym do spraw dyscyplinarnych jako spraw o charakterze *strice* karnym (co oczywiście jest słuszne, bowiem na gruncie chociażby polskiego systemu prawnego sprawy te kwalifikowane są jako sprawy karne w rozumieniu *sensu largo*, a nawet *largissimo*), nadto kar dyscyplinarnych możliwych do orzeczenia w ramach postępowań dyscyplinarnych, zdaniem Trybunału, ich stopnia nie można ocenić za wystarczająco surowy, co aktualizowałyby zakwalifikowanie danej sprawy jako „karnej”. Ponadto, z orzecznictwa wyłania się kolejna przesłanka, która odnosi się do tego, iż postępowania dyscyplinarne dotyczące podmiotów badanych na gruncie niniejszej pracy dotyczą członków grup zawodowych o szczególnym statusie, a celem postępowania dyscyplinarnego jest zapewnienie przestrzegania szczególnych zasad regulujących działania zawodowe określonych podmiotów. Powyższe wskazuje, że na gruncie Konwencji wyraźnie rozgranicza się sprawy o charakterze „karnym” od spraw dyscyplinarnych⁵³³. Potwierdzeniem powyższego jest wyrok ETPC, w którym stwierdzono, że sprawy dyscyplinarne muszą być zasadniczo traktowane jako nie mające charakteru karnego, niemniej jak wskazano wcześniej od tej zasady mogą zaistnieć wyjątki *ad casum*⁵³⁴.

Dalsze badanie orzecznictwa ETPC prowadzi do wniosku, że postępowaniom dyscyplinarne dot. odpowiedzialności dyscyplinarnej podmiotów objętych zakresem przedmiotowej pracy, bliżej do charakteru rozstrzygania praw i obowiązków o charakterze cywilnym. Uzasadnieniem dla powyższego są sprawy, w których Trybunał stwierdził, że postępowania dyscyplinarne w ramach korporacji zawodowych dotyczące prawa do wykonywania zawodu, np. prywatnej praktyki lekarskiej albo praktyki adwokackiej, rodzą spór

---

⁵³² Wyrok ETPC z 19.02.2013 r., 47195/06, MÜLLER-HARTBURG v. AUSTRIA, Legalis nr 1066862.

⁵³³ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 615.

⁵³⁴ Wyrok ETPC z 23.11.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80796.

na tle praw i obowiązków o charakterze cywilnym w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji⁵³⁵. Wnioski zdają się być jednoznaczne, albowiem w sprawie polskiego lekarza, Trybunał zważył, że postępowanie dyscyplinarne, w którym narażone jest prawo do dalszego wykonywania zawodu lekarza w ramach prywatnej praktyki daje podstawę do sporów cywilnych w znaczeniu art. 6 ust. 1 EKPC⁵³⁶. We wskazanym wyroku ETPC powołał się na swoje inne orzeczenia, które potwierdzały jednoznacznie tezę, iż sprawy dyscyplinarne są kwalifikowane jako sprawy o rozstrzygnięciu o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC⁵³⁷. Poszukując aktualnego orzecznictwa, natrafimy na wyrok ETPC z dnia 23 września 2021 r., który utrzymuje linię orzecniczą wskazującą, że postępowania dyscyplinarne (w tym przypadku adwokata) powodują powstanie sporu dotyczącego praw o charakterze cywilnym. W tym wyroku ETPC również przywołał swoje wcześniejsze orzecznictwo popierające powyższy pogląd⁵³⁸. W postępowaniu dyscyplinarnym sędziego, którym był Prezesem Sądu Najwyższego w Chorwacji, mającym za przedmiot zarzut dyscyplinarny utrzymywania stosunków seksualnych z nieletnimi oraz wykorzystywania stanowiska do ochrony działalności finansowej osób, które utożsamiane były z działalnością przestępczą czym szkodził autorytetowi wymiaru sprawiedliwości, Trybunał stwierdził, że jest to sprawa charakterze cywilnym w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, pomimo, iż karą dyscyplinarną grożącą w tym postępowaniu była kara złożenia z urzędu⁵³⁹.

Podobnie w sprawie *Henning Sjöström v. Szwecja*, Trybunał uznał, że postępowanie dyscyplinarne prowadzące do zastosowania względem adwokata najbardziej dolegliwej kary dyscyplinarnej w postaci pozbawienia prawa do wykonywania zawodu nie może być uznane za „sprawę karną” w rozumieniu Konwencji, tak by zastosowanie znalazł art. 6 ust. 2 EKPC. Jak zaważono, w tym postępowaniu powinno się stosować gwarancje rzetelnego procesu wymagane w „sprawach cywilnych”. Powyższy kierunek linii orzecniczej został

---

⁵³⁵ Wyrok ETPC z 23.06.1981 r., 6878/75, 7238/75, *LE COMPTE, VAN LEUVEN AND DE MEYERE v. BELGIA*, Legalis nr 127833; zob. także M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 615.

⁵³⁶ Wyrok ETPC z 16.12.2008 r., 53025/99, *FRANKOWICZ v. POLSKA*, LEX nr 468466.

⁵³⁷ Wyrok ETPC z 18.10.1982 r., 6878/75, *LE COMPTE, VAN LEUVEN I DE MEYERE v. BELGIA*, LEX nr 80827; wyrok ETPC z 10.02.1983 r., 7299/75, *ALBERT I LE COMPTE v. BELGIA*, LEX nr 80836, wyrok ETPC z 20.05.1998 r. *GAUTRIN i INNI v. FRANCJA*, 21257/93, 21258/93, 21259/93, 21260/93, Legalis nr 135234.

⁵³⁸ Wyrok ETPC z 23.09.2021 r., 12210/14, *DYLUŚ v. POLSKA*, LEX nr 3226030.

⁵³⁹ Wyrok ETPC z 5.02.2009 r., 22330/05, *OLUJIC v. CHORWACJA*, Legalis nr 129434.

przedstawiony również w odniesieniu do postępowania dyscyplinarnego sędziów oraz prokuratorów⁵⁴⁰.

Powyższe wnioski potwierdza także analiza orzecznictwa ETPC w zakresie postępowań dyscyplinarnych przeprowadzona przez Sąd Najwyższy, który w wyroku z dnia 5 marca 2018 r., sygn. akt SNO 1/18⁵⁴¹, zważył, że co do zasady postępowanie dyscyplinarne jest orzekaniem o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym w rozumieniu art. 6 Konwencji, albowiem sprawy dyscyplinarne, jako dotyczące naruszenia specyficznych reguł obowiązujących daną grupę zawodową, nie są objęte gwarancjami, z których korzystają sprawcy przestępstw. Jak zostało stwierdzone wcześniej - pojęcie „oskarżenia w sprawie karnej” ma na gruncie konwencji znaczenie autonomiczne, niezależnie od kategoryzacji stosowanych w ramach krajowych systemów prawnych. Trybunał nie sformułował ogólnej definicji sprawy karnej, podkreślając autonomiczność tego pojęcia na gruncie konwencji i konieczność stałego badania charakteru sprawy *ad casum*. Sprawy dyscyplinarne, w tym przeciwko urzędnikom państwowym (jak i sędziom), są jednak zasadniczo traktowane jako nie mające charakteru karnego, a tym samym nie mogą być objęte gwarancjami właściwymi dla spraw karnych, nawet gdy sankcja grożąca sędziemu obejmuje usunięcie z zawodu⁵⁴². Tożsame stanowisko zostało wypracowane w orzecznictwie Komitetu Praw Człowieka⁵⁴³.

Powyższa analiza orzecznictwa wskazuje, że co do zasady postępowania dyscyplinarne, w tym w szczególności postępowania dyscyplinarne dotyczące podmiotów objętych zakresem badawczym przedmiotowej pracy stanowią sprawy o rozstrzygnięciu o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. Tym samym gwarancje wynikające z art. 6 EKPC powinny znaleźć zastosowanie do postępowań dyscyplinarnych w jego aspekcie cywilnym. Niemniej zdaniem autora pracy, przykładowym wyjątkiem objęcia gwarancjami z art. 6 EKPC w jego aspekcie

---

⁵⁴⁰ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023 r., s. 37 i powołane tam orzecznictwo ETPC oraz M. Wąsek-Wiaderek, *Zastosowanie gwarancji art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do postępowań dyscyplinarnych (ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, Rejent, *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza*, wydanie specjalne, marzec 2010, s. 79.

⁵⁴¹ Wyrok SN z 5.03.2018 r., SNO 1/18, LEX nr 2499895.

⁵⁴² Wyrok SN z 5.03.2018 r., SNO 1/18, LEX nr 2499895 i cytowane tam orzecznictwo; zob. także wyrok ETPC z 8.06.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80797; wyrok ETPC(WI) z 12.04.2006 r., 58675/00, MARTINIE v. FRANCJA, LEX nr 176777; decyzja ETPC z 4.04.2006 r., 27521/04, MOULLET v. FRANCJA, LEX nr 483462; decyzja ETPC z 18.10.2011 r., 21722/11, VOLKOV v. UKRAINA, LEX nr 1001038; decyzja ETPC z 29.11.2005 r., 63235/00, ESKELINEN I INNI v. FINLANDIA, LEX nr 480818.

⁵⁴³ Zob. wyrok SN z 5.03.2018 r., SNO 1/18, LEX nr 2499895 i wskazane tam: decyzja z 3.04.2002 r., w sprawie 802/1998 Rogerson v. Australia, decyzja z 1.11.2002 r., w sprawie 10001/2001 Strik v. Holandii, decyzja z 27.03.2003 r., w sprawie 1142/2002 A.J. v. G. v. Holandii.

karnym będą miały postępowania dyscyplinarne w przedmiocie deliktów dyscyplinarnych, których znamiona są tożsame ze wcześniejszym oskarżeniem w sprawie karnej (o ile doszłoby do skazania)⁵⁴⁴. Kwalifikacja postępowań dyscyplinarnych w orzecznictwie ETPC spraw, w których rozstrzyga się o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym w ocenie autora pracy znajduje uzasadnienie w tym, że Trybunał traktuje takie sprawy jako związane z wykonywaniem zawodu, a dokładniej - prawem do wykonywania zawodu. Za objęte zakresem stosowania art. 6 ust. 1 Trybunał uznaje postępowania, które w ramach prawa krajowego wchodzą w zakres prawa publicznego, a w wyniku których rozstrzyga się o prawach i obowiązkach o charakterze prywatnym. Na tej samej zasadzie artykuł 6 stosuje się w odniesieniu do postępowania dyscyplinarnego przed organami samorządu zawodowego, w których chodzi o prawo do wykonywania zawodu⁵⁴⁵. Powyższe twierdzenia Trybunału wskazują, że sprawy z zakresu postępowania dyscyplinarnego dotyczące omawianych w niniejszej pracy podmiotów klasyfikowane na gruncie polskiego systemu prawnego jako postępowania z zakresu prawa publicznego, prawa represyjnego, niezależnego od innych reżimów odpowiedzialności - na gruncie orzecznictwa ETPC jawią się jako sprawy, których wynik *de facto* rozstrzyga o prawach i obowiązkach o charakterze prywatnym.

---

⁵⁴⁴ M. A. Nowicki [w:] *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności [w:] Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 719. Powyższy pogląd potwierdza także wyrok ETPC z 14.01.2010 r., 29889/04, VANJAK v. CHORWACJA, LEX nr 534234, w którym stwierdzono, że „Zakres stosowania art. 6 ust. 2 Konwencji nie jest ograniczony do postępowania karnego toczącego się przeciwko skarżącemu. Należy także uznać, iż przepis ten ma zastosowanie do decyzji sądowych wydanych po umorzeniu takiego postępowania lub po uniewinnieniu skarżącego. [Należy w tym miejscu wskazać na takie kwestie, jak] [...] zobowiązanie oskarżonego do poniesienia kosztów sądowych oraz kosztów oskarżenia, wnioski o zwrot kosztów poniesionych przez oskarżonego (lub jego spadkobierców), odszkodowanie za pozbawienie wolności, spraw, które zostały uznane za kwestie stanowiące konsekwencję lub element towarzyszący postępowaniu karnemu. Zakres stosowania art. 6 ust. 2 rozciąga się także na różne postępowania administracyjne przeprowadzane równoległe do postępowania karnego przeciwko skarżącemu lub po zakończeniu postępowania karnego bez wydania decyzji stwierdzającej winę oskarżonego. Konwencja ma na celu gwarantowanie nie praw, które są teoretyczne lub iluzoryczne, lecz praw, które są praktyczne i skuteczne. W niniejszej sprawie należy wskazać, iż postępowanie karne przeciwko skarżącemu biegnie równoległe do dochodzenia w przedmiocie podejrzenia, iż dopuścił się on czynu zagrożonego karą, a ustalenia sądów dyscyplinarnych nie miały wpływu ani nie działały na jego niekorzyść w postępowaniu przygotowawczym w sprawie karnej. Jednakże, należy wskazać, iż wówczas, gdy postępowanie karne zostaje zakończone przed formalnym skierowaniem aktu oskarżenia, bez względu na podstawę jego zawieszenia, brak skazania osoby w postępowaniu karnym w wymiarze domniemania niewinności winien być uwzględniany w każdym innym postępowaniu, bez względu na jego charakter, włączając w to postępowanie dyscyplinarne. Tym samym, art. 6 ust. 2 ma zastosowanie w okolicznościach niniejszej sprawy...”.

⁵⁴⁵ Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Wytyczne w zakresie stosowania artykułu 6. Prawo do rzetelnego procesu (aspekt cywilny)*, Strasburg 2013, s. 8-9.

4. Konwencyjne gwarancje odpowiedzialności dyscyplinarnej

W obliczu badań przeprowadzonych na gruncie poprzednich części pracy, należy powziąć wnioski, iż zgodnie z orzecnictwem ETPC art. 6 Konwencji w jego autonomicznym rozumieniu „sprawy karnej” nie ma zastosowania do każdego postępowania dyscyplinarnego, szczególnie gdy postępowanie to wiąże się z możliwością wymierzenia sankcji *stricte* dyscyplinarnej. Co więcej, objęcie postępowania dyscyplinarnego standardem wynikającym z art. 6 EKPC będzie odnosiło się do zakresu gwarancji stosowanych przy rozstrzyganiu o prawach i obowiązkach podmiotu o charakterze cywilnym, albowiem analiza orzecnictwa Trybunału sprowadza do przyjęcia, że postępowanie dyscyplinarne w zakresie podmiotów badanych na gruncie przedmiotowej pracy, a także przy uwzględnieniu kar dyscyplinarnych możliwych do orzeczenia w tych postępowaniach będzie traktowana jako „sprawa cywilna”. Z powyższych względów, co do postępowania dyscyplinarne toczony względem przedstawicieli zawodów prawniczych, nauczycieli oraz przedstawicieli zawodów medycznych będą poddane kontroli gwarancji wypływających z art. 6 ust. 1 EKPC w zakresie jakim dotyczą one „sprawy cywilnej”.

Pojęcie praw i obowiązków o charakterze cywilnym na gruncie Konwencji, podobnie jak pojęcie „oskarżenia w sprawie karnej” ma charakter autonomiczny. Rzeczono oznacza, że rozumienie ww. pojęcia wymaga interpretacji niezależnej od prawa wewnętrznego państw członkowskich Rady Europy, jednak przy uwzględnieniu ogólnych zasad. Dla zastosowania art. 6 ust. 1 Konwencji w jego aspekcie cywilnym musi istnieć spór dotyczący prawa cywilnego⁵⁴⁶. Poza przedmiotem niniejszej pracy jest omawianie i prowadzenie badania jakie znaczenie ma pojęcie „sprawy cywilnej” na gruncie Konwencji, albowiem nie będzie miało większego znaczenia dla wniosków niniejszej pracy. Najistotniejszym jawi się okoliczność, iż co do zasady postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie jest postępowaniem w przedmiocie „oskarżenia w sprawie karnej”, lecz w świetle orzecnictwa ETPC jest objęte zakresem pojęciowym rozstrzygania o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. W związku z powyższym należy wykazać jakie gwarancje konwencyjne będą miały zastosowanie do postępowań dyscyplinarnych podmiotów, które objęte są badaniem. W świetle przedstawionych badań, należy sformułować wniosek, iż postępowanie dyscyplinarne będzie co do zasady objęte gwarancjami konwencyjnymi mającymi zastosowanie do „spraw

---

⁵⁴⁶ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 599.

cywilnych” tj. w postępowaniu dyscyplinarnym znajdą zastosowanie standardy procesowe z art. 6 ust. 1 EKPC w jego aspekcie cywilnym.

Art. 6 ust. 1 EKPC jest częścią zespołu stanowiącego najważniejsze gwarancje konwencyjne. Wymieniony przepis przewiduje dla każdego podmiotu gwarancje prawa dostępu do sądu i domagania się od niego rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Zakres rzetelnego postępowania sądowego – rzetelnego procesu sądowego/słusznej rozprawy sądowej⁵⁴⁷ wyznaczają dwa wyżej wymienione pojęcia – „praw i obowiązków o charakterze cywilnym” oraz „rozstrzygnięcia o zasadności oskarżenia w sprawie karnej”⁵⁴⁸. Jak wskazuje P. Hofmański, przepis ten pełni dwie funkcje określając zakres w jakim powstaje roszczenie o zagwarantowanie drogi sądowej oraz określa gwarancje procesowe, które muszą zostać zachowane w postępowaniu sądowym⁵⁴⁹. Zawarte w art. 6 ust. 1 EKPC gwarancje odnoszące się do prawa do sądu i domagania się od niego rozstrzygnięcia uzupełnione są o gwarancje dotyczące składu i organizacji sądu oraz sposobu prowadzenia postępowania, co w całości tworzy prawo do rzetelnego procesu⁵⁵⁰.

Rozpatrując mające zastosowanie gwarancje w postępowaniu dyscyplinarnym, tj. kwalifikowanym przez Trybunał jako postępowanie z zakresu „sprawy cywilnej” wskazać należy, że gwarancja prawa do sądu i rzetelnego procesu stanowi jeden z filarów demokratycznego państwa prawnego⁵⁵¹. Powyższe należy rozumieć następująco: w obliczu zasady „rządów prawa” - koniecznym jest zagwarantowanie dostępu do efektywnego środka prawnego, pozwalającego na dochodzenie swoich praw o charakterze cywilnym (w postępowaniu dyscyplinarnym)⁵⁵². Wskazaną zasadę powinno się traktować jako system mający za zadanie potępiać arbitralność władzy i traktujący sądy jako podstawowego strażnika praw jednostki⁵⁵³. Art. 6 ust. 1 EKPC określa jedynie wymóg zagwarantowania dostępu do sądu

---

⁵⁴⁷ B. Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, Toruń 2011 r., s. 163.

⁵⁴⁸ Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 177.

⁵⁴⁹ P. Hofmański, *Europejska konwencja praw człowieka i jej znaczenia dla prawa karnego*, Białystok 1993, s. 234 i powołane tam orzecznictwo.

⁵⁵⁰ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 620 oraz powołane tam orzecznictwo.

⁵⁵¹ P. Hofmański, *Prawa człowieka przed Trybunałem w Strasbourgu*, Białystok 1993, s. 16.

⁵⁵² Wyrok ETPC z 12.11.2002 r., 47273/99, BĚLEŠ I INNI v. CZECHY, LEX nr 423549.

⁵⁵³ O. M. Piaskowska, K. Sadowski (red.), *Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, Warszawa 2016, s. 21.

w sprawach wnikających z zakresu pojęć objętych znaczeniem „sprawy karnej” i „sprawy cywilnej”, natomiast kwestia kształtowania sądownictwa Konwencja pozostawia ustawodawstwu państw członkowskich Rady Europy⁵⁵⁴. Prawo dostępu do sądu nie ma charakteru bezwzględne, albowiem podlega pewnym dopuszczalnym ograniczeniom, ponieważ ze swej natury wymaga odpowiednich regulacji utworzonych przez państwo⁵⁵⁵.

Z judykatury ETPC wynika, że prawo dostępu do sądu musi zostać zagwarantowane w konkretny sposób - praktyczny i skuteczny⁵⁵⁶, a nie teoretycznie lub pozornie. Dla skuteczności prawa do sądu wymagana jest wyraźna i praktyczna możliwość kwestionowania działania będącego ingerencją w prawa podmiotu, a prawo to obejmuje nie tylko uprawnienie do zainicjowania postępowania, lecz także prawo do uzyskania rozstrzygnięcia przez sąd⁵⁵⁷. Na marginesie można wskazać, że aby uznać charakter prawa do sądu za praktyczny i skuteczny nie może on doznawać osłabienia, a za takowe Trybunał uznawał m.in.: wygórowane koszty sądowe⁵⁵⁸ czy istnienie przeszkód natury proceduralnej (szczególnie rygorystyczna interpretacja przepisów przez sądy krajowe – nadmierny formalizm⁵⁵⁹). Sam dostęp do sądu musi być skuteczny, co oznacza, że ma umożliwiać rozpoznanie sprawy w zakresie wymaganym ze względu na jej przedmiot⁵⁶⁰. Z treści art. 6 ust. 1 Konwencji nie wynika, że państwo obowiązane jest zapewnić pomoc prawną w każdej „sprawie cywilnej”⁵⁶¹. Przynajmniej takie wnioski nie wypływają ze wzajemnej analizy art. 6 ust. 1 EKPC oraz art. 6 ust. 3 lit. c EKPC. Niemniej jak zauważa M.A. Nowicki, są sytuacje, w których warunkiem skutecznego korzystania z prawa do sądu jest bezpłatna pomoc prawna. W sprawach cywilnych jej udzielenie może być uzależnione od spełnienia określonych warunków, a czasem wyłączone w niektórych kategoriach postępowań, albowiem jest to pomoc z funduszy publicznych, wobec czego istnieje możliwość odmowy jej udzielenia w wypadku braku wystarczających szans

---

⁵⁵⁴ P. Hofmański, *Europejska konwencja praw człowieka i jej znaczenia dla prawa karnego*, Białystok 1993, s. 248 i powołane tam orzecznictwo.

⁵⁵⁵ J. Kosonoga (red.), *Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz orzeczniczy za rok 2021*, Warszawa 2022, s. 136 i n. oraz powołane tam orzecznictwo.

⁵⁵⁶ Wyrok ETPC z 4.12.1995 r., 23805/94, BELLET v. FRANCJA, LEX nr 80351.

⁵⁵⁷ Wyrok ETPC z 1.03.2002 r., 48778/99, KUTIĆ v. CHORWACJA, LEX nr 75648, zob. także M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 620.

⁵⁵⁸ Wyrok ETPC z 19.06.2001 r., 28249/95, KREUZ v. POLSKA, LEX nr 47549.

⁵⁵⁹ Wyrok ETPC z 28.10.1998 r., 28090/95, PÉREZ DE RADA CAVANILLES v. HISZPANIA, LEX nr 77341.

⁵⁶⁰ Wyrok ETPC z 10.02.1983 r., 7299/75, ALBERT I LE COMPTE v. BELGIA

⁵⁶¹ Wyrok ETPC z 9.10.1979 r., 6289/73, AIREY v. IRLANDIA, LEX nr 80807.

powodzenia sprawy. Przy ocenie, czy odmowa pomocy prawnej w sprawie cywilnej wpływała na ograniczenie prawa dostępu do sądu, należy uwzględnić całość postępowania⁵⁶².

Prawo do słusznego i sprawiedliwego procesu (*fair trial*) jest jednym z podstawowych praw człowieka⁵⁶³. P. Hofmański wskazując, że art. 6 ust. 1 EKPC gwarantuje nie tylko prawo do sądu i rozpoznania sprawy, podkreśla, iż wymieniony przepis formułuje szereg wymóg, które musi spełniać postępowanie. W świetle art. 6 ust. 1 są to następujące gwarancje:

I. sąd musi być powołany ustawą – co oznacza wyraźny zakaz powoływania sądów doraźnych przez organy administracyjne,

II. sąd musi być niezawisły i bezstronny – niezawisłość rozumiana jest jako niezależność sądu od egzekutywy oraz od stron postępowania, a pojęcie bezstronności wiąże się z obiektywizmem w zakresie orzekania i podlega ocenie w oparciu o okoliczności konkretnej sprawy,

III. postępowanie sądowe przeprowadzone musi być w rozsądnym czasie – za naruszające Konwencję uznane może być nieuzasadnione przewlekanie postępowania, niemniej podlega to ocenie uwzględniającej okoliczności konkretnej sprawy, a zwłaszcza stopnia jej skomplikowania, zachowania stron w postępowaniu przed sądem, zachowania organów procesowych, a także stopnia uciążliwości procesu dla zainteresowanej osoby,

IV. postępowanie przed sądem musi być jawne – rzeczona gwarancja nie ma charakteru absolutnego i przedstawiono szereg sytuacji wyjątkowych, w których możliwe jest wyłączenie jawności, co *explicite* zostało wymienione w treści ust. 1 tj. może mieć miejsce ze względu na ochronę dobrych obyczajów, bezpieczeństwa publicznego lub bezpieczeństwa państwa. Nadto, jawność postępowania może być wyłączona, kiedy wymaga tego interes małoletniego, gdy służy to ochronie życia prywatnego lub w przypadku jawność mogła przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczny;

V. postępowanie sądowe musi być rzetelne – jest to ogólny wymóg, który sam w sobie zawiera szereg dodatkowych gwarancji, a których spełnienie pozwala na przyjęcie, że prowadzony proces może zostać określony mianem „*fair*”, na powyższe składają się:

- wymóg, aby osoba została wysłuchana przez sąd, w związku z czym musi mieć prawo do uczestnictwa w rozprawie sądowej,

---

⁵⁶² M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 626 i powołane tam orzecznictwo.

⁵⁶³ Cz. P. Kłak, *Skarga na przewlekłość postępowania karnego a Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, Rzeszów 2011, s. 13.

- wymóg aby przeciwstawne strony postępowania dysponowały analogicznymi uprawnieniami (tzw. zasada równości broni),
- wymóg, aby dowody przeprowadzone zostały uczciwie i rzetelnie a podstawą orzeczenia były tylko te dowody, które przeprowadzono na rozprawie,
- wymóg, aby dowody podlegały swobodnej i bezstronnej ocenie sądu,
- wymóg, aby orzeczenie sądowe było rzetelnie uzasadnione⁵⁶⁴.

Podsumowując gwarancje wypływające z art. 6 ust. 1 EKPC słusznym wydaje pogrupować w następujący sposób:

- I. prawo do sądu oraz prawo do rozpoznania sprawy,
- II. gwarancje określające wymogi instytucjonalne (dotyczące rozumienia pojęcia sądu, który musi być ustanowiony ustawą, a także niezawisły i bezstronny);
- III. gwarancje określające wymogi proceduralne (odnoszące się do przeprowadzenia postępowania w rozsądnym terminie, jego jawności oraz rzetelności).

Mając na uwadze jakie cele stawiane są przed niniejszą pracą, najśluszniejszym zdaje się skupić na gwarancjach z pkt II., które określają wymogi instytucjonalne sądu. Gwarancje określone zarówno w pkt I. jak i III. były przedmiotem wielu badań naukowych, a Trybunał wielokrotnie dawał wyraz swoim poglądom co do zakresu rozumienia tych pojęć.

Z tych też względów należy przejść do wykazania jak rozumiane jest pojęcie sądu na gruncie Konwencji. W sferze Konstytucji RP pojęcie sądu zostało odniesione wyłącznie do organów funkcjonujących w ramach władzy sądowniczej, tym samym na gruncie polskiej ustawy zasadniczej sądy dyscyplinarne nie są sądami⁵⁶⁵. Natomiast orzecznictwo Trybunału Strasburskiego wypracowało wnioski, zgodnie z którymi organ formalnie niekwalifikujący się jako jeden z sądowych organów państwa, może w prawnym-materialnym znaczeniu tego terminu, w świetle art. 6 ust. 1 EKPC wpisywać się w jego zakres⁵⁶⁶. W orzecznictwie Trybunału pojęcie sądu jest również rozumiane autonomicznie i wskazuje się, że organ dyscyplinarny lub administracyjny może posiadać cechy sądu w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, nawet jeśli nie jest on nazywany „trybunałem” lub „sądem” w systemie krajowym. W konwencyjnym rozumieniu pojęcia „sąd” charakteryzuje się on - funkcją sądowniczą, to znaczy uprawnieniem do rozstrzygania kwestii wchodzących w zakres jego właściwości na podstawie przepisów prawa i po przeprowadzeniu postępowania w przepisany sposób. Musi on również spełniać

⁵⁶⁴ P. Hofmański, *Prawa człowieka przez Trybunałem w Strasbourgu*, Białystok 1993, s. 16-18.

⁵⁶⁵ K. Łuniewska, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych i aplikantów radcowskich w obliczu zasad rzetelnego procesu*, Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 1, s. 64.

⁵⁶⁶ Wyrok ETPC z 22.10.1984 r., 8790/79, SRAMEK v. AUSTRIA, Legalis nr 135837.

szereg dalszych wymogów m.in. niezawisłość, w szczególności od władzy wykonawczej, bezstronność czy czas trwania kadencji swoich członków⁵⁶⁷. Z powyższego zdaje się wypływać jednoznaczny wniosek, że „sąd” w autonomicznym rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC nie musi być sądem należącym do właściwej struktury sądowniczej danego kraju. Może on zostać ustanowiony dla potrzeb zajmowania się konkretnymi zagadnieniami, które rozstrzygane będą poza ramami właściwej struktury sądowniczej. Ważne przy tym jest aby zapewniono gwarancje wpływające z art. 6 ust. 1 EKPC⁵⁶⁸.

Z treści art. 6 ust. 1 EKPC wynika, że sąd musi być ustanowiony ustawą. Określenie „ustanowiony ustawą” odzwierciedla zasadę państwa prawa, która jest nieodłącznie związana z systemem ochrony ustanowionym Konwencją. Sąd który nie został powołany zgodnie z prawem, byłby pozbawiony legitymacji wymaganej w społeczeństwie demokratycznym do rozpoznawania indywidualnych skarg⁵⁶⁹. Jak wskazuje M.A. Nowicki zwrot „ustanowiony ustawą” odnosi się nie tylko do podstawy prawnej samego istnienia „sądu”, lecz również do przestrzegania przezeń konkretnych regulacji odnoszących się do jego funkcjonowania i składów orzekających w konkretnych sprawach⁵⁷⁰. Gwarancja określająca wymóg ustanowienia sądu ustawą ma na celu zapewnienie, że organizacja wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym społeczeństwie nie jest uzależniona od dyskrejonalnego uznania organów wykonawczych, ale jest regulowana przepisami prawa stanowionego przez parlament⁵⁷¹. Trybunał w swoim orzecznictwie wskazuje na bliski związek standardów „sądu ustanowionego ustawą” oraz „niezawisłości i bezstronności sądu”. Sąd w autonomicznym rozumieniu Konwencji musi spełniać szereg dalszych wymogów takich jak niezawisłość, szczególnie od władzy wykonawczej, kadencyjność stanowisk a także zapewniać gwarancje proceduralne⁵⁷². Tym samym niezawisłość jak i bezstronność stanowią fundamentalne składowe rozumienia „sądu” na gruncie Konwencji. Organ sądowy, który nie spełnia wymagań niezależności oraz bezstronności nie może zostać uznany za „sąd”. Przy ocenie standardu, czy „sąd” jest „ustanowiony ustawą”, odwołanie się do przesłanki ustanowienia „ustawą” obejmuje nie tylko

---

⁵⁶⁷ Wyrok ETPC z 29.04.1988 r., 10328/83, BELILOS v. SZWAJCARIA, LEX nr 81048; wyrok ETPC z 25.10.2011 r., 54809/07, RICHERT v. POLSKA, LEX nr 1001088.

⁵⁶⁸ Wyrok ETPC z 1.07.1997 r., 23196/94, ROLF GUSTAFSON v. SZEWCJA, Legalis nr 1441802.

⁵⁶⁹ Wyrok ETPC z 12.07.2007 r. w sprawie JORGIC v. NIEMCY, 74613/01, Legalis nr 131087; wyrok ETPC z 25.10.2011 r., 54809/07, RICHERT v. POLSKA, LEX nr 1001088; wyrok ETPC z 20.10.2009 r. 4313/04, GORGUILADZE v. GRUZJA, Legalis nr 174687.

⁵⁷⁰ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 646 i n. oraz powołane tam orzecznictwo.

⁵⁷¹ Wyrok ETPC z 25.10.2011 r., 54809/07, RICHERT v. POLSKA, LEX nr 1001088.

⁵⁷² Wyrok ETPC z 18.10.1982 r., 6878/75, LE COMPTE, VAN LEUVEN I DE MEYERE v. BELGIA, LEX nr 80827.

przepis ustanawiający sąd i określający zakres jego kompetencji, lecz także każdy przepis ustawy krajowej – regulujący chociażby skład sądu czy tryb powołania sędziów. Powyższemu Trybunał dał wyraz w swoim orzeczeniu odnoszącym się do Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego, wobec której stwierdził, że nie jest to „sąd ustanowiony ustawą” w rozumieniu Konwencji, z uwagi na to, że proces nominacyjny sędziów powołanych do tego Sądu nie zapewniał wystarczających gwarancji niezależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Zdaniem Trybunału władze polityczne wywierały nadmierny wpływ na procedurę mianowania sędziów i mogły bezpośrednio lub pośrednio ingerować w to, jaka osoba zostanie powołana na stanowisko sędziego⁵⁷³. Każde z instytucjonalnych wymagań określonych w art. 6 ust. 1 EKPC realizuje konkretny cel i stanowi określoną gwarancję rzetelnego procesu sądowego, jednak wszystkie one wspólnie mają służyć fundamentalnym zasadom rządów prawa i rozdziału władz. Rzeczone wynikają z potrzeby zachowania zaufania publicznego do władzy sądowniczej oraz ochrony jej niezależności od innych władz. Uznanie istnienia między nimi bliskiego związku oraz ich wspólnego celu nie oznacza rozmycia ich specyficznych funkcji ani dublowania się, ale służy wyłącznie wzmocnieniu przedmiotu i skutków każdego z nich⁵⁷⁴.

Przenosząc powyższe na sferę postępowań dyscyplinarnych, w świetle orzeczeń Trybunału należy dostrzec, że dyscyplinarne organy sądowe samorządu zawodowego, powinny co do zasady spełniać wymagania wynikające z art. 6 ust. 1 EKPC. Niemniej, nie jest to wymagane o ile podlegać będą później kontroli „organu sądowego” posiadające znamiona „sądu” w rozumieniu Konwencji. Trybunał w swoim orzecznictwie uznał jednak, że organy dyscyplinarne wpisują się w autonomiczne rozumienie „sądu”⁵⁷⁵. Ciekawym z punktu widzenia naukowej komparatystyki jest pogląd Trybunału, który w jednym ze swoich orzeczeń skonstruował, że w prawach postępowań dyscyplinarnych nie ma automatycznego naruszenia art. 6 ust. 2 EKPC w razie uznania skarżącego za winnego wykroczenia dyscyplinarnego wynikającego z tych samych faktów co wcześniejsze oskarżenie w sprawie karnej, które nie doprowadziło do skazania. Dotyczyło to sytuacji, w których organy dyscyplinarne były uprawnione i zdolne do dokonywania niezależnych ustaleń faktycznych, a znamiona przestępstw i wykroczeń dyscyplinarnych nie były identyczne⁵⁷⁶.

---

⁵⁷³ Wyrok ETPC z 22.07.2021 r., 43447/19, RECZKOWICZ v. POLSKA, LEX nr 3199038.

⁵⁷⁴ M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa, 2021, s. 649 i cytowane tam orzecznictwo.

⁵⁷⁵ Wyrok ETPC z 10.02.1983 r., 7299/75, ALBERT I LE COMPTE v. BELGIA, LEX nr 80836.

⁵⁷⁶ Wyrok ETPC z 14.01.2010 r., 29889/04, VANJAK v. CHORWACJA, LEX nr 534234; wyrok ETPC(WI) z 12.07.2013 r., 25424/09, ALLEN v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 1335310.

Starając zmierzyć się z podsumowaniem wniosków wpływających z niniejszej części pracy należy w pierwszej kolejności wskazać, że co do zasady do postępowań dyscyplinarnych mają zastosowanie gwarancje z art. 6 ust. 1 EKPC w zakresie jakim odnosi się on do sprawy cywilnej. Tym samym w postępowaniach dyscyplinarnych państwo (strona Konwencji) powinno zagwarantować standardy przewidziane przywołanym przepisem. Będą to więc prawo do sądu i prawo do rozpatrzenia sprawy, gwarancje instytucjonalne (wymagania ustanowienia sądu ustawą, który będzie bezstronny i niezawisły) oraz gwarancje proceduralne (zapewnienie rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, jawności postępowania oraz rzetelności). Najistotniejszym zagadnieniem jawi się okoliczność, że na gruncie autonomicznego rozumienia pojęć konwencyjnych kluczowe znaczenie będzie miało materialne rozumienie pojęcia sądu tj. organu powołanego ustawą do rozstrzygania sporów wchodzących w zakres jego kompetencji zgodnie z zasadą rządów prawa, w postępowaniu prowadzonym zgodnie z ustaloną w przepisach procedurą. Ważne jest by sądy dyscyplinarne spełniały określone wymogi instytucjonalne, jeżeli miałyby to być decyzja ostateczna. Niemniej należy potwierdzić tezę, że z treści Konwencji ani judykatury ETPC nie wynika warunek by pozasądowe organy postępowania dyscyplinarnego musiały spełniać wszystkie kryteria jakie stawiane są sądom (powinny, niemniej nie muszą), lecz aby postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej do której będzie miał zastosowanie art. 6 ust. 1 EKPC, odpowiadało standardom zeń wynikającym, powinna zostać zagwarantowana instytucja kontroli faktycznej i prawnej rozstrzygnięć zapadłych przed pozasądowymi organami postępowania dyscyplinarnego przez organ posiadający wszelkie znamiona sądu w rozumieniu Konwencji. Gwarancje te nie mają charakteru absolutnego, a w przypadku przedstawicieli zawodów prawniczych pełniących służbę publiczną (sędziowie, prokuratorzy) w orzecznictwie ETPC dominuje pogląd, że państwa będące stronami Konwencji mają możliwość wyłączenia prowadzonych postępowań spod kontroli art. 6 Konwencji, niemniej zasadność takiego wyłączenia podlega ocenie Trybunału⁵⁷⁷.

W ramach rozważań wskazanym jest także odnieść się do standardu konwencyjnego wyrażonego art. 7 EKPC - określanego mianem zasady zakazu karania bez podstawy prawnej. Analiza treści tego przepisu oraz jego ujęcia doktrynalnego wskazuje, że jest co do zasady powieleniem treści wynikającej z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, gwarantując te same standardy. Wobec powyższego, autonomiczne rozumienie pojęcia odpowiedzialności karnej na gruncie

---

⁵⁷⁷ W. Koziół, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 37.

Konstytucji RP, zasady funkcjonowania polskiego systemu prawnego, jak i autonomiczne rozumienie sformułowań konwencyjnych powinno prowadzić do objęcia gwarancjami z art. 7 EKPC również sferę postępowań dyscyplinarnych. Niemniej jednak w świetle orzecznictwa ETPC takie zastosowanie standardu z art. 7 EKPC nie wydaje się możliwe, albowiem jak zostało wykazane wcześniej, polskie postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej co do zasady nie są zaliczone do sfery postępowań w sprawie karnej w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, co implikuje również brak zastosowania do tych postępowań standardu z art. 7 EKPC, gdyż stosowany on być powinien wyłącznie do spraw karnych w rozumieniu Konwencji⁵⁷⁸. Takie rozwiązanie wydaje się nienaturalne i ciężkie do przyjęcia. Dlatego też, zdaniem autora pracy, zważając na koncepcję, cele, założenia i wykładnię autonomiczną Konwencji oraz gwarancji w niej zawartych powinniśmy dążyć do przyjęcia, że odpowiedzialność dyscyplinarna, uznawana za odpowiedzialność represyjną na gruncie Konstytucji RP, powinna również zostać objęta gwarancjami konwencyjnymi właściwymi dla spraw karnych w rozumieniu EKPC⁵⁷⁹.

---

⁵⁷⁸ Zob. m.in.: Wyrok ETPC z 22.12.2020 r., 68273/14, 68271/14, *GESTUR JÓNSSON AND RAGNAR HALLDÓR HALL v. ISLANDIA*, Legalis nr 2508693 – Przedmiotowa sprawa dotyczyła prawników, którzy wycofali się z obowiązków obrońcy w procesie karnym. Sąd nakładający sankcje (grzywny) uznał, że niestawiennictwo na rozprawie celowo spowodowało niepotrzebne opóźnienie w sprawie. Prawnicy w skardze wskazali na naruszenie art. 6 i 7 EKPC. ETPC uznał, że art. 6 i 7 EKPC nie mają zastosowania, ponieważ kwestionowane postępowanie nie odnosiło się do „oskarżenia w sprawie karnej”. ETPC wskazał, że środki zarządzone przez sądy islandzkie przypominały wykonywanie uprawnień dyscyplinarnych niż nałożenie kary za popełnienie przestępstwa, w rezultacie czego twierdzenia prawników zostały odrzucone.

⁵⁷⁹ Por. E. Śliwiński, *Odpowiedzialność karna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2022, s. 167.

5. Podsumowanie

Katalog praw zawartych w Konwencji rządzi się tradycyjną zasadą uniwersalizmu podmiotowego, przez co należy rozumieć, że adresatem standardów z niej wypływających jest każdy człowiek⁵⁸⁰. Art. 6 Konwencji jest odzwierciedleniem zasady rządów prawa, stanowiącej jej podstawę⁵⁸¹. Powyższe sprawia, że gwarantuje on każdemu prawo do rozpoznania sprawy przez „sąd” w rozumieniu Konwencji, która dotyczy praw i obowiązków o charakterze cywilnym albo zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej.

W przedmiotowej części pracy przeprowadzono badanie pojęcia oskarżenia w sprawie karnej w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, które autorowi pracy pozwoliło na ustalenie, że w swojej istocie obejmuje ono rozstrzygnięcie o istnieniu „oskarżenia w sprawie karnej”, którego celem jego jest zagwarantowanie rzetelności oceny czy podmiot jest winny popełnienia czynów, o które został „oskarżony” w wytoczonej przeciwko niemu „sprawie karnej”. Badanie pozwoliło także ustalić autorowi rozprawy także kryteria, od których Trybunał uzależnia zakwalifikowanie danej sprawy jako karnej (zakwalifikowanie sprawy w prawie krajowym, natura czynu karalnego [charakter przestępstwa] oraz stopień surowości grożącej kary). **Następnie, autor rozprawy poddał pod analizę orzecznictwo Trybunału w zakresie konwencyjnego rozumienia odpowiedzialności dyscyplinarnej, co pozwoliło mu na ocenę, iż postępowanie dyscyplinarne względem podmiotów, którym poświęcona jest niniejsza praca, jest co do zasady kwalifikowane jako rozstrzygnięcie o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym (sprawa cywilna), gdyż ETPC kwestie związane z wykonywaniem zawodu zalicza się w orzecznictwie ETPC do sfery prawa prywatnego.** Ponadto, sankcje w postępowaniach dyscyplinarnych zdaniem Trybunału są zbyt mało dolegliwe, ażeby objąć je gwarancjami z art. 6 EKPC w zakresie w jakim odnosi się do pojęcia sprawy karnej. **Rzeczono implikowało przyjęcie przez autora pracy, że gwarancje konwencyjne, którymi objęte jest postępowanie dyscyplinarne w swojej istocie określają jedynie standardy wynikające z art. 6 ust. 1 EKPC w zakresie jakim dotyczy on „sprawy cywilnej”.** W związku z powyższym ustalono, że są one następujące: prawo do sądu oraz prawo do rozpoznania sprawy; gwarancje określające wymogi instytucjonalne (dotyczące rozumienia pojęcia sądu, który musi być ustanowiony ustawą, a także niezawisły i bezstronny) oraz gwarancje określające wymogi proceduralne (odnoszące się do przeprowadzenia postępowania w rozsądnym terminie, jego

---

⁵⁸⁰ B. Gronowska, *Wyrok ETPC w sprawie Maaouia przeciwko Francji – dot. gwarancji procesowych cudzoziemców podlegających deportacji*, Prawo i Prokuratura, nr 2/2001, s.171.

⁵⁸¹ J. Kosonoga (red.), *Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz orzeczniczy za rok 2021*, Warszawa 2022, s. 136 i n. oraz powołane tam orzecznictwo.

jawności oraz rzetelności). Na marginesie zauważyć należało, że prawo dostępu do sądu zgodnie z orzecznictwem Trybunału może podlegać różnego rodzaju ograniczeniom w prawie krajowym, niemniej wyłączenia lub ograniczenia mogą zostać poddane ocenie Trybunału, celem zbadania czy w ten sposób nie zmierzano do naruszenia postanowień Konwencji. Powyższe wnioski autora, implikowały ocenę, iż nie można objąć postępowań dyscyplinarnych także standardem wypływającym z art. 7 EKPC.

Badania przeprowadzone na przestrzeni niniejszego rozdziału pozwalają autorowi pracy na interesującą komparatystykę gwarancji wynikających z Konwencji oraz Konstytucji RP. W pierwszej kolejności należy uznać, że wnioski płynące z rozdziału II i III niniejszej pracy potwierdzają, iż rozumienie prawa do sądu w świetle art. 45 Konstytucji RP jest znacznie dalej idącą gwarancją, aniżeli wynika to z treści art. 6 ust. 1 EKPC. Uzasadniając powyższy wniosek wskazać należy przede wszystkim na zakres podmiotowy przywołanych przepisów. Konstytucyjne prawo do sądu przysługuje bowiem każdemu w każdej sprawie, a na gruncie Konwencji prawo to zostało uzależnione od objęcia sprawy zakresem pojęcia „sprawy cywilnej” albo „sprawy karnej”. Art. 45 Konstytucji RP nakazuje przyjąć konstytucyjny standard prawa do żądania kontroli sądowej przez sądy państwowe, w każdej sprawie, w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, rozstrzyganej przez pozasądowe organy postępowania dyscyplinarnego. Natomiast na gruncie EKPC kontroli sądowej mogą zostać poddane jedynie sprawy, które zostaną zakwalifikowane jako wymienione wcześniej (cywilna albo karna). Analiza orzecznictwa pozwoliła stwierdzić, że co do zasady w postępowaniach dyscyplinarnych podmiotów omawianych w tej pracy będą przysługiwać gwarancje z art. 6 ust. 1 EKPC z zakresu „sprawy cywilnej”. Pozostałe postępowania dyscyplinarne mogą zostać zakwalifikowane zarówno jako „sprawa karna”, jak i mogą zostać nie uznane za żadną ze spraw wskazanych w art. 6 ust. 1 EKPC, co skutkowało będzie pozbawieniem zagwarantowania w postępowaniu standardów przewidzianych Konwencją. Autor rozprawy, dokonując powyżej oceny poddaje weryfikacji pogląd A. Błachnio-Parzych przywołany we wcześniejszej części pracy, która wskazuje, że pojęcie sprawy karnej w rozumieniu orzecznictwa ETPC ma ten sam zakres co pojęcie odpowiedzialności represyjnej, albowiem termin ten w orzecznictwie ETPC wykładany jest w sposób autonomiczny i nie można ograniczyć go reżimu odpowiedzialności formalnie karnej. Przeprowadzone badania (pomimo zrozumienia procesu myślowego, który doprowadził do takich wniosków) uniemożliwiają przyjęcie go za słuszny. Pomimo zakwalifikowania w polskim systemie prawnym spraw dyscyplinarnych jako sprawy z katalogu represyjnych (do których znajdują zastosowanie gwarancje z art. 42 Konstytucji RP), ETPC wyraźnie rozgranicza prawo karne od prawa dyscyplinarnego, nie pozostawiając w tym

zakresie żadnych wątpliwości. Jak słusznie zauważa Cz. P. Kłak nie w każdym przypadku muszą być zapewnione pełne gwarancje proceduralne wynikające z art. 6 EKPC, albowiem przepis ten nie odnosi się do wszystkich postępowań sądowych, ani też do wszystkich postępowań mieszczących się w pojęciu „postępowania karnego” w rozumieniu prawa krajowego⁵⁸².

Pewnym zdaje się być fakt, że osoba względem której prowadzone jest postępowanie dyscyplinarne (jeżeli chodzi o podmioty uwzględnione w przedmiotowej pracy) powinna mieć zapewnione gwarancje rzetelnego postępowania przynajmniej w zakresie „sprawy cywilnej” w jakim wynikają one z art. 6 ust. 1 EKPC, co znajduje uzasadnienie w standardach rzetelnego postępowania w demokratycznym państwie prawnym. Istotnie, patrząc z perspektywy polskiego systemu prawnego i rozumienia pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowania dyscyplinarnego, trudnym do zaakceptowania jest fakt nieobjęcia gwarancjami postępowań dyscyplinarnych z art. 6 EKPC w zakresie „sprawy karnej”. Niemniej, należy z aprobatą przyjąć, że na gruncie polskiego ustawodawstwa gwarancje rzetelnego procesu w postępowaniach dyscyplinarnych są dalej idące, aniżeli ma to miejsce w sferze Konwencji. Chociażby na przykładzie postępowania dyscyplinarnego radców prawnych można stwierdzić, że już samo ukształtowanie organów dyscyplinarnych (sądu dyscyplinarnego I i II instancji) oraz procedury postępowania dyscyplinarnego spełnia standardy wskazane w art. 6 ust. 1 EKPC⁵⁸³. Pomimo tego, polski ustawodawca, realizując konstytucyjną gwarancję prawa do sądu poddał możliwość zaskarżenia wyroków Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Radców Prawnych do sądu funkcjonującego w ramach władzy sądowniczej, gdyż sąd dyscyplinarny nie jest sądem w rozumieniu konstytucyjnym. Powyższe wynika z ugruntowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, który wskazywał, że „...gwarancją poszanowania praw i wolności obwinionego jest zapewnienie kontroli sądowej orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych. We wszystkich postępowaniach o charakterze represyjnym prawo do sądu pełni rolę szczególną, gwarantując kontrolę poszanowania praw i wolności obywatelskich przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.”⁵⁸⁴. Kwalifikacja postępowań dyscyplinarnych w orzecznictwie ETPC jako „sprawy cywilnej” rzutuje na ograniczony katalog gwarancji

---

⁵⁸² Cz. P. Kłak, *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012, s. 192.

⁵⁸³ K. Łuniewska, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych i aplikantów radcowskich w obliczu zasad rzetelnego procesu*, Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 1, s. 57-70.

⁵⁸⁴ Wyrok TK z 11.09.2001 r., SK 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165.

proceduralnych, które w sferze konstytucyjnej są znacznie szersze chociażby poprzez obowiązywanie standardu prawa do obrony czy zasady domniemania niewinności. Zdaniem autora rozprawy słusznym postulatem byłoby dążenie do rozszerzenia konwencyjnych gwarancji dot. „sprawy karnej” również na postępowania dyscyplinarne, albowiem przemawiają za tym podstawowe standardy rzetelnego postępowania w demokratycznym państwie prawnym oraz miejsce postępowań dyscyplinarnych w krajowym systemie prawnym. Należy w tym miejscu podkreślić, że naruszenie praw podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej może być konsekwencją działania, jak i zaniechania władzy ustawodawczej, a także organów stosujących prawo. W pierwszym z wymienionych przypadków jest to ustanowienie prawa, które nie odpowiada standardom Konstytucji RP oraz Konwencji, a drugim z nich jest nieszanowanie owych standardów w toku postępowania dyscyplinarnego⁵⁸⁵. Nie wzbudza wątpliwości fakt, że reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowanie w jej przedmiocie musi być zgodne z konstytucyjnymi i konwencyjnymi standardami, gdyż w przeciwnym wypadku podważałoby to istotę demokratycznego państwa prawnego, które powinno tworzyć prawo mające na celu realizację wolności i praw człowieka⁵⁸⁶.

---

⁵⁸⁵ Cz. P. Kłak, *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008, s. 15.

⁵⁸⁶ Por. A. Pieniążek, *Demokratyczne państwo prawne. Podstawy doktrynalne, istota, i charakter*, Przemyśl 2000, s. 116-117.

Rozdział IV

Przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej w świetle standardów konstytucyjnych i konwencyjnych

1. Uwagi wstępne

Konstytucja RP oraz Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności ustanawiają najważniejsze zasady prawa i procesu karnego, które muszą być zagwarantowane (muszą stać się standardem) w ustawach o charakterze prawnokarnym, w tym regulujących postępowanie w sprawach karnych. Badanie przeprowadzone w poprzedzającej części pracy pozwoliło wykazać, że standardami konstytucyjnymi odnoszącymi się do odpowiedzialności karnej są również sprawy i postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, albowiem w świetle autonomicznego rozumienia art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej zaliczane jest do kategorii odpowiedzialności i postępowań represyjnych, do których należy stosować te same gwarancje konstytucyjne, którymi objęte są odpowiedzialność i postępowanie karne. Chociaż konstytucyjne rozumienie pojęcia odpowiedzialności karnej, zasady funkcjonowania polskiego systemu prawnego oraz cele i autonomiczna wykładnia standardów Konwencji nakazywałyby zastosowanie do tego reżimu odpowiedzialności również gwarancji wypływających z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC i art. 7 EKPC (zasada zakazu karania bez podstawy prawnej), to wnioski będące wynikiem badań przeprowadzonych we wcześniejszej części pracy wskazują na niemożność objęcia standardami art. 6 ust. 2 i 3 EKPC art. 7 EKPC sfery odpowiedzialności dyscyplinarnej. Analiza orzecznictwa ETPC ukazuje wyraźnie, że odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie, w konwencyjnym rozumieniu, stanowi sprawę z zakresu rozstrzygania o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym, dlatego też stosowanie do niej standardów konwencyjnych dot. odpowiedzialności *strictae* karnej w rozumieniu Konwencji wydaje się pozbawionym podstaw. Zdaniem autora pracy, zważając na koncepcję, cele, założenia i wykładnię autonomiczną Konwencji oraz gwarancji w niej zawartych uzasadnionym byłoby dążenie do przyjęcia, że odpowiedzialność dyscyplinarna, uznawana za odpowiedzialność represyjną w świetle Konstytucji RP, powinna zostać objęta gwarancjami konwencyjnymi właściwymi dla spraw karnych w rozumieniu EKPC. Niemniej zastosowanie wymienionych standardów do reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej pozostawałoby w sprzeczności z obecnym dorobkiem orzecznictwem ETPC.

We wstępie przedmiotowej pracy wskazano, że podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej może być jedynie delikt dyscyplinarny, który stanowi czyn zabroniony (dyscyplinarnie), bezprawny, społecznie szkodliwy i zawiniony. W przedmiotowym rozdziale pracy zostaną omówione i wyjaśnione materialne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej, w oparciu o wnioski wynikające z badań przeprowadzonych na przestrzeni pracy. Materialne przesłanki odpowiedzialności zostaną zbadane jedynie z perspektywy standardów konstytucyjnych, bowiem jak wskazano, wcześniej postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej objęte jest co do zasady jedynie standardem konwencyjnym wpływającym z art. 6 ust. 1 w zakresie w jakim odnosi się on do sprawy cywilnej, tym samym konwencyjne standardy materialne w odniesieniu do „sprawy karnej” nie znajdą zastosowania w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej.

2. Czyn jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej

Przedmiotowa część pracy nakazuje skoncentrować uwagę na pojęciu czynu jako podstawie odpowiedzialności dyscyplinarnej w świetle standardów konstytucyjnych i konwencyjnych. W przeciwieństwie do prawa karnego i nauki prawa karnego (zob. art. 115 § 1 k.k.), nauka prawa dyscyplinarnego nie precyzuje i nie wyjaśnia czym jest czyn. Jak słusznie zauważa R. Giętkowski, głębsza refleksja w tym przedmiocie jest w doktrynie nieobecna⁵⁸⁷. Powyższe pozornie nie budzi zdziwienia, albowiem z powodu bliskich relacji prawa karnego z prawem dyscyplinarnym, rozumienie pojęcia „czynu” może wydawać się oczywiste w świetle licznych opracowań doktrynalnych prawa karnego⁵⁸⁸. Niemniej, zagadnienie to niesłusznie jest pomijane, gdyż czyn, a w zasadzie jego popełnienie jest przecież podstawową zasadą ponoszenia odpowiedzialności prawnej. Popełnienie czynu aktualizuje odpowiedzialność prawną i jest jego konsekwencją⁵⁸⁹. Z tego względu czyn jako pierwsza i fundamentalna podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej winien znaleźć omówienie w ramach przedmiotowej pracy.

Korzystając z wniosków wypracowanych we wcześniejszych częściach pracy ustalono, że czynem w znaczeniu prawnym (prawa karnego) jest „mające znaczenie w układzie społecznym zachowanie człowieka, w sytuacji, gdy bodźce z zewnątrz mogą docierać do jego psychiki przy jednoczesnej zdolności do sterowania wolą”⁵⁹⁰. Sam czyn może mieć postać działania lub zaniechania⁵⁹¹. Dlatego autor pracy twierdzi, że **czyn jest więc śladem uzewnętrznionej działalności człowieka**. Przyjęty wniosek, że czyn jest śladem działalności człowieka nakazuje przez to rozumieć - zachowanie zindywidualizowanej osoby fizycznej. Rzeczone przesądza o tym, że czynu nie może popełnić osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej czy też grupa osób fizycznych, bowiem jeśli „popełnienia” danego „czynu” (zdarzenia) dopuszcza się grupa osób fizycznych, to zachowanie każdej z nich stanowi odrębny czyn, który będzie podstawą przypisania jej odpowiedzialności. Ponadto, w nauce prawa karnego przyjmuje się, że warunkiem uznania danego zachowania człowieka za

---

⁵⁸⁷ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 188;

⁵⁸⁸ Zob. m.in. P. Konieczniak, *Czyn jako podstawa odpowiedzialności w prawie karnym*, Kraków 2002; por. M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 29-34; J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, Konarska-Wrzošek (red.), Warszawa 2023, s. 37-46; J. Giezek [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 22-41; B. Gadecki (red.), *Kodeks karny. Art. 1–316. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 4-10; Grześkowiak A. (red.), Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024, s. 15-56.

⁵⁸⁹ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013, s. 8.

⁵⁹⁰ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016, s. 58.

⁵⁹¹ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1995, s. 143-145.

czyn, jest to by zachowanie było spójne, a jego elementy tworzyły jedność, których spoiwem jest cel zachowań, zawartość czasowa, miejsce, społeczna doniosłość itp. Wewnętrzna spójność danego czynu i jego społeczną doniosłość w praktyce stwierdza się w oparciu o znamiona czynu⁵⁹², co zostanie poddane analizie w kolejnej części pracy.

Wskazaną wyżej swoistą definicję czynu można transponować na grunt odpowiedzialności dyscyplinarnej, niemniej jest to możliwe za pośrednictwem zaliczenia odpowiedzialności dyscyplinarnej i jej postępowania do sfery postępowania w przedmiocie odpowiedzialności represyjnej, co wynika z wniosków płynących z poprzednich części pracy. To z kolei przekłada się na to, że odpowiedzialność dyscyplinarna zawiera się w autonomicznym rozumieniu odpowiedzialności karnej wskazanej w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. W związku z czym odpowiedzialność dyscyplinarna jest objęta gwarancjami konstytucyjnymi dla odpowiedzialności karnej (bowiem konstytucyjnymi gwarancjami odpowiedzialności karnej są objęte wszystkie postępowania w przedmiocie odpowiedzialności represyjnej).

Przenosząc powyższe wnioski na grunt rozważań na temat czynu jako podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej w świetle gwarancji konstytucyjnych należy stwierdzić, że treść art. 42 ust. 1 Konstytucji RP nakazuje wyraźne przyjęcie, że podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej może być tylko czyn, co stanowi przedmiot pierwszej z konstytucyjnych gwarancji odpowiedzialności dyscyplinarnej. Nadto, owa odpowiedzialność aktualizuje się jedynie w sytuacji popełnienia czynu. Wskazana gwarancja wyklucza więc możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za myśli, zamiary lub poglądy, w myśl zasady *cogitationis poenam nemo patitur*, bowiem sfera myśli człowieka jest indyferentna dla prawa dyscyplinarnego do momentu, kiedy te myśli nie zostaną uzewnętrznione poprzez realizację deliktu dyscyplinarnego⁵⁹³. Przepisy przewidujące odpowiedzialność w takich przypadkach (w oparciu o takie podstawy) z oczywistych względów należałoby uznać za sprzeczne z gwarancjami wpływającymi z ustawy zasadniczej⁵⁹⁴. Konstytucyjna redakcja przepisu wskazuje, że czyn musi być karalny tj. czyn musi być „zabroniony pod groźbą kary przez ustawę”. Zatem gwarancja będzie dotyczyć czynu zabronionego (deliktu dyscyplinarnego) – czyli czynu bezprawnego, którego popełnienie ustawodawca obwarował karą, statuując go czynem karnym (zabronionym pod groźbą ustawy). Czyn zabroniony pod groźbą kary oznacza zatem każdy bezprawny czyn, stanowiący zachowanie człowieka, który jest

---

⁵⁹² R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 188-189.

⁵⁹³ Por. A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 2008, s. 111-112.

⁵⁹⁴ L. Gardocki, T. Gardocka, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020, s. 28-39.

zabroniony, czyli sprzeczny z nakazem lub zakazem postępowania wynikającym zarówno z norm generalno-abstrakcyjnych, jak i indywidualno-konkretnych, a za jego popełnienie ustawodawca przewidział karę w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. **Oznacza to, że na gruncie ustawy zasadniczej czynem zabronionym pod groźbą kary jest także delikt dyscyplinarny. Konstytucyjna gwarancja obejmuje więc standard podlegania odpowiedzialności dyscyplinarnej jedynie w sytuacji popełnienia czynu zabronionego (bezprawnego) przez ustawę, czyli deliktu dyscyplinarnego. Podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej w rozumieniu konstytucyjnym jest więc bezprawność czynu zabronionego dyscyplinarnie, rozumiana jako sprzeczność z normą pożądanego postępowania.**

Starając się określić podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej należy sformułować wniosek, że jest nią – czyn określony ustawą, który jest konstytutywnym elementem deliktu dyscyplinarnego. Przepisy dyscyplinarne w opozycji do przepisów Kodeksu karnego nie wskazują wprost, że delikt dyscyplinarny jest czynem⁵⁹⁵. Ponadto, w prawie dyscyplinarnym nie istnieje katalog stypizowanych wprost zabronionych czynów dyscyplinarnych⁵⁹⁶. Przepisy definiujące czyn, który uznawany jest za delikt dyscyplinarny mają charakter otwarty. W doktrynie podkreśla się, że są one ustawowo niedookreślone⁵⁹⁷, ujęte w sposób ogólny, abstrakcyjny będąc w rzeczywistości konkretnymi czynami określonych indywidualnie osób.

Poddając na gruncie przedmiotowej pracy pod analizę treść przepisów statuujących czyny zabronione dyscyplinarnie należy zwrócić uwagę na ich „ustawowe opisy” wyrażone w art. 107 p.u.s.p., art. 137 p.o.p., art. 80 p.o.a., art. 64 u.o.r.p., art. 50 p.o.n., art. 75 k.n., art. 275 p.o.s.w.n., art. 53 u.o.i.l., art. 45 u.o.i.a., art. 36 u.o.s.p.p., które wyraźnie wskazują, że podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej jest czyn - zachowanie polegające m.in. na postępowaniu sprzecznym z prawem, zasadami etyki lub deontologii zawodowej, postępowaniu sprzecznym z godnością zawodu bądź uchybiającym godności sprawowanego urzędu czy naruszeniem swych obowiązków zawodowych lub naruszeniem przepisów związanych z wykonywaniem zawodu. Formułując zatem materialnoprawną podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej, czyli zarzut popełnienia czynu stanowiącego delikt dyscyplinarny koniecznym jest przyporządkowanie go do co najmniej jednej z wymienionych ustawowo podstaw odpowiedzialności⁵⁹⁸. Konstrukcja zarzucanego czynu nie może ograniczyć się do wskazania

---

⁵⁹⁵ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 187.

⁵⁹⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna i karna notariusza – wzajemne relacje*, Rejent 2011, nr 10, s. 82 – 102.

⁵⁹⁷ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 48.

⁵⁹⁸ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022 r., s. 875.

wyłącznie samego przepisu, którego naruszenie się zarzuca, lecz powinna wskazywać na przekroczenie konkretnego zabronionego pod groźbą kary zachowania (czynu)⁵⁹⁹. **Pomimo, że ustawy dyscyplinarne nie posługują się pojęciem czynu, nie może budzić żadnych wątpliwości, że ustawy dyscyplinarne przewidują jedynie odpowiedzialność za czyn. Powyższe przyjęcie jest również skutkiem objęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej gwarancjami konstytucyjnymi.**

Prowadząc rozważania nad czynem jako podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej należy także przypomnieć, że ten czyn zabroniony pod groźbą kary musi zostać określony w ustawie lecz z uwagi na występowanie w ustawach regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną wielu przepisów blankietowych (będących swoistą cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej), w odniesieniu do określenia deliktów dyscyplinarnych, sprecyzowanie ich znamion co do zasady stanowią akty wewnętrznie obowiązujące takie jak uchwały samorządów zawodowych w postaci kodeksów etyki zawodowej, statuty czy regulaminy. Powyższe jest zgodne ze standardami konstytucyjnymi, gdyż w obliczu wcześniejszych wniosków pracy, koniecznym jest przypomnieć, że pomimo swoistej nieokreśloności deliktów dyscyplinarnych i braku przypisania im konkretnych kar dyscyplinarnych to **w odniesieniu do czynu zabronionego dyscyplinarnie zastosowanie znajdują gwarancje wypływające z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP tj. zasada *nullum crimen sine lege* oraz *nulla poena sine lege*, a także wynikające z wymienionych zasad reguły szczegółowe**, co zostało szeroko omówione w podrozdziale 2.6. – „Konstytucyjne gwarancje odpowiedzialności dyscyplinarnej”. Aby zaistniały przesłanki do poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej omawiany czyn musi być bezprawny dyscyplinarnie⁶⁰⁰ i wypełniać jego znamiona, społecznie szkodliwy (tj. odpowiednio wpływający ujemnie, w stopniu wyższym niż znikomy na dobra chronione przez ustawy przewidujące odpowiedzialność dyscyplinarną) oraz zawiniony.

W. Kozielowicz odnośnie do czynu jako podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej wskazuje ponadto, że jego formy stadialne to przygotowanie, usiłowanie i dokonanie. Za sprawstwo czynu zabronionego dyscyplinarnie odpowiada nie tylko ten, kto wykonuje go sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, lecz także ten, kto kieruje wykonaniem tego czynu przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej

---

⁵⁹⁹ Wyrok SN z 17.11.2015 r., SDI 44/15, LEX nr 1923851.

⁶⁰⁰ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność sędziego za sformułowania zawarte w uzasadnieniu orzeczenia [w:] Przepięstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2013, s. 235-246.

wykonanie takiego czynu. Czyn zabroniony dyscyplinarnie można popełnić także w formach niesprawczych tj. podżegania bądź pomocnictwa⁶⁰¹.

Należy zatem przyjąć, że w świetle standardów konstytucyjnych podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej jest zindywidualizowany czyn tj. ślad uzewnętrznionej działalności osoby fizycznej (podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej), który jest wynikiem jego woli, popełniony przez działanie lub zaniechanie, a czyn dyscyplinarnie zabroniony (bezprawny) pod groźbą kary jest określony w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia (wraz z jego znamionami).

---

⁶⁰¹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 56.

3. Znamiona deliktu dyscyplinarnego

W niniejszej pracy wywiedziono, że poniesienie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest skutkiem zaktualizowania się jej podstaw, czyli następstwem popełnienia przez podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej - deliktu dyscyplinarnego. Sam delikt jest czynem zawinionym, ujemnie wpływającym w stopniu większym niż znikomy na dobra chronione określone przepisami statuującymi odpowiedzialność dyscyplinarną i musi być to czyn dyscyplinarnie bezprawny, czyli zabronionym przez ustawę tj. wypełniającym znamiona deliktu dyscyplinarnego. W ocenie autora przesłanka bezprawności jest ściśle zespolona ze znamionami deliktu dyscyplinarnego, bowiem co do zasady wypełnienie znamion deliktu dyscyplinarnego będzie oznaczało, że popełniony czyn należy traktować jako bezprawny.

Jak ustalono, podstawową przesłanką odpowiedzialności dyscyplinarnej jest czyn zabroniony dyscyplinarnie przez ustawę dyscyplinarną, a owy czyn musi odpowiadać ustawowemu opisowi określonego typu deliktu dyscyplinarnego. Na elementy treściowe (opis) deliktu dyscyplinarnego (jego cechy) składają się znamiona deliktu dyscyplinarnego⁶⁰². Ustawowe znamiona deliktu dyscyplinarnego wyznaczają zespół jego cech tworzących zarys typu deliktu dyscyplinarnego⁶⁰³. W ramach znamion w odniesieniu do przestępstwa nauka prawa karnego wyróżnia: znamiona dotyczące podmiotu przestępstwa (wskazujące kto może być sprawcą danego przestępstwa), przedmiotu ochrony (dobra chronionego poprzez sprecyzowanie w ustawie czynu inkryminowanego), strony podmiotowej (charakteryzuje zewnętrzne zachowanie sprawcy tj. działanie lub zaniechanie, jego okoliczności oraz powiązanie między zachowaniem a skutkiem) oraz strony przedmiotowej (stosunek psychiczny sprawcy polegający na umyślności bądź nieumyślności)⁶⁰⁴. **Autor pracy nie dostrzega przeciwwskazań, aby zastosować tę samą kategoryzację znamion do deliktów dyscyplinarnych⁶⁰⁵.**

---

⁶⁰² Pojęciem znamion deliktu (przewinienia) dyscyplinarnego posługują się m. in. R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 185; A. Bojańczyk, T. Razowski, *Konsekwencje procesowe przewinienia dyscyplinarnego będącego przestępstwem*, Prok. i Pr. 2009, Nr 11 – 12, s. 43; P. Kardas, *Przewinienie dyscyplinarne o charakterze ciągłym*, Rejent 2010, Nr specjalny, s. 108; wyrok WSA w Bydgoszczy z 19.04.2017 r., II SA/Bd 28/17, LEX nr 2315971;

⁶⁰³ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016, s. 69.

⁶⁰⁴ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016, s. 70-74.

⁶⁰⁵ Podobnie m.in.: P. Józwiak, *Niektóre problemy strony podmiotowej deliktu dyscyplinarnego*, Acta Iuris Stetinensis 1/21, s.169-170; A. Bojańczyk, T. Razowski, *Konsekwencje procesowe przewinienia dyscyplinarnego będącego przestępstwem*, Prok. i Pr. 2009, nr 11–12, s. 43; A. Siuchniński, I. Ramotowska, *Problematyka zbiegu realnego przewinień dyscyplinarnych w orzecznictwie sądów dyscyplinarnych w 2006 r.*, [w:] *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach dyscyplinarnych 2006*, Warszawa 2007, s. 377; S. Maj, *Postępowanie dyscyplinarne w służbach mundurowych*, Warszawa 2008, s. 66; G. B. Szczygieł, *Kara dyscyplinarna umieszczenia w celi izolacyjnej a standardy*

Twierdzenie autora o zespoleniu znamion deliktu dyscyplinarnego z jego bezprawnością potwierdza fakt, że w nauce prawa karnego przyjmuje się, że bezprawność czynu zabronionego oznacza zgodność zachowania sprawcy z typem czynu zabronionego⁶⁰⁶. Ponadto, W. Kozielowicz, który omawia zagadnienie bezprawności deliktu dyscyplinarnego dokonuje tego w oparciu o opisy ustawowych znamion typów deliktów dyscyplinarnych⁶⁰⁷.

Dla przejrzystości rozważań należy odnieść się do pojęcia typu deliktu dyscyplinarnego. Uprzednio w pracy posługiwano się jedynie określeniem znamion deliktu dyscyplinarnego, co jest w pełni zasadne, niemniej obecny etap pracy wymaga dokładnego sprecyzowania pojęć.

Wnioski przedmiotowej pracy pozwoliły stwierdzić, że przepisy ustaw definiujące czyn, który uznawany jest za delikt dyscyplinarny mają charakter otwarty. Są one ustawowo niedookreślone, ujęte w sposób ogólny, abstrakcyjny będąc w rzeczywistości konkretnymi czynami określonych indywidualnie podmiotów odpowiedzialności dyscyplinarnej (deliktami dyscyplinarnymi). Abstrakcyjny opis deliktu dyscyplinarnego, a w zasadzie typu deliktu dyscyplinarnego wskazuje te cechy, które musi wypełnić konkretny czyn indywidualnego podmiotu, aby stał się podstawą odpowiedzialności – czyli deliktem dyscyplinarnym. W przystępny sposób pojęcie typu deliktu dyscyplinarnego powinien zobrazować następujący przykład. Sędziowie sądów powszechnych odpowiadają dyscyplinarnie m.in. za czyn polegający na uchybieniu godności urzędu (*vide* art. 107 § 1 pkt 5 p.u.s.p.). Czyn polegający na uchybieniu godności urzędu będzie ogólnym znamieniem typu deliktu dyscyplinarnego, gdyż ujęty jest w sposób ogólny i abstrakcyjny i może popełnić go każdy sędzia sądu powszechnego. Natomiast już używanie przez konkretnego sędziego chociażby w korespondencji mailowej do innego sędziego słów wulgarnych będzie stanowiło konkretny delikt dyscyplinarny indywidualnie określonego podmiotu, bowiem wyczerpuje on znamiona typu deliktu dyscyplinarnego, którym jest czyn uchybiający godności urzędu. Jak słusznie zważono w wyroku Sądu Najwyższego, sędzia ma prawo do wyrażania swego niezadowolenia oraz gniewu. Jego ekspresja w tych kwestiach nie może jednak przekraczać granic wyznaczonych przez standard wysokiej kultury osobistej sędziego. Również treść elektronicznej konwersacji nie może zaniżać poziomu epistolografii, erudycji oraz opanowania,

---

międzynarodowe [w:] *Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi*, red. K. Indeck, Łódź 2004, s. 258.

⁶⁰⁶ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016 r., s. 61-62.

⁶⁰⁷ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 56-57.

oczekiwanych przez środowisko sędziowskie, zwłaszcza, gdy e-mail jest adresowany do sędziego. Poufność korespondencji nie może usprawiedliwiać użycia wulgaryzmów⁶⁰⁸.

Reasumując, każdy typ deliktu dyscyplinarnego wskazuje na pewne cechy (elementy treściowe opisu czynu), którym musi odpowiadać konkretny czyn zabroniony dyscyplinarnie (delikt dyscyplinarny), tak aby mógł stać się podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie danej normy. Owe cechy, wzorem nauki prawa karnego należy określić mianem znamion typu deliktu dyscyplinarnego⁶⁰⁹.

Prowadzone na gruncie przedmiotowej pracy badanie wskazuje, że znamiona typów deliktów dyscyplinarnych (elementy treściowe opisu czynu) określają przepisy statuujące odpowiedzialność dyscyplinarną, tak więc będą to wymienione już wcześniej: art. 107 p.u.s.p., art. 137 p.o.p., art. 80 p.o.a., art. 64 u.o.r.p., art. 50 p.o.n., art. 75 KN, art. 275 p.o.s.w.n., art. 53 u.o.i.l., art. 45 u.o.i.a., art. 36 u.o.s.p.p. Znamiona deliktu dyscyplinarnego należy zaliczyć do materialnych podstaw (przesłanek) odpowiedzialności dyscyplinarnej⁶¹⁰.

Porównanie ww. znamion typów deliktów dyscyplinarnych już na samym wstępie prowadzi do stwierdzenia, że pojęcie znamion deliktu dyscyplinarnego należy rozumieć autonomicznie, albowiem w obliczu ilości aktów prawnych regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną różnych podmiotów, niecelowym i nieprecyzyjnym byłoby posługiwanie się jednolitym pojęciem znamion deliktu dyscyplinarnego, gdyż niemożliwe jest szczegółowe i precyzyjne opisanie wszystkich elementów składowych czynu penalizowanego dyscyplinarnie, które znalazłyby zastosowanie do każdego deliktu dyscyplinarnego niezależnie od tego czy dotyczy osób wykonujących zawód prawniczy czy też należy do innej grupy zawodowej czy społecznej objętej reżimem odpowiedzialności dyscyplinarnej⁶¹¹. Ukazanie przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej, tj. realizacji znamion czynu zabronionego dyscyplinarnie, który aktualizował będzie odpowiedzialność dyscyplinarną, zostanie przedstawione na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych.

Art. 64 u.o.r.p. określa znamiona typów deliktów dyscyplinarnych, za które radcowie prawni i aplikanci radcowscy mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Typami znamion deliktów dyscyplinarnych, które statuują materialne podstawy odpowiedzialności, będą czyny polegające na: postępowaniu sprzecznym z prawem,

---

⁶⁰⁸ Wyrok SN z 30.09.2016 r., SNO 36/16, LEX nr 2122497.

⁶⁰⁹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 189-199.

⁶¹⁰ M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019, s. 267

⁶¹¹ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 225-226.

postępowaniu sprzecznym z zasadami etyki, postępowaniu sprzecznym z godnością zawodu oraz naruszeniu obowiązków służbowych. W przypadku radców prawnych w art. 64 ust. 1a u.o.r.p. wskazuje się również wprost znamię deliktu dyscyplinarnego, który polega na niespełnieniu obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych (świadczeniu pomocy prawnej)⁶¹². Opis czynów zabronionych dyscyplinarnie z art. 64 ust. 1 u.o.r.p. zawiera w sobie znamiona typów deliktów dyscyplinarnych. Autor pracy, proponuje skoncentrowanie uwagi na znamieniu typu deliktu obejmującego postępowanie sprzeczne z zasadami etyki, które w obliczu swojej blankietowości pozwoli w dalszej części pracy wykazać jak przesłanka odpowiedzialności dyscyplinarnej przedstawia się w świetle standardów konstytucyjnych. W kwestii zasad etyki radców prawnych, samorząd ten na podstawie art. 57 pkt 7 u.o.r.p. uzyskał ustawowe uprawnienie do uchwalenia Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, który jest swoistym skonkretyzowaniem znamion typu deliktu dyscyplinarnego polegającego na postępowaniu sprzecznym z zasadami etyki. Znamieniem typu deliktu dyscyplinarnego będzie postępowanie sprzeczne z zasadami etyki, natomiast deliktem dyscyplinarnym będzie konkretny czyn, konkretnego podmiotu wypełniający znamiona typu, a zarazem deliktu dyscyplinarnego. Deliktem dyscyplinarnym wyczerpującym znamię postępowania sprzecznego z zasadami etyki będzie m.in. nienależyte rozliczenie z klientem polegające na potrąceniu z przechowywanych na rachunku bankowym kancelarii radcy prawnego kosztów procesu zasądzonych na rzecz jego klienta - kwoty wynagrodzenia, odmawiając wydania tych pieniędzy klientowi. Takie zachowanie stanowi delikt dyscyplinarny wypełniający znamiona typu postępowania sprzecznego z zasadami etyki. Znamiona opisywanego typu deliktu zostały doprecyzowane w art. 37 ust. 4 i 5 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. Wyczerpanie znamion deliktu dyscyplinarnego w takim przypadku potwierdza także orzecznictwo Sądu Najwyższego, który przesądził, że „...z uwagi na to, iż zawód radcy prawnego należy do grupy zawodów zaufania publicznego, w sprawach rozliczeń finansowych z klientem, radca prawny powinien być jak >żona Cezara<, czyli wolny od jakichkolwiek podejrzeń, zatem musi zachować wymogi najwyższej dbałości i staranności. W tym kontekście działanie obwinionego radcy prawnego sprowadzające się do wykorzystania okazji, że pieniądze należne jego klientce wpłynęły na rachunek bankowy jego kancelarii, a on dokonuje zatrzymania dla siebie pieniędzy jej należnych, podważa postrzeganie radców prawnych jako grupy zawodowej szczególnie

---

⁶¹² Zob. M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 45.

dbającej o rzetelność we wszelkich rozliczeniach finansowych, godzi tym samym w etos zawodu radcy prawnego”⁶¹³.

Na podstawie powyższego należy poddać analizie znamiona przedstawionego deliktu dyscyplinarnego, który stanowił przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej. W pierwszej kolejności należy odnieść się do znamienia dotyczącego podmiotu. Art. 64 ust. 1 u.o.r.p. wyraźnie wskazuje, że podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej, która aktualizuje popełnienie deliktu dyscyplinarnego, może być radca prawny i aplikant radcowski. W przedstawionym przykładzie był to radca prawny. Kolejnym ze znamion jest przedmiot ochrony którym bez wątpienia jest postępowanie zgodne z etyką zawodu radcy prawnego. Ustawa zawiera jedynie normę blankietową, której sprecyzowanie zostało wyrażone m.in. w art. 37 ust. 4 i 5 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, są to więc dodatkowe znamiona deliktu dyscyplinarnego, których stwierdzenie wypełnienia umożliwia przypisanie radcy prawnemu popełnienie bezprawnego czynu. Znamię strony podmiotowej w tym przypadku należy określić jako działanie. Wskazuje na to już ustawowe znamię typu deliktu dyscyplinarnego wyrażonego poprzez „postępowanie” sprzeczne z zasadami etyki, a także postanowienia kodeksowe, które określają, że radca prawny „nie może przekazać środków z rachunku odrębnego na swój rachunek z tytułu zapłaty wynagrodzenia bez pisemnej zgody klienta”. Na marginesie należy wskazać, że możliwe jest także popełnienie deliktu, poprzez zaniechanie, np. w sytuacji, kiedy zarówno istnieją obiektywne podstawy do wniesienia apelacji, jak i ze strony klienta wyrażana była wola wniesienia środka zaskarżenia, a radca prawny nie dokonał tej czynności w terminie, co stanowi bez wątpienia zaniechanie powodujące naruszenie obowiązków zawodowych, bowiem świadomie działał przeciwko interesowi klienta⁶¹⁴. Do omówienia pozostaje jeszcze znamię strony podmiotowej, które w przypadku omawianego przykładu cechuje się umyślnością. Należy przyjąć, że co do zasady każdy delikt *stricte* dyscyplinarny będzie charakteryzował się umyślnością, gdyż będzie celowym wystąpieniem przeciwko zasadom dyscypliny zawodowej.

Powyższy przykład pozwolił na omówienie znamion konkretnego deliktu dyscyplinarnego, który popełniony został przez indywidualnie określony podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej. **Przyjąć więc należy, że wypełnienie znamion deliktu, stanowi jedną z przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej. Znamiona są elementami**

---

⁶¹³ Wyrok SN z 20.10.2022 r., II ZK 67/22, LEX nr 3521337.

⁶¹⁴ Wyrok SN z 21.02.1986 r., sygn. akt I PAN 2/86 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 158.

treściowego opisu czynu zabronionego dyscyplinarnie. Wskazują one czyje i jakie zachowanie (czyn – delikt dyscyplinarny) podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej. Popelnienie czynu zabronionego dyscyplinarnie i wypełnienie jego znamion wytyczają więc zakres postępowania niezgodnego z obowiązującym prawem, czyli świadczą o jego bezprawności⁶¹⁵.

Odnosząc powyższe do standardów konstytucyjnych należy przypomnieć wnioski z wcześniejszej części, które sprowadzają się do twierdzenia, że zgodnie z konstytucyjnymi gwarancjami wynikającymi z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, tj. zasadą *nullum crimen sine lege* i wynikającej z niej regułami szczegółowymi - podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej muszą być oparte na akcie prawnym rangi ustawy. W związku z tym wymagane jest, aby ustawa określała delikt dyscyplinarny zagrożony pod groźbą kary, rodzaj i wysokość kar i zasady ich wymierzania. Trybunał Konstytucyjny zważył, że minimalnym standardem realizującym tę regułę gwarancyjną na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest uregulowanie w ustawie pojęcia deliktu dyscyplinarnego – czynu bezprawnego dyscyplinarnie (choćby w ogólnym zarysie)⁶¹⁶. Na gruncie omawianej części pracy uwypukla się nieostrość znamion czynów stanowiących podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej, co stanowi bez wątpienia istotę tego rodzaju odpowiedzialności. Niedostateczną określoność znamion deliktu dyscyplinarnego w ustawie należy uznać za zgodną z wymaganiem wyrażonym w art. 42 ust. 1 Konstytucją RP. Jeżeli idzie o delikty dyscyplinarne, nie jest możliwa precyzyjna typizacja czynów zabronionych. Są one ustawowo niedookreślone z uwagi na obiektywną niemożność stworzenia katalogu zachowań zagrażających należytemu wykonywaniu obowiązków służbowych, czy zachowaniu godności zawodu⁶¹⁷. Konstytucja nie wyklucza, tym samym nie zabrania - doprecyzowania niektórych elementów deliktu dyscyplinarnego, kary dyscyplinarnej i zasad ich wymierzania przez podustawowe akty prawne. Niemniej, znamiona czynu muszą zostać określone w ustawie w sposób odpowiadający pewnym minimalnym wymogom precyzji, tak aby adresat normy prawnej mógł zorientować się na podstawie samej tylko ustawy co do zasadniczej treści ustanowionego zakazu (zasada określoności regulacji z zakresu prawa represyjnego)⁶¹⁸. Zdaniem autora pracy materializacją standardów konstytucyjnych powinien

---

⁶¹⁵ Por. M. Garwol, *Kształt odpowiedzialności dyscyplinarnej prokuratorów w świetle prawa o prokuraturze – wybrane problemy*, Studia Iuridica LXIX, s. 75-85.

⁶¹⁶ Wyrok TK z 6.11.2012 r., K 21/11, OTK-A 2012, nr 10, poz. 119.

⁶¹⁷ Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

⁶¹⁸ Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62. Zob. m.in.: wyrok TK z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32; postanowienie TK z 20.09.2010 r., Ts 71/09, OTK-B 2010, nr 6, poz. 435; wyrok TK z 21.07.2006 r., P 33/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 83; postanowienie TK z 20.11.2007 r., Ts 106/07, OTK-B 2007, nr 6, poz. 299.

być wniosek płynący z zasady określoności regulacji z zakresu prawa represyjnego, która nakazuje przyjęcie pewnego minimalnego wymogu precyzji, tak aby potencjalny podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej mógł na podstawie ustawy zorientować się jakie zachowanie będzie wypełniało znamiona deliktu dyscyplinarnego⁶¹⁹.

Mając na względzie powyższe, należy dojść do przekonania, że sposób określenia w ustawach dyscyplinarnych czynów zabronionych dyscyplinarnie (deliktów dyscyplinarnych) i ich znamion spełnia standardy konstytucyjne, zaś wskazane są przesłankami odpowiedzialności dyscyplinarnej.

---

⁶¹⁹ Por. wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; wyrok TK z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32; postanowienie TK z 20.09.2010 r., Ts 71/09, OTK-B 2010, nr 6, poz. 435; wyrok TK z 21.07.2006 r., P 33/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 83; postanowienie TK z 20.11.2007 r., Ts 106/07, OTK-B 2007, nr 6, poz. 299; postanowienie SN z 29.01.2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009, nr 2, poz. 15.

4. Społeczna szkodliwość deliktu dyscyplinarnego

Art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w rozumieniu autonomicznym statuuje gwarancje dla każdego reżimu odpowiedzialności kategoryzowanej jako - represyjnej. Tradycyjne rozumienie czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę, wskazuje tylko na takie czyny, które same w sobie zawierają wysoki ładunek społecznej dezaprobaty, tym samym są w wysokim stopniu społecznie szkodliwe⁶²⁰. W przeciwnym wypadku, pozbawiony sensu byłby niejako nakaz penalizowania takich czynów wyrażony w ustawie zasadniczej. Wskazane świadczy więc o standardzie konstytucyjnym, który wskazuje na możliwość objęcia reżimem odpowiedzialności represyjnej jedynie takich czynów, które są w wysokim stopniu społecznie szkodliwe. Rzeczona prowadzi do wniosku, że nie mogą zostać uznane za wysoce szkodliwe społecznie czyny, które nie wymagałyby „karania”. Innymi słowy, czyny cechujące się brakiem społecznej szkodliwości (niewywołujące zagrożenia dla dóbr chronionych prawem) nie wymagałyby uznania ich za czyny zabronione pod groźbą kary. Za penalizowaniem czynów jedynie społecznie szkodliwych przemawia także zasada proporcjonalności wyrażona w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, która wyraża dopuszczalność stanowienia ustawowych zakazów pod groźbą kary jedynie co do zachowań szkodliwych społecznie⁶²¹.

O istocie społecznej szkodliwości czynu jako przesłanki odpowiedzialności karnej i jego oceny w świetle konkretnego czynu stanowi fakt, że w nauce prawa karnego problematyka ta ma charakter fundamentalny⁶²². Ponadto, jak wskazuje art. 1 § 2 k.k. społeczna szkodliwość czynu stanowi element materialny definicji przestępstwa⁶²³, gdyż nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma. Wyrażenie zawarte wprost w ustawie karnej stanowi o jego kluczowym znaczeniu. Nauka prawa karnego przyjmuje wprost, że typy zachowań zabronionych przez ustawę są zachowaniem społecznie szkodliwym, gdyż powodują naruszenie lub zagrożenie dla dóbr prawnych, które sam ustawodawca chciał objąć ochroną. Uznanie przez ustawodawcę za czyn zabroniony pod groźbą kary, czynu, który nie

---

⁶²⁰ P. Sarnecki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II, wyd. II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 226-228.

⁶²¹ L. Garlicki, K. Wojtyczek [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II, wyd. II*, red. M. Zubik, Warszawa 2016, s. 62-64; 73-75; J. Iachowski, A. Marek, *Prawo Karne*, Warszawa 2016 r., s. 63.

⁶²² R. Zawłocki, *O kryteriach oceny społecznej szkodliwości czynu* [w:] P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012, t. II, s. 801.

⁶²³ M. Smarzewski, *O społecznej szkodliwości czynu w polskim prawie karnym*, *Roczniki Nauk Prawnych* 3/2013, s. 74.

byłby społecznie szkodliwy należałoby przyjąć za błędne rozpoznanie rzeczywistości lub świadome odstępstwo od tego kryterium, co może się zdarzać jedynie wyjątkowo⁶²⁴.

Omawiając pojęcie deliktu dyscyplinarnego, we wstępnej części przedmiotowej pracy wskazano, że deliktem dyscyplinarnym jest czyn społecznie szkodliwy (w odpowiednim rozumieniu na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej – szkodliwość korporacyjna – czyn wpływający ujemnie, w stopniu większym niż znikomy na dobra chronione wyrażone przepisami o podstawie odpowiedzialności dyscyplinarnej). Nauka prawa dyscyplinarnego przyjmuje, że w odniesieniu do deliktu dyscyplinarnego, pod pojęciem społecznej szkodliwości powinno raczej rozumieć się aspekt zabronionego zachowania, który negatywnie wpływa na postrzeganie danego zawodu przez społeczeństwo tj. wywołujący pewnego rodzaju negatywne skojarzenia bądź implikujący pejoratywne konotacje⁶²⁵. P. Czarnecki wskazuje zaś, że znamię społecznej szkodliwości powinno być pomijane przy konstruowaniu deliktu dyscyplinarnego⁶²⁶. Z powyższym trudno się jednak zgodzić i w ocenie autora pracy zasadnym jest przyjąć wcześniej przywołane stanowisko, statuujące społeczną szkodliwość deliktu dyscyplinarnego w swoistym rozumieniu prawa dyscyplinarnego jako elementu deliktu dyscyplinarnego (elementu odpowiedzialności dyscyplinarnej). W tym miejscu należy zwrócić uwagę na stanowisko R. Giętkowskiego, który twierdzi, że nie jest konieczne zastępowanie pojęcia społecznej szkodliwości alternatywnymi pojęciami w prawie dyscyplinarnym, bowiem szkodliwość tzw. korporacyjna zarówno dla służby, jak i ujemny wpływ na godność urzędu to tak naprawdę szczególne rodzaje szkodliwości społecznej⁶²⁷. Autorowi przedmiotowej pracy bliżej do tego poglądu, gdyż określana w prawie dyscyplinarnym tzw. szkodliwość korporacyjna, to szczególny rodzaj społecznej szkodliwości, który ujemnie wpływa, w stopniu większym niż znikomy na dobra chronione przepisami prawa dyscyplinarnego – niemniej nie powinna być z nią utożsamiana.

Uzasadnieniem dla powyższego stanowiska jest fakt, że przesłanka odpowiedzialności, którą jest społeczna szkodliwość czynu wyraża się w jego obiektywnej antyspołeczności, co oznacza, że warunkiem uznania by czyn został uznany za społecznie szkodliwy jest konieczność godzenia przez niego lub naruszenia dobra prawnego albo narażenia je na

---

⁶²⁴ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013, s. 59-60.

⁶²⁵ M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 36.

⁶²⁶ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 232-234.

⁶²⁷ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 218.

niebezpieczeństwo. Dobrem prawnym jest zaś dobro społeczne chronione prawem⁶²⁸. Jak stwierdzono we wcześniejszych częściach pracy dobrem prawnym chronionym przez przepisy dyscyplinarne jest co do zasady prawidłowe i należyte funkcjonowanie przedstawicieli danego zawodu oraz ochrona jakości i rzetelności wykonywania zadań doń należących. W związku z powyższym, każdy delikt dyscyplinarne będzie społecznie szkodliwy w dwóch sferach po pierwsze będzie narażał na szwank prawidłowe funkcjonowanie „danej organizacji zawodowej”, jak również będzie ujemnie wpływał na postrzeganie w opinii społecznej danej korporacji zawodowej, co będzie szkodliwe dla pozostałych jej członków.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego szkodliwość korporacyjna to szkodliwość społeczna w rozumieniu przesłanek prawa karnego, oceniana w świetle szkodliwości wobec danego środowiska zawodowego⁶²⁹. Uzupełniona jest faktorem szkodliwości, która mierzona jest w odniesieniu do środowiska zawodowego w którym funkcjonuje dany podmiot⁶³⁰. Innymi słowy są to negatywne skutki zaistniałe w wyniku postępowania danego podmiotu w sposób sprzeczny z wzorcową powinnością zachowania dla korporacji, której jest członkiem⁶³¹. Przesłankę społecznej szkodliwości należy rozumieć i stosować odpowiednio na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej, w odniesieniu do dóbr prawnie przez nią chronionych. Sąd Najwyższy wskazał wyraźnie, że delikt dyscyplinarne zaistnieje tylko wtedy, gdy stanowiący go czyn zawiera określony stopień społecznej szkodliwości, właściwy konkretnej kategorii deliktów dyscyplinarnych. Natomiast jeżeli dany delikt cechuje znikomy stopień społecznej szkodliwości, to nie może stanowić on przewinienia dyscyplinarnego, a postępowanie dyscyplinarne w takim wypadku należy umorzyć na podstawie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.⁶³². Powyższe jednoznacznie przesądza, że społeczna szkodliwość deliktu dyscyplinarnego rozumiana idiomatycznie na gruncie prawa dyscyplinarnego – jest przesłanką konieczną dla zaktualizowania tego reżimu odpowiedzialności.

W świetle powyższego należy stwierdzić, że przesłanka odpowiedzialności w postaci społecznej szkodliwości podlega również stopniowaniu. Przepisy prawa dyscyplinarnego nie wskazują na jakich podstawach i w oparciu o jakie kryteria należałoby dokonywać oceny stopnia społecznej szkodliwości deliktu dyscyplinarnego, i z tych też względów przedstawiciele

---

⁶²⁸ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1995, s. 134-140.

⁶²⁹ Postanowienie SN z 19.03.2019 r., II DSI 31/18, OSNID 2020, nr 1; wyrok SN z 11.06.2019 r., II DSI 6/19, OSNID 2020, nr 2.

⁶³⁰ Wyrok SN z 20.07.2011 r., SNO 31/11, LEX nr 1288859.

⁶³¹ Postanowienie SN z 19.03.2019 r., II DSI 31/18, OSNID 2020, nr 1; wyrok SN z 11.06.2019 r., II DSI 6/19, OSNID 2020, nr 2.

⁶³² Wyrok SN z 17.06.2008 r., SNO 46/08, LEX nr 1288909.

doktryny wskazują niezbędność zastosowania *per analogiam* kwantyfikatorów określonych przez art. 115 § 2 k.k.⁶³³. Ponadto, na fakt stopniowości szkodliwości społecznej deliktu dyscyplinarnego wskazują, niektóre z ustaw, przewidując delikty dyscyplinarne „mniejszej wagi”⁶³⁴. Co oznacza mniejszy ładunek społecznej szkodliwości. Pomimo, iż nie wszystkie ustawy przewidują takie rozwiązania pozbawionym sensu byłoby rozdzielanie możliwości stopniowania społecznej szkodliwości w stosunku do różnych zawodów, które wszak przewidują jeden reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Powyższa część pracy prowadzi autora rozprawy do interpretacji, że przesłanka społecznej szkodliwości jest konieczną i zarazem niezbędną do przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej. Na gruncie prawa dyscyplinarnego przesłanka społecznej szkodliwości powinna być rozumiana odpowiednio, tj. jako szczególny rodzaj szkodliwości społecznej – szkodliwość korporacyjna - i oceniania w jaki sposób wpływa ujemnie, w stopniu większym niż znikomy na dobra chronione przepisami prawa dyscyplinarnego. W świetle omówionego wyżej standardu konstytucyjnego, społeczna szkodliwość deliktu dyscyplinarnego stanowi przesłankę do przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem delikt dyscyplinarny musi być społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy, ponieważ w przeciwnym wypadku ustawodawca nie dążyłby do ochrony dobra prawnego poprzez zagrożenie jego naruszenia pod groźbą kary.

---

⁶³³ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 219-220; P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 233; M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 36.

⁶³⁴ Zob. m.in.: art. 109 § 5 p.u.s.p.; art. 142 § 5 p.o.p.; art. 85 § 1 p.o.a; art. 95d p.o.a; art. 82 ust. 1 u.o.i.l.

5. Wina jako przesłanka odpowiedzialności dyscyplinarnej

Nauka prawa karnego definiuje, że przestępstwem jest tylko czyn zawiniony. Wina jest więc elementem koniecznym do przypisania sprawcy odpowiedzialności. Przemawia za tym okoliczność, że oprócz stwierdzenia w sytuacji, gdy dochodzi do popełnienia bezprawnego czynu przez człowieka, wypełniającym znamiona określonego typu przestępstwa do przypisania odpowiedzialności, konieczne jest, aby czyn ten był zawiniony. Z tych też względów wina zachodzi wtedy, gdy możemy sprawcy postawić zarzut popełnienia danego czynu zabronionego. Innymi słowy wina w prawie karnym materialnym jest personalną (adresowaną do konkretnej osoby) zarzucalnością popełnionego czynu. Jej granice określa ustawa, ustanawiając przesłanki winy i wskazując okoliczności ją wyłączające⁶³⁵.

Choć w doktrynie prawa dyscyplinarnego pojawiały się rozbieżności co do koncepcji winy⁶³⁶, to w **ocenie autora za niekwestionowaną przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej należy przyjąć zasadę winy**. Powyższe przyjęcie znajduje uzasadnienie po pierwsze dlatego, że przesądza o tym natura reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej, uznanej na gruncie przedmiotowej pracy za odpowiedzialność represyjną w świetle art. 42 ust. 1 Konstytucji RP (autonomiczne rozumienie odpowiedzialności karnej na gruncie Konstytucji RP)⁶³⁷. W niniejszej pracy wykazano, że Trybunał Konstytucyjny stoi na stanowisku konieczności stosowania do odpowiedzialności dyscyplinarnej gwarancji konstytucyjnych dotyczących odpowiedzialności karnej. Zasadnicze znaczenie w tym zakresie pełni funkcja określonych środków prawnych, a także stosowanie tychże środków na podstawie indywidualnej, jednostkowej winy sprawcy, tym samym akcentując jedną z przesłanek odpowiedzialności - winę⁶³⁸. Samą zasadę winy wywodzi natomiast z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w tej części, w której przepis ten stanowi o czynie⁶³⁹. Powyższe wskazuje, że

---

⁶³⁵ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2017, s. 55-57; zob. także J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrżosek (red.), Warszawa 2023, s. 37-46.

⁶³⁶ E. Warzocha, *Niektóre zagadnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych*, NP. 1988/1, s. 53-54.

⁶³⁷ Por. także m.in.: wyrok WSA w Białymstoku z 8.12.2016 r., II SA/Bk 702/16, LEX nr 2188355; wyrok WSA w Lublinie z 2.03.2017 r., II SA/Lu 999/16, LEX nr 234593; wyrok WSA w Gliwicach z 18.04.2018 r., IV SA/Gl 1246/17, LEX nr 2494053; wyrok WSA w Poznaniu z 14.02.2018 r., IV SA/Po 1103/17, LEX nr 2448737; wyrok WSA w Lublinie z 11.01.2018 r., II SA/Lu 951/17, LEX nr 2442215.

⁶³⁸ Wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103; wyrok WSA w Krakowie z 2.08.2018 r., III SA/Kr 436/18, LEX nr 2536485.

⁶³⁹ R. Dębski, J. Giezek, Z. Jędrzejewski, T. Kaczmarek, V. Konarska-Wrżosek, J. Lachowski, Ł. Pohl, A. J. Szwarec, R. Zawłocki [w:] *System prawa karnego*, t. 3. *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017, s. 682.

konstytucyjnym standardem odpowiedzialności dyscyplinarnej jest odpowiedzialność na zasadzie winy.

Po drugie oparcie odpowiedzialności dyscyplinarnej na przesłance winy znajduje uzasadnienie również z powodu objęcia standardami konstytucyjnymi z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP, który przesądza, że na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej obowiązuje zasada domniemania niewinności, co z kolei stanowi o tym, że podmiot uważa się za niewinny, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona (prawomocnym) wyrokiem sądu⁶⁴⁰.

Po trzecie ustawy przewidujące odpowiedzialność dyscyplinarną badane w ramach przedmiotowej pracy (oprócz p.o.n., k.n. oraz p.o.s.w.n.) w sprawach nieuregulowanych nakazują odpowiednie stosowanie bądź to części ogólnej bądź to Rozdziałów I-III Kodeksu karnego⁶⁴¹. Z tego względu odpowiednie zastosowanie na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej znajduje art. 1 § 3 k.k., który stanowi, że nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu. Odpowiednie zastosowanie przepisu w sferze prawa dyscyplinarnego wymaga więc przyjęcia, że nie popełnia deliktu dyscyplinarnego, sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu. To, że w danej ustawie, np. w p.o.n., nie zostało wskazane odesłanie do stosowania przepisów Kodeksu karnego, nie oznacza, że ustawodawca miał na celu wyłączenie przesłanki winy na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Należy bowiem przyjąć odpowiedzialność dyscyplinarną za jeden reżim odpowiedzialności prawnej, pomimo uregulowania jej w różnych ustawach i wobec różnych podmiotów, to koniecznym jest ją traktować w tożsamy sposób, co musi wyrażać się w sformułowaniu i stosowaniu jednakowych przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej. Poglądy przedstawicieli doktryny również wskazują na zasadność powyższego twierdzenia. P. Czarnecki zaznacza, że analiza przepisów pragmatyków służbowych prowadzi do wniosku, iż ustawodawca pomija problematykę przesłanki winy, niemniej dostrzega konieczność istnienia czy też wykazania winy po stronie podmiotu w każdym przypadku sankcji dyscyplinarnych. Wymierzenie kary dyscyplinarnej jedynie za samo zachowanie bez analizy kwestii winy z punktu widzenia społeczeństwa jest uważane za niesprawiedliwe⁶⁴². Ustawodawca w przepisach prawa dyscyplinarnego pomija przesłankę winy jako warunek pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej, prawdopodobnie wychodząc z założenia, że w orzeczeniach dyscyplinarnych, jako

---

⁶⁴⁰ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 225-226.

⁶⁴¹ Por. P. F. Piesiewicz (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 421.

⁶⁴² P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 231.

orzeczeniach o charakterze karnym, uwzględnienie kwestii winy jest rzeczą zupełnie naturalną⁶⁴³. Będąc przy odpowiednim stosowaniu przepisów Kodeksu karnego, należy zwrócić także uwagę, że praktycznie każdy delikt dyscyplinarny może zostać popełniony umyślnie, jak i nieumyślnie, a zasada wynikająca z art. 8 k.k. nie ma zastosowania na gruncie postępowania dyscyplinarnego, która wskazuje na możliwość przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej za zachowanie nieumyślne. Powyższe jest następstwem tego, że czyny zabronione dyscyplinarnie nie zostały i nie mogą zostać w pełni stypizowane. Nie zmienia to faktu, że określone przewinienia dyscyplinarne, z uwagi na ich charakter będą mogły zostać popełnione wyłącznie umyślnie, które dla wypełnienia znamion deliktu dyscyplinarnego wymagają wystąpienia u sprawcy szczególnego zabarwienia woli w postaci „uporczywości” lub „złośliwości”⁶⁴⁴.

Po czwarte, w obliczu przyjęcia ustalenia, że popełniony czyn zabroniony dyscyplinarnie został popełniony w sposób zawiniony, logicznym następstwem jawi się konieczność przypisania sprawcy winy. Z „zawinieniem” należy łączyć fakt czynu popełnionego przez podmiot, który odpowiadał będzie elementom przedmiotowym deliktu dyscyplinarnego. Czyn popełniony świadomie i dobrowolnie, czyli w przypadku braku niemożliwego do uchylenia przymusu zewnętrznego, w przypadku braku usprawiedliwionego błędu co do okoliczności wyłączających bezprawność albo winę (*vide* art. 29 k.k.), z możliwością rozeznania bezprawności czynu (*vide* art. 30 k.k.), bez zniesionej lub ograniczonej poczytalności (*vide* art. 31 k.k.)⁶⁴⁵ oraz w obliczu zgodnego z prawem zachowania się na tle art. 26 § 2 k.k.⁶⁴⁶. Przy ustalaniu kwestii winy, drugorzędne znaczenie ma okoliczność umyślności lub nieumyślności czynu sprawcy (*vide* art. 9 k.k.). Ustalenie w postępowaniu dyscyplinarnym, że dany czyn dyscyplinarnie zabroniony nie był zawiniony implikował będzie uniewinnienie podmiotu, zaś ustalenie umyślności lub nieumyślności wpływa na określenie stopnia reakcji penalnej⁶⁴⁷.

W tym miejscu, za R. Giętkowskim przyjmując należy, że formy winy w prawie karnym rekonstruowane są z art. 9 k.k. I tak w art. 9 § 1 k.k. przewidziano dwie formy winy umyślnej,

---

⁶⁴³ Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 140-142.

⁶⁴⁴ Por. P. F. Piesiewicz (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 421 oraz P. Józwiak, *Niektóre problemy strony podmiotowej deliktu dyscyplinarnego*, *Acta Iuris Stetinensis* 1/21, s. 177-179.

⁶⁴⁵ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022 r., s. 872-873.

⁶⁴⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 61.

⁶⁴⁷ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022 r., s. 873.

która zachodzi, gdy sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego i chce go popełnić (zamiar bezpośredni) oraz kiedy sprawca przewiduje możliwość popełnienia takiego czynu i na to się godzi (zamiar ewentualny). Natomiast w art. 9 § 2 k.k. przewidziano dwie formy winy nieumyślnej tj., gdy sprawca nie mając zamiaru popełnienia czynu zabronionego popełnia go na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał (lekkomyślność) oraz gdy możliwości popełnienia takiego czynu sprawca nie przewidywał, ale mógł przewidzieć (niedbalstwo). Wskazane formy winy rekonstruowane na podstawie art. 9 k.k. wraz z wypracowanym dla nich dorobkiem doktryny oraz judykatury można przenieść bez modyfikacji na grunt prawa dyscyplinarnego, z tą tylko różnicą, że pod pojęciem czynu zabronionego należy zdekodować delikt dyscyplinarny⁶⁴⁸.

Po piąte winę jako przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej nakazuje przyjmować orzecznictwo dyscyplinarne, w którym bez odstępstw, przyjmuje się, że wina jest niezbędnym elementem przypisania podmiotowi popełnienia przewinienia dyscyplinarnego. Obwinionemu, któremu nie można przypisać winy w czasie czynu, nie można przypisać popełnienia przewinienia dyscyplinarnego⁶⁴⁹. Warto zwrócić uwagę, że w judykaturze podkreśla się, iż od strony podmiotowej, przesłanką odpowiedzialności dyscyplinarnej jest każda forma winy, w tym także nieumyślność⁶⁵⁰. W. Kozielowicz wskazuje, że w orzecznictwie dyscyplinarnym Sądu Najwyższego od wielu lat majoryzował pogląd o nieodzowności odpowiedniego stosowania w postępowaniu dyscyplinarnym prymarnych instytucji prawa karnego materialnego, a szczególnie osadzenia odpowiedzialności dyscyplinarnej na zasadzie winy, dokonywanie oceny zarzucanego deliktu dyscyplinarnego przez pryzmat stopnia jego społecznej szkodliwości, dostrzegania okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną, a także kierowani się przy wymiarze kary dyrektywami art. 53 k.k.⁶⁵¹.

Powyższe wyraźnie wskazuje, że materialną przesłanką odpowiedzialności dyscyplinarnej jest wina. Wynika z tego, że jest to właściwe standardowi konstytucyjnemu, kształtującego winę jako podstawę odpowiedzialności. Bowiem tylko czyn zawiniony może być podstawą odpowiedzialności represyjnej. Na zakończenie należy zwrócić uwagę, na

---

⁶⁴⁸ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 230-231.

⁶⁴⁹ Wyrok SN z 17.05.2007 r., SNO 28/07, LEX nr 471856; wyrok SN z 2.06.2006 r., SNO 24/06, LEX nr 470240; wyrok SN z 8.05.2007 r., SNO 23/07, LEX nr 471851;

⁶⁵⁰ Wyrok SN z 4.09.2003 r., SNO 51/03, LEX nr 470251; wyrok SN z 12.01.2011 r., SNO 53/10, LEX nr 694246; wyrok SN z 13.12.2013 r., SNO 35/13, LEX nr 1409019; wyrok SN z 8.03.2018 r., SNO 3/18, LEX nr 2511520.

⁶⁵¹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 61.

semantyczne określenie podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej. W ustawach określany jest mianem „obwinionego”. Już z samego semantycznego znaczenia tego słowa należy wywieść, że postępowanie dotyczy osoby, która ma zostać uznana za „winną” popełnienia danego deliktu dyscyplinarnego. Wszelkie wymienione powyżej argumenty potwierdzają jednoznacznie, że odpowiedzialność dyscyplinarna jest reżimem odpowiedzialności opartej na winie, co oznacza, że przesłanką niezbędną do jej poniesienia jest właśnie faktor winy.

6. Wyłączenie odpowiedzialności dyscyplinarnej

W poprzednich częściach pracy omówione zostały materialne przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej w odniesieniu do standardów konstytucyjnych. Wobec czego należy także rozważyć czy i w jakich przypadkach odpowiedzialność dyscyplinarna może zostać wyłączona. Nie pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności dyscyplinarnej może mieć charakter *stricte* prawny, albowiem może wynikać z umorzenia postępowania ze względu na przedawnienie karalności lub ze względu na inne okoliczności wyłączające „przestępnosc” deliktu dyscyplinarnego⁶⁵².

Z racji bliskich relacji prawa dyscyplinarnego z prawem karnym, w tym zasad odpowiedniego stosowania przepisów prawa karnego materialnego, prawa karnego proceduralnego oraz wniosków przedmiotowej pracy należy stanąć na stanowisku, że istnieją instytucje wyłączające odpowiedzialność dyscyplinarną. Powyższy wniosek uzasadnia także orzecznictwo Sądu Najwyższego, które wskazuje, że nie budzi również wątpliwości dopuszczalność, a czasami wręcz konieczność odwoływania się w postępowaniu dyscyplinarnym do instytucji prawnych i rozwiązań przyjętych w powszechnym prawie karnym, takich chociażby, jak: wina jako podstawa odpowiedzialności i jej rodzaje, formy stadialne i zjawiskowe, **zasady wyłączania odpowiedzialności**, realny zbieg przewinień dyscyplinarnych. Nie chodzi przy tym jednak o bezpośrednie stosowanie przepisów Kodeksu karnego w postępowaniu dyscyplinarnym, lecz o systemową interpretację rozwiązań zawartych w ustawie o ustroju sądów powszechnych z uwzględnieniem - na zasadzie *analogiae iuris* - zasadniczych reguł odpowiedzialności określonych w ww. Kodeksie⁶⁵³. Na gruncie prawa dyscyplinarnego należy stwierdzić, że okolicznościami wyłączającymi odpowiedzialność dyscyplinarną są: kontratypy dyscyplinarne wyłączające dyscyplinarną bezprawność czynu, okoliczności wyłączające winę, znikoma szkodliwość społeczna deliktu dyscyplinarnego, przedawnienie karalności deliktu dyscyplinarnego, ustanie stosunku (w zakresie przynależności do danej grupy społecznej czy zawodowej), a także wyłączenie wynikające wprost z przepisów⁶⁵⁴.

Odnosząc się do pierwszej z okoliczności wyłączających odpowiedzialność dyscyplinarną tj. kontratypów wskazać należy, że przepisy ustaw dyscyplinarnych nie regulują

---

⁶⁵² I. Zduński [w.] I. Zgoliński, I. Zduński, *Okoliczności wyłączające bezprawność. Zarys problematyki*, Bydgoszcz 2012, s. 13.

⁶⁵³ Wyrok SN z 27.08.2015 r., SNO 47/15, LEX nr 1809890.

⁶⁵⁴ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2013, s. 116-117; W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 49.

kwestii związanych z kontratypami. Niemniej, to nie wyklucza ich stosowania⁶⁵⁵, gdyż ich obowiązywanie można wyprowadzić chociażby z odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu postępowania karnego m.in. art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k., który określa, że postępowania nie wszczynają się, a wszczęte umarzają, gdy ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa. Takim zwrotem („nie popełnia przestępstwa”) ustawa karna posługuje się m.in. w odniesieniu do kontratypów określonych w art. 25-27 k.k. Powyższe pociągają za sobą konieczność stosowania *per analogiam* instytucji prawa karnego. Z tych też względów należy przyjąć, że w reżimie odpowiedzialności dyscyplinarnej, okolicznością wyłączającą odpowiedzialność, tak jak w prawie karnym będą kontratypy, z tym tylko rozróżnieniem, że wyłączać będą nie bezprawność karną, a bezprawność dyscyplinarną czynu zabronionego dyscyplinarnie. Nauka prawa dyscyplinarnego przyjmuje, że na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej obowiązują kontratypy: obrony koniecznej, stanu wyższej konieczności i eksperymentu. Wskazuje się także, że na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej znajdują także zastosowanie kontratypy szczególne (takie jak z art. 213 § 1 i 2 k.k.) oraz pozaustawowe m.in. zgoda pokrzywdzonego, działanie w ramach uprawnień i obowiązków, ryzyko sportowe czy wręczenie drobnego подарunku dla przedstawicieli zawodów będących funkcjonariuszami publicznymi⁶⁵⁶.

Kolejną przesłanką powodującą wyłączenie odpowiedzialności dyscyplinarnej, są okoliczności wyłączające winę. Jak wskazano wcześniej czyn niezawiniony (tj. brak możliwości przypisania obwinionemu winy powoduje brak możliwości egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej). Powody, które stanowiły podstawę stosowania na gruncie reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej – kontratypów dyscyplinarnych, należy przyjąć za podstawę odpowiedniego stosowania okoliczności wyłączających winę, które to będą skutkiem wyłączenia odpowiedzialności dyscyplinarnej. Ustawy dyscyplinarne co do zasady nie wspominają o okolicznościach wyłączających winę. Niemniej, w art. 82 ust. 1 u.o.i.l. znajdziemy wskazanie, że jeżeli obwiniony w chwili czynu był niepoczytalny – sąd lekarski umarza postępowanie, lecz nie wyjaśniono co oznacza i jak rozumieć niepoczytalność. Wymienione w przywołanej ustawie odesłanie do rozdziałów I-III Kodeksu karnego, implikuje przyjęcie, że odpowiednio rozumiana w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej, również

---

⁶⁵⁵ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 232.

⁶⁵⁶ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 234-237; P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 232; P. Józwiak, *Zgoda pokrzywdzonego, jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność dyscyplinarną (rozważania na przykładzie tajemnicy zawodowej w niektórych zawodach prawniczych)*, [w:] *Zgoda pokrzywdzonego*, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2012, s. 139-160; L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2017, s. 136-137, 138-140.

będzie okolicznością wyłączającą winę. Tym samym za nauką prawa karnego i dyscyplinarnego, należy przyjąć, że okolicznościami wyłączającymi winę (a w konsekwencji odpowiedzialność dyscyplinarną) będą:

- stan wyższej konieczności niestanowiący kontratypu (*vide* art. 26 § 2 k.k.),
- błąd co do okoliczności stanowiącej znamię typu deliktu dyscyplinarnego (*vide* art. 28 § 1 k.k.),
- usprawiedliwiony błąd co do faktu (*vide* art. 28 § 2 k.k.),
- usprawiedliwione błędne przekonanie, że zachodzi okoliczność wyłączająca bezprawność albo winę (*vide* art. 29 k.k.),
- usprawiedliwiony błąd co do prawa (*vide* art. 30 k.k.),
- niepoczytalność (*vide* art. 31 k.k.),
- wykonanie rozkazu (*vide* art. 318 § 1 k.k.)⁶⁵⁷.

Przechodząc do omówienia podstawy wyłączenia odpowiedzialności, którą jest znikomy stopień społecznej szkodliwości, odpowiednio rozumianej w sferze reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej jako szkodliwość korporacyjna, wskazać należy, że o zasadności przyjęcia tej podstawy wyłączenia odpowiedzialności dyscyplinarnej przemawia orzecznictwo Sądu Najwyższego, który m.in. w wyroku z dnia 17 czerwca 2008 r., zważył, że: „Delikt dyscyplinarny zaistnieje tylko wtedy, gdy stanowiący go czyn zawiera określony stopień społecznej szkodliwości, właściwy dla danej kategorii przewinień dyscyplinarnych. Jeżeli zatem w tej kategorii czyn ten cechuje się znikomym stopniem społecznej szkodliwości, to nie stanowi on przewinienia dyscyplinarnego.”⁶⁵⁸.

Przedawnienie jako instytucja wyłączająca odpowiedzialność w postępowaniu dyscyplinarnym, podobnie jak w postępowaniu karnym jest *de facto* instytucją prawa materialnego określającą skutki upływu czasu w sferze poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej⁶⁵⁹. Innymi słowy, jest jedną z okoliczności uchylających odpowiedzialność

---

⁶⁵⁷ Zob. m.in.: P. Józwiak, *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym policjantów*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna w Policji*, P. Józwiak, W.S. Majchrowicz (red.), Piła 2011, s. 23–31; P. Czarnecki, *Stosowanie kodeksu karnego w postępowaniach dyscyplinarnych*, Państwo i Prawo 10/2017, s. 100-113; R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 237-238; wyrok WSA w Warszawie z 14.03.2018 r., VIII SA/Wa 741/17, LEX nr 2471528.

⁶⁵⁸ Wyrok SN z 17.06.2008 r., SNO 46/08, LEX nr 1288909.

⁶⁵⁹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 70; zob. także wyrok NSA z 16.12.2005 r., I OSK 499/05, LEX nr 493145; por. Mozgawa M. (red.), Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 421-430; V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 622-631, J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021,

dyscyplinarną⁶⁶⁰. Upływ okresu przedawnienia karalności deliktu dyscyplinarnego powoduje, że podmiot podlegający odpowiedzialności dyscyplinarnej nie poniesie kary dyscyplinarnej, nawet w sytuacji, gdy uprzednio istniały wszystkie przesłanki przemawiające za koniecznością pociągnięcia go do odpowiedzialności dyscyplinarnej za popełniony delikt⁶⁶¹. Poszukując punktu odniesienia należy wskazać, że na gruncie prawa karnego, przedawnienie karalności przestępstwa obejmuje tzw. „przedawnienie ścigania” (*vide* art. 101 k.k.) oraz przedawnienie wyrokowania zwane też „przedawnieniem skazania” (*vide* art. 102 k.k.)⁶⁶². Upływ okresu przedawnienia wywoływał więc będzie skutki analogiczne jak na gruncie odpowiedzialności karnej⁶⁶³. Analizowane na gruncie przedmiotowej pracy ustawy dyscyplinarne w swojej treści przewidują instytucję przedawnienia karalności deliktów dyscyplinarnych, niemniej okresy przedawnienia w nich wyrażone niekiedy zostały określone zupełnie odmiennie. Wskazać należy, że często wydają się one zbyt krótkie (2 lata⁶⁶⁴, 3 lata⁶⁶⁵, 5 lat⁶⁶⁶) i rodzą ryzyko niezasadnego umorzenia postępowań⁶⁶⁷. Ponadto w ustawach wskazane są różne terminy, od których należy liczyć okresy przedawnienia, najczęściej jest to zakaz wszczęcia postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, jeżeli od chwili popełnienia deliktu dyscyplinarnego upłynął określony okres (przedawnienie okresu wszczęcia postępowania). Ustawy w niektórych przypadkach wskazują okres przedawnienia orzekania, określając wydłużenie okresu przedawnienia karalności w sytuacji, kiedy bez uchybienia terminowi przedawnienia karalności czynu wszczęto postępowanie dyscyplinarne. Wszystkie z nich zawierają wskazanie, że jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa, to okres przedawnienia nie może być krótszy niż okres przedawnienia karalności tego przestępstwa (określenie okresu przedawnienia następuje w oparciu o terminy określone w przepisach odrębnych – Kodeksu

---

s. 789-798; A. Grześkowiak (red.), K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024, s. 862-895.

⁶⁶⁰ Por. I. Zgoliński, *Zniesławienie w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa, 2013, s. 179.

⁶⁶¹ Por. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022 r., s. 945-947; zob. także: wyrok WSA w Łodzi z 7.05.2021 r., III SA/Łd 202/21, LEX nr 3180411; wyrok WSA w Warszawie z 14.10.2021 r., II SA/Wa 1352/21, LEX nr 3294243; wyrok WSA w Lublinie z 5.04.2018 r., II SA/Lu 253/18, LEX nr 2533560; wyrok WSA w Warszawie z 24.02.2022 r., II SA/Wa 2208/21, LEX nr 3371781; wyrok WSA w Warszawie z 13.03.2012 r., II SA/Wa 2291/11, LEX nr 1138913.

⁶⁶² R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 239-240.

⁶⁶³ D. Kaczorkiewicz, *Instytucje prawa karnego procesowego w postępowaniach dyscyplinarnych* [w:] P. Hofmański (red.), *Węzłowe problemu procesu karnego*, Warszawa 2010, s. 366.

⁶⁶⁴ Zob. art. 85o k.n.

⁶⁶⁵ Art. 70 u.o.r.p., art. 64 u.o.i.l., art. 56 u.o.i.a.

⁶⁶⁶ Zob. art. 108 p.u.s.p., art. 141 p.o.p.

⁶⁶⁷ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarnego wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 243-244.

karnego). W powyższej sytuacji, pomimo tego, że postępowanie karne toczy się niezależnie od postępowania dyscyplinarnego, a przedmiotem postępowania dyscyplinarnego jest delikt, który zawiera znamiona przestępstwa, to zasada domniemania niewinności z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP chroni także przed organami postępowania dyscyplinarnego, które same nie mogą stwierdzić, że dany czyn stanowił przestępstwo i wyciągać negatywnych konsekwencji względem obwinionego. Niedopuszczalne jest więc samodzielne ustalanie np. przesłanki popełnienia przestępstwa w innych niż właściwe do tego postępowanie karne⁶⁶⁸. Warto także zauważyć interesujące rozwiązanie przyjęte w art. 298 § 3 p.o.s.w.n., który przewiduje, że karalności wymienionych w tym przepisie czynów nie podlega przedawnieniu. Można odnieść wrażenie, że w regulacjach przedawnienia karalności deliktu dyscyplinarnego panuje chaos legislacyjny, w szczególności w zakresie różnicowania okresów przedawnienia i sposobu ich liczenia. Pożądanym byłoby działanie zmierzające do ich doprecyzowania bądź ujednoczenia w ramach szeroko rozumianego prawa dyscyplinarnego, co z pewnością korzystnie wpłynęłoby na pewność i przewidywalność procesu dyscyplinarnego oraz jego uporządkowanie. Konstytucja RP do kwestii instytucji przedawnienia odnosi się w dwóch przepisach stanowiących o wolnościach i prawach osobistych tj. w art. 43 oraz 44 Konstytucji RP. W doktrynie zwraca się uwagę, że z powyższych norm wynika, iż przedawnienie nie jest kategorią zupełną, bowiem dopuszczono wyłącznie stosowania tejże instytucji przy uwzględnieniu ciężaru gatunkowego popełnionych przestępstw. Ponadto jest instytucją, która powinna być przez prawodawcę skonstruowana w sposób elastyczny, umożliwiający materializację wynikających z niej następstw w warunkach ważnych racji społecznych, które za tym przemawiają⁶⁶⁹.

Kolejną okolicznością wyłączającą odpowiedzialność dyscyplinarną jest ustanie stosunku prawnego łączącego dany podmiot z właściwą grupą zawodową względem, której przewidziany jest ten szczególny rodzaj odpowiedzialności. Interpretacja przepisów ustaw dyscyplinarnych nakazuje przyjęcie, że odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają jedynie podmioty przynależące do danej grupy zawodowej⁶⁷⁰. Tym samym czy popełnienie czynu

---

⁶⁶⁸ Uchwała SN (7) z 28.09.2006 r., I KZP 8/06, OSNKW 2006, nr 10, poz. 87; por. J. Skorpuka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 27-29; K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 32-35.

⁶⁶⁹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 72 i powołana tam literatura.

⁶⁷⁰ Wyrok WSA w Krakowie z 25.10.2018 r., III SA/Kr 506/18, LEX nr 2583534; wyrok WSA w Krakowie z 17.12.2013 r., III SA/Kr 327/13, LEX nr 1493359; wyrok WSA w Warszawie z 3.02.2017 r., II SA/Wa 1469/16, LEX nr 2260736; wyrok WSA w Kielcach z 29.06.2021 r., II SA/Ke 467/21, LEX nr 3208915; wyrok WSA w Kielcach z 4.08.2021 r., II SA/Ke 466/21, LEX nr 3224013; wyrok WSA w Opolu z 17.08.2021 r., II SA/Op 361/21, LEX nr 3218550.

stanowiącego delikt dyscyplinarny przez osobę, która uprzednio należała do danej grupy zawodowej nie będzie stanowiło podstawy do poniesienia odpowiedzialności? Należy również rozważyć sytuację, w której po popełnieniu deliktu dyscyplinarnego lub w toku postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej ustalby stosunek ustrojowo prawny łączący dany podmiot z daną grupą zawodową. Zdaniem R. Giętkowskiego wszystkie przepisy statuujące odpowiedzialność dyscyplinarną wskazują, że temu reżimowi odpowiedzialności podlegają jedynie członkowie danej organizacji. Jeżeli zaś podmiot utraci status członka, nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za czyny, których dopuścił się mając taki status. Tym samym powyższe okoliczności będą stanowiły podstawę wyłączenia odpowiedzialności dyscyplinarnej⁶⁷¹. **W ocenie autora pracy nie można zgodzić się z tym stanowiskiem, gdyż wyłącznie odpowiedzialności dyscyplinarnej może mieć miejsce jedynie w przypadku, kiedy delikt dyscyplinarny zostanie popełniony po uprzednim zrezygnowaniu z przynależności do danej grupy zawodowej. Niemniej jednak, jeżeli delikt dyscyplinarny zostanie popełniony przed wystąpieniem z szeregów danej grupy zawodowej, to nie może to stanowić okoliczności wyłączającej odpowiedzialność dyscyplinarną, a podmiot powinien ją ponieść.** Część z ustaw dyscyplinarnych przewiduje kontynuowanie postępowania dyscyplinarnego, po utracie statusu członka danej grupy zawodowej, są to dla przykładu art. 118 p.u.s.p., art. 159 p.o.p., art. 61 p.o.n., art. 76 ust. 4 k.n.

Ostatnią z okoliczności wyłączających odpowiedzialność dyscyplinarną jest wyłączenie odpowiedzialności dyscyplinarnej wynikające wprost z przepisów. Dla przykładu w art. 107 § 3 ust. 1 p.u.s.p. wskazano, iż deliktu dyscyplinarnego nie stanowi okoliczność, że orzeczenie sądowe wydane z udziałem sędziego obarczone jest błędem zastosowanej wykładni i przepisów prawa krajowego lub prawa Unii Europejskiej lub w błędem w przedmiocie ustalenia stanu faktycznego lub oceny dowodów. Powyższe należy uznać za szczególny przypadek wyłączenia odpowiedzialności dyscyplinarnej związanego z niezawisłością sędziowską przewidzianego przez przepisy prawa dyscyplinarnego.

Odnosząc okoliczności wyłączające odpowiedzialność dyscyplinarną do standardów konstytucyjnych, należy przypomnieć wnioski ze wcześniejszych części pracy. Art. 42 ust. 1 Konstytucji RP statuuje reguły *nullum crimen/nulla poean sine lege stricta*. Ze wskazanych reguł szczególnych wyprowadzono zakaz stosowania analogii czy wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy, natomiast stosowanie powyższych instytucji jest dozwolone i możliwe na jego korzyść. Wobec tego, skąpe regulacje podstaw materialnych odpowiedzialności

---

⁶⁷¹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 250-252.

dyscyplinarnej oraz odesłania do prawa karnego materialnego otwierają pole do stosowania w drodze analogii na korzyść podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej m. in. okoliczności wyłączających odpowiedzialność dyscyplinarną. Uzasadnieniem dla powyższego jest objęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej standardami konstytucyjnymi dla odpowiedzialności karnej.

7. Podsumowanie

Fundamentalne znaczenie dla każdego reżimu odpowiedzialności prawnej ma ustalenie oraz scharakteryzowanie podstaw jej ponoszenia. Przedmiotowy rozdział poświęcony został materialnym podstawom odpowiedzialności dyscyplinarnej w perspektywie standardów konstytucyjnych oraz konwencyjnych. Zagadnienie przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej nie doczekało się systemowej i pogłębionej analizy⁶⁷², tym samym uzasadnionym i koniecznym jest prowadzenie badań w tym zakresie. Na przestrzeni przeprowadzonych badań autor pracy twierdzi, że materialne przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej są odpowiednio objęte jedynie standardami konstytucyjnymi właściwymi dla odpowiedzialności karnej w jej autonomicznym, konstytucyjnym rozumieniu. Powyższe wynika z tego, że odpowiedzialność dyscyplinarna jest zaliczana w szeregi odpowiedzialności represyjnej, co w świetle orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego nakazuje objęcie takich rodzajów odpowiedzialności prawnych gwarancjami stosownymi dla odpowiedzialności karnej. Przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej nie mogły zaś zostać objęte odpowiednimi standardami wynikającymi z EKPC, gdyż w świetle orzecznictwa ETPC ten reżim odpowiedzialności nie jest odpowiedzialnością o charakterze karnym, stanowiąc sprawę z zakresu rozstrzygania o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. Z tego względu badanie było prowadzone w odniesieniu jedynie do standardów konstytucyjnych.

Regulacje materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej wyrażone w ustawach mają charakter bez mała szczątkowy. Niemniej jednak na tle ugruntowanego orzecznictwa dyscyplinarnego nie budzi również wątpliwości dopuszczalność, a czasami wręcz konieczność odwoływania się w postępowaniu dyscyplinarnym do instytucji prawnych i rozwiązań przyjętych w powszechnym prawie karnym, chociażby takich jak: wina jako podstawa odpowiedzialności i jej rodzaje, formy stadialne i zjawiskowe czy zasady wyłączenia odpowiedzialności. Nie chodzi przy tym jednak o bezpośrednie stosowanie przepisów Kodeksu karnego w postępowaniu dyscyplinarnym, lecz o systemową interpretację rozwiązań zawartych w ustawie o ustroju sądów powszechnych z uwzględnieniem - na zasadzie *analogiae iuris* - zasadniczych reguł odpowiedzialności określonych w ww. Kodeksie⁶⁷³.

W oparciu o powyższe poglądy oraz w odniesieniu do standardów konstytucyjnych właściwych odpowiedzialności karnej, a tym samym odpowiedzialności dyscyplinarnej, autor rozprawy twierdzi, że **odpowiedzialność dyscyplinarna jest odpowiedzialnością, której**

---

⁶⁷² R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 182.

⁶⁷³ Zob. m.in.: wyrok SN z 27.08.2015 r., SNO 47/15, LEX nr 1809890; wyrok SN z 5.11.2003 r., SNO 67/03, LEX nr 471880; wyrok SN z 17.04.2008 r., SNO 24/08, LEX nr 1288827.

podstawą jest czyn zabroniony dyscyplinarnie pod groźbą kary określony w ustawie – delikt dyscyplinarny. Czyn zabroniony musi wypełniać ustawowe znamiona deliktu dyscyplinarnego, a ich blankietowe ujęcie nie stanowi naruszenia standardu konstytucyjnego. W świetle standardów konstytucyjnych, społeczna szkodliwość deliktu dyscyplinarnego (szkodliwość korporacyjna jako szczególny rodzaj społecznej szkodliwości) stanowi przesłankę do przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem delikt dyscyplinarny musi być społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy, gdyż w przeciwnym wypadku ustawodawca nie dążyłby do ochrony dobra prawnego poprzez zagrożenie jego naruszenia pod groźbą kary. Odpowiedzialność dyscyplinarna jest odpowiedzialnością prawną na zasadzie winy, co należy wywodzić z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w tej części, w której przepis ten stanowi o czynie. Ponadto, standardy konstytucyjne zakazują analogii na niekorzyść sprawcy i wykładni rozszerzającej, tym samym możliwe jest stosowanie *per analogiam* instytucji prawa karnego przewidujących wyłączenie odpowiedzialności dyscyplinarnej, albowiem są one jednoznacznie korzystne dla podmiotów dopuszczających się deliktów dyscyplinarnych.

Stwierdzić należy, że omówione przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej spełniają i w odpowiednim zakresie obejmują standardy konstytucyjne gwarantowane dla odpowiedzialności represyjnej. Pośrednio przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej wynikają ze standardów konstytucyjnych, gdyż są konsekwencją odpowiedniego dostosowania standardów konstytucyjnych odpowiedzialności karnej. Normy prawa dyscyplinarnego oraz odpowiednio w jego ramach stosowanego prawa karnego, a także normy konstytucyjne oraz konwencyjne statuują gwarancje podmiotu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej. Dostrzec przy tym należy, że standardy materialne, jak i formalne, które gwarantuje odpowiedzialności dyscyplinarnej Konstytucja RP są szersze, aniżeli wynika to z EKPC, co należy uznać za zjawisko pozytywne. W przedmiotowej pracy przyjęto, że powinno się dążyć do objęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej – standardami właściwymi dla „sprawy karnej” na gruncie EKPC, za czym przemawia autonomiczne rozumienie pojęć konwencyjnych oraz powinność zapewnienia jak najszerszych gwarancji podmiotom podlegającym odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Rozdział V

Odpowiedzialność dyscyplinarna przedstawicieli wybranych zawodów w świetle orzecznictwa sądowego a standardy konstytucyjne i konwencyjne

1. Uwagi wstępne

Standardy konstytucyjne i konwencyjne to wzorce postępowania wyrażone w Konstytucji RP oraz Konwencji, którym powinna być podporządkowana odpowiedzialność dyscyplinarna oraz postępowanie w jej przedmiocie, mając na celu zapewnienie spełnienia tych wzorców (standardów) wynikających ze wskazanych aktów prawnych. Konstytucja RP w art. 87 ust. 1 określa źródła prawa powszechnie obowiązującego w Polsce i ich hierarchię. Ustawy są podstawowym środkiem prawnym urzeczywistniania norm konstytucyjnych⁶⁷⁴, które przede wszystkim muszą być z nią zgodne i zapewniać standardy zeń wynikające. Natomiast z art. 1 EKPC wynika obowiązek przestrzegania przez wszystkie państwa będące stronami Konwencji ogólnych standardów wyznaczonych w Konwencji i w orzecznictwie ETPC, gdyż o wyrokach Trybunału mówi się jako mających skutek *res interpretanda*, czyli wskazujących sposób interpretowania zobowiązań zawartych w EKPC⁶⁷⁵.

Dla przedmiotowej części pracy istotną rolę pełnią wnioski wypracowane na przestrzeni przeprowadzonych wcześniej badań. Przypomnieć należy, że odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie objęte jest odpowiednio stosowanymi konstytucyjnymi standardami przewidzianymi dla odpowiedzialności karnej, gdyż odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie jest uważana za odpowiedzialność represyjną w autonomicznym rozumieniu Konstytucji RP, co nakazuje objęcie jej odpowiednimi standardami właściwymi dla odpowiedzialności karnej. Badania przeprowadzone na płaszczyźnie niniejszej pracy wykazały, że w świetle orzecznictwa ETPC reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowanie w jej zakresie powinno odpowiadać standardom przewidzianym w art. 6 ust. 1 EKPC w zakresie jakim odnosi się on do rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym.

W przedmiotowej części pracy przedstawiony zostanie zarówno zarys materialnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak i nakreślony zostanie model postępowania

---

⁶⁷⁴ P. Radziewicz [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, art. 87., teza 6, źródło: SIP LEX (dostęp: 2023-11-21 19:49).

⁶⁷⁵ E. Śliwiński, *Odpowiedzialność karna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2023, s. 27.

dyscyplinarnego właściwy dla wybranych przedstawicieli zawodów podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej. Następnie przeprowadzona zostanie analiza orzecznictwa, celem zbadania jak stosowane i przestrzegane są standardy konstytucyjne i konwencyjne odpowiedzialności dyscyplinarnej, co pozwoli na sformułowanie stosownych wniosków.

2. Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego i prokuratora

Odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają wszyscy sędziowie (sędziowie: Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, administracyjnych i wojskowych oraz inne osoby określane mianem „sędziów” jak np. członkowie składów orzekających sądów dyscyplinarnych korporacji zawodowych)⁶⁷⁶. Niemniej w przedmiotowej pracy materialne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziego oraz model postępowania zostanie przedstawiony jedynie w odniesieniu do sędziów sądów powszechnych, gdyż przedmiotowa część pracy ma na celu ukazanie standardów konstytucyjnych i konwencyjnych realizowanych w orzecznictwie sądów i niecelowym byłoby omawianie podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej wszystkich przedstawicieli urzędu sędziowskiego. Z punktu widzenia przejrzystości pracy należy wskazać jedynie w ogólnym zarysie podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej i model postępowania na wybranym przykładzie.

Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów sądów powszechnych (*dalej sędziów*) została uregulowana w Rozdziale 3 p.u.s.p. („Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów i asesorów sądowych”). Art. 107 p.u.s.p. wyraża materialną podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej za delikt dyscyplinarny (określany w p.u.s.p. „przewinieniem służbowym”). Wymieniony przepis określa typy deliktów dyscyplinarnych, którymi są: oczywista i rażąca obraza przepisów prawa; odmowa wykonywania wymiaru sprawiedliwości; działanie lub zaniechanie mogące uniemożliwić lub istotnie utrudnić funkcjonowanie organu wymiaru sprawiedliwości; działanie kwestionujące istnienie stosunku służbowego sędziego, skuteczność powołania sędziego, lub umocowanie konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej; działalność publiczna nie dająca się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów; uchybienie godności urzędu. Należy zwrócić uwagę, jak szeroko ustawodawca zakreślił podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziego, albowiem sędzia odpowiada dyscyplinarnie także za swoje postępowanie przed objęciem stanowiska, jeżeli przez nie uchybił obowiązkowi piastowanego wówczas urzędu państwowego lub okazał się niegodnym urzędu sędziego⁶⁷⁷. P.u.s.p. określa także wyłączenia odpowiedzialności dyscyplinarnej, bowiem deliktu dyscyplinarnego nie stanowi: okoliczność, że orzeczenie sądowe wydane z udziałem danego sędziego obarczone jest błędem w zakresie wykładni i stosowania przepisów prawa krajowego lub prawa Unii Europejskiej lub w zakresie ustalenia stanu faktycznego lub oceny dowodów; wystąpienie do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z wnioskiem o

---

⁶⁷⁶ M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019 r., s. 267.

⁶⁷⁷ Art. 107 § 2 p.u.s.p.

rozpatrzenie pytania prejudycjalnego, o którym mowa w art. 267 TFUE oraz wystąpienie z wnioskiem o przeprowadzenie tzw. „testu bezstronności” wobec innych sędziów⁶⁷⁸. Sędzia za wykroczenia co do zasady odpowiada jedynie dyscyplinarnie, z tym wyjątkiem, że może wyrazić on zgodę na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji określone w Rozdziale XI Kodeksu wykroczeń, co wyłącza w tym zakresie odpowiedzialność dyscyplinarną⁶⁷⁹. Nadmienić także należy, że sędzia w stanie spoczynku jest obowiązany dochować godności urzędu, a za jej uchybienie po przejściu w stan spoczynku oraz uchybienie godności urzędu sędziego w okresie pełnienia służby - sędzia w stanie spoczynku odpowiada dyscyplinarnie⁶⁸⁰. Typ deliktu dyscyplinarnego polegający na uchybieniu godności urzędu znajduje swoje doprecyzowanie w Zbiorze Zasad Etyki Zawodowej Sędziów i Asesorów Sądowych⁶⁸¹. Art. 109 p.u.s.p. określa zamknięty katalog kar dyscyplinarnych, którymi są: upomnienie; nagana; obniżenie wynagrodzenia zasadniczego od 5% do 50% na okres od 6 miesięcy do 2 lat; kara pieniężna w wysokości podlegającego wypłacie za miesiąc poprzedzający wydanie prawomocnego wyroku skazującego jednomiesięcznego wynagrodzenia zasadniczego powiększonego o przysługujący sędziemu dodatek za długoletnią pracę, dodatek funkcyjny i dodatek specjalny; usunięcie z zajmowanej funkcji; przeniesienie na inne miejsce służbowe; złożenie sędziego z urzędu. W przypadku deliktu dyscyplinarnego lub wykroczenia mniejszej wagi sąd dyscyplinarny może odstąpić od wymierzenia kary⁶⁸². Po upływie 5 lat od chwili popełnienia czynu zabronionego dyscyplinarnie nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, a w przypadku wszczęcia postępowania przed upływem ww. terminu, okres przedawnienia następuje z upływem 8 lat od chwili popełnienia czynu zabronionego dyscyplinarnie. Jeżeli delikt dyscyplinarny zawiera znamiona przestępstwa, to przedawnienie nie może nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w przepisach Kodeksu karnego. Przedawnienie dyscyplinarne nie biegnie w czasie postępowania dyscyplinarnego, począwszy od dnia złożenia wniosku do sądu dyscyplinarnego do dnia prawomocnego zakończenia postępowania dyscyplinarnego. Nie dotyczy to przypadku, gdy przedmiotem wniosku jest pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności dyscyplinarnej za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe⁶⁸³.

---

⁶⁷⁸ Art. 107 § 3 p.u.s.p.

⁶⁷⁹ Art. 81 p.u.s.p.

⁶⁸⁰ Art. 104 § 1 i 2 p.u.s.p.

⁶⁸¹ Uchwała Nr 25/107 Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie ogłoszenia ujednoliconego tekstu Zbioru Zasad Etyki Zawodowej Sędziów i Asesorów Sądowych.

⁶⁸² Art. 109 § 5 p.u.s.p.

⁶⁸³ Art. 108 p.u.s.p.

Przechodząc do omówienia modelu postępowania dyscyplinarnego względem sędziów sądów powszechnych możliwe jest wyróżnienie następujących etapów.

Postępowanie wyjaśniające (prowadzenie czynności wyjaśniających) – jest etapem poprzedzającym właściwe postępowanie dyscyplinarne i prowadzone jest przez rzecznika dyscyplinarnego na żądanie Ministra Sprawiedliwości, prezesa sądu apelacyjnego lub prezesa sądu okręgowego, kolegium sądu apelacyjnego lub kolegium sądu okręgowego, Krajowej Rady Sądownictwa, a także z własnej inicjatywy rzecznika dyscyplinarnego. Na tym etapie rzecznik dyscyplinarne ustala okoliczności konieczne dla stwierdzenia znamion przewinienia dyscyplinarnego, celem rozważenia zasadności wszczęcia postępowania dyscyplinarnego. Czynności wyjaśniające mogą zostać zakończone wszczęciem postępowania dyscyplinarnego lub wydaniem postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego⁶⁸⁴.

Po zakończeniu etapu poprzedzającego postępowanie dyscyplinarne, jeżeli rzecznik dyscyplinarne uzna, że zachodzą podstawy do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego (tj. uzna, że czynności wyjaśniające uzasadniają podejrzenie popełnienia deliktu dyscyplinarnego) wydaje postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego oraz przedstawia sędziemu na piśmie zarzuty dyscyplinarne⁶⁸⁵. Dniem wszczęcia postępowania dyscyplinarnego jest dzień wydania postanowienia o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego⁶⁸⁶ i od tej chwili sędzia, przeciwko któremu sporządzono na piśmie zarzuty dyscyplinarne staje się stroną postępowania przybierając status – obwinionego. Rzecznik dyscyplinarne niezwłocznie po sporządzeniu zarzutów doręcza je obwinionemu⁶⁸⁷. Jednocześnie z doręczeniem zarzutów rzecznik dyscyplinarne zwraca się do Sądu Najwyższego - Izby Odpowiedzialności Zawodowej o wyznaczenie sądu dyscyplinarnego do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji⁶⁸⁸. Rzecznik dyscyplinarne prowadzi postępowanie dowodowe. Ten etap postępowania może zakończyć się złożeniem wniosku o rozpoznanie sprawy dyscyplinarnej do wyznaczonego sądu dyscyplinarnego albo jeżeli postępowanie dyscyplinarne nie dostarczyło podstaw złożenia ww. wniosku, rzecznik dyscyplinarne wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego⁶⁸⁹.

---

⁶⁸⁴ M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 287-288.

⁶⁸⁵ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 187.

⁶⁸⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 188.

⁶⁸⁷ art. 114 § 4 p.u.s.p.

⁶⁸⁸ Art. 114 § 7 p.u.s.p.

⁶⁸⁹ Art. 114 § 8 i § 10 p.u.s.p.

Złożenie do sądu dyscyplinarnego wniosku o rozpoznanie sprawy dyscyplinarnej inicjuje kolejny etap postępowania, który należy określić jako postępowanie przed sądem dyscyplinarnym. Postępowanie to jest dwuinstancyjne. W pierwszej instancji orzekają sądy dyscyplinarne przy sądach apelacyjnych (w składzie 3 sędziów) lub Sąd Najwyższy (w składzie 2 sędziów orzekających w IOZ i jednego ławnika SN). Właściwy miejscowo jest sąd dyscyplinarny przy sądzie apelacyjnym, w okręgu, którego pełni służbę sędzia objęty postępowaniem. Jeżeli jednak sprawa dotyczy sędziego sądu apelacyjnego albo sędziego sądu okręgowego, właściwy jest inny sąd dyscyplinarny wyznaczony, na wniosek rzecznika dyscyplinarnego, przez Sąd Najwyższy - Izbę Odpowiedzialności Zawodowej spośród sądów dyscyplinarnych właściwych dla obszarów apelacji sąsiadujących z obszarem apelacji, w którym znajduje się sąd, w którym pełni służbę sędzia objęty postępowaniem. W drugiej instancji orzeka Sąd Najwyższy (w składzie 2 sędziów orzekających w IOZ i jednego ławnika SN)⁶⁹⁰. Sąd Najwyższy w pierwszej instancji orzeka w sprawach przewinień dyscyplinarnych wyczerpujących znamiona umyślnych przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego lub umyślnych przestępstw skarbowych; w sprawach, w których Sąd Najwyższy zwrócił się z wnioskiem o rozpoznanie sprawy dyscyplinarnej wraz z wytknięciem uchybienia; oraz w sprawach odpowiedzialności za delikt dyscyplinarny polegający na kwestionowaniu istnienia stosunku służbowego sędziego, skuteczności powołania sędziego, lub umocowania konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁹¹. W art. 112 p.u.s.p. ustanowiono organy prowadzące postępowania wyjaśniające oraz dyscyplinarne w sprawach sędziów, a także uprawnionych oskarżycieli do występowania przed sądem dyscyplinarnym, którymi są: Rzecznik Dyscyplinarny Sędziów Sądów Powszechnych oraz Zastępcy Rzecznika Dyscyplinarnego Sędziów Sądów Powszechnych, a także zastępcy rzecznika dyscyplinarnego działający przy sądach apelacyjnych i zastępcy rzecznika dyscyplinarnego działający przy sądach okręgowych⁶⁹². W art. 122 p.u.s.p. wskazano wprost, że kasacja od wyroków sądów dyscyplinarnych – nie przysługuje. Wynika to ze szczególnego rozwiązania przyjętego w ustawie, bowiem sądem drugiej instancji jest Sąd Najwyższy⁶⁹³. Jednak od wyroku sądu drugiej instancji służy odwołanie do innego składu tego sądu, jeżeli tym wyrokiem obwinionemu

---

⁶⁹⁰ Art. 110 § 1 p.u.s.p.

⁶⁹¹ Art. 110 § 1 pkt 2b p.u.s.p.

⁶⁹² W. Koziulewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 185.

⁶⁹³ B. KołECKI, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 260.

wymierzono karę dyscyplinarną, pomimo wydanego wcześniej przez sąd dyscyplinarny pierwszej instancji wyroku uniewinniającego lub umarzającego postępowanie⁶⁹⁴.

Etapem zamykającym postępowanie dyscyplinarne prowadzone względem sędziego jest postępowanie wykonawcze. Wykonanie wyroku należy do Ministra Sprawiedliwości co do kar wymienionych w art. 109 § 1 pkt 4 i 5 p.u.s.p., a co do kar wymienionych w art. 109 § 1 pkt 3 p.u.s.p. - do prezesa sądu okręgowego oraz do prezesa sądu apelacyjnego w stosunku do sędziów tego sądu⁶⁹⁵.

W zbliżony sposób materialne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej zostały uregulowane w stosunku do prokuratorów (w Rozdziale 3 p.o.p., zatytułowanym „Odpowiedzialność karna, dyscyplinarna i służbowa prokuratorów”). Prokurator odpowiada dyscyplinarnie za następujące typy deliktów dyscyplinarnych („przewinień służbowych”): oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawa; działania lub zaniechania mogące uniemożliwić lub istotnie utrudnić funkcjonowanie organu wymiaru sprawiedliwości lub prokuratury; działania kwestionujące istnienie stosunku służbowego sędziego lub prokuratora, skuteczność powołania sędziego, lub prokuratora, lub umocowanie konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej; działalność publiczną nie dającą się pogodzić z zasadą niezależności prokuratora; uchybienie godności urzędu⁶⁹⁶. Należy zaznaczyć, że prokurator nie odpowiada dyscyplinarnie za działanie lub zaniechanie podjęte wyłącznie w interesie społecznym. Podobnie jak sędziowie, prokuratorzy ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną także za swoje postępowanie przed objęciem stanowiska, jeżeli uchybili obowiązkom lub godności piastowanego wówczas urzędu państwowego lub okazali się niegodnymi urzędu prokuratora⁶⁹⁷. Za nadużycie wolności słowa przy wykonywaniu obowiązków służbowych, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, prokurator odpowiada tylko dyscyplinarnie⁶⁹⁸. Prokuratorzy za wykroczenie odpowiadają na analogicznych zasadach jak sędziowie⁶⁹⁹. W ten sam sposób uregulowano również odpowiedzialność dyscyplinarną prokuratorów w stanie spoczynku, odsyłając do odpowiednich regulacji w p.u.s.p.⁷⁰⁰. W wypełnieniu normy blankietowej w zakresie typu deliktu dyscyplinarnego polegającego na uchybieniu godności urzędu pomaga

---

⁶⁹⁴ Art. 122 § 2 p.u.s.p.

⁶⁹⁵ Art. 123 § 3 p.u.s.p.

⁶⁹⁶ Art. 137 § 1 p.o.p.

⁶⁹⁷ Art. 137 § 2 i § 3 p.o.p.

⁶⁹⁸ Art. 137 § 4 p.o.p.

⁶⁹⁹ Art. 138 p.o.p.

⁷⁰⁰ Art. 127 § 1 p.o.p.

Zbiór Zasad Etyki Zawodowej Prokuratorów⁷⁰¹. Art. 142 p.o.p. określa kary dyscyplinarne, którymi są: upomnienie; nagana; obniżenie wynagrodzenia zasadniczego od 5% do 50% na okres od 6 miesięcy do 2 lat; kara pieniężna w wysokości podlegającego wypłacie za miesiąc poprzedzający wydanie prawomocnego wyroku skazującego jednomiesięcznego wynagrodzenia zasadniczego powiększonego o przysługujący prokuratorowi dodatek za długoletnią pracę, dodatek funkcyjny i dodatek specjalny; usunięcie z zajmowanej funkcji; przeniesienie na inne miejsce służbowe; wydalenie ze służby prokuratorskiej. Odnotowania wymaga, że kara dyscyplinarna wydalenia ze służby prokuratorskiej pociąga za sobą utratę możliwości ponownego powołania ukaranego do pełnienia urzędu na stanowisku prokuratorskim przez okres 10 lat (dla porównania p.u.s.p. nie przewiduje możliwości ponownego powołania)⁷⁰². W przypadku przewinienia dyscyplinarnego lub wykroczenia mniejszej wagi sąd dyscyplinarny może odstąpić od wymierzenia kary⁷⁰³. Okres przedawnienia wynosi 5 lat od chwili popełnienia czynu zabronionego dyscyplinarnie – po upływie tego czasu nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego. W razie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przed upływem wskazanego terminu, przedawnienie dyscyplinarne następuje z upływem 8 lat od chwili czynu. Pomimo przedawnienia (upływu okresu 8 lat), sąd dyscyplinarny orzeka o popełnieniu przewinienia dyscyplinarnego, umarzając postępowanie w zakresie wymierzenia kary dyscyplinarnej, albo uniewinnia obwinionego prokuratora. Jeżeli delikt dyscyplinarny zawiera znamiona przestępstwa, to przedawnienie nie może nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w odpowiednich przepisach Kodeksu karnego⁷⁰⁴.

Analiza przepisów ustawy p.o.p. prowadzi do przyjęcia, że model postępowania dyscyplinarnego prokuratorów jest co do zasady analogiczny do modelu postępowania dyscyplinarnego sędziów. Można bowiem wyróżnić etap postępowania wyjaśniającego oraz dyscyplinarnego, w którym czynności prowadzone są przez rzecznika dyscyplinarnego, następnie postępowania przed sądem dyscyplinarnym, po czym w sytuacji wyroku uznającego obwinionego za winnego popełnionego deliktu dyscyplinarnego następuje etap postępowania wykonawczego.

Rzecznik dyscyplinarny wszczyna postępowanie wyjaśniające na żądanie Prokuratora Generalnego, Prokuratora Krajowego, właściwego prokuratora regionalnego lub okręgowego, a także z własnej inicjatywy, po wstępnym ustaleniu okoliczności koniecznych do stwierdzenia

---

⁷⁰¹ Załącznik do uchwały Krajowej Rady Prokuratorów Przy prokuratorze Generalnym z dnia 12 grudnia 2017 r. – Zbiór Zasad Etyki Zawodowej Prokuratorów.

⁷⁰² Art. 142 § 3 p.o.p.; art. 109 § 4 p.u.s.p.

⁷⁰³ Art. 142 § 5 p.o.p.

⁷⁰⁴ Art. 141 p.o.p.

znamion przewinienia dyscyplinarnego, a także złożeniu przez prokuratora oświadczenia lub wyjaśnień na piśmie, chyba że ich złożenie nie jest możliwe. Postępowanie wyjaśniające może zakończyć się wydaniem postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub jeżeli zachodzą podstawy do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, zastępca rzecznika dyscyplinarnego zwraca się do Prokuratora Generalnego o wyznaczenie rzecznika dyscyplinarnego spoza okręgu regionalnego, w którym pełni służbę prokurator, w stosunku, do którego prowadzone było postępowanie wyjaśniające, do przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego⁷⁰⁵.

Wyznaczony rzecznik dyscyplinarny wszczyna postępowanie dyscyplinarne⁷⁰⁶, wydając przy tym postanowienie o przedstawieniu zarzutów, które ogłasza obwinionemu w formie pisemnej. Po ewentualnym złożeniu wyjaśnień przez obwinionego, a także po ewentualnym przeprowadzeniu dodatkowych dowodów, rzecznik dyscyplinarny może złożyć wniosek do sądu dyscyplinarnego o rozpoznanie sprawy dyscyplinarnej albo jeżeli nie znajduje podstaw do złożenia ww. wniosku – wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego⁷⁰⁷.

W sprawach dyscyplinarnych prokuratorów w pierwszej instancji orzeka Sąd Dyscyplinarny przy Prokuratorze Generalnym w składzie 3 członków albo Sąd Najwyższy w składzie 2 sędziów orzekających w IOZ i 1 ławnika SN w sprawach przewinień dyscyplinarnych wyczerpujących znamiona umyślnych przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego lub umyślnych przestępstw skarbowych, lub w sprawach, w których wniosek złożył Sąd Najwyższy, oraz w sprawach dotyczących działań kwestionujących istnienie stosunku służbowego sędziego lub prokuratora, skuteczności powołania sędziego, lub prokuratora, lub umocowania konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁰⁸. Zaś w drugiej instancji orzeka Sąd Najwyższy w składzie 2 sędziów orzekających w IOZ i 1 ławnika SN⁷⁰⁹. Podobnie jak w przypadku sędziów, w p.o.p. została wyłączona możliwość wniesienia kasacji od orzeczenia sądu dyscyplinarnego drugiej instancji⁷¹⁰ oraz została przewidziana instytucja odwołania od wyroku sądu dyscyplinarnego drugiej instancji przełamującego regułę *ne peius*⁷¹¹.

---

⁷⁰⁵ P. Turek, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 452.

⁷⁰⁶ Art. 154 § 4 p.o.p.

⁷⁰⁷ P. Turek, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 453.

⁷⁰⁸ Art. 145 § 1 pkt 1 p.o.p.

⁷⁰⁹ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 279.

⁷¹⁰ Art. 163a § 1 p.o.p.

⁷¹¹ Art. 163a § 2 p.o.p.

Postępowanie dyscyplinarne zamyka niezwłoczne przesłanie odpisu prawomocnego orzeczenia wraz z uzasadnieniem Prokuratorowi Generalnemu, do którego należy wykonanie orzeczenia⁷¹².

Analiza orzecznictwa w sprawach dyscyplinarnych sędziów i prokuratorów pozwala dostrzec, że w przedmiotowych sprawach przestrzegane są standardy konstytucyjne i konwencyjne. W pierwszej kolejności powyższe założenie warto wesprzeć orzeczeniem, które ukazuje jak realizowana jest konstytucyjna gwarancja prawa do obrony w postępowaniu dyscyplinarnym sędziego. Wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2016 r., zmieniono wyrok sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji i uniewinniono sędziego od zarzutu popełnienia dwóch przewinień dyscyplinarnych polegających na tym, że w toku czynności wyjaśniających prowadzonych przez Główny Inspektorat Transportu Drogowego w Warszawie w sprawie o wykroczenie drogowe ujawnione urzędzeniem rejestrującym, dotyczące przekroczenia dopuszczalnej prędkości o 14 km/h, będąc wezwany przez Główny Inspektorat Transportu Drogowego w Warszawie, jako właściciel pojazdu do złożenia oświadczenia, czy we wskazanym czasie był osobą kierującą pojazdem lub ujawnienia w trybie art. 78 ust. 4 ustawy Prawo o ruchu drogowym komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, dwukrotnie w pismach skierowanych do Głównego Inspektoratu Transportu Drogowego zaprzeczył, że kierował przedmiotowym pojazdem w dniu, miejscu i godzinie wskazanych w przesłanej mu dokumentacji, oświadczył, że nikomu nie powierzył pojazdu do kierowania lub używania. W ocenie sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji, niedopuszczalne było takie prowadzenie obrony w postępowaniu, które polegałoby na składaniu nieprawdziwych wyjaśnień (oświadczeń), mataczeniu, czy innym świadomym utrudnieniu postępowania. Jest to oczywiste, jeśli zważyć, że w ramach wykonywania czynności sędziego, wymaga od uczestników postępowań prawdomówności i lojalności procesowej. Sędzia nie może korzystać z takich środków (sposobów i metod) obrony, które nie przystają osobie sprawującej urząd sędziego i uwłaczają jego godności. Zdaniem sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji nie było podstaw do uznania, że ogranicza to konstytucyjne prawo obwinionego do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji). Odwołanie od powyższego orzeczenia wniósł obwiniony sędzia, podnosząc, że korzystanie z przysługującego mu prawa do obrony nie może prowadzić do ukarania w trybie postępowania dyscyplinarnego. Sąd rozpoznający odwołanie przychylił się do stanowiska obwinionego sędziego i zważył, że z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP wynika, że każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne,

---

⁷¹² Art. 167 p.o.p.

ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Powołując uzupełniająco regulacje procedury karnej podkreślił, że wskazane wyrażają jedną z ważniejszych gwarancji procesowych - regułę *nemo se ipsum accusare tenetur* stanowiącą, że nikt nie ma obowiązku oskarżania samego siebie. Zakłada ona, że oskarżony (obwiniony) może bronić się wszelkimi, prawnie niezakazanymi metodami i sposobami, wykorzystując w tym celu znane mu fakty, ich przedstawienie, ukrycie, a nawet zafalszowanie, jak też interpretacją przepisów prawa przez wyjaśnianie jej w sposób korzystny dla siebie. Obejmuje odmowę złożenia wyjaśnień, dostarczania dowodów oraz zaprzeczenie sprawstwu, jeżeli nie jest połączone z przerzucaniem odpowiedzialności na inne osoby. Gwarancja ta przysługuje każdej osobie, której został postawiony zarzut popełnienia czynu karalnego. Obrona przed zarzutem ma charakter materialnej gwarancji, która nie podlega wyłączeniu. Z tych też względów, poszanowaniem standardu konstytucyjnego z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP jest teza, iż sędzia, broniąc się przed zarzutami, ma pełne prawo skłamać, nawet jeśli jego wina była oczywista. I jest to zgodne z zasadami etyki zawodowej, co nie może stanowić podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej. W uzasadnieniu odwołano się także do standardu konwencyjnego wskazując, że prawo do obrony osoby podejrzanej o popełnienie czynu zagrożonego karą nie zostało wyodrębnione jako samodzielna gwarancja w EKPC, ale wywodzone jest z art. 6 ust. 1 jako element prawa do rzetelnego procesu. Obejmuje prawo do nieobciążania samego siebie w sposób werbalny, jak i przez dostarczanie innych niż przyznanie się dowodów przeciw sobie. Łączy się także z przewidzianym w art. 6 ust. 2 domniemaniem niewinności⁷¹³.

Należy zwrócić uwagę, że orzecznictwo w sprawach dyscyplinarnych sędziów często powołuje standardy konstytucyjne i zapewnia ich realizację w rozpoznawanych sprawach. W jednym ze swoich orzeczeń Sąd Najwyższy przesądził, że zasada domniemania niewinności jest jedną z najważniejszych zasad procesowych i ma podstawę konstytucyjną w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Obalenie domniemania niewinności może nastąpić nie tylko orzeczeniem sądu, ale także organu orzekającego w postępowaniu dyscyplinarnym. Powszechnie przyjmuje się, że do oceny czy nie został naruszony zakaz wynikający z art. 5 § 2 k.p.k. (*zasada in dubio pro reo*), nie są miarodajne wątpliwości zgłaszane przez strony w środку odwoławczym, ale jedynie to czy orzekający w sprawie sąd rzeczywiście powziął wątpliwość co do treści ustaleń faktycznych i wobec braku możliwości jej usunięcia rozstrzygnął ją na korzyść oskarżonego. Wątpliwości te muszą powstać po stronie orzekającego sądu. W realiach rozpoznawanej sprawy

---

⁷¹³ Wyrok SN z 30.11.2016 r., SNO 51/16, LEX nr 2156549; zob. także: wyrok SN z 8.08.2019 r., II DSI 30/19, OSNID 2020, nr 3; wyrok SN z 20.01.2005 r., SNO 57/04, LEX nr 471904.

Sąd Najwyższy stwierdził, że ustalenia faktyczne sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji zostały poczynione w sposób pewny, bez wypełniania rozumowania niekorzystnymi dla obwinionej domnieniami⁷¹⁴, tym samym nie mogło to stanowić podstaw do stwierdzenia uchybienia standardowi konstytucyjnemu – domniemania niewinności.

Pozostając w sferze konstytucyjnego standardu domniemania niewinności, koniecznym jest zwrócić uwagę na uchwałę składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2006 r., w której wskazano, że w wypadku toczącego się postępowania karnego nigdy osoba oskarżona nie może być traktowana przez inne organy władzy publicznej jako osoba, która popełniła przestępstwo. Oznacza to, iż domniemanie niewinności chroni oskarżonego również wobec wszystkich organów władzy publicznej. W konsekwencji, te organy, prowadząc postępowanie niebędące postępowaniem karnym (np. postępowanie dyscyplinarne), nie mogą samodzielnie ustalić faktu popełnienia przez obywatela przestępstwa i wyprowadzać z tego negatywnych konsekwencji prawnych. Sąd Najwyższy stwierdził również w powołanej uchwale, że tak rozumiany art. 42 ust. 3 Konstytucji RP wyraża zasadę wyłączności określonego rodzaju postępowania co do uchylenia domniemania niewinności. Skutkiem tej konstatacji jest stanowisko, że niedopuszczalne jest samodzielne ustalenie przesłanki popełnienia przestępstwa w innych postępowaniach niż właściwe do tego postępowanie karne. Oznacza to, że w sytuacji, gdy popełnienie przestępstwa stanowi przesłankę pozytywną lub negatywną do wydania przez organ określonego rozstrzygnięcia, to bez prawomocnego wyroku sądu karnego organ ten nie może samodzielnie ustalić tego faktu⁷¹⁵. Odpowiednie stosowanie art. 8 § 1 i 2 k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym prokuratorów, przy uwzględnieniu konstytucyjnej zasady domniemania niewinności oznacza, że sąd dyscyplinarny rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne zaistniałe w postępowaniu dyscyplinarnym prokuratorów i nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu, z wyjątkiem rozstrzygnięć kształtujących prawo lub stosunek prawny, a do takich należy wyrok sądu karnego orzekający co do zarzuczonego w akcie oskarżenia przestępstwa. Tylko taki wyrok może bowiem uchylić obowiązywanie wynikającej z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP zasady domniemania niewinności⁷¹⁶.

Istotnym aspektem refleksu standardów konstytucyjnych i konwencyjnych w orzecznictwie sądów dyscyplinarnych jest rozumienie gwarancji prawa do sądu wywodzonych

---

⁷¹⁴ Wyrok SN z 27.10.2017 r., SNO 36/17, LEX nr 2428269; zob. także: wyrok SN z 5.10.2011 r., SNO 39/11, LEX nr 1288886.

⁷¹⁵ Uchwała SN(7) z 28.09.2006 r., I KZP 8/06, OSNKW 2006, nr 10, poz. 87.

⁷¹⁶ Postanowienie SN z 9.08.2023 r., II Zo 10/23, LEX nr 359215; zob. także: postanowienie SN z 27.04.2023 r., II Zo 27/22, LEX nr 3569458.

z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 6 ust. 1 EKPC. W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 19 września 2023 r. wskazano, że wymogów konstytucyjnych i konwencyjnych dla rozumienia pojęcia „sądu” nie spełnia Sąd Dyscyplinarny dla Prokuratorów przy Prokuratorze Generalnym, bowiem nie czyni go sądem w rozumieniu konstytucyjnym, sam fakt ustawowego określenia go „sądem”. W uzasadnieniu odwołano się do poglądów doktryny wskazując, że ustawodawca może różne jednostki organizacyjne nazywać sądem, co nie zmieni faktu, że owym sądem są tylko w znaczeniu ustawowym, a nie konstytucyjnym, o ile nie spełnią kryteriów przewidzianych w ustawie zasadniczej. Po drugie, Sąd Dyscyplinarny dla Prokuratorów przy Prokuratorze Generalnym składa się z prokuratorów, a zatem nie sędziów w rozumieniu konstytucyjnym. Prokuratorzy nie korzystają bowiem z gwarancji niezawisłości, o której mowa w Konstytucji RP, w szczególności zważywszy, że ich przełożonym jest Prokurator Generalny będący jednocześnie ministrem sprawiedliwości, a zatem organem władzy wykonawczej. Po trzecie kwestia, która była przedmiotem rozpoznania wykraczała poza ramy sprawy dyscyplinarnej, tj. niepodlegającej jurysdykcji tego sądu dyscyplinarnego⁷¹⁷.

---

⁷¹⁷ Postanowienie SN z 19.09.2023 r., II Zo 66/22, LEX nr 3605088.

3. Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokata i radcy prawnego

Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów została uregulowana w Dziale VIII p.o.a. zatytułowanym „Odpowiedzialność dyscyplinarna”. Podstawą materialną odpowiedzialności adwokata jest art. 80 p.o.a., który określa typy deliktów dyscyplinarnych oraz delikt dyscyplinarny. Treść ustawy wskazuje, że adwokaci mogą być pociągnięci do odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych oraz niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności polegających na świadczeniu pomocy prawnej. Sprezycowanie typu deliktu dyscyplinarnego zawierają regulacje przewidziane w Kodeksie Etyki Adwokackiej⁷¹⁸. Za popełnienie deliktu dyscyplinarnego, obwiniony adwokat może zostać ukarany jedną z kar dyscyplinarnych skatalogowanych gradacyjnie w art. 81 p.o.a., którymi są: upomnienie, nagana, kara pieniężna, zawieszenie w czynnościach zawodowych na czas od 3 miesięcy do 5 lat oraz kara dyscyplinarna wydalenia z adwokatury⁷¹⁹. Przywołany artykuł wskazuje także dodatkowe sankcje, które mogą być łączone lub są sprzężone z orzeczoną karą dyscyplinarną. Przykładem rzeczonoego jest możliwość dodatkowego orzeczenia zakazu wykonywania patronatu na czas od roku do 5 lat czy utratę biernego i czynnego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 6 lat od uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie kary zawieszenia w czynnościach zawodowych. Ustawa regulująca zasady funkcjonowania samorządu adwokatów przewiduje także instytucję „upomnienia dziekańskiego”, które stosowane jest w przypadku deliktów dyscyplinarnych mniejszej wagi albo gdy w świetle okoliczności danej sprawy jest to wystarczającym środkiem dyscyplinującym adwokata⁷²⁰. Przedawnienie deliktu dyscyplinarnego następuje w chwili, kiedy w okresie 3 lat od czasu popełnienia deliktu dyscyplinarnego nie wszczęto postępowania, a w przypadku nadużycia wolności słowa i pisma przy wykonywaniu zawodu adwokackiego stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza w okresie roku.

Jeżeli przed upływem wskazanych okresów wszczęto postępowanie dyscyplinarne, okres przedawnienia ulega stosownemu wydłużeniu, są to odpowiednio 5 lat oraz 3 lata. Jeżeli

---

⁷¹⁸ Uchwała Nr 230/2022 Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 22 września 2022 r. – Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej) - Adwok.2022.9.22.

⁷¹⁹ Art. 81 p.o.a.

⁷²⁰ Art. 85 p.o.a.

czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne następuje dopiero z upływem okresu przedawnienia karalności przestępstwa⁷²¹.

Ustawa p.o.a. wyraźnie wskazuje, że ramy postępowania dyscyplinarnego obejmują następujące etapy: dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oraz postępowanie wykonawcze⁷²². Pomocniczo, niektóre kwestie proceduralne reguluje „Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych i zastępców rzeczników dyscyplinarnych oraz trybu i sposobu ich wyboru”⁷²³. Jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia deliktu dyscyplinarnego, rzecznik dyscyplinarny wydaje z urzędu lub na skutek zawiadomienia o delikcie postanowienie o wszczęciu dochodzenia, w którym określa czyn będący przedmiotem postępowania oraz jego kwalifikację prawną⁷²⁴. Wszczęcie dochodzenia może nastąpić na polecenie Ministra Sprawiedliwości (jak również wszczęcie postępowania przed sądem dyscyplinarnym)⁷²⁵. Stronami dochodzenia są obwiniony (adwokat, co do którego rzecznik wydał postanowienie o przedstawieniu zarzutu popełnienia deliktu dyscyplinarnego) oraz pokrzywdzony (podmiot, którego dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone postępowaniem adwokata wskazanym w art. 80 p.o.a.)⁷²⁶. Dochodzenie może zakończyć się sporządzeniem wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, postanowieniem o umorzeniu postępowania albo wnioskiem w trybie art. 335 k.p.k. stosowanym odpowiednio⁷²⁷. Po skierowaniu przez rzecznika dyscyplinarnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, postępowanie przechodzi w kolejną fazę. Postępowanie przed sądem dyscyplinarnym jest dwuinstancyjne. W sprawach dyscyplinarnych adwokatów orzekają sądy dyscyplinarne izb adwokackich oraz Wyższy Sąd Dyscyplinarny⁷²⁸. Sądy dyscyplinarne orzekają co do zasady w składach trzyosobowych, a w pięcioosobowych w sytuacji, gdy sprawy dyscyplinarne członków Naczelnej Rady Adwokackiej i okręgowych rad adwokackich rozpoznawał w pierwszej instancji Wyższy Sąd Dyscyplinarny⁷²⁹. Stronami w postępowaniu

---

⁷²¹ Art. 88 p.o.a.

⁷²² Art. 95c p.o.a.

⁷²³ Na podstawie uchwały nr 20/2021 NRA z 11 września 2021 r. ogłasza się tekst jednolity Regulaminu działania rzeczników dyscyplinarnych i zastępców rzeczników dyscyplinarnych oraz trybu i sposobu ich wyboru przyjęty uchwałą nr 50/2018 Naczelnej Rady Adwokackiej z 24 listopada 2018 roku ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 20/2021 Naczelnej Rady Adwokackiej z 11 września 2021 roku

⁷²⁴ P. F. Piesiewicz (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 465.

⁷²⁵ Art. 90 ust. 2 p.o.a.

⁷²⁶ P. F. Piesiewicz (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 523-524.

⁷²⁷ P. F. Piesiewicz (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 488; M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 60.

⁷²⁸ Art. 91 ust. 1 p.o.a.

⁷²⁹ Art. 91 ust. 4 p.o.a.

przed sądem dyscyplinarnym są obwiniony, pokrzywdzony oraz oskarżyciel (w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym izby adwokackiej – rzecznik dyscyplinarny; w postępowaniu przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym – Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury, a także ich zastępcy wykonujący czynności zlecone przez rzeczników)⁷³⁰. Od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, Ministrowi Sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Naczelnej Rady Adwokackiej kasacja do Sądu Najwyższego⁷³¹. Etapem wieńczącym postępowanie dyscyplinarne jest postępowanie wykonawcze, którego celem jest wykonanie prawomocnego wyroku sądu dyscyplinarnego względem ukaranego. Postępowanie wykonawcze prowadzone jest przez dziekana danej rady adwokackiej i do niego należy wykonanie orzeczonych kar dyscyplinarnych⁷³². Postępowanie dyscyplinarne adwokatów toczy się niezależnie od postępowania karnego o ten sam czyn, niemniej może być zawieszona do czasu ukończenia drugiego z wymienionych⁷³³.

Pomimo zbliżonych przesłanek i modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych, w tej części pracy rzetelność naukowa wymaga, aby także przedstawić ww. kwestie względem wskazanych przedstawicieli zawodu prawniczego. Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych została uregulowana w Rozdziale 6 u.o.r.p. Art. 64 ust. 1 u.o.r.p. określa typy deliktów dyscyplinarnych, które mogą stanowić czyny polegające na postępowaniu sprzecznym z prawem, postępowaniu sprzecznym z zasadami etyki, postępowaniu sprzecznym z godnością zawodu bądź naruszeniu swych obowiązków zawodowych. Ponadto, radcowie prawni podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za delikt dyscyplinarny polegający na niespełnieniu obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnoprawnej przy wykonywaniu czynności zawodowych polegających na świadczeniu pomocy prawnej⁷³⁴. W odróżnieniu od adwokatów, radca prawny może zostać zatrudniony w ramach stosunku pracy określonych w Kodeksie pracy oraz na podstawach umowy cywilnoprawnej. Z tego też względu u.o.r.p. wskazuje wyraźnie, że od odpowiedzialności dyscyplinarnej wyłączone są czyny naruszające przepisy dotyczące porządku i dyscypliny pracy określone w Kodeksie pracy. Wskazać także należy, że samorząd zawodowy radców prawnych uchwalił Kodeks Etyki Radcy Prawnego precyzujący typy deliktów

---

⁷³⁰ P. F. Piesiewicz (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 523.

⁷³¹ Art. 91a p.o.a.

⁷³² M. Wielec (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018, s. 61.

⁷³³ Art. 86 p.o.a.

⁷³⁴ Art. 64 ust. 2 u.o.r.p.

dyscyplinarnych⁷³⁵. Podobnie jak p.o.a., w u.o.r.p. zawarto zamknięty katalog kar dyscyplinarnych możliwych do orzeczenia względem radców prawnych (upomnienie, nagana, kara pieniężna, zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego na czas od 3 miesięcy do 5 lat oraz pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego)⁷³⁶. Analogicznie jak w przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów u.o.r.p. przewiduje możliwość zwiększenia dolegliwości orzeczonych kar dyscyplinarnych, którymi są m.in. możliwość orzeczenia obok kary dyscyplinarnej dodatkowo obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego⁷³⁷ czy obowiązkowe skreślenie z listy radców prawnych bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę radców prawnych przez okres 10 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kary pozbawienia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego⁷³⁸. U.o.r.p. zawiera także bliźniaczą instytucję do „upomnienia dziekańskiego” z p.o.a., albowiem w art. 66 u.o.r.p. wskazano, że jeżeli przewinienie dyscyplinarne jest mniejszej wagi albo w świetle okoliczności sprawy będzie to wystarczającym środkiem dyscyplinującym radcę prawnego bez potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej, dziekan rady okręgowej izby radców prawnych, na wniosek rzecznika dyscyplinarnego, może poprzestać na udzieleniu ostrzeżenia radcy prawnemu. Udzielając ostrzeżenia, dziekan może jednocześnie zobowiązać radcę prawnego do przeproszenia pokrzywdzonego lub do innego stosownego postępowania⁷³⁹. Jeżeli zaś idzie o przedawnienie deliktu dyscyplinarnego, to u.o.r.p. określa, że nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, jeżeli od czasu popełnienia deliktu dyscyplinarnego upłynęły trzy lata, a w przypadkach nadużycia przy wykonywaniu czynności zawodowych wolności słowa i pisma stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza – rok⁷⁴⁰. W razie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego we wskazanych wyżej okresach, ulegają one odpowiednio wydłużeniu i wynoszą kolejno 5 lat oraz 3 lata⁷⁴¹. Jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne następuje dopiero z upływem okresu przedawnienia karalności przestępstwa⁷⁴².

---

⁷³⁵ Uchwała Nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Izby Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. Radc.2023.2.7

⁷³⁶ Art. 65 ust. 1 u.o.r.p.

⁷³⁷ Art. 65 ust. 2e u.o.r.p.

⁷³⁸ Art. 65 ust. 2c u.o.r.p.

⁷³⁹ Art. 66 ust. 1 i 2 u.o.r.p.

⁷⁴⁰ Art. 70 ust. 1 u.o.r.p.

⁷⁴¹ Art. 70 ust. 2 u.o.r.p.

⁷⁴² art. 70 ust. 3 u.o.r.p.

U.o.r.p. wyróżnia wprost, że postępowanie dyscyplinarne obejmuje 3 etapy: dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oraz postępowanie wykonawcze⁷⁴³. Niektóre kwestie proceduralne wspierająco reguluje Uchwała Krajowej Rady Radców Prawnych nr 98/IX/2015 z dnia 11 września 2015 r. w sprawie zasad działania Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego, rzeczników dyscyplinarnych, a także ich zastępców oraz trybu i sposobu wyboru zastępców Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego i zastępców rzeczników dyscyplinarnych.

Przechodząc do omówienia modelu postępowania dyscyplinarnego radców prawnych wskazać należy, że co do zasady postępowanie dyscyplinarne wobec radcy prawnego, rzecznik dyscyplinarne wszczyna i prowadzi z urzędu. Rzecznik dyscyplinarne, aby wszcząć dochodzenie i wydać postanowienie w tym przedmiocie, musi posiadać informacje, które uzasadniają takie wszczęcie. Jeżeli takich podstaw jest brak, wydaje postanowienie o odmowie wszczęcia dochodzenia lub o umorzeniu dochodzenia⁷⁴⁴. Wszczęcie dochodzenia może także nastąpić na polecenie Ministra Sprawiedliwości⁷⁴⁵. Dochodzenie służy ustaleniu okoliczności faktycznych oraz ustaleniu czy doszło do popełnienia deliktu dyscyplinarnego. Ustalenia dokonywane są na podstawie zebranego materiału oraz przeprowadzonych dowodów. Postępowanie dyscyplinarne opiera się na ustaleniach faktycznych, tym samym koniecznym jest, aby orzeczenie zostało oparte na udowodnionych faktach, które m.in. ma zapewnić prowadzone dochodzenie. Rzecznik dyscyplinarne kończy dochodzenie albo wnioskiem o ukaranie skierowanym do sądu dyscyplinarnego, gdy uzna, że doszło do popełnienia deliktu dyscyplinarnego albo postanowieniem o umorzeniu postępowania⁷⁴⁶. Stronami dochodzenia jest obwiniony i pokrzywdzony⁷⁴⁷. Moment przyznania radcy prawnemu przymiotu strony (obwiniony) uzależniony jest od wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów⁷⁴⁸.

Postępowanie przed sądem dyscyplinarnym jest inicjowane wnioskiem o ukaranie złożonym odpowiednio przez Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego, rzecznika dyscyplinarnego lub ich zastępców⁷⁴⁹. Ten etap postępowania służy ustaleniu czy w rzeczywistości doszło do popełnienia przez radcę prawnego deliktu dyscyplinarnego, a jeżeli tak, to wymierzeniu obwinionemu kary dyscyplinarnej⁷⁵⁰. Stronami postępowania są

---

⁷⁴³ Art. 62² u.o.r.p.

⁷⁴⁴ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 928-929.

⁷⁴⁵ Art. 68¹ ust. 1a u.o.r.p.

⁷⁴⁶ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 930-931.

⁷⁴⁷ Art. 68 u.o.r.p.

⁷⁴⁸ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 934.

⁷⁴⁹ Art. 68 ust. 1 u.o.r.p.

⁷⁵⁰ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 934-935.

oskarżyciel, obwiniony i pokrzywdzony. Oskarżycielem w postępowaniu przed okręgowym sądem dyscyplinarnym są rzecznik dyscyplinarny, a przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym - Główny Rzecznik Dyscyplinarny, a także ich zastępcy, wykonujący czynności zlecone przez rzeczników⁷⁵¹. Powyższe implikuje prosty wniosek, że postępowanie przed sądem dyscyplinarnym jest dwuinstancyjne. Okręgowy sąd dyscyplinarny rozpatruje sprawy dyscyplinarne członków okręgowej izby radców prawnych wniesione przez rzecznika dyscyplinarnego oraz odwołania udzielonego ostrzeżenia przez dziekana rady okręgowej izby radców prawnych. Natomiast Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozpatruje odwołania od orzeczeń okręgowych sądów dyscyplinarnych, a także rozpatruje jako sąd pierwszej instancji, sprawy dyscyplinarne członków Krajowej Rady Radców Prawnych i rad okręgowych izb radców prawnych⁷⁵². Sądy dyscyplinarne orzekają w składzie trzyosobowym, z tym wyjątkiem, że odwołania od orzeczeń wydanych przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny jako sąd pierwszej instancji – w innym pięcioosobowym składzie⁷⁵³. Od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, Ministrowi Sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Krajowej Rady Radców Prawnych - kasacja do Sądu Najwyższego⁷⁵⁴.

Jeżeli w toku postępowania przed sądem dyscyplinarnym dojdzie do uznania obwinionego za winnego zarzucanego mu deliktu dyscyplinarnego i orzeczenie w tym przedmiocie stanie się prawomocne, postępowanie dyscyplinarne przejdzie w fazę wykonawczą. Postępowanie wykonawcze służy wykonaniu zapadłych orzeczeń sądów dyscyplinarnych, czyli w rzeczywistości wykonaniu orzeczonych wobec radców prawnych kar dyscyplinarnych. Wykonanie kar dyscyplinarnych należy do dziekana rady okręgowej izby radców prawnych, właściwego dla ukaranego radcy prawnego⁷⁵⁵. Warto także nadmienić, że postępowanie dyscyplinarne o ten sam czyn toczy się niezależnie od postępowania karnego lub postępowania dyscyplinarnego wszczętego w jednostce organizacyjnej, w której przepisy szczególnie przewidują takie postępowanie. Postępowanie dyscyplinarne może być jednak zawieszane do czasu ukończenia postępowania karnego⁷⁵⁶.

Należy zwrócić uwagę, że w zakresie postępowania dyscyplinarnego zarówno adwokatów i radców prawnych, właściwe ustawy zawierają przepisy odsyłające do

---

⁷⁵¹ Art. 68 ust. 1 i 2 u.o.r.p.

⁷⁵² Art. 54 u.o.r.p.; art. 62 u.o.r.p.

⁷⁵³ Art. 62 u.o.r.p.; art. 70¹ u.o.r.p.

⁷⁵⁴ Art. 62² u.o.r.p.

⁷⁵⁵ T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 9932-9933.

⁷⁵⁶ Art. 67 u.o.r.p.

odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego oraz rozdziałów I-III Kodeksu karnego w sprawach nieuregulowanych w wymienionych ustawach⁷⁵⁷.

W orzecznictwie sądowym wyraźnie dostrzegalna jest dbałość o zachowanie standardów konstytucyjnych oraz konwencyjnych na których oparte zostały postępowania dyscyplinarne względem adwokatów i radców prawnych. Wskazane grupy zawodowe, będące przedstawicielami profesjonalnych zawodów prawniczych wykazują instytucjonalne pokrewieństwo co podkreśla również podobieństwo uregulowań w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Na pierwszym planie w ramach standardów konstytucyjnych orzecznictwo sądów ukazuje bezwzględny zakaz karania bez podstawy ustawowej, co jest refleksem zasady *nullum crimen sine lege* wynikającej wprost z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Powyższe zostało wyrażone wprost w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2010 r., w którego uzasadnieniu wskazano wprost, że „(...) materialnoprawna podstawa przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej, tak jak każdej odpowiedzialności represyjnej, musi być zakotwiczona w przepisie rangi ustawowej, a jedynie ewentualnie uzupełniona o przepisy podustawowe albo zawarte w uchwałach organów korporacyjnych”⁷⁵⁸. Powyższy pogląd należy uznać za wyraz ugruntowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego⁷⁵⁹. Ponadto w powołanym judykacie przypomniano, że niezbędnym jest zapewnienie dostatecznego stopnia opisu czynu, uznawanego w orzeczeniu skazującym za delikt dyscyplinarny⁷⁶⁰. Respektowanie rzezonego standardu widoczne jest także w orzecznictwie sądów korporacyjnych, które jednoznacznie wskazują (przenosząc przy tym na grunt postępowań dyscyplinarnych wnioski wypływające z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego), że podstawę prawną reżimu odpowiedzialności o charakterze represyjnym, a taką przedstawiają orzeczenia sądów dyscyplinarnych, mogą stanowić jedynie przepisy rangi ustawowej. Zaś przepisy dotyczące zasad etyki i godności zawodu owej nie tworzą (ustawowej podstawy prawnej), bowiem należy je określić jako przepisy ustanowione w akcie wewnętrznym⁷⁶¹.

---

⁷⁵⁷ Art. 95n p.o.a; art. 74¹ u.o.r.p.

⁷⁵⁸ Wyrok SN z 15.07.2010 r., SDI 12/10, OSNKW 2011, nr 3, poz. 25.

⁷⁵⁹ Postanowienie SN z 15.12.2022 r., I KO 52/21, LEX nr 3556176; postanowienie SN z 13.12.2017 r., SDI 87/17, LEX nr 2435676; postanowienie SN z 9.02.2017 r., SDI 84/16, LEX nr 2242160; postanowienie SN z 13.12.2016 r., SDI 60/16, LEX nr 2186065; wyrok SN z 19.06.2015 r., SDI 14/15, LEX nr 1745838; wyrok SN z 6.11.2014 r., SDI 32/14, LEX nr 1541265; wyrok SN z 22.06.2021 r., II DK 56/21, LEX nr 3352461.

⁷⁶⁰ Wyrok SN z 15.07.2010 r., SDI 12/10, OSNKW 2011, nr 3, poz. 25.

⁷⁶¹ Orzeczenie WSD 26.05.2012 r., WSD 126/11, źródło: <https://www.adwokatura.pl/ogolnoprawne/przegląd-orzecznictwa-wsd/> (dostęp: 12.11.2023 r., 14:38); zob. także zob. także J. Albewicz (red.), Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów i radców

Kolejnym przykładem respektowania standardów konstytucyjnych w orzecznictwie sądów dyscyplinarnych jest postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2005 r., w którym wskazano, że standard „domniemania niewinności” ma swoją podstawę konstytucyjną w art. 42 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Wobec czego należy do podstawowych i najbardziej istotnych zasad określających sytuację procesową oskarżonego. Domniemanie niewinności stanowi domniemanie prawne wzruszalne (*praesumptio iuris tantum*), gdyż ustawodawca określił procedurę pozwalającą na przeprowadzenie przeciwdowodu dla obalenia domniemania niewinności i przypisania winy. Oczywiście ciężar dowodu spoczywa na oskarżycielu, co oznacza, że dla stwierdzenia winy konieczne jest udowodnienie, iż oskarżony popełnił zarzucany mu czyn zabroniony i czyn ten zawinił. W przedmiotowej sprawie, wbrew wywodom skarżącego, Sąd Najwyższy rozpoznając kasację stwierdził, że domniemanie niewinności zostało obalone dowodami, które zostały przeprowadzone na wniosek stron w toku postępowania dyscyplinarnego. W rezultacie Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej uznał adwokata za winnego zarzucanych mu przewinień dyscyplinarnych i wymierzył stosowne kary dyscyplinarne. Stanowisko to podzielił w całej rozciągłości Wyższy Sąd Dyscyplinarny Naczelnej Rady Adwokackiej, po rozpoznaniu odwołania obwinionego, nie znajdując jakichkolwiek podstaw do przyjęcia przytoczonych przezeń argumentów. Podsumowując, wnioskiem wpływającym z przywołanego orzeczenia jest fakt, że obalenie domniemania niewinności, a zarazem dowiedzenie winy określonej osobie za czyn jej zarzucany, może nastąpić nie tylko wyrokiem sądu, lecz także orzeczeniem organu rozpoznającego daną sprawę w postępowaniu dyscyplinarnym⁷⁶².

Wartym wskazania jawi się także orzeczenie Sądu Najwyższego, które ukazuje respektowanie konstytucyjnego standardu prawa do obrony oraz prawa do sądu, jak i konwencyjnego standardu rzetelnego procesu. W sprawie dyscyplinarnej obwinionego adwokata przed sądem izby adwokackiej doszło do umorzenia postępowania wobec ustania karalności co do jednego z zarzucanych deliktów dyscyplinarnych, a co do drugiego z nich został uznany za winnego wymierzając karę dyscyplinarną. Powyższe orzeczenie zostało zaskarżone przez obwinionego. Wyższy Sąd Dyscyplinarny postanowieniem wydanym na posiedzeniu bez udziału stron, uchylił zaskarżone orzeczenie i umorzył postępowanie, gdyż w jego ocenie doszło do przedawnienia karalności zarzucanych obwinionemu deliktów

---

prawnych: wybór orzecznictwa, Warszawa 2018; orzeczenie WSD z 11.03.2017 r., WSD 185/16, źródło: <https://wsd.adwokatura.pl/rejstry/show/orzeczenie-wsd-z-dnia-11-marca-2017-r-1208> (dostęp: 12.11.2023 r., 14:40).

⁷⁶² Postanowienie SN z 16.06.2005 r., SDI 13/05, LEX nr 568797.

dyscyplinarnych. Kasację na niekorzyść obwinionego od powyższego postanowienia wniósł Minister Sprawiedliwości. Postanowieniu zarzucił rażące naruszenie prawa, poprzez obrazę prawa procesowego, polegającą na naruszeniu treści przepisu art. 456 k.p.k. w zw. z art. 95n pkt 1 p.o.a., tj. wydaniu na posiedzeniu bez udziału stron postanowienia o uchyleniu orzeczenia Sądu Dyscyplinarnego Izby Adwokackiej oraz umorzeniu postępowania dyscyplinarnego, a w konsekwencji niepouczenia strony o przysługującym prawie do złożenia kasacji. Sąd Najwyższy postanowił o pozostawieniu kasacji bez rozpoznania z uwagi niebudzącego wątpliwości przedawnienia karalności zarzuconych obwinionemu deliktów dyscyplinarnych, niemniej istotnym jawi się treść uzasadnienia, w którym uwypuklono konstytucyjne i konwencyjne standardy obowiązujące w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Jak zważono fakt wydania postanowienia o umorzeniu postępowania na posiedzeniu bez udziału stron, należało ocenić negatywnie, albowiem o ile norma stosowanego odpowiednio art. 439 § 1 k.p.k. pozwala na rozpoznanie na posiedzeniu sprawy, w której sąd odwoławczy dostrzeże bezwzględną przyczynę odwoławczą, to nie można stracić z pola widzenia art. 439 § 3 zd. 1 k.p.k., wedle którego w posiedzeniu tym mają prawo wziąć udział strony, obrońcy i pełnomocnicy. Przepis ten odnosi się do tzw. jawności wewnętrznej posiedzenia, określając uprawnienia stron, obrońców i pełnomocników do udziału w posiedzeniu sądu odwoławczego. Choć posiedzenie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Adwokatury nie dotyczyło bezpośrednio zarzutów podniesionych w odwołaniu przez obwinionego, a jedynie stwierdzało, że w sprawie doszło do przedawnienia karalności, sąd dyscyplinarny drugiej instancji obowiązany był zawiadomić strony o terminie posiedzenia, na którym miało dojść do wydania takiego postanowienia w celu umożliwienia wzięcia w nim udziału, co bezsprzecznie wynika także z regulacji zawartej w art. 117 § 1 k.p.k. Zgodnie z przepisem art. 117 § 2 k.p.k. czynności nie przeprowadza się, jeżeli osoba uprawniona nie stawiała się, a jej udział w czynności nie był obowiązkowy (arg. ex art. 117 § 3 k.p.k.). Wskazany w tym przepisie brak dowodu, że strona została powiadomiona o czynności procesowej, obejmuje również sytuację, gdy osoba uprawniona nie została w ogóle powiadomiona o terminie dokonania czynności. Naruszenie przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny powołanego przepisu miało istotny wpływ na treść orzeczenia, gdyż brak zawiadomienia pozbawił strony możliwości przedstawienia swoich stanowisk, jak też powołania okoliczności, na które chciałyby zwrócić uwagę sądu. Jak podkreślono, pozbawienie stron prawa uczestnictwa w posiedzeniu odwoławczym stanowiło w stosunku do obwinionego uniemożliwienie realizacji prawa do obrony, zagwarantowanego w art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a uszczegółowionego w art. 6 k.p.k., a dla pozostałych stron pozbawienie prawa do sądu

przewidzianego przez art. 45 ust. 1 Konstytucji. Skonstatowano, że sąd odwoławczy miał obowiązek zawiadomienia stron o terminie posiedzenia, na którym wydano zaskarżone następnie przez Ministra Sprawiedliwości postanowienie w przedmiocie uchylecia orzeczenia i umorzenia postępowania. Strony winny mieć zagwarantowaną możliwość przedstawienia swoich racji w trakcie posiedzenia. W niniejszej sprawie prawo to zostało im odebrane. Sąd Najwyższy miał przy tym na uwadze, że zarazem naruszone zostało wyrażone w art. 6 ust. 1 oraz ust. 3 lit. b EKPC prawo do rzetelnego procesu sądowego. Zgodnie z poglądem ugruntowanym w orzecznictwie, nawet brak ustawowego obowiązku powiadomienia stron lub innych uprawnionych osób, o terminie i miejscu przeprowadzenia posiedzenia sądu, nie oznacza zakazu dokonania takiego zawiadomienia przez organ procesowy. Niepowtarzalne okoliczności niniejszego postępowania mogą przecież wskazywać na taką potrzebę, zwłaszcza, gdy mogłoby się to łączyć z wyjaśnieniem określonej kwestii rzutującej na wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia w sprawie, które ma znaczenie dla ochrony praw i interesów wskazanych podmiotów⁷⁶³. Przedmiotowe orzeczenie ukazuje, że gwarancje wynikające z EKPC w stosunku do postępowania dyscyplinarnego są rozumiane szerzej aniżeli wynika to z orzecznictwa ETPC.

W orzecznictwie sądów wyraźnie dostrzegalne jest stanie na straży standardów konwencyjnych w postępowaniach dyscyplinarnych. Głównym z nich z racji kwalifikacji przez ETPC spraw dyscyplinarnych jako spraw z zakresu sprawy cywilnej jest standard rzetelnego postępowania. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2016 r. zważono, że podstawowym celem postępowania dyscyplinarnego jest osiągnięcie stanu sprawiedliwości proceduralnej, w toku postępowania przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym, który nie został osiągnięty, a samo postępowanie nie spełniało standardów rzetelnego procesu. Tym mianem może być bowiem określony wyłącznie proces, w którym sąd w sposób czytelny ujawnia motywy swojego rozstrzygnięcia, umożliwiając weryfikację przyjętego przez siebie sposobu myślenia. Trafnie wskazał Sąd Najwyższy, że wynikający z treści art. 6 ust. 1 EKPC. Standard rzetelnego procesu obejmuje także postępowanie odwoławcze, a jednym z wyznaczników tego standardu jest wyraźne wskazanie w uzasadnieniu wyroku podstawy rozstrzygnięcia, a więc takie odniesienie się do argumentacji stron, które gwarantuje stronie możliwość stwierdzenia rzeczywistego skorzystania z prawa do apelacji. Zrealizowanie obowiązku ujętego w treści art. 6 ust. 1 EKPC wymaga odniesienia się w uzasadnieniu wyroku do każdego istotnego - na tle konkretnej sprawy - argumentu, a zatem brak odniesienia do takiej argumentacji (np. zupełne

---

⁷⁶³ Postanowienie SN z 23.02.2021 r., II DK 45/21, LEX nr 3267957.

przemilczenie istotnej kwestii) stanowi o naruszeniu standardu rzetelnego procesu. Błędne byłoby przyjęcie, że skoro w uzasadnieniu zabrakło uwag na temat tego, dlaczego Wyższy Sąd Dyscyplinarny zmodyfikował orzeczenie na korzyść obwinionego, to związane z tym niekorzystne, godzące w prawo do rzetelnego procesu, skutki dotyczą wyłącznie oskarżyciela i pokrzywdzonego. Ten stan rzeczy istotnie godzi bowiem również w przysługujące obwinionemu prawo do obrony. Niekwestionowana w doktrynie i judykaturze zasada, że w razie sprzeczności między orzeczeniem a uzasadnieniem rozstrzygające znaczenie mają treści zawarte w orzeczeniu, nie jest w stanie zrekompensować obwinionemu tego, że na skutek opisanej sprzeczności nie wie on, jaka była wola sądu i co zdecydowało, że wydał takie, a nie inne rozstrzygnięcie. W szczególności nie wie, z jakich przyczyn sąd odwoławczy, eliminując z opisu czynu dwa z przypisanych mu przez sąd pierwszej instancji zachowań, tylko jedno zdecydował się pozostawić. Niewątpliwie niewiedza ta zdecydowanie ogranicza możliwość merytorycznego kwestionowania wskazanego rozstrzygnięcia. Proces myślowy, który doprowadził Wyższy Sąd Dyscyplinarny do wydania rozstrzygnięcia zaskarżonego orzeczenia pozostaje zaś poza zasięgiem jakiegokolwiek poznania. Skarżący ma też prawo do zgłoszenia żądania, aby wobec treści części dyspozytywnej orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, dostosowane zostały doń wywody zawarte w jego części motywacyjnej. Z uwagi na powyższe, Sąd Najwyższy by umożliwić osiągnięcie stanu sprawiedliwości proceduralnej w toczącym się przeciwko obwinionemu postępowaniu dyscyplinarnym (tym samym zapewnić realizację standardu z art. 6 ust. 1 EKPC) - uchylił orzeczenie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego i przekazał sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania⁷⁶⁴.

Powyższe orzeczenia wyraźnie ukazują, że standardy konstytucyjne oraz konwencyjne są respektowane w postępowaniach dyscyplinarnych adwokatów i radców prawnych, a potrzeba ich stosowania jawi się jako niezbędna celem zagwarantowania w ogólnym rozumieniu - sprawiedliwości i rzetelności postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Sądy orzekające w tych sprawach ukazują zaś obraz stania na straży przestrzegania standardów konstytucyjnych i konwencyjnych.

---

⁷⁶⁴ Wyrok SN z 9.06.2016 r., SDI 17/16, OSNKW 2016, nr 9, poz. 62.

4. Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza

Materialne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy oraz postępowanie w tym przedmiocie zostało uregulowane w Rozdziale 6. p.o.n. Art. 50 p.o.n. określa typy deliktów dyscyplinarnych oraz delikty dyscyplinarne, którymi są czyny polegające na: oczywistej i rażącej obrazie przepisów prawa; uchybieniu powadze lub godności zawodu; niespełnieniu obowiązku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności notarialnych; niewykonaniu obowiązku objęcia patronatem w okresie kolejnych 3 lat i 6 miesięcy co najmniej jednego aplikanta; niewykonaniu po wskazaniu prezesa właściwego sądu apelacyjnego zobowiązania do objęcia patronatem aplikanta notarialnego oraz niespełnieniu obowiązku przesłania ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, w terminie 7 dni od dnia sporządzenia odpowiednich wypisów i odpisów wymienionych w art. 8a ust. 1 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców⁷⁶⁵. Podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej aplikantów notarialnych i zastępców notarialnych zostały uregulowane odrębnym przepisem⁷⁶⁶. Na uwagę zasługuje fakt, że p.o.n. w katalogu typów i deliktów dyscyplinarnych zawiera m.in. precyzyjnie określone delikty dyscyplinarne, co należy uznać za pozytywny wyłom na tle innych ustaw dyscyplinarnych. Karami dyscyplinarnymi⁷⁶⁷, które są możliwe do orzeczenia w postępowaniu dyscyplinarnym notariuszy to: upomnienie, nagana, kara pieniężna w granicach do wysokości pięciokrotnego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, nie niższa od połowy tego wynagrodzenia oraz pozbawienie prawa prowadzenia kancelarii. Ustawa wskazuje, że wymierzenie kary nagany lub kary pieniężnej pociąga za sobą niemożność udziału ukaranego notariusza w organach samorządu notarialnego i w sądzie dyscyplinarnym przez okres 3 lat. Kary pieniężne wpływają na rzecz Skarbu Państwa. Ponadto, notariusz względem, którego została orzeczona kara dyscyplinarna w postaci pozbawienia prawa prowadzenia kancelarii może ponownie ubiegać się o powołanie na notariusza po upływie 10 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia wskazanej kary dyscyplinarnej⁷⁶⁸. Typ deliktu dyscyplinarnego polegającego na uchybieniu powadze lub godności zawodu znajduje swoje sprecyzowanie w Kodeksie Etyki Zawodowej

---

⁷⁶⁵ t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2278.

⁷⁶⁶ Art. 78 p.o.n.

⁷⁶⁷ Zob. Kłak C. P., Kary dyscyplinarne w ustawie z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Nowy Przegląd Notarialny 2012, nr 2, s. 55-67.

⁷⁶⁸ Art. 51 p.o.n.

Notariusza⁷⁶⁹. Jeżeli zaś idzie o przedawnienie deliktu dyscyplinarnego to po upływie 5 lat od chwili czynu nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, a w razie wszczęcia - ulega ono umorzeniu, chyba, że czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie deliktu dyscyplinarnego nie może nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w przepisach Kodeksu karnego⁷⁷⁰. Istotnym jest, że w omawianym akcie prawnym został wprowadzony zapis, wskazujący na to, że jeżeli w toku postępowania dyscyplinarnego notariusz zostanie odwołany, to postępowanie w tym przedmiocie toczy się nadal⁷⁷¹.

Przechodząc tym samym do modelu postępowania dyscyplinarnego, analiza przepisów p.o.n., prowadzi do wniosku, że można wyróżnić dwa jego etapy. Poprzedzającym postępowanie dyscyplinarne jest postępowanie wyjaśniające, bowiem zgodnie z art. 58 p.o.n. wnioski o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego mogą zgłosić Minister Sprawiedliwości lub rada właściwej izby notarialnej po wstępnym wyjaśnieniu okoliczności koniecznych do ustalenia znamion czynu zarzuconego obwinionemu oraz złożeniu wyjaśnień przez obwinionego, chyba że złożenie tych wyjaśnień nie jest możliwe. Czynności dokonywane przez uprawnione podmioty są czynnościami mniej sformalizowanymi i nie mają charakteru postępowania dyscyplinarnego. Postępowanie wyjaśniające jest etapem wstępnym mającym na celu początkowe wyjaśnienie zasadności wszczęcia postępowania dyscyplinarnego⁷⁷². Z tych względów nie ma do postępowania wyjaśniającego zastosowania art. 69 p.o.n.⁷⁷³. Jako etap właściwego postępowania dyscyplinarnego należy wyróżnić dwuinstancyjne postępowanie sądowe, które jest następstwem zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. W pierwszej instancji orzekają sądy dyscyplinarne izb notarialnych (w składzie 3 członków), natomiast w drugiej instancji Wyższy Sąd Dyscyplinarny (w składzie 5 członków)⁷⁷⁴. Stronami dyscyplinarnego postępowania sądowego są obwiniony (podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej – notariusz) oraz rzecznik dyscyplinarny. W ustawie została przewidziana sądowa kontrola orzeczeń sądów dyscyplinarnych notariuszy, bowiem od orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego uprawnionym stronom przysługuje kasacja do Sądu Najwyższego⁷⁷⁵. Drugim z etapów postępowania dyscyplinarnego, który pozwala

---

⁷⁶⁹ Uchwała NR 19 z późniejszymi zmianami Krajowej Rady Notarialnej z dnia 12 grudnia 1997 r. Kodeks Etyki Zawodowej Notariusza (Notar.1997.12.12).

⁷⁷⁰ Art. 52 p.o.n.

⁷⁷¹ Art. 61 p.o.n.

⁷⁷² A. Oleszko [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz.*, Tom 1. Ustrój notariatu, Warszawa 2016, s. 849-851.

⁷⁷³ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 479.

⁷⁷⁴ Art. 53 p.o.n.; art. 54 p.o.n.

⁷⁷⁵ Art. 63a p.o.n.

wyróżnić p.o.n. jest postępowanie wykonawcze. Wiąże się ono z dołączeniem do akt osobowych obwinionego notariusza odpisu prawomocnego orzeczenia skazującego na karę dyscyplinarną. Wykonanie orzeczenia sądu dyscyplinarnego kary dyscyplinarnej pozbawienia prawa prowadzenia kancelarii należy do Ministra Sprawiedliwości, a pozostałych kar do właściwej izby notarialnej. Po upływie 3 lat od uprawomocnienia się orzeczenia orzekającego karę upomnienia lub nagany albo 5 lat od uprawomocnienia się orzeczenia orzekającego karę pieniężną, a po upływie 15 lat od uprawomocnienia się orzeczenia o pozbawieniu prawa prowadzenia kancelarii, Minister Sprawiedliwości zarządza usunięcie odpisu orzeczenia z akt osobowych, jeżeli w tym okresie nie wydano przeciwko ukaranemu innego orzeczenia o nałożeniu kary dyscyplinarnej⁷⁷⁶. W sprawach nieuregulowanych w rozdziale dot. odpowiedzialności dyscyplinarnej notariusza ustawa wskazuje jedynie na konieczność odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego⁷⁷⁷ (brak odesłania do odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu karnego w sprawach nieuregulowanych, niemniej charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie oraz wcześniejsze wnioski pracy przemawiają za powinnością odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu karnego w sprawach nieuregulowanych, pomimo braku takiego odesłania w ustawie).

Badanie orzecznictwa sądów dyscyplinarnych notariuszy wskazuje, że kontrola jurysdykcyjna Sądu Najwyższego pozwala zapewnić gwarancje konstytucyjne. W świetle standardu wynikającego z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP (zasady określoności czynu) będącego rezultatem zasady *nullum crimen sine lege* i wynikającej z niej reguł szczegółowych, wskazać należy, że Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 29 maja 2013 r.⁷⁷⁸ uchylił orzeczenie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego uznając m.in. za słuszny zarzut kasacyjny, w którym podniesiono, iż niewystarczające jest powołanie w tzw. podstawie prawnej skazania z istoty swej blankietowego przepisu art. 50 p.o.n., albowiem ustawowe sformułowanie „uchybiecie powadze lub godności zawodu” wypełnić należy konkretną treścią nawiązującą bądź to do jednego z zakazów lub nakazów, skodyfikowanych w przepisach rangi korporacyjnej (w odniesieniu do notariuszy – Kodeksie Etyki Zawodowej Notariusza), bądź to do normy postępowania, sprecyzowanej w powszechnie przyjętych, chociaż nieskodyfikowanych, zwyczajach zawodowych obowiązujących w danej korporacji. Jak zważył Sąd Najwyższy, zarzut stawiany w postępowaniu dyscyplinarnym powinien być na tyle dookreślony, aby

---

⁷⁷⁶ Art. 65 p.o.n.

⁷⁷⁷ Art. 69 p.o.n.

⁷⁷⁸ Wyrok SN z 29.05.2013 r., SDI 4/13, LEX nr 1335647.

obwiniony wiedział to, przed naruszeniem jakiej normy postępowania ma się, w istocie, bronić. Wymóg precyzyjnego określenia zarzutu, a następnie równie precyzyjnego zakwalifikowania przypisywanego deliktu dyscyplinarnego - ma charakter gwarancyjny. W omawianym postępowaniu wymóg ten nie został spełniony. Jak słusznie podsumowano rozważania - w postępowaniu o charakterze represyjnym nie można bazować na domniemaniach. Niezbędna jest w tym zakresie precyzyjna deklaracja stosownego organu procesowego. Powyższe wnioski Sądu Najwyższego są bezapelacyjnie wynikiem zastosowania standardu konstytucyjnego z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, który stosowany jest na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej z racji zaliczenia jej do desygnatów pojęcia odpowiedzialności represyjnej.

Kolejne orzeczenie stanowi obraz gwarancji z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP – standardu domniemania niewinności. Wyrokiem z dnia 12 maja 2013 r. Sąd Najwyższy uchylił orzeczenie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego oraz utrzymane nim w mocy orzeczenie Sądu Dyscyplinarnego Izby Notarialnej i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Dyscyplinarnemu Izby Notarialnej. W uzasadnieniu wskazano, że oparcie przez sąd *a quo* rozstrzygnięcia o winie wyłącznie na podstawie domniemania faktycznego i zaakceptowanie takiego stanu rzeczy przez sąd *ad quem*, rażąco narusza standardy procesowe postępowania dyscyplinarnego, w tym art. 5 § 1 k.p.k. i art. 170 § 1 k.p.k. w zw. z art. 69 p.o.n.⁷⁷⁹. Sądy dyscyplinarne obu instancji poprzestały jedynie na wstępnym wyjaśnieniu dokonanym w trybie postępowania wyjaśniającego (*vide* art. 58 p.o.n.) bez przesłuchania obwinionego oraz wnioskowanych przez niego świadków na rozprawie. Powyższe stanowiło naruszenie podstawowych zasad proceduralnych i oparcie się jedynie na domniemaniu faktycznym⁷⁸⁰. W orzeczeniu powołany jest co do zasady art. 5 § 1 k.p.k., niemniej stanowi on rozwinięcie i uzewnętrznienie standardu konstytucyjnego z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Powyższe ukazuje, jak elementarny wpływ wywierają konstytucyjne standardy na orzecznictwo sądowe w sprawach dyscyplinarnych.

Wartym jest również odnotowanie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 1 września 2022 r., w którego uzasadnieniu powołano się wprost na konstytucyjny standard prawa do sądu, stwierdzając, że instytucja kasacji uregulowana w p.o.n., zapewnia wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawo do sądu w stosunku do odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy⁷⁸¹.

---

⁷⁷⁹ Wyrok SN z 12.05.2013 r., SDI 1/13, LEX nr 1418776.

⁷⁸⁰ A. Oleszko, *Akt notarialny jako podstawa odpowiedzialności prawnej notariusza*, Warszawa 2015, s. 118-119.

⁷⁸¹ Postanowienie SN z 1.09.2022 r., II ZK 12/22, LEX nr 3484105.

Uzasadnionym wydaje się także dostrzec, że orzecznictwo sądów egzekwuje poszanowanie gwarancji konstytucyjnych wśród korporacji zawodowych, a przykładem tego jest wyrok Sądu Najwyższego, którym uchylono uchwałę rady izby notarialnej, na mocy, której chciano wprowadzić w drodze pozaustawowej delikt dyscyplinarny. W reakcji na powyższe, Sąd Najwyższy wskazał, że do działań organów samorządu notarialnego podejmowanych w formie uchwał ma zastosowanie przepis art. 7 Konstytucji RP, zgodnie z którym organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Samorząd notarialny nie może podejmować uchwał sprzecznych z prawem, które nie wynikają z ustawowego umocowania do określonego działania. Rada izby notarialnej poprzez takie działanie dopuściła się również naruszenia art. 17 ust. 1 Konstytucji RP. Zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy uregulowane zostały w pełni w rozdziale 6 p.o.n., brak jest podstaw prawnych do regulowania przez organ samorządu notarialnego dodatkowych przesłanek dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej. Ustawa przewiduje bowiem zamknięty katalog deliktów dyscyplinarnych. Takie postępowanie wykraczało poza standard działania na podstawie i w granicach prawa, a także stanowiło naruszenie w zakresie sprawowania pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony⁷⁸².

Przechodząc do ukazania standardów konwencyjnych należy zwrócić uwagę, na wyrok ETPC z dnia 4 lutego 2020 r., w którym były notariusz zaskarżył naruszenie w jego sprawie art. 6 oraz art. 7 EKPC. Sprawa co prawda nie ma charakteru *stricto* dyscyplinarnego, niemniej niniejsze badanie ma na celu wykazać jak rozumiane jest i jak powinno wyglądać przestrzeganie standardów konwencyjnych w postępowaniach dyscyplinarnych. Zdaniem skarżącego naruszenie art. 6 EKPC wynikało z tego, że w świetle prawomocnego skazania za przestępstwo został względem niego orzeczony środek karny w postaci zakazu wykonywania zawodu na okres 4 lat, a następnie Minister Sprawiedliwości na podstawie art. 16 § 1 pkt 5 p.o.n. odwołał notariusza, co w ocenie skarżącego stanowiło karę surowszą niż wynikało to z orzeczonego środka karnego. Decyzja Ministra Sprawiedliwości została utrzymana w mocy. Skarżący naruszenia art. 6 EKPC upatrywał w tym, że postępowania w przedmiocie jego odwołania było niesprawiedliwe. Natomiast zarzut naruszenia art. 7 ust. 1 EKPC wskazywał, że odwołanie notariusza stanowiło karę surowszą, niż ta, która była wynikiem orzeczonego środka karnego w postępowaniu karnym. Trybunał uznał, że odwołanie notariusza było wynikiem zastosowania *ratio legis* przepisów korporacyjnych notariuszy o charakterze dyscyplinarnym, wobec czego zważył, że zarzut nie może dotyczyć naruszenia art. 6 EKPC w

---

⁷⁸² Wyrok SN z 17.08.2010 r., III ZS 16/10, OSNP 2012, nr 1-2, poz. 27.

jego aspekcie karnym. Prowadząc dalsze rozważania, skonstatowano, że sprawa miała charakter rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym i w tym zakresie do przedmiotowej sprawy miał zastosowanie art. 6 ust. 1 EKPC, którego naruszenia nie stwierdzono. Wskazano, że skarżący kwestionuje w zasadzie wynik postępowania, które doprowadziło do odwołania notariusza, a tym samym kontestuje interpretacje przepisów p.o.n. dokonaną przez Ministra Sprawiedliwości oraz Naczelny Sąd Administracyjny. Trybunał podkreślił, iż jego zadaniem nie jest zastępowanie sądów krajowych i badanie błędów w ustaleniach faktycznych lub interpretacji przepisów rzekomo popełnionych przez sąd krajowy, chyba, że w takim zakresie, który mógłby naruszać prawa i wolności chronione przepisami Konwencji. Zdaniem ETPC Naczelny Sąd Administracyjny należycie uzasadnił wyrok i dokonał interpretacji przedstawionych okoliczności, których nie można uznać za niesprawiedliwą lub mogącą naruszyć rzetelność postępowania, która to była wynikiem stosowania prawa krajowego. Sam fakt, że skarżący nie zgadza się z rozumowaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego nie pozwala na stwierdzenie, że zaskarżona procedura nie spełniała wymogów art. 6 ust. 1 EKPC. Trybunał przechodząc do oceny zarzutu naruszenia art. 7 ust. 1 EKPC przypomniał, że w przedmiotowej sprawie nie ma zastosowania art. 6 EKPC w jego aspekcie karnym co pociąga za sobą również brak możliwości zastosowania w sprawie art. 7 EKPC, bowiem jego naruszenie jest możliwe jedynie w sprawach karnych w rozumieniu Konwencji. Mając na względzie powyższe uznano, że podniesione w skardze zarzuty nie stanowiły naruszenia Konwencji, co nakazywało uznanie jej za niedopuszczalną a w konsekwencji nakazywało jej odrzucenie⁷⁸³. Powyższe orzeczenie potwierdza, że konwencyjne standardy w odniesieniu do postępowania dyscyplinarnego (w tym notariuszy) będą opierać się o zachowanie standardu prawa do sądu i rzetelnego procesu wynikające z art. 6 ust. 1 EKPC w jego aspekcie cywilnym.

---

⁷⁸³ Decyzja ETPC z 4.02.2020 r., 46160/12, BARTOSIEWICZ v. POLSKA, Legalis nr 2284565.

5. Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczyciela i nauczyciela akademickiego

Podmiotowy i przedmiotowy zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli został uregulowany w Rozdziale 10 k.n. (zatytułowanym „Odpowiedzialność dyscyplinarna”). W art. 75 k.n. określono typy deliktów dyscyplinarnych i zgodnie ze wskazanym przepisem nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu lub obowiązkom polegającym na: rzetelnym realizowaniu zadań związanych z powierzonym stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę; wspieraniu każdego ucznia w jego rozwoju; dążeniu do pełni własnego rozwoju osobowego; doskonaleniu zawodowym, zgodnie z potrzebami szkoły; kształceniu i wychowywaniu młodzieży w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka oraz dbaniu o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów. W k.n. wskazano wyraźnie, że za uchybienia przeciwko porządkowi pracy w rozumieniu art. 108 Kodeksu pracy wymierza się nauczycielom kary porządkowe zgodnie z Kodeksem pracy, z tym wyjątkiem, że nie wymierza się kary porządkowej za popełnienie czynu naruszającego prawa i dobro dziecka. O podejrzeniu popełnienia przez nauczyciela czynu naruszającego prawa i dobro dziecka dyrektor szkoły, a w przypadku podejrzenia popełnienia takiego czynu przez dyrektora szkoły - organ prowadzący szkołę, zawiadamia rzecznika dyscyplinarnego, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o podejrzeniu popełnienia takiego czynu, chyba że okoliczności bezspornie wskazują, że nie doszło do popełnienia takiego czynu⁷⁸⁴. Warto przy tym zwrócić uwagę na podmiot omawianych regulacji, bowiem są nim „nauczyciele”. Zgodnie z k.n. odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają nauczyciele zatrudnieni w: publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz placówkach doskonalenia nauczycieli działających na podstawie Prawa oświatowego⁷⁸⁵; okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich działających na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich⁷⁸⁶; publicznych kolegiach pracowników służb społecznych; publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach prowadzonych przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego; przedszkolach

---

⁷⁸⁴ Art. 75 ust. 2a k.n.

⁷⁸⁵ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 900 ze zm.).

⁷⁸⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r. poz. 1700 ze zm.).

niepublicznych, niepublicznych placówkach oraz placówkach doskonalenia nauczycieli działających na podstawie Prawa oświatowego oraz szkołach niepublicznych i niepublicznych szkołach artystycznych o uprawnieniach publicznych szkół artystycznych; publicznych innych formach wychowania przedszkolnego prowadzonych przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego oraz niepublicznych innych formach wychowania przedszkolnego⁷⁸⁷. Sprecyzowaniem blankietowych przepisów statuujących odpowiedzialność dyscyplinarną nauczycieli stanowi jedynie orzecznictwo komisji dyscyplinarnych oraz sądów powszechnych, albowiem nie istnieje ogólny zbiór zasad etyki (kodeks), tak jak ma to miejsce chociażby w przypadku przedstawicieli zawodów prawniczych. Dostrzegalne jest, że kodeksy etyki nauczyciela są wprowadzane przez niektóre szkoły i inne placówki. Kary dyscyplinarne określone w k.n. zostały skatalogowane w art. 76 k.n. i są nimi: nagana z ostrzeżeniem; zwolnienie z pracy; zwolnienie z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego nauczyciela w okresie 3 lat od ukarania; wydalenie z zawodu nauczyciela (co jest równoznaczne z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczyciela)⁷⁸⁸. Kary dyscyplinarne wymierza komisja dyscyplinarna. Co ciekawe - rozwiązanie stosunku pracy po popełnieniu czynu stanowiącego podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej nie stanowi przeszkody do wszczęcia i prowadzenia postępowania dyscyplinarnego oraz wymierzenia kary dyscyplinarnej. Postępowanie dyscyplinarne nie może być wszczęte po upływie 5 miesięcy od dnia powzięcia przez organ, przy którym działa komisja dyscyplinarna pierwszej instancji, wiadomości o popełnieniu czynu zabronionego dyscyplinarnie oraz po upływie 2 lat od popełnienia tego czynu. W przypadku popełnienia czynu o charakterze seksualnym na szkodę małoletniego przedawnienie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie może nastąpić przed ukończeniem przez niego 24. roku życia. W przypadku gdy nauczyciel, którego dotyczy postępowanie wyjaśniające, z powodu nieobecności w pracy nie ma możliwości złożenia wyjaśnień, bieg pięciomiesięcznego terminu, nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu do dnia jego stawienia się do pracy. Jeżeli we wskazanych okresach (5 miesięcy lub 2 lat) wszczęto postępowanie dyscyplinarne okres przedawnienia ulega wydłużeniu do 5 lat, liczony od chwili popełnienia czynu, a jeżeli czyn stanowi przestępstwo – okres przedawnienia nie może być krótszy niż okres przedawnienia karalności tego przestępstwa⁷⁸⁹. W szeregu omawianych w niniejszym rozdziale ustaw dyscyplinarnych uwidacznia się

---

⁷⁸⁷ A. Olszewski [w:] *Karta Nauczyciela. Komentarz*, red. K. Gawroński, Warszawa 2023, art. 75, teza nr 1, SIP LEX (dostęp: 11.14.2023 r. 13:57).

⁷⁸⁸ Art. 76 ust. 1, 2 i 3 k.n.

⁷⁸⁹ Art. 85o k.n.

regulacja, która warunkuje wydłużony okres przedawnienia liczony w oparciu o przepisy Kodeksu karnego. W k.n. wskazano, że warunkiem zastosowania specjalnego okresu przedawnienia jest uznanie, że „czyn stanowi przestępstwo”. Na marginesie, powyższy ustawowy zapis należy uznać za wadliwy legislacyjnie, albowiem w takim przypadku przesądzenie o tym czy dany delikt dyscyplinarny stanowi również przestępstwo należałoby do organów postępowania dyscyplinarnego nauczycieli, a nie do jedynych organów umocowanych konstytucyjnie do wydawania wyroków w sprawach karnych – sądów. Postulatem *de lege ferenda* jawi się propozycja zmiany tej regulacji ustawowej na analogiczną do innych ustaw dyscyplinarnych wskazanych w tej pracy tj. uzależnienia odmiennego okresu przedawnienia od tego czy czyn „zawiera znamiona przestępstwa”. Stwierdzenie przez organ postępowania dyscyplinarnego, że czyn zawiera znamiona przestępstwa, rodzi domniemanie, że czyn może stanowić przestępstwo, niemniej rozstrzygnięcie w tym przedmiocie pozostaje w gestii sądów orzekających w sprawach karnych.

Przystępując do nakreślenia modelu postępowania dyscyplinarnego nauczycieli, wskazanym jest nadmienić, że szczegółowe uregulowania co do trybu jego prowadzenia określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego wobec nauczycieli oraz wznawiania postępowania dyscyplinarnego⁷⁹⁰. W postępowaniu wyjaśniającym i postępowaniu dyscyplinarnym w zakresie nieuregulowanym w ustawie stosuje się odpowiednio określone przepisy Kodeksu postępowania karnego⁷⁹¹.

Analiza ustawowych regulacji nakazuje przyjęcie podziału postępowania dyscyplinarnego na dwa etapy, w którym pierwszym z nich jest postępowanie wyjaśniające, a drugim postępowanie dyscyplinarne. Rzecznik dyscyplinarny powołany przy komisji dyscyplinarnej pierwszej instancji wszczyna postępowanie wyjaśniające na polecenie organu, który go powołał (tj. na polecenie wojewody lub ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania)⁷⁹². O wszczęciu postępowania wyjaśniającego rzecznik dyscyplinarny zawiadamia nauczyciela, którego dotyczy to postępowanie, oraz dyrektora szkoły, w której nauczyciel jest zatrudniony, a w przypadku nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły - tego nauczyciela oraz organ prowadzący szkołę. O wszczęciu postępowania wyjaśniającego dotyczącego czynu naruszającego prawa i dobro dziecka rzecznik dyscyplinarny zawiadamia

---

⁷⁹⁰ Dz.U. z 2016 poz. 741, *dalej DyscNaucz*.

⁷⁹¹ Art. 85i k.p.k.

⁷⁹² Art. 85 ust. 1 k.n. oraz K. Lisowski, K. Stradomski, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 558.

także Rzecznika Praw Dziecka⁷⁹³. W zawiadomieniu informuje się w związku z jakim typem deliktu dyscyplinarnego prowadzone jest postępowanie wyjaśniające⁷⁹⁴. Postępowanie wyjaśniające ma na celu wszechstronne wyjaśnienie sprawy tj. ustalenie czy został popełniony delikt dyscyplinarny albo czy zachodzą przesłanki do jego umorzenia. W toku postępowania wyjaśniającego rzecznik dyscyplinarny zbiera, przeprowadza, zabezpiecza i utrwała dowody konieczne do wyjaśnienia sprawy, w tym przesłuchuje świadków i zasięga opinii biegłych, ponadto uzyskuje stanowisko nauczyciela, którego dotyczy postępowanie wobec stawianych zarzutów i zebranych dowodów oraz odbiera jego wyjaśnienia, chyba, że nauczyciel odmówi złożenia wyjaśnień⁷⁹⁵. Uwagi wymaga wskazanie, że już w postępowaniu wyjaśniającym, nauczyciel, którego dotyczy postępowanie ma prawo do korzystania z pomocy obrońcy⁷⁹⁶. Postępowanie wyjaśniające może zakończyć się wydaniem przez rzecznika dyscyplinarnego postanowienia o umorzeniu tego postępowania albo za zgodą organu, który go powołał, skierowaniem do komisji dyscyplinarnej pierwszej instancji wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego⁷⁹⁷.

Kolejno komisja dyscyplinarna pierwszej instancji wydaje postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego i skierowaniu sprawy na rozprawę; albo postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego; albo postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego i przekazuje akta sprawy rzecznikowi dyscyplinarnemu w celu uzupełnienia⁷⁹⁸. Za obwinionego uważa się nauczyciela, któremu doręczono postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego. Postępowanie dyscyplinarne jest dwu instancyjne. W pierwszej instancji w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli orzekają komisje dyscyplinarne przy wojewodzie właściwe dla nauczycieli wszystkich szkół funkcjonujących na terenie województwa albo komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania właściwa dla nauczycieli mianowanych lub dyplomowanych zatrudnionych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne, w urzędach organów administracji rządowej⁷⁹⁹. Komisja dyscyplinarna pierwszej instancji orzeka w składzie 3 członków⁸⁰⁰. W drugiej instancji orzeka zaś odwoławcza komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania lub odwoławcza komisja dyscyplinarna przy

---

⁷⁹³ Art. 85 ust. 2 k.n.

⁷⁹⁴ § 1 DyscNaucz.

⁷⁹⁵ § 3 DyscNaucz.

⁷⁹⁶ Art. 85d ust. 1 k.n.

⁷⁹⁷ Art. 85 ust. 3 k.n.

⁷⁹⁸ § 18 ust. 3 DyscNaucz.

⁷⁹⁹ art. 77 ust. 1 pkt 1 k.n.

⁸⁰⁰ Art. 81 ust. 1 k.n.

ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego⁸⁰¹. Komisja dyscyplinarna drugiej instancji (odwoławcza) orzeka w składzie 3 lub 5 członków⁸⁰². Od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego. Co ciekawe do rozpatrzenia odwołania wniesionego do sądu apelacyjnego stosuje się przepisy k.p.c. o apelacji. W ten sposób jest zapewniana kontrola sądowa orzeczeń dyscyplinarnych realizująca konstytucyjne prawo do sądu, bowiem od orzeczenia sądu apelacyjnego nie służy skarga kasacyjna⁸⁰³. Orzeczenie odwoławczej komisji dyscyplinarnej jest prawomocne z chwilą jego ogłoszenia, co oznacza, że od chwili wydania orzeczenia przez odwoławczą komisję dyscyplinarną obwiniony nauczyciel staje się nauczycielem skutecznie i prawomocnie ukaranym karą dyscyplinarną, bowiem wniesienie odwołania do sądu apelacyjnego nie wywołuje skutku suspensywności⁸⁰⁴. Choć ustawa nie wskazuje tego wprost, zasadnym wydaje się przyjąć, że wykonanie kary dyscyplinarnej należy do dyrektora szkoły, a w stosunku do nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły - organu prowadzącego szkołę⁸⁰⁵.

Nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za delikty dyscyplinarne stypizowane w art. 275 p.o.s.w.n., którymi są czyny zabronione dyscyplinarnie polegające na uchybieniu obowiązkom nauczyciela akademickiego (do podstawowych obowiązków nauczyciela akademickiego będącego pracownikiem: dydaktycznym – należy kształcenie i wychowywanie studentów lub uczestniczenie w kształceniu doktorantów; badawczym – należy prowadzenie działalności naukowej lub uczestniczenie w kształceniu doktorantów; badawczo-dydaktycznym – należy prowadzenie działalności naukowej, kształcenie i wychowywanie studentów lub uczestniczenie w kształceniu doktorantów oraz uczestniczenie w pracach organizacyjnych na rzecz uczelni i stałe podnoszenie kompetencji zawodowych)⁸⁰⁶ lub godności zawodu nauczyciela akademickiego. Ustawa określa wyłączenia odpowiedzialności dyscyplinarnej, wskazując, że nie stanowi deliktu dyscyplinarnego wyrażanie przekonań religijnych, światopoglądowych lub filozoficznych⁸⁰⁷. Ustanie zatrudnienia w uczelni nie wyłącza odpowiedzialności dyscyplinarnej za przewinienie

---

⁸⁰¹ Art. 77 ust. 1 pkt 2 k.n.

⁸⁰² art. 81 ust. 2 k.n.

⁸⁰³ Art. 85m k.n.

⁸⁰⁴ K. Lisowski, K. Stradomski, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2021 r., s. 598.

⁸⁰⁵ § 31 ust. 5 *DyscNaucz*.

⁸⁰⁶ Art. 115 p.o.s.w.n.

⁸⁰⁷ Art. 275 ust. 1a p.o.s.w.n.

dyscyplinarne popełnione w trakcie tego zatrudnienia⁸⁰⁸. Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczyciela akademickiego nie wyłącza odpowiedzialności dyscyplinarnej lub zawodowej (korporacyjnej)⁸⁰⁹ określonej w odrębnych przepisach⁸¹⁰. Odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają nauczyciele akademicy zatrudnieni zarówno w uczelniach publicznych, jak i uczelniach niepublicznych⁸¹¹. Podobnie jak w przypadku nauczycieli nie istnieje jeden zbiór zasad etyki zawodowej, który precyzowałby typy deliktów dyscyplinarnych określonych w ustawie, niemniej niektóre uczelnie uchwalają kodeksy etyki nauczyciela akademickiego. P.o.s.w.n. zawiera rozbudowany katalog kar dyscyplinarnych, którymi są: upomnienie; nagana; nagana z obniżeniem wynagrodzenia zasadniczego o 10%-25% na okres od miesiąca do 2 lat; pozbawienie prawa do wykonywania zadań promotora, recenzenta oraz członka komisji w postępowaniach w sprawie nadania stopnia doktora, stopnia doktora habilitowanego oraz tytułu profesora na okres od roku do 5 lat; pozbawienie prawa do pełnienia funkcji kierowniczych w uczelniach na okres od 6 miesięcy do 5 lat; wydalenie z pracy w uczelni; wydalenie z pracy w uczelni z zakazem wykonywania pracy w uczelniach na okres od 6 miesięcy do 5 lat; pozbawienie prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na okres 10 lat⁸¹². W art. 288 p.o.s.w.n. wskazano, że postępowania wyjaśniającego nie wszczyna się po upływie 5 lat od popełnienia czynu zabronionego dyscyplinarnie. Standardem jawi się uzależnianie w ustawach dyscyplinarnych okresu przedawnienia od tego czy czyn zawiera znamiona przestępstwa. W regulacjach p.o.s.w.n. – postępowanie wyjaśniające może być wszczęte do upływu okresu przedawnienia karalności tego przestępstwa⁸¹³. Wskazanych przepisów o przedawnieniu postępowania wyjaśniającego nie stosuje się wobec nauczyciela akademickiego, któremu zarzuca się popełnienie czynu polegającego na: przywłaszczeniu sobie autorstwa albo wprowadzeniu w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania; rozpowszechnieniu, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego utworu w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania; rozpowszechnieniu, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego artystycznego wykonania albo publicznym zniekształceniu takiego utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu lub nadania; naruszeniu cudzych praw autorskich lub praw pokrewnych w sposób inny niż

---

⁸⁰⁸ Art. 275 ust 2 p.o.s.w.n.

⁸⁰⁹ Są to sytuacje, w których podmiot podlegający odpowiedzialności dyscyplinarnej wykonuje inne zawody jak np. lekarz czy radca prawny.

⁸¹⁰ Art. 275 ust. 3 p.o.s.w.n.

⁸¹¹ J. M. Zieliński [w:] H. Izdebski, J. M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2023, teza 1, art. 275, SIP LEX (dostęp: 13.11.2023 r. 22:28).

⁸¹² Art. 276 ust. 1 p.o.s.w.n.

⁸¹³ Art. 288 ust. 2 p.o.s.w.n.

określony powyżej; sfałszowaniu badań naukowych lub ich wyników lub dokonaniu innego oszustwa naukowego. Przedawnienie karalności czynu zabronionego dyscyplinarnie następuje po upływie 5 lat od wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, a jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie karalności następuje w terminach określonych w przepisach odrębnych. Karalność deliktów dyscyplinarnych wymienionych wyżej, odnoszących się do sfery praw własności intelektualnej – nie podlega przedawnieniu⁸¹⁴.

Przystępując do omówienia modelu postępowania dyscyplinarnego nauczycieli akademickich należy wskazać, że jego postawy zostały oparte o przepisy p.o.s.w.n.; rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia⁸¹⁵ oraz w zakresie nieuregulowanym w p.o.s.w.n. odpowiednio stosowane przepisy k.p.k.⁸¹⁶.

W modelu postępowania możemy wyróżnić dwa etapy tj. postępowanie wyjaśniające oraz postępowanie dyscyplinarne (właściwe). Rzecznik dyscyplinarny rozpoczyna prowadzenie sprawy z urzędu lub na polecenie organu, który go powołał (rektora, ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki⁸¹⁷). Wspomnieć przy tym należy, że rektor, po otrzymaniu zawiadomienia o popełnieniu czynu mającego znamiona deliktu dyscyplinarnego lub powzięciu w inny sposób informacji o możliwości popełnienia takiego czynu, może: skierować sprawę do mediacji - w przypadku gdy wskutek czynu zaistniał spór między osobą, której dotyczy zawiadomienie lub informacja, a pokrzywdzonym; nałożyć karę upomnienia - w przypadku gdy czyn stanowi przewinienie dyscyplinarne mniejszej wagi i udowodnienie winy nie wymaga przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego; polecić rzecznikowi dyscyplinarnemu, w drodze postanowienia, rozpoczęcie prowadzenia sprawy⁸¹⁸. Po wstępnym zbadaniu sprawy, rzecznik dyscyplinarny może: wydać postanowienie o wszczęciu postępowania wyjaśniającego; wydać postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania wyjaśniającego albo skierować wniosek do rektora o ukaranie karą upomnienia w przypadku, gdy stwierdzi, że popełniony czyn stanowi delikt dyscyplinarny mniejszej

---

⁸¹⁴ Art. 298 p.o.s.w.n.

⁸¹⁵ Dz.U. z 2022 poz.1236, *dalej* DyscNauczA.

⁸¹⁶ Art. 305 p.o.s.w.n.

⁸¹⁷ *dalej* minister.

⁸¹⁸ Art. 282 p.o.s.w.n.

wagi⁸¹⁹. Postanowienie o wszczęciu postępowania wyjaśniającego doręczane jest osobie, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające oraz o wszczęciu postępowania wyjaśniającego rzecznik dyscyplinarny zawiadamia: organ, który go powołał; zawiadamiającego oraz pokrzywdzonego⁸²⁰. Wydanie postanowienia o wszczęciu postępowania wyjaśniającego otwiera rzecznikowi dyscyplinarnemu drogę do prowadzenia dalszych czynności, które mogą polegać na przesłuchiowaniu świadków, zasięgnięciu opinii biegłych oraz przeprowadzaniu, zabezpieczaniu i utrwalaniu innych dowodów. Rzecznik dyscyplinarny wzywa nauczyciela akademickiego, którego czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, celem przedstawienia zarzutów i złożenia wyjaśnień, w tym do zajęcia stanowiska wobec przedstawionych zarzutów i zebranych dowodów. W postępowaniu wyjaśniającym może być prowadzone postępowanie mediacyjne⁸²¹. Postępowanie wyjaśniające może zakończyć się skierowaniem do właściwej komisji dyscyplinarnej wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, wnioskiem do rektora o ukaranie karą dyscyplinarną upomnienia, gdy czyn stanowi delikt dyscyplinarny mniejszej wagi albo wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania wyjaśniającego⁸²².

Postępowanie dyscyplinarne wszczyna się na wniosek rzecznika dyscyplinarnego⁸²³. Postępowanie jest dwuinstancyjne. W pierwszej instancji orzekają uczelniane komisje dyscyplinarne lub komisja dyscyplinarna przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a w drugiej instancji – komisja dyscyplinarna przy ministrze⁸²⁴. Komisje dyscyplinarne orzekają w składzie co najmniej 3 członków⁸²⁵. Stronami w postępowaniu dyscyplinarnym zgodnie z ustawą są obwiniony nauczyciel akademicki i rzecznik dyscyplinarny⁸²⁶. W następstwie przeprowadzonego postępowania dyscyplinarnego przed komisją dyscyplinarną, mogą zapaść orzeczenia o: uniewinnieniu obwinionego; odstąpieniu od wymierzenia kary dyscyplinarnej; ukaraniu obwinionego albo o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego⁸²⁷. Od orzeczenia komisji dyscyplinarnej przysługuje odwołanie do komisji dyscyplinarnej przy ministrze⁸²⁸. Celem zapewnienia realizacji standardu konstytucyjnego prawa do sądu (sądowej

---

⁸¹⁹ A. Jakubowski (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 910-911.

⁸²⁰ § 12 DyscNauczA.

⁸²¹ A. Jakubowski (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 911.

⁸²² Art. 278 ust. 6 p.o.s.w.n.

⁸²³ W toku postępowania dyscyplinarnego może być prowadzone postępowanie mediacyjne.

⁸²⁴ Art. 279 p.o.s.w.n.

⁸²⁵ Art. 291 p.o.s.w.n.; A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 639-640.

⁸²⁶ Art. 292 p.o.s.w.n.

⁸²⁷ Art. 294 p.o.s.w.n.; A. Jakubowski (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 933.

⁸²⁸ Art. 295 ust. 1 p.o.s.w.n.

kontroli orzeczeń organów zawodowych), ustawodawca w art. 295 ust. 2 p.o.s.w.n. przewidział odwołanie do Sądu Apelacyjnego w Warszawie – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, do którego wniesienia i rozpoznania stosuje się przepisy k.p.c. dotyczące apelacji. Nadmienić należy, że podobnie jak w przypadku nauczycieli, od orzeczenia sądu apelacyjnego nie służy skarga kasacyjna. Komisja dyscyplinarna doręcza orzeczenie rektorowi uczelni zatrudniającej nauczyciela akademickiego oraz ministrowi. Rektor jest podmiotem odpowiedzialnym za wykonanie orzeczonej kary dyscyplinarnej. Jeżeli orzeczenie komisji dyscyplinarnej dotyczy rektora, czynności związane z jego wykonaniem dokonuje osoba wyznaczona w uczelni do jego zastępstwa⁸²⁹.

Analizując orzecznictwo sądowe w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli oraz nauczycieli akademickich celem stwierdzenia stosowania standardów konstytucyjnych i konwencyjnych w tych postępowaniach, w pierwszej kolejności dostrzec należy, że sądy dokonujące kontroli orzeczeń organów dyscyplinarnych same wskazują na konieczność przestrzegania i stosowania w postępowaniach dyscyplinarnych wymienionych wyżej standardów. Świadczą o tym chociażby wyroki Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 stycznia 2019 r., Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 24 czerwca 2020 r. i in., w których wskazano wprost, iż postępowanie dyscyplinarne zachowuje wszystkie gwarancje praw jednostki, określone przepisami art. 42-45 i 78 Konstytucji RP, które znajdują zastosowanie do oceny nie tylko regulacji *stricte* karnych, ale również do innych mających charakter represyjny. Najbliższe państwowemu prawu karnemu jest prawo dyscyplinarne, które wprost należy uważać za szczególną gałąź, czy rodzajową odmianę prawa karnego⁸³⁰.

W kolejnej ze spraw Sąd Apelacyjny w Warszawie, rozpoznając odwołanie od orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej zmienił w części zaskarżone orzeczenie uniewinniając obwinionego nauczyciela od części zarzucanego mu deliktu dyscyplinarnego, gdyż w ocenie sądu postępowanie naruszyło konstytucyjny standard domniemania niewinności. Jak zważył sąd orzekający w przedmiotowej sprawie jedynie częściowo podzielił ustalenia faktyczne, poczynione w postępowaniu przed komisją dyscyplinarną oraz odwoławczą komisją dyscyplinarną, gdyż sąd odwoławczy dokonując oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego uznał bowiem, iż jedynie część zarzucanych obwinionemu czynów została mu udowodniona, co w świetle rozważań o represyjnym charakterze odpowiedzialności

---

⁸²⁹ Art. 299 p.o.s.w.n., § 54 DycNauczA.

⁸³⁰ Wyrok SA w Katowicach z 25.01.2019 r., III APa 59/18, LEX nr 2630493; wyrok SA w Szczecinie z 24.06.2020 r., III APo 1/20, LEX nr 3112530; wyrok SA w Szczecinie z 30.01.2014 r., III APo 3/13, LEX nr 1474855.

dyscyplinarnej w kontekście m.in. konstytucyjnej zasady domniemania niewinności (*vide* art. 42 ust. 3 Konstytucji RP) oraz w świetle dyspozycji art. 85c ust. 2 i 3 k.n., zgodnie z którym obwinionego nie uważa się za winnego zarzucanego mu czynu, dopóki nie zostanie mu udowodniona wina stwierdzona prawomocnym orzeczeniem komisji dyscyplinarnej, a niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść obwinionego, musiało doprowadzić do zmiany orzeczenia⁸³¹.

W uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 lipca 2019 r., odwołano się do konstytucyjnego standardu prawa do obrony, podkreślając, że w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciela, zapewnienie realizacji gwarancji prawa do obrony stanowi prymarny standard konstytucyjny⁸³².

W literaturze wskazuje się, że odwołanie do sądów apelacyjnych od orzeczeń organów dyscyplinarnych nauczycieli i nauczycieli akademickich stanowi wyraz sądowej kontroli postępowania dyscyplinarnego, a nie zaś wprowadzenia drogi sądowej do orzekania w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli i nauczycieli akademickich. Orzeczenia sądów apelacyjnych rozstrzygają daną sprawę dyscyplinarną w sposób ostateczny i nie przysługuje od nich środek zaskarżenia w postaci skargi kasacyjnej. Powyższe, utożsamia się z wnioskami przedmiotowej pracy i dowodzi zapewnienia oraz urzeczywistnienia konstytucyjnego prawa do sądu (kontroli sądowej postępowań dyscyplinarnych) wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, albowiem dla postępowań dyscyplinarnych przedstawicieli zawodów omawianych tej w części pracy ustawodawca stworzył system sądowej kontroli decyzji organów dyscyplinarnych⁸³³. Prowadzone badania nie pozwoliły na wskazanie orzeczeń sądowych, które odnosiłyby się lub wskazywały na stosowanie standardów konwencyjnych w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli i nauczycieli akademickich, niemniej wnioski pracy wskazują, że odpowiedzialność dyscyplinarna wymienionych przedstawicieli zawodów oraz postępowania w tym zakresie należy objąć stosowaniem standardów z art. 6 ust. 1 EKPC.

---

⁸³¹ Wyrok SA w Warszawie z 19.12.2018 r., III APo 17/18, LEX nr 2695049.

⁸³² Wyrok SA w Krakowie z 19.07.2018 r., III APo 5/18, LEX nr 2549677.

⁸³³ A. Jakubowski (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 936-937 i cytowana tam literatura; A. Barański, M. Szymańska, J. Rozwadowska-Skrzeczyńska, *Karta nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 550.

6. Odpowiedzialność dyscyplinarna zawodów medycznych

Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich w rozdziale 5 reguluje kwestię „Odpowiedzialności zawodowej” członków izb lekarskich, którzy owej odpowiedzialności podlegają za typy deliktów dyscyplinarnych polegających na naruszeniu zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza⁸³⁴. Podmiotem odpowiedzialności dyscyplinarnej są członkowie izb lekarskich, którymi są lekarze oraz lekarze dentyści stanowiący samorząd zawodowy wymienionych profesji⁸³⁵. Wykonywanie zawodu lekarza polega na udzielaniu przez osobę posiadającą wymagane kwalifikacje, potwierdzone odpowiednimi dokumentami, świadczeń zdrowotnych, w szczególności: badaniu stanu zdrowia, rozpoznawaniu chorób i zapobieganiu im, leczeniu i rehabilitacji chorych, udzielaniu porad lekarskich, a także wydawaniu opinii i orzeczeń lekarskich; natomiast wykonywanie zawodu lekarza dentystry polega na udzielaniu przez osobę posiadającą wymagane kwalifikacje, potwierdzone odpowiednimi dokumentami, świadczeń określonych powyżej, jednak w zakresie chorób zębów, jamy ustnej, części twarzowej czaszki oraz okolic przyległych⁸³⁶.

Typy deliktów dyscyplinarnych, których mogą dopuścić się członkowie izb lekarskich mają charakter wyjątkowo nieokreślony, a ich sprecyzowaniu służy Kodeks Etyki Lekarskiej⁸³⁷. We wskazanej ustawie określono zamknięty katalog kar dyscyplinarnych, którymi są: upomnienie; nagana; kara pieniężna; zakaz pełnienia funkcji kierowniczych w jednostkach organizacyjnych ochrony zdrowia na okres od roku do pięciu lat; ograniczenie zakresu czynności w wykonywaniu zawodu lekarza na okres od sześciu miesięcy do lat dwóch; zawieszenie prawa wykonywania zawodu na okres od roku do pięciu lat; pozbawienie prawa wykonywania zawodu⁸³⁸. Jeżeli chodzi o wyłączenie odpowiedzialności dyscyplinarnej z powodu przedawnienia karalności deliktu dyscyplinarnego, to w art. 64 u.o.i.l. wskazano, że nie można wszcząć postępowania w przedmiocie „odpowiedzialności zawodowej” lekarzy, jeżeli od chwili popełnienia czynu upłynęły 3 lata. Bieg przedawnienia do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przerywany jest przez każdą czynność rzecznika odpowiedzialności zawodowej. Karalność popełnienia deliktu dyscyplinarnego ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło 5 lat. Jeżeli czyn stanowi jednocześnie przestępstwo, ustanie

---

⁸³⁴ Art. 53 u.o.i.l.

⁸³⁵ Art. 2 ust. 1 u.o.i.l.

⁸³⁶ Art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t.j. Dz.U. z 2023 poz. 1516 ze zm.)

⁸³⁷ Obwieszczenie Nr 1/04/IV Prezesa Naczelnej Rady Lekarskiej z dnia 2 stycznia 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały w sprawie Kodeksu Etyki Lekarskiej (Lekarz.2004.1.2).

⁸³⁸ Art. 83 u.o.i.l.

karalności deliktu dyscyplinarnego następuje nie wcześniej niż ustanie karalności przestępstwa⁸³⁹.

W tym miejscu należy poczynić jeszcze uwagę natury ogólnej i wskazać, że rzeczona ustawa posługuje się pojęciem „odpowiedzialności zawodowej” oraz „przewinienia zawodowego”. Z tych pojęć należy zdekodować, iż ustawodawca miał na myśli odpowiedzialność dyscyplinarną oraz delikt dyscyplinarny w rozumieniu wyrażanym w niniejszej pracy. Co prawda w art. 54 ust. 1 u.o.i.l. posłużono się określeniem, iż postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej lekarzy toczy się niezależnie od postępowania karnego lub postępowania dyscyplinarnego dotyczącego tego samego czynu, niemniej postępowaniem dyscyplinarnym w zamyśle ustawodawcy było określenie odpowiedzialności pracowniczej przewidzianej w Kodeksie pracy. Tym samym ustawowe pojęcie „odpowiedzialności zawodowej” należy *de facto* utożsamiać z pojęciem odpowiedzialności dyscyplinarnej rozumianej w znaczeniu przedmiotowej pracy, a pojęcie „przewinienia zawodowego” z pojęciem deliktu dyscyplinarnego⁸⁴⁰.

Model postępowania dyscyplinarnego członków izb lekarskich opiera się o etapy: czynności sprawdzających; postępowania wyjaśniającego; postępowania przed sądem lekarskim oraz postępowania wykonawczego⁸⁴¹. Czynności sprawdzające mają na celu wstępne zbadanie okoliczności niezbędnych do ustalenia czy istnieją podstawy do wszczęcia postępowania wyjaśniającego. Jeżeli takie podstawy się ujawnią rzecznik odpowiedzialności zawodowej jest obowiązany wydać postanowienie o wszczęciu postępowania wyjaśniającego. W przeciwnym wypadku wydaje on postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania wyjaśniającego. Oba rodzaje postanowień doręczają się stronom⁸⁴². Jeżeli postępowanie wyjaśniające nie dostarczy podstaw do sporządzenia wniosku o ukaranie - może zostać umorzone⁸⁴³. Jeżeli zaś zebrany w postępowaniu wyjaśniającym materiał dowodowy wskazuje na fakt popełnienia deliktu dyscyplinarnego, rzecznik dyscyplinarny wydaje postanowienie o przedstawieniu zarzutów lekarzowi⁸⁴⁴. Po zamknięciu postępowania wyjaśniającego, rzecznik odpowiedzialności zawodowej składa do sądu lekarskiego wniosek o ukaranie⁸⁴⁵.

---

⁸³⁹ Art. 64 u.o.i.l.

⁸⁴⁰ Zob. J. Berezowski, P. Malinowski [w:] J. Berezowski, P. Malinowski, *Ustawa o izbach lekarskich. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 54., teza 10 i n., SIP LEX (dostęp: 20.11.2023 r. 17:23).

⁸⁴¹ Art. 55 u.o.i.l.

⁸⁴² Art. 67 ust. 1 u.o.i.l.

⁸⁴³ Art. 73 u.o.i.l.

⁸⁴⁴ Art. 72 ust. 1 u.o.i.l.

⁸⁴⁵ Art. 74 ust. 6 u.o.i.l.

Postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej członków izb lekarskich jest dwuinstancyjne. Co do zasady w pierwszej instancji orzekają okręgowe sądy lekarskie właściwe ze względu na członkostwo w danej izbie obwinionego w chwili wszczęcia postępowania (w składzie 3 osobowym), natomiast w drugiej instancji orzeka Naczelny Sąd Lekarski (w składzie 5 osobowym)⁸⁴⁶. Sąd lekarski może umorzyć postępowanie, uniewinnić obwinionego lub orzec o jego winie⁸⁴⁷. Od prawomocnego orzeczenia Naczelnego Sądu Lekarskiego, kończącego postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej lekarzy możliwe jest wniesienie kasacji do Sądu Najwyższego⁸⁴⁸. Ustawa nie traktuje o ewentualnej suspensywności kasacji.

Prawomocne orzeczenie sądu lekarskiego przewodniczący tego sądu doręcza prezesowi właściwej okręgowej rady lekarskiej do wykonania. Ponadto, orzeczenie doręczane jest stronom, ministrowi właściwemu do spraw zdrowia i Prezesowi Naczelnego Sądu Lekarskiego⁸⁴⁹.

W zbliżony sposób została uregulowana odpowiedzialność dyscyplinarna członków samorządu zawodu farmaceuty, którzy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej przed sądami aptekarskimi za postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i deontologii zawodowej oraz przepisami prawnymi dotyczącymi wykonywania zawodu⁸⁵⁰. Podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowania w jej przedmiocie zostały określone w rozdziale 5 u.o.i.a. oraz rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 31 marca 2003 r. w sprawie postępowania w sprawach odpowiedzialności zawodowej farmaceutów⁸⁵¹. Swoiste dookreślenie typów deliktów dyscyplinarnych farmaceutów stanowi Kodeks Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej⁸⁵². Katalog kar dyscyplinarnych możliwych do orzeczenia przez sąd aptekarski został określony w art. 45a u.o.i.a. i są nimi: upomnienie; nagana; zawieszenie prawa do wykonywania zawodu farmaceuty na okres od trzech miesięcy do trzech lat; pozbawienie prawa wykonywania zawodu farmaceuty. Jeżeli zaś idzie o przedawnienie to w art. 56 u.o.i.a. określono, że nie można wszcząć postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, jeżeli od chwili czynu upłynęły 3 lata. Karalność deliktu dyscyplinarnego ustaje, jeżeli upłynęło 5 lat od czasu jego popełnienia. Jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa przedawnienie następuje nie wcześniej niż przedawnienie karne.

---

⁸⁴⁶ Art. 78 u.o.i.l.; art. 80 u.o.i.l.

⁸⁴⁷ Art. 82 u.o.i.l.

⁸⁴⁸ Art. 95 u.o.i.l.

⁸⁴⁹ Art. 107 u.o.i.l.

⁸⁵⁰ Art. 45 u.o.i.a.

⁸⁵¹ Dz.U. z 2003 r. Nr 65, poz. 612, *dalej* DyscF.

⁸⁵² Uchwała Nr VI/25/2012 IV Krajowego Zjazdu Aptekarzy z dnia 22 stycznia 2012 r. w sprawie przyjęcia Kodeksu Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej (Aptek.2012.1.22).

Model postępowania można podzielić na etap postępowania wyjaśniającego, postępowania dyscyplinarnego przed sądem aptekarskim oraz postępowania wykonawczego.

Rzecznik odpowiedzialności zawodowej wydaje postanowienie o wszczęciu postępowania wyjaśniającego, jeżeli uzyskał wiarygodną informację uzasadniającą podejrzenie popełnienia deliktu dyscyplinarnego przez członka samorządu zawodu farmaceuty⁸⁵³. W przeciwnym wypadku powinien wydać postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania wyjaśniającego. Jeżeli dane istniejące w chwili wszczęcia postępowania lub zebrane w jego toku zawierają dostateczne podstawy do przedstawienia zarzutów farmaceucie, którego dotyczy postępowanie, rzecznik odpowiedzialności zawodowej sporządza postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłasza je niezwłocznie farmaceucie i przesłuchuje go na okoliczność tych zarzutów⁸⁵⁴. Gdy postępowanie wyjaśniające potwierdzi zasadność zarzutów stawianych farmaceucie, rzecznik odpowiedzialności zawodowej sporządza wniosek o ukaranie i niezwłocznie kieruje go z aktami sprawy do sądu aptekarskiego. Jeżeli postępowanie wyjaśniające nie da podstaw do skierowania wniosku o ukaranie, postępowanie podlega umorzeniu⁸⁵⁵.

Postępowanie sądowe jest dwuinstancyjne. W pierwszej instancji orzeka okręgowy sąd aptekarski w składzie 3 osobowym. W pierwszej instancji orzeka także Naczelny Sąd Aptekarski w sprawach odpowiedzialności zawodowej członków: Naczelnej Rady Aptekarskiej, Naczelnej Komisji Rewizyjnej, Naczelnego Sądu Aptekarskiego, Naczelnego Rzecznika Odpowiedzialności Zawodowej i jego zastępców, a także członków okręgowych sądów aptekarskich oraz okręgowych rzeczników odpowiedzialności zawodowej i ich zastępców (w składzie 3 osobowym). Natomiast w drugiej instancji orzeka Naczelny Sąd Aptekarski w składzie 5 osobowym rozpoznając odwołania od orzeczeń wydanych przez okręgowe sądy aptekarskie oraz przez Naczelny Sąd Aptekarski w pierwszej instancji⁸⁵⁶. Sądy aptekarskie mogą orzec o uniewinnieniu obwinionego, umorzeniu postępowania lub uznać obwinionego za winnego zarzucanego mu deliktu dyscyplinarnego. Od prawomocnego orzeczenia Naczelnego Sądu Aptekarskiego wydanego w drugiej instancji przysługuje kasacja do Sądu Najwyższego⁸⁵⁷.

---

⁸⁵³ § 19 DyscF.

⁸⁵⁴ § 22 ust. 1 DyscF.

⁸⁵⁵ P. Pomianowski, T. Lewiński, W. Kruszyński, *Orzecznictwo organów dyscyplinarnych w wybranych zawodach zaufania publicznego*, Warszawa 2016, s. 43.

⁸⁵⁶ Art. 50 u.o.i.a.; § 10 DyscF.

⁸⁵⁷ Art. 46b u.o.i.a.

Postępowanie wykonawcze inicjuje przesłanie przez sąd aptekarski I instancji odpisu prawomocnego orzeczenia do właściwej okręgowej rady aptekarskiej celem wykonania. Orzeczenie przesyłane jest także wojewodzie oraz Prezesowi Naczelnej Rady Aptekarskiej do wiadomości⁸⁵⁸.

Ostatnimi przedstawicielami zawodów medycznych, do których zakreślone zostały ramy przedmiotowej pracy są pielęgniarki i położne, co do których podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej zostały określone w rozdziale 6 u.o.s.p.p. W art. 36 u.o.s.p.p. wskazano, że członkowie samorządu (samorząd zawodowy pielęgniarek i położnych reprezentuje osoby wykonujące zawody pielęgniarki i położnej⁸⁵⁹) podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie zasad etyki zawodowej lub przepisów dotyczących wykonywania zawodu. Odpowiedzialności podlegają także obywatele państw członkowskich UE wykonujący czasowo i okazjonalnie zawód pielęgniarki lub położnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Uregulowania precyzujące typy deliktów dyscyplinarnych zostały określone w Kodeksie etyki zawodowej pielęgniarki i położnej Rzeczypospolitej Polskiej⁸⁶⁰. Katalog kar dyscyplinarnych został określony w art. 60 u.o.s.p.p. w związku z czym sąd pielęgniarek i położnych może orzec karę dyscyplinarną: upomnienia; nagany; kary pieniężnej; zakazu pełnienia funkcji kierowniczych w podmiotach leczniczych na okres od 1 roku do 5 lat; zakazu pełnienia funkcji z wyboru w organach samorządu na okres od 1 roku do 5 lat; ograniczenia zakresu czynności w wykonywaniu zawodu na okres od 6 miesięcy do 2 lat; zawieszenia prawa do wykonywania zawodu na okres od 1 roku do 5 lat oraz pozbawienia prawa do wykonywania zawodu. Postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie można wszcząć, jeżeli od chwili popełnienia czynu upłynęły 3 lata. Bieg przedawnienia przerywa każda czynność rzecznika odpowiedzialności zawodowej, natomiast karalność deliktu dyscyplinarnego ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło 5 lat. Jeżeli delikt dyscyplinarny stanowi przestępstwo, przedawnienie jego karalności nie może nastąpić wcześniej niż ustanie karalności przestępstwa⁸⁶¹.

Model postępowania został oparty i podzielony na fazy: czynności sprawdzających; postępowania wyjaśniającego; postępowania przed sądem pielęgniarek i położnych oraz postępowanie wykonawcze⁸⁶². Analiza przepisów ustawy wskazuje, że postępowanie

---

⁸⁵⁸ § 52 DyscF.

⁸⁵⁹ Art. 2 ust. 1 u.o.s.p.p.

⁸⁶⁰ Uchwała nr 18 VIII Krajowego Zjazdu Pielęgniarek i Położnych z dnia 17 maja 2023 r. w sprawie uchwalenia „Kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki i położnej Rzeczypospolitej Polskiej”.

⁸⁶¹ Art. 46 u.o.s.p.p.

⁸⁶² Art. 38 u.o.s.p.p.

dyscyplinarne toczy się analogicznie do postępowania dyscyplinarnego członków izb lekarskich. Niemniej zasadnym jest wskazać, że w sytuacji, gdy istnieją podstawy do sporządzenia wniosku o ukaranie rzecznik odpowiedzialności wydaje postanowienie o zamknięciu postępowania wyjaśniającego i składa do sądu pielęgniarek i położnych wnioski o ukaranie⁸⁶³. Postępowanie dyscyplinarne przed sądem pielęgniarek i położnych jest dwuinstancyjne. W pierwszej instancji co do zasady orzeka okręgowy sąd pielęgniarek i położnych w składzie 3 osobowym, natomiast w drugiej Naczelny Sąd Pielęgniarek i Położnych w składzie 5 osobowym⁸⁶⁴. Od prawomocnego orzeczenia Naczelnego Sądu Pielęgniarek i Położnych wydanego w drugiej instancji, kończącego postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej przysługuje kasacja do Sądu Najwyższego⁸⁶⁵. Etapem kończącym postępowanie dyscyplinarne jest postępowanie wykonawcze, którego celem jest wykonanie orzeczeń zapadłych w toku postępowania przed sądem pielęgniarek i położnych⁸⁶⁶. Odpis prawomocnego orzeczenia sądu pielęgniarek i położnych o ukaraniu przewodniczący tego sądu doręcza przewodniczącemu właściwej okręgowej rady pielęgniarek i położnych celem jego wykonania. Prawomocne orzeczenie wraz z uzasadnieniem doręcza się stronom, ministrowi właściwemu do spraw zdrowia oraz Prezesowi Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych⁸⁶⁷. Wykonanie kary nałożonej prawomocnym orzeczeniem sądu pielęgniarek i położnych obejmuje, w każdym przypadku, dołączenie odpisu prawomocnego orzeczenia do akt osobowych pielęgniarki lub położnej oraz umieszczenie wzmianki o ukaraniu w okręgowym rejestrze pielęgniarek i położnych⁸⁶⁸.

Badanie orzecznictwa sądowego w sprawach dyscyplinarnych przedstawicieli zawodów medycznych pozwala wykazać stosowanie i przestrzeganie w tych sprawach standardów konstytucyjnych i konwencyjnych. Pierwszym przykładem jest postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2016 r., które to zostało wydane w następstwie rozpoznania m.in. zarzutu kasacyjnego obejmującego uchybienie gwarancji z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP poprzez naruszenie zakazu karania bez podstawy ustawowej (tj. *zasady nullum crimen sine lege*). Sąd Najwyższy zważył, iż w rozpoznawanej sprawie podstawę odpowiedzialności

---

⁸⁶³ P. Pomianowski, T. Lewiński, W. Kruszyński, *Orzecznictwo organów dyscyplinarnych w wybranych zawodach zaufania publicznego*, Warszawa 2016, s. 157-159.

⁸⁶⁴ Art. 55 i art. 57 u.o.s.p.p.

⁸⁶⁵ Art. 73 u.o.s.p.p.

⁸⁶⁶ Art. 38 ust. 5 u.o.s.p.p.

⁸⁶⁷ Art. 82 u.o.s.p.p.

⁸⁶⁸ § 2 i § 3 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 2 maja 2012 r. w sprawie sposobu i trybu prowadzenia rejestru ukaranych pielęgniarek i położnych oraz sposobu i trybu wykonywania prawomocnych orzeczeń sądów pielęgniarek i położnych (Dz.U. z 2012 r. poz. 545).

dyscyplinarnej obwinionego lekarza stanowił przepis art. 53 u.o.i.l., który określa, że członkowie izb lekarskich podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza. Przepis art. 53 u.o.i.l. powiązany został w orzeczeniu sądu lekarskiego ze wskazaną regulacją Kodeksu Etyki Lekarskiej - art. 1 pkt 3 i wiążącymi lekarzy przepisami rozporządzenia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 30 maja 1996 r. w sprawie przeprowadzania badań lekarskich pracowników, zakresu profilaktycznej opieki zdrowotnej nad pracownikami oraz orzeczeń lekarskich wydawanych do celów przewidzianych w Kodeksie pracy⁸⁶⁹. Tym samym zrealizowany został wymóg oparcia odpowiedzialności zawodowej na przepisie rangi ustawowej. Nie można tym samym podzielić zawartego w kasacji poglądu jakoby odpowiedzialność ukaranego lekarza wynikała jedynie z przepisów zawartych w rozporządzeniu⁸⁷⁰, co w istocie skutkowałoby naruszeniem konstytucyjnego standardu, który musi być respektowany w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowań w jej przedmiocie.

Interesującym orzeczeniem z punktu widzenia tej problematyki jest postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2016 r., w sprawie, w której również wniesiono kasację od prawomocnego orzeczenia wydanego w drugiej instancji przez Naczelny Sąd Lekarski zarzucając brak wskazania dokładnej kwalifikacji prawnej czynu tj. naruszenia art. 89 ust. 2 pkt 1 u.o.i.l. Należy odnotować, że w tym zarzucie można również upatrywać naruszenia standardu z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP - wymogu ustawowego określenia (kwalifikacji prawnej) deliktu dyscyplinarnego. Sąd Najwyższy zgodził się ze stanowiskiem wyrażonym przez autora kasacji, iż kwalifikacja prawna czynu winna wskazywać ustawową normę, która przewiduje odpowiedzialność za dany czyn lub zawierającą odniesienie do normy zawartej w innych przepisach. Jednakże w przedmiotowej sprawie opis przypisanego obwinionemu lekarzowi deliktu dyscyplinarnego, pomimo niewskazania w kwalifikacji prawnej podstawy ustawowej odpowiedzialności dyscyplinarnej tj. art. 53 u.o.i.l. - spełnił te wymogi. Obwiniony został bowiem uznany za winnego zarzucanego mu przewinienia dyscyplinarnego, ze wskazaniem, że było to "przewinienie zawodowe" w ujęciu art. 59 zdanie pierwsze Kodeksu Etyki Lekarskiej. W ocenie Sądu Najwyższego sentencja orzeczenia zawiera wyraźne ustalenie, że przewinienie to stanowiło jedną z form deliktu dyscyplinarnego określonego w art. 53 u.o.i.l., wobec naruszenia "zasad etyki lekarskiej", co stanowiło "przewinienie zawodowe". I chociaż w

---

⁸⁶⁹ t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 607.

⁸⁷⁰ Postanowienie SN z 11.02.2016 r., SDI 70/15, LEX nr 1994288.

sentencji nie wymieniono wprost art. 53 tej ustawy, to jednak wskazano wszystkie znamiona czynu w niej określone. W konsekwencji skonstatowano, że brak wskazania artykułu 53 u.o.i.l. w sentencji orzeczenia stanowi jedynie uchybienie formalne, wadę redakcyjną orzeczenia, które to uchybienie nie miało żadnego wpływu na jego treść⁸⁷¹. W ocenie autora pracy orzeczenie można uznać za dalece dyskusyjne. O ile w myśl k.p.k. wskazane uchybienie nie stanowi jednej z bezwzględnych przyczyn odwoławczych, a także co należy podzielić wskazane uchybienie nie miało charakteru innego rażącego naruszenia prawa, które należałoby zakwalifikować jako wpływające w istotnym stopniu na treść orzeczenia, to taka refleksja jest zasadna na gruncie prawa karnego, w którym kasacja służy eliminacji z obrotu prawnego jedynie orzeczeń, które są poważnie wadliwe i rażąco uchybiają przepisom prawa⁸⁷². **Zdaniem autora pracy, należy poddać rozwadze okoliczność, że kasacja w sprawach dyscyplinarnych powinna być traktowana nieco inaczej – jako swego rodzaju trzecia instancja, która ma zapobiegać uchybieniom i kształtować linie orzecznicze dyscyplinarnych organów postępowania sądowego, zwłaszcza w ich aspekcie proceduralnym, albowiem w organach dyscyplinarnych często zasiadają osoby, które nie mają zbyt dużej wiedzy z zakresu prawa i jego stosowania. Tym samym winno się dążyć do zapewnienia przestrzegania standardów konstytucyjnych przez dyscyplinarne organy korporacyjne, tym bardziej, że wymóg dokładnego określenia przypisanemu obwinionemu czynu⁸⁷³ oraz jego kwalifikacji prawnej został wyrażony wprost w u.o.i.l. Rozpoznawana kasacja w ramach kontroli sądowej orzeczeń organów dyscyplinarnych powinna prowadzić do naprawienia ewentualnych błędów popełnionych przez organy postępowania dyscyplinarnego i prewencyjnie wskazywać na konieczność przestrzegania wymogów formalnych bez pozostawiania swojego rodzaju przyzwolenia na brak rzetelności, staranności w wydawanych orzeczeniach i przywalanie na uchybienia zmierzające do naruszenia standardów konstytucyjnych.**

Analiza orzecznictwa nakazuje wskazać na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 września 2019 r., w którym odniósł się do konstytucyjnego standardu domniemania niewinności i zważył, że Naczelny Sąd Lekarski, uniewinniając obwinionego od zarzucanego mu czynu wskazał, że w świetle całokształtu ujawnionych w sprawie okoliczności brak jest podstaw do zgodnego z prawem przypisania obwinionemu odpowiedzialności zawodowej. W szczególności stwierdzono: "Zdaniem Sądu Odwoławczego w realiach przedmiotowej sprawy

---

⁸⁷¹ Postanowienie SN z 11.02.2016 r., SDI 71/15, OSNKW 2016, nr 5, poz. 34.

⁸⁷² Por. m.in.: Postanowienie SN z 11.03.2021 r., IV KK 21/21, LEX nr 3209575.

⁸⁷³ Por. Wyrok WSA w Warszawie z 18.04.2016 r., II SA/Wa 1716/15, LEX nr 2045538.

trudno również o jednoznaczne stwierdzenie błędu w opóźnieniu kwalifikacji (...) do laparotomii w trybie pilnym". Sądy lekarskie są niewątpliwie samodzielne w zakresie swobodnej oceny dowodów oraz kształtowania orzeczeń dotyczących odpowiedzialności zawodowej lekarzy. Samodzielność ta, którą w ślad za terminologią postępowania karnego można nazwać zasadą jurysdykcyjnej samodzielności sądu lekarskiego, doznaje jednak pewnych ograniczeń. Samodzielność jurysdykcyjna sądu lekarskiego - z uwagi na konstytucyjną zasadę domniemania niewinności wyrażoną w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP - nie obejmuje jednak ustalenia, że czyn obwinionego stanowi jednocześnie przestępstwo. To może być stwierdzone wyłącznie na podstawie prawomocnego wyroku sądu powszechnego (skazującego albo warunkowo umarzającego postępowanie karne). Wyraźnie zapisanym w ustawie o izbach lekarskich wyjątkiem od zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu lekarskiego jest związanie go prawomocnym rozstrzygnięciem sądu kształtującym prawo lub stosunek prawny (art. 62 u.o.i.l.). Podkreślić należy, że wydany przez sąd powszechny prawomocny wyrok skazujący lub warunkowo umarzający postępowanie karne jest wyrokiem konstytutywnym, gdyż obala domniemanie niewinności oskarżonego, a przez to kształtuje nowy stan prawny. Zatem sąd lekarski, dokonując ustaleń w szczególności w zakresie przedawnienia karalności deliktu dyscyplinarnego, doznaje istotnego uszczuplenia swej samodzielności jurysdykcyjnej. Mianowicie, jeśli sąd powszechny wydał prawomocny wyrok skazujący lub warunkowo umarzający postępowanie karne co do czynu będącego przedmiotem postępowania w sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej, to sąd lekarski jest związany tym wyrokiem. W konsekwencji musi przyjąć, że czyn ten stanowi jednocześnie przestępstwo i zastosować art. 64 ust. 4 u.o.i.l. Ponadto, jeśli co do czynu będącego przedmiotem postępowania w sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej został wydany przez sąd powszechny prawomocny wyrok uniewinniający albo inne orzeczenie wykluczające wydanie co do tego czynu prawomocnego wyroku skazującego lub warunkowo umarzającego postępowanie karne, wówczas sąd lekarski nie może ustalić, że czyn ten stanowi jednocześnie przestępstwo i zastosować art. 64 ust. 4 u.o.i.l. Wszak, może to być stwierdzone wyłącznie na podstawie wydanego przez sąd powszechny prawomocnego wyroku skazującego albo warunkowo umarzającego postępowanie karne⁸⁷⁴.

Badając standardy konwencyjne w orzeczeniach sądów warto odnieść się do wyroku ETPC z dnia 18 października 2011 r. w sprawie Sosinowska przeciwko Polsce⁸⁷⁵. W skardze

---

⁸⁷⁴ Wyrok SN z 13.11.2019 r., I KK 25/19, LEX nr 3584190.

⁸⁷⁵ Wyrok ETPC z 18.10.2011 r., 10247/09, SOSINOWSKA v. POLSKA, LEX nr 1001013.

wywiezionej do ETPC podniesiono zarzut naruszenia m.in. art. 6 EKPC wskazując, że prowadzone w jej sprawie postępowanie dyscyplinarne było niesprawiedliwe, co naruszało jej prawo do rzetelnego procesu sądowego. Przedmiotowy zarzut odnosił się do tego, że okręgowy sąd lekarski, rozpoznając sprawę dyscyplinarną skarżącej nie wziął pod uwagę wyroku sądu powszechnego, w którym przyznano rację skarżącej. Wobec tego uznawała, że jeżeli postępowanie dyscyplinarne dotyczy tego samego czynu, to ustalenia faktyczne sądu powszechnego powinny pozbawiać podstaw do wydania wyroku uznającego winę obwinionej w postępowaniu dyscyplinarnym. Ponadto, skarżąca podniosła także zarzut dotyczący braku obiektywizmu okręgowego sądu lekarskiego zważywszy na fakt, iż mąż przełożonej skarżącej (pomiędzy przełożoną a skarżącą nawiązał się konflikt, który był następstwem postępowania dyscyplinarnego) był jednym z okręgowych rzeczników odpowiedzialności zawodowej. Niemniej postępowania dyscyplinarne są niezależne od innych postępowań. Trybunał zważył, że akta sprawy rozpoznawanej w sądzie powszechnym załączono do akt postępowania. Stwierdził także, iż nie wykazano, by mąż przełożonej skarżącej był w jakikolwiek sposób zaangażowany w postępowanie przeciwko skarżącej. W związku z powyższym, w świetle posiadanych materiałów oraz w zakresie, w jakim sprawa będąca przedmiotem skargi należy do jego kompetencji, Trybunał stwierdził, iż przedmiotowa skarga nie wykazała znamion naruszenia praw i wolności określonych w Konwencji lub jej Protokołach⁸⁷⁶.

---

⁸⁷⁶ Wyrok ETPC z 18.10.2011 r., 10247/09, SOSINOWSKA v. POLSKA, LEX nr 1001013.

7. Podsumowanie

Konstytucja RP stanowi najważniejsze źródło prawa w polskim porządku prawnym. Wnioski przedmiotowej pracy, a także badania prowadzone w niniejszym rozdziale ukazujące materialne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz modele postępowań pozwalają dostrzec, że standardy wyrażone w ustawie zasadniczej wyraźnie wpływają na podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz modele postępowania dyscyplinarnego. Widoczne jest to szczególnie od strony legislacyjnej, albowiem w badanym zakresie, ustawodawca w aktach prawnych statuujących odpowiedzialność dyscyplinarną wyraźnie oparł jej materialne i formalne podstawy na standardach wynikających z Konstytucji RP, poprzez co zostały oparte również na standardach konwencyjnych.

Ustawy dyscyplinarne, co zostało wykazane, zawierają błędy legislacyjne, które mogą być uznane za naruszające standard konstytucyjny domniemania niewinności, na gruncie prawa karnego. Przykładem tego są regulacje w zakresie przedawnienia karalności czynu zabronionego dyscyplinarnie, który zawiera znamiona przestępstwa. W ustawach takich jak k.n., u.o.i.l., u.o.s.p.p. okres przedawnienia karalności takiego czynu zabronionego dyscyplinarnie liczony jest na zasadach przedawnienia karalności przestępstwa, w sytuacji, gdy organy dyscyplinarne „stwierdzą”, że jest on również przestępstwem. Powyższe jest implikacją redakcji przepisu, który określa, że jeżeli czyn zabroniony dyscyplinarnie stanowi przestępstwo, ustanie karalności deliktu dyscyplinarnego następuje nie wcześniej niż ustanie karalności przestępstwa. Powyższe regulacje należy uznać za wadliwe i prowadzące do naruszenia konstytucyjnego standard domniemania niewinności, albowiem jedynym uprawnionym organem do stwierdzenia tego czy dany czyn jest przestępstwem są sądy powszechne (sądy karne) i rozstrzygnięcie w tym przedmiocie nie może należeć do organów postępowania dyscyplinarnego⁸⁷⁷. Rzeczona może prowadzić do naruszenia konstytucyjnej gwarancji domniemania niewinności na gruncie prawa karnego, jak również jej odpowiednika w Konwencji w sprawach karnych. Organy dyscyplinarne mogą wskazać inny okres przedawnienia karalności, jedynie po stwierdzeniu, że czyn zabroniony dyscyplinarnie może zawierać znamiona przestępstwa, niemniej w żadnym wypadku nie są uprawnione do przesądzenia o tym czy dany czyn jest przestępstwem. Powyższe wymaga natychmiastowej interwencji ustawodawcy.

---

⁸⁷⁷ Por. wyrok SN z 13.11.2019 r., I KK 25/19, LEX nr 3584190; zob. także wyrok NSA z 13.04.2005 r., OSK 1385/2004, LEX nr 2216609.

Badanie standardów konstytucyjnych i konwencyjnych w świetle orzecznictwa sądowego jest zadaniem trudnym, albowiem weryfikacja ich stosowania przez sądy w rozumieniu Konstytucji RP jest dokonywana niezwykle rzadko, gdyż rzadko owe standardy stają się przedmiotem zarzutu w środku zaskarżenia przekazanym do kontroli sądowej orzeczeń wydawanych przez organy orzekające w przedmiocie spraw dyscyplinarnych. Przedstawiciele zawodów podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej, poza przedstawicielami zawodów prawniczych, stosunkowo rzadko decydują się na poddanie orzeczenia organów dyscyplinarnych weryfikacji sądowej. Taki przykład mogą stanowić chociażby sprawy dyscyplinarne samorządu zawodowego lekarzy, których liczba spraw dotyczących postępowania odwoławczego od orzeczeń i postanowień okręgowych sądów lekarskich wpływających do Naczelnego Sądu Lekarskiego w roku 2022 r. wynosiła 190. Natomiast w ciągu całego 2022 r., liczba kasacji, które zostały wniesione do Sądu Najwyższego za pośrednictwem Naczelnego Sądu Lekarskiego wynosiła – 2⁸⁷⁸. Powyższe ukazuje, jak małe jest prawdopodobieństwo wniesienia środka zaskarżenia poddającego kontroli sądowej orzeczenia organów dyscyplinarnych, które zawierałyby zarzut naruszenia standardów konstytucyjnych czy konwencyjnych. W świetle powyższego rodzi się wniosek – jak fundamentalne znaczenie ma edukacja w zakresie prawa dyscyplinarnego, a tym samym zapewnienie materializacji standardów konstytucyjnych oraz konwencyjnych przez wszystkie organy „prowadzące” postępowania dyscyplinarne oraz „orzekających” w sprawach dyscyplinarnych, albowiem również poprzez podjęte przez nie czynności następować będzie urzeczywistnienie standardów konstytucyjnych i konwencyjnych w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej. Tym samym sądowa weryfikacja orzeczeń dyscyplinarnych powinna być dokonywana w sposób niezwykle wnikliwy, rzetelny, a przede wszystkim przejrzysty, gdyż to te orzeczenia stanowią wykładnię do stosowania przepisów prawa przez organy dyscyplinarne i nie mogą pozostawiać żadnych wątpliwości dla osób, które w skład tych organów wchodzi. Często są to osoby, dla których jedynym punktem styczności ze stosowaniem prawa jest zasiadanie w organach dyscyplinarnych, bez żadnego uprzedniego przygotowania merytorycznego do pełnienia tej funkcji.

Słowem zakończenia w sferze reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej powinno zmierzać się do bezwzględnego zapewnienia wszystkich standardów konstytucyjnych i

---

⁸⁷⁸ Formularz danych liczbowych dotyczących pracy Naczelnego Sądu Lekarskiego 2022 r. źródło: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fnil.org.pl%2Fuploaded_files%2F1682609596_sprawozdanie-roczne-nsl-2022specjalizacje.doc&wdOrigin=BROWSELINK (dostęp: 21.11.2023 r. 14:40).

konwencyjnych, a wykładanie norm dyscyplinarnych w świetle tych standardów powinno mieć charakter autonomiczny. Powinno dążyć się także do najpełniejszej realizacji powyższych standardów w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej. Dążenie do realizacji powyższych standardów winno być uwzględniane zarówno na etapie tworzenia prawa dyscyplinarnego jak i jego stosowania.

Zakończenie

Jak wskazano we wstępie niniejszej rozprawy, nauka prawa wielokrotnie zajmowała się normami prawa karnego w zakresie spełnienia gwarancji konstytucyjnych i międzynarodowych na gruncie odpowiedzialności karnej. W odniesieniu do Kodeksu karnego oraz Kodeksu postępowania karnego nie było nigdy większych wątpliwości, że gwarancje wynikające z Konstytucji RP i EKPC należy w pełnym zakresie stosować do norm przewidzianych w tych aktach prawnych. Tożsamej tezy nie można było postawić w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie, gdyż po pierwsze brak było takich przesłanek wynikających *explicite*, po drugie panuje niedostatek opracowań, które zaspokajałyby potrzeby nauki prawa w tym zakresie. Z tych też względów autor rozprawy stwierdził, że istnieje konieczność przeprowadzenia badań nad powinnością oraz zakresem zastosowania gwarancji konstytucyjnych i konwencyjnych do reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej, co implikowało przyjęcie tezy, iż „Do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie mają zastosowanie odpowiednio gwarancje dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP oraz gwarancje dla sprawy karnej przewidziane w EKPC”. Celem weryfikacji postawionej tezy autor sformułował pytania eksploracyjne. Przeprowadzone badania umożliwiły ustalenie odpowiedzi na owe pytania, które zarazem stanowią część wniosków przedmiotowej rozprawy.

Poddając ocenie wyżej wskazaną tezę, autor rozprawy sformułował następujące wnioski:

1. Odpowiedzialność dyscyplinarną i postępowanie dyscyplinarne należy zaliczyć do rodzaju odpowiedzialności i postępowania określanych mianem represyjnych.

- 1.1. O powyższym wniosku przesądzają funkcje i cel odpowiedzialności dyscyplinarnej. Odpowiedzialność dyscyplinarną cechuje przede wszystkim represyjność, co należy utożsamiać z wymierzaniem kar dyscyplinarnych za popełnione delikty dyscyplinarne. Tym samym w ramach realizacji odpowiedzialności dyscyplinarnej dochodzi do poddania podmiotu pewnej formie ukarania, a tym samym do wyrządzenia dolegliwości w jego sferze osobistej. Niektóre kary dyscyplinarne przewidziane za naruszenie obowiązujących norm cechują się wysoką ingerencją w wymienioną sferę osobistą i wynikają z konieczności ochrony dóbr, które stanowią zarazem cele odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wskazane wyznaczniki przemawiają za zakwalifikowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowania w jej przedmiocie do rodzaju odpowiedzialności i postępowania określanych mianem

„odpowiedzialności represyjnej” i „postępowania represyjnego”. Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego stanowi potwierdzenie dla powyższych wniosków.

2. Odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie zawiera się w autonomicznym pojęciu odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu art. 42 Konstytucji RP.

2.1. Autor rozprawy uważa, że wyrażone w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP pojęcie odpowiedzialności karnej jest autonomiczne i swoim zakresem terminologicznym obejmuje wszelkie rodzaje odpowiedzialności represyjnej. Tym samym idiomatyczne znaczenie pojęć odpowiedzialności karnej i postępowania karnego z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP należy rozszerzyć na wszystkie reżimy odpowiedzialności prawnych, które wpisują się w ramy pojęciowe odpowiedzialności represyjnej. Wobec tego, że odpowiedzialność dyscyplinarną oraz postępowanie w jej przedmiocie, autor rozprawy określił mianem represyjnych, to odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie zawiera się w autonomicznym pojęciu odpowiedzialności karnej i postępowania karnego w rozumieniu art. 42 Konstytucji RP.

3. Do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie zachodzi powinność stosowania gwarancji przewidzianych dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego określonych w Konstytucji RP w odpowiednim zakresie.

3.1. Mając na uwadze, że odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie dyscyplinarne zawierają się w autonomicznym rozumieniu pojęcia odpowiedzialności karnej i postępowania karnego na gruncie konstytucyjnym - zachodzi konieczność objęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania dyscyplinarnego konstytucyjnymi standardami właściwymi dla odpowiedzialności karnej oraz postępowania karnego. Zakres zastosowania standardów należy poddać odpowiedniej modyfikacji, co wynika ze specyfiki odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie.

4. W sprawach dyscyplinarnych podmiotów, którym poświęcona została niniejsza rozprawa, nie istnieje „oskarżenie w sprawie karnej” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, w związku z czym takich spraw dyscyplinarnych nie można uznać za „sprawy karne” w rozumieniu Konwencji.

4.1. Badanie orzecznictwa ETPC doprowadziło autora rozprawy do odmiennych wniosków niż przedstawiane przez niektórych przedstawicieli doktryny. Zdaniem autora co do zasady sprawy z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej nie są przez ETPC kwalifikowane jako te, którym można przypisać w autonomicznym rozumieniu norm konwencji istnienie „oskarżenia w sprawie karnej”. Rzeczone, kwalifikowane są jako

sprawy, w których rozstrzyga się o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. Wobec tego, odpowiedzialność dyscyplinarna oraz postępowania w jej przedmiocie są objęte jedynie gwarancją rzetelnego procesu (*vide* art. 6 ust. 1 EKPC w jego aspekcie cywilnym).

5. Sprawy z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowanie w jej zakresie nie są objęte gwarancjami przewidzianymi w EKPC dla sprawy karnej.

5.1. Chociaż konstytucyjne rozumienie pojęcia odpowiedzialności karnej, zasady funkcjonowania polskiego systemu prawnego oraz cele i autonomiczna wykładnia standardów Konwencji nakazywałyby zastosowanie do tego reżimu odpowiedzialności również gwarancji wypływających z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC oraz art. 7 EKPC, to powyższe wnioski będące wynikiem badań przeprowadzonych w przedmiotowej rozprawie wskazują na niemożność objęcia standardami z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC oraz art. 7 EKPC sfery odpowiedzialności dyscyplinarnej. Analiza orzecznictwa ETPC ukazuje wyraźnie rozgraniczenie prawa karnego od prawa dyscyplinarnego, nie pozostawiając w tym zakresie żadnych wątpliwości. Odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie, w konwencyjnym rozumieniu, stanowi co do zasady sprawę z zakresu rozstrzygania o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym, dlatego też sprawy dyscyplinarne nie są objęte standardami z art. 6 ust. 2 i 3 EKPC oraz art. 7 EKPC.

6. Należy dążyć do objęcia spraw dyscyplinarnych gwarancjami właściwymi dla sprawy karnej w rozumieniu EKPC.

6.1. Zdaniem autora pracy, zważając na koncepcję, cele, założenia i wykładnię autonomiczną Konwencji oraz gwarancje w niej zawarte, uzasadnionym byłoby dążenie do uznania, że odpowiedzialność dyscyplinarna, uznawana za odpowiedzialność represyjną w świetle Konstytucji RP, powinna zostać objęta gwarancjami konwencyjnymi właściwymi dla spraw karnych w rozumieniu EKPC. Za powyższym przemawiają także podstawowe standardy rzetelnego postępowania w demokratycznym państwie prawnym oraz miejsce postępowań dyscyplinarnych w krajowym systemie prawnym. Ponadto, w niektórych orzeczeniach Sądu Najwyższego dla takiego rozwiązania wyrażane jest stanowisko aprobujące, co zostało ukazane w niniejszej pracy. Dążenie do objęcia spraw dyscyplinarnych gwarancjami właściwymi dla sprawy karnej w rozumieniu EKPC uzasadnia także powinność zapewnienia standardów, które zostały wypracowane przez państwa będące stronami Konwencji. Zdarza się bowiem tak, że gwarancje konstytucyjne są czasem stosowane zbyt

formalistycznie, na co zwraca uwagę ETPC w swoich orzeczenia. Objęcie zaś spraw dyscyplinarnych gwarancjami dla sprawy karnej w rozumieniu EKPC rozszerzyłoby możliwość ochrony prymarnych praw podmiotów w sprawach dyscyplinarnych.

Powyższe odpowiedzi pozwoliły na weryfikację tezy i przyjęcie, że **do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie mają zastosowanie odpowiednio gwarancje dla odpowiedzialności karnej i postępowania karnego przewidziane w Konstytucji RP, natomiast do odpowiedzialności dyscyplinarnej i postępowania w jej przedmiocie nie mają zastosowania gwarancje przewidziane w EKPC dla sprawy karnej, przy czym postępowanie to objęte jest jedynie konwencyjnym standardem rzetelnego procesu wynikającym z art. 6 ust. 1 EKPC.**

Przedmiotowa rozprawa, pozwoliła także na sformułowanie dodatkowych wniosków, które uzasadnienie znajdują w jej treści.

- 7. Konstytucja RP sferę odpowiedzialności dyscyplinarnej obejmuje szerszymi gwarancjami aniżeli wynika to z EKPC.**
- 8. Na płaszczyźnie ustawodawczej (w zakresie stanowienia prawa) – odpowiedzialność dyscyplinarna i postępowanie w jej przedmiocie odpowiada standardom konstytucyjnym, ponadto postępowanie dyscyplinarne realizuje standardy konwencyjne.**

8.1. Do ich ewentualnych uchybień dochodzi w sferze postępowania dyscyplinarnego na szczeblu postępowań prowadzonych przez przedstawicieli danej profesji. Uchybienia te często zostają konwalidowane, poprzez poddanie orzeczeń organów dyscyplinarnych sądowej kontroli (*vide* art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Powyższe często wynika z tych względów, że w większości osoby zasiadające w organach dyscyplinarnych danej profesji nie posiadają chociażby podstaw wiedzy prawniczej, która pozwalałaby na urzeczywistnienie i respektowanie wskazanych standardów. Z uwagi na fakt, że Konstytucja RP w sferze odpowiedzialności dyscyplinarnej, statuuje dalej idące gwarancje aniżeli wynika to z EKPC i orzecznictwa ETPC, należy przyjąć, że z natury rzeczy reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz postępowanie w tym zakresie spełnia minimalne standardy określone w Konwencji.

- 9. Konstytucyjne rozumienie prawa do sądu w sprawach w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest dalej idącą gwarancją niż wynika to z treści art. 6 ust. 1 EKPC, gdyż art. 45 ust. 1 Konstytucji RP nakazuje przyjąć konstytucyjny standard zapewnienia prawa do żądania kontroli sądowej każdej sprawy, a nie tylko**

tej, którą można uznać za „sprawę cywilną” albo „sprawę karną” w rozumieniu Konwencji.

9.1. Jak wskazano wyżej, sprawy dyscyplinarne dotyczące podmiotów, którym poświęcona jest niniejsza rozprawa należy zakwalifikować w sferze EKPC jako te, w których rozstrzyga się o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. W orzecznictwie ETPC sprawy dyscyplinarne przedstawicieli innych zawodów wyjątkowo kwalifikowano jako „sprawy karne” w rozumieniu EKPC (sprawy dyscyplinarne żołnierzy), jak również niektóre sprawy dyscyplinarne były wyłączone z zakresu oddziaływania art. 6 EKPC. Powyższe wskazuje, że prawo do sądu (rzetelnego procesu) w konwencyjnym rozumieniu przysługuje jedynie w sprawach, które można zakwalifikować jako „sprawę cywilną” lub „sprawę karną” w rozumieniu EKPC, natomiast wskazana gwarancja w sferze konstytucyjnej przysługuje w każdej sprawie, z tego też względu konstytucyjna gwarancja obejmuje każdą sprawę dyscyplinarną.

10. Sprawy z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej objęte są konstytucyjnym standardem prawa do sądu i z tego też względu poddanie sądowej kontroli rozstrzygnięć pozasądowych organów postępowania dyscyplinarnego nie stanowi naruszenia art. 17 Konstytucji RP (tzw. prawa samorządów zawodowych do samostanowienia i sprawowania pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu), lecz jest realizacją konstytucyjnego prawa podmiotu odpowiedzialności dyscyplinarnej do sądu wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 77 ust. 2 Konstytucji RP.

11. Ze względu na nieskonkretyzowane normy odpowiedzialności dyscyplinarnej jej rzeczywiste granice wyznacza orzecznictwo sądów w sprawach dyscyplinarnych, które wskazuje jaki czyn w obliczu ogólnie określonych przez ustawodawcę znamion deliktów dyscyplinarnych jest realnie poczytywany za podstawę odpowiedzialności. Minimalnym standardem realizującym konstytucyjną gwarancję stanowiącą, że odpowiedzialności dyscyplinarnej może podlegać tylko ten kto dopuścił się deliktu dyscyplinarnego pod groźbą kary określonego w ustawie obowiązującej w czasie jego popełnienia jest uregulowanie w ustawach dyscyplinarnych pojęcia deliktu dyscyplinarnego.

12. Jedną z przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej jest szczególny rodzaj szkodliwości społecznej czynu – szkodliwość korporacyjna deliktu dyscyplinarnego.

12.1. Przesłanka ta jest konieczna do przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej. Powinna być rozumiana jako ujemny wpływ czynu na dobra chronione przepisami

prawa dyscyplinarnego. Jest ona stopniowalna, bowiem wnioski przedmiotowej pracy doprowadziły do przyjęcia, że służy ona ocenie w jakim stopniu popełniony czyn naruszał lub stwarzał zagrożenie dla dóbr prawnych chronionych przepisami prawa dyscyplinarnego. Jeżeli szkodliwość korporacyjna popełnionego deliktu dyscyplinarnego będzie wyższa niż znikoma, możliwe będzie ustalenie odpowiedzialności dyscyplinarnej, w przeciwnym bowiem wypadku powstępowanie winno ulec umorzeniu.

13. Nadrzędnym celem odpowiedzialności dyscyplinarnej jest ochrona dobra w postaci prestiżu i godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej grupy zawodowej, a także ochrona jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez członków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej.

14. Właściwie funkcjonująca odpowiedzialność dyscyplinarna jest gwarantem należytego wykonywania zawodu.

15. Odpowiedzialność dyscyplinarna jest odpowiedzialnością ściśle związaną z wykonywaniem zawodu. Podleganie odpowiedzialności dyscyplinarnej należy wiązać z przynależnością do danej grupy zawodowej. Niemniej, wpływa także na inne sfery życia podmiotu jej podlegającego, albowiem implikuje odpowiedzialność nie tylko za czyny popełnione w związku z wykonywanym zawodem, lecz także obejmujące sferę życia publicznego czy prywatnego.

15.1. Autor rozprawy wskazuje więc, że podmiotowi podlegającemu odpowiedzialności dyscyplinarnej „można znacznie mniej”, aniżeli pozostałym członkom społeczeństwa, którzy podlegają pozostałym reżimom odpowiedzialności prawnych o charakterze powszechnym.

Dokonana na przestrzeni przedmiotowej rozprawy analiza ustawodawstwa dyscyplinarnego, pozwoliła autorowi także na sformułowanie postulatów *de lege ferenda*, których synteza sprowadza się do:

16. Konieczności uregulowania w ustawach przewidujących odpowiedzialność dyscyplinarną możliwości ustalenia odpowiedzialności dyscyplinarnej po rezygnacji lub ustaniu członkostwa w danej grupie zawodowej wraz z odpowiednimi karami dyscyplinarnymi.

16.1. Jak ustalono w przedmiotowej rozprawie odpowiedzialność dyscyplinarna jest ściśle związana z członkostwem w danej grupie zawodowej. Dlatego też, ustanie bądź rezygnacja z członkostwa w danej grupie zawodowej przez niektórych przedstawicieli wiązana jest z niemożnością pociągnięcia do odpowiedzialności

dyscyplinarnej za czyny, których podmiot dopuścił się mając takich status, co stanowi negatywną przesłankę procesową (*vide* art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k. stosowany odpowiednio). Autor niniejszej rozprawy kategorycznie nie zgadza się z takim stanowiskiem. Przyjęcie bowiem powyższego poglądu prowadzi do uznania, że rezygnacja bądź utrata statusu członka danej grupy prowadzi do uprzywilejowanego traktowania, stanowiąc swego rodzaju wytrych do uniknięcia odpowiedzialności dyscyplinarnej. Za powyższym wnioskiem autora przemawia także fakt, że niektóre ustawy dyscyplinarne przewidują możliwość kontynuowania postępowania dyscyplinarnego także po utracie statusu członka (*vide* art. 118 p.u.s.p., art. 159 p.o.p, art. 61 p.o.n.), a nawet stanowią, że utrata statusu członka po popełnieniu deliktu dyscyplinarnego nie stanowi przeszkody do wszczęcia i prowadzenia postępowania dyscyplinarnego oraz wymierzenia kary dyscyplinarnej (*vide* art. 76 ust. 4 k.n.). Niemniej w świetle ustawodawstwa dyscyplinarnego jest to wyjątek. Zdaniem autora rozprawy postulatem *de lege ferenda* jest konieczność uregulowania sytuacji, w których, w przypadkach utraty statusu członka danej grupy zawodowej (rezygnacja, wydalenie, rozwiązanie stosunku) możliwe jest wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub jego kontynuacja w odniesieniu do deliktu dyscyplinarnego popełnionego w czasie kiedy podmiot odpowiedzialności dyscyplinarnej był członkiem danej grupy zawodowej. Za powyższym przemawiają przede wszystkim funkcje i cel odpowiedzialności dyscyplinarnej, względy sprawiedliwościowe, w tym konieczność poniesienia konsekwencji za popełnione czyny. Nieodłącznym elementem postulowanego zakresu uregulowania jest także konieczność uzupełnienia katalogu kar dyscyplinarnych, o kary możliwe do orzeczenia i odnoszące skutek wobec podmiotu, który nie posiada już statusu członka danej grupy zawodowej. W ocenie autora rozprawy taką karę dyscyplinarną może stanowić zakaz ponownego wykonywania zawodu, który może podlegać gradacji ze względu na okres orzeczenia zakazu (czasowy bądź dożywotni).

17. Konieczność ujednolicenia terminologii, którą posługuje się ustawodawca w ustawach przewidujących odpowiedzialność dyscyplinarną.

17.1. W ustawach przewidujących odpowiedzialność dyscyplinarną wyraźnie dostrzegalny jest chaos, brak konsekwencji oraz pluralizmu terminologiczny uwidaczniający się nawet w podstawowych pojęciach na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Powyższe wynikać może z diametralnie różnych okresów, kiedy regulacje zostały wprowadzane w życie. Niektóre z ustaw przewidują

odpowiedzialność „dyscyplinarną” inne „zawodową”, a każda z nich obejmuje przecież ten sam reżim odpowiedzialności prawnej. Niekonsekwencja terminologiczna przejawia się także w odniesieniu do pojęcia deliktu dyscyplinarnego, który w ustawach określany jest m.in. jako „przewinienie zawodowe”, „przewinienie służbowe” czy „przewinienie dyscyplinarne”. Zdaniem autora rozprawy koniecznym jest ujednoczenie tej terminologii zarówno w sferze legislacyjnej, jak i naukowej, ze wskazaniem, iż właściwym dla tego reżimu odpowiedzialności byłoby określenie „odpowiedzialność zawodowa” i *per analogiam* „przewinienie zawodowe”. Za powyższym przemawia symplicystyczna argumentacja. Po pierwsze geneza i historia tego reżimu odpowiedzialność wskazuje, że od samego początku jest związana z wykonywaniem zawodu. Po drugie uzasadnia to cel odpowiedzialności, którym jest ochrona dobra w postaci prestiżu i godności zawodu wykonywanego przez przedstawiciela danej zawodowej, a także ochrona jakości i rzetelności wykonywania obowiązków przez podmioty podlegające tej odpowiedzialności. Po trzecie wreszcie konotacje odpowiedzialności dyscyplinarnej przywodzą na myśl odpowiedzialność pracowniczą na gruncie prawa pracy. Powyższe rozróżnienie zarysowałoby wyraźną linię oddzielającą wskazane reżimy odpowiedzialności.

18. Stworzenie jednolitego aktu normatywnego regulującego procedurę dyscyplinarną - „Kodeks postępowania dyscyplinarnego”.

18.1. Powyższe przede wszystkim zagwarantowałyby koherentną procedurę w sferze reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej i byłoby pożądane ze względu na specyfikę tej odpowiedzialności, dla której odpowiednie stosowanie innych proceduralnych przepisów przez organy odpowiedzialności dyscyplinarnej może stanowić jej wypaczenie. Wskazane z pewnością ułatwiłoby stosowanie prawa dyscyplinarnego, gdyż odesłania do procedury karnej, ze względu na odmienną specyfikę tego postępowania mogą i jego niezrozumienie może prowadzić do uchybień w sferze postępowania dyscyplinarnego. Odpowiedzialności dyscyplinarnej w Polsce podlega blisko 4 miliony osób. Należy przy tym zwrócić uwagę, że większość z osób zasiadających w organach dyscyplinarnych danej profesji nie posiada chociażby podstaw wiedzy prawniczej, która pozwalałaby na właściwe stosowanie odesłań uwzględniających po pierwsze właściwe ich zastosowanie (wprost; ze stosownymi zmianami; niestosowanie ich) oraz właściwą

specyfikę postępowania dyscyplinarnego, które często wymaga znajomości poglądów doktryny i orzecznictwa.

19. Utworzenie profesjonalizowanego sądu, który urzeczywistniał będzie konstytucyjny standard prawa do sądu.

19.1. Z uwagi na doniosłe znaczenie odpowiedzialności dyscyplinarnej zarówno w sferze systemu prawnego, jak i funkcjonowania całego społeczeństwa, daleko idącym postulatem *de lege ferenda* powinno być utworzenie jednego sądu, w którym zasiadaliby sędziowie specjalizujący się w dziedzinie prawa dyscyplinarnego. Wskazany sąd w rozumieniu konstytucyjnym byłby uprawniony do kontroli orzeczeń organów dyscyplinarnych, tak by postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej spełniało standard wskazany w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Namiastkę realizacji tego postulatu stanowi Izba Odpowiedzialności Zawodowej Sądu Najwyższego, która została utworzona na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym i niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r., poz. 1259). Zdaniem autora rozprawy taka Izba powinna stanowić ciało ostatecznej kontroli sądowej wszystkich orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych, albowiem nieuzasadniona jest dywersyfikacja wnoszenia kasacji czy odwołań od orzeczeń organów dyscyplinarnych i rozpoznawanie ich w zależności od profesji przez Sąd Najwyższy, sądy powszechne czy sądy administracyjne. Powyższe prowadzi do braku profesjonalizowania kontroli sądowej w tym zakresie, jak również braku konsekwencji orzeczniczej, bowiem często orzekanie w sprawach dyscyplinarnych kojarzone jest z przykrym obowiązkiem „sądzenia w sprawach kolegów po fachu”, a nie wymiarem sprawiedliwości, co powinno ulec zmianie, gdyż należycie egzekwowana odpowiedzialność dyscyplinarna może prowadzić do znacznie lepiej funkcjonującego społeczeństwa.

Badania przeprowadzone przez autora rozprawy ukazują, że ustawodawstwo dyscyplinarne wymaga interwencji ustawodawcy w zakresie unormowań terminu przedawnienia deliktów dyscyplinarnych, w sytuacjach, gdy popełniony czyn zabroniony dyscyplinarnie może zawierać znamiona przestępstwa. Ustawy takie jak k.n., u.o.i.l. oraz u.o.s.p.p. zawierają błędy legislacyjne, które mogą prowadzić do uznania ich za naruszające standard konstytucyjny domniemania niewinności na gruncie prawa karnego. We wskazanych ustawach, okres przedawnienia karalności czynu zabronionego dyscyplinarnie liczony jest na zasadach przedawnienia karalności przestępstwa, w sytuacji, gdy organy dyscyplinarne

stwierdzą, że jest on również przestępstwem. Powyższy wniosek jest implikacją redakcji przepisów, które określają, że jeżeli czyn zabroniony dyscyplinarnie „stanowi przestępstwo”, względnie „stanowi jednocześnie przestępstwo”, to ustanie karalności deliktu dyscyplinarnego następuje nie wcześniej niż ustanie karalności przestępstwa. Powyższe regulacje należy uznać za prowadzące do naruszenia konstytucyjnego standardu domniemania niewinności, albowiem jedynym uprawnionym organem do stwierdzenia tego czy dany czyn jest przestępstwem (obalenia domniemania niewinności) są sądy powszechne (sądy karne) i rozstrzygnięcie w tym przedmiocie nie może należeć do organów postępowania dyscyplinarnego. Rzeczona może prowadzić do naruszenia konstytucyjnej gwarancji domniemania niewinności na gruncie prawa karnego, jak również odpowiedniej gwarancji konwencyjnych w sprawach karnych (*vide* art. 6 ust. 2 EKPC). W pozostałych ustawach dyscyplinarnych poddanych badaniu w sferze niniejszej rozprawy, należy uznać, że ustawodawca posłużył się prawidłową redakcją przepisu, bowiem ustalenie innego niż podstawowy okresu przedawnienia karalności deliktu dyscyplinarnego uzależnił od tego, że czyn zabroniony dyscyplinarnie może „zawierać znamiona przestępstwa”. W takim przypadku nie dochodzi do przesądzania o tym czy dany czyn jest przestępstwem. Można wyobrazić sobie przecież sytuację, że radca prawny grozi innej osobie. Taki czyn może zostać uznany za delikt dyscyplinarny (postępowanie sprzeczne z etyką i godnością zawodu radcy prawnego). Postępowanie karne może nigdy nie zostać wszczęte, albowiem następuje na wniosek pokrzywdzonego, co jest równoznaczne z tym, że nigdy nie zostanie stwierdzone czy zagrożenie innej osobie wyczerpało znamiona przestępstwa, a w konsekwencji czy było przestępstwem czy też nie. W takiej sytuacji organy dyscyplinarne, jeżeli stwierdzą, że czyn zawiera również znamiona przestępstwa, to uprawnione są do zastosowania okresu przedawnienia z art. 101 k.k., gdyż nie ich rolą jest przesądzać czy dany czyn stanowił przestępstwo. W świetle powyższego należy zaproponować następujące zmiany legislacyjne:

- art. 85o ust. 1 k.n. powinien zyskać następujące brzmienie: „*1. Jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa okresy, o których mowa w ust. 1 i 4, nie mogą nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w przepisach Kodeksu karnego.*”;
- art. 64 ust. 1 u.o.i.l. powinien zyskać następujące brzmienie: „*1. Jeżeli czyn, o którym mowa w ust.1, zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie nie może nastąpić wcześniej niż przewidziane w przepisach Kodeksu karnego.*”;
- art. 46 ust. 4 u.o.s.p.p. powinien zyskać następujące brzmienie: „*4. Jeżeli czyn, o którym mowa w ust. 1, zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie nie może nastąpić wcześniej niż przewidziane w przepisach Kodeksu karnego.*”.

Przedmiotowa rozprawa miała na celu ukazanie własnych wniosków i poglądów autora w zakresie podjętego tematu i problemu badawczego. Przeprowadzone badania pozwoliły na udzielenie odpowiedzi dla sformułowanych pytań badawczych, co z kolei umożliwiło weryfikację postawionej tezy. Autor rozprawy wyraża przekonanie, że podjęte zagadnienia będą stanowiły swego rodzaju źródło wiedzy dla innych przedstawicieli nauki oraz praktyków prawa. Nauka polega na ciągłym poszukiwaniu prawdy, badaniu i rozwijaniu bądź obalaniu przyjętych teorii. Dlatego też, jeżeli przyjęte i udowodnione wnioski przedmiotowej rozprawy będą stały w opozycji z którymiś poglądami, to niech stanowi ona pole do dalszego dyskursu na temat odpowiedzialności dyscyplinarnej w świetle Konstytucji RP i Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, albowiem parafrazując słowa wypowiedziane przez Marka Aureliusza – jeżeli ktoś udowodni i przekona mnie, że niedobrze myślę lub działam, z radością wnioski swe zmieniam, szukam bowiem prawdy, a ta nigdy nikomu nie zaszkodziła, szkodzi zaś sobie ten, kto trwa we własnym błędzie i nieświadomości.

Bibliografia

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Europejskiej Komisji Praw Człowieka

- Wyrok ETPC z 17.01.1970 r., 2689/65, DELCOURT v. BELGIA, LEX nr 80778.
- Decyzja EKPC z 18.12.1974 r., 6541/74, X v. NIEMCY.
- Wyrok ETPC z 23.11.1976 r., 5100/71, ENGEL I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 80796.
- Decyzja EKPC z 6.12.1977 r. 76448/76, DR 11/175, X. v. SZWAJCARIA.
- Decyzja EKPC z 12.10.1977 r., 7034/75, DR 10/46, X v. NIEMCY.
- Wyrok ETPC z 9.10.1979 r., 6289/73, AIREY v. IRLANDIA, LEX nr 80807.
- Wyrok ETPC z 24.10.1979 r., 6301/73, WINTERWERP v. HOLANDIA, LEX nr 80812.
- Wyrok ETPC z 27.02.1980 r., 6903/75, DEWEER v. BELGIA, LEX nr 80809.
- Wyrok ETPC z 6.05.1981 r., 7759/77, BUCHHOLZ v. NIEMCY, LEX nr 80820.
- Wyrok ETPC z 23.06.1981 r., 6878/75, 7238/75, LE COMPTE, VAN LEUVEN AND DE MEYERE v. BELGIA, Legalis nr 127833.
- wyrok ETPC z 26.03.1982 r., 8269/78, ADOLF v. AUSTRIA, LEX nr 80818.
- Wyrok ETPC z 15.07.1982 r., 8130/78, ECKLE v. NIEMCY, LEX nr 80825.
- Wyrok ETPC z 10.12.1982 r., 8304/78, CORIGLIANO v. WŁOCHY, LEX nr 80822.
- Wyrok ETPC z 10.02.1983 r., 7299/75, ALBERT I LE COMPTE v. BELGIA, LEX nr 80836.
- Wyrok ETPC z 21.02.1984 r., 8544/79, ÖZTÜRK v. NIEMCY, LEX nr 80977.
- Wyrok ETPC z 28.06.1984 r., 7819/77, CAMPBELL I FELL v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 80940.
- Wyrok ETPC z 22.10.1984 r., 8790/79, SRAMEK v. AUSTRIA, Legalis nr 135837.
- Decyzja EKPC z 21.01.1987 r., 10868, DR 51/62, WOUKAM MOUDEFO v. FRANCJA.
- Wyrok ETPC z 25.08.1987 r., 9912/82, LUTZ v. NIEMCY, LEX nr 81036.
- Wyrok ETPC z 29.04.1988 r., 10328/83, BELILOS v. SZWAJCARIA, LEX nr 81048.
- Wyrok ETPC z 7.07.1989 r., 10873/84, TRE TRAKTÖRER AKTIEBOLAG v. SZWECJA, LEX nr 81085.
- Wyrok ETPC z 20.11.1989 r., 11454/85, KOSTOVSKI v. HOLANDIA, LEX nr 81089.
- Wyrok ETPC z 22.05.1990 r., 11034/84, WEBER v. SZWAJCARIA, Legalis nr 135456.
- Wyrok ETPC z 7.05.1990 r., 16266/90, ADRIAN v. AUSTRIA.
- Decyzja EKPC z 7.12.1990 r., 12995/87, DUHS v. SZWECJA, LEX nr 109104.
- Wyrok ETPC z 27.08.1991 r., 13057/87, DEMICOLI v. MALTA, LEX nr 81159.
- Wyrok ETPC z 25.06.1992 r., 13778/88, THORGEIRSON v. ISLANDIA, LEX nr 81272.
- Wyrok ETPC z 25.02.1993 r., 10828/84, FUNKE v. FRANCJA, LEX nr 80675.
- Decyzja EKPC z 3.05.1993 r., 19890/92, DR 74/234, ZIGLER v. SZWAJCARIA.
- Wyrok ETPC z 24.02.1994 r., 12547/86, BENDENOUN v. FRANCJA, LEX nr 80537.
- Wyrok ETPC z 23.03.1994 r., 14220/88, RAVNSBORG v. SZWECJA, LEX nr 80543.
- Decyzja EKPC 9.05.1994 r., 19774/92, DR 77 – A/69, SAMPSON v. CYPR.
- Decyzja EKPC z 12.10.1994 r., 22404/93, DR 79 – A/79, VADBOLSKI I DEMONET v. FRANCJA.

Wyrok ETPC(WI) z 23.01.1995 r., 19380/92, BENHAM v. Wielka Brytania, Legalis nr 1441882.

Wyrok ETPC z 4.12.1995 r., 23805/94, BELLET v. FRANCJA, LEX nr 80351.

Decyzja EKPC z 18.10.1995 r., 23980/94, JACKIEWICZ v. POLSKA, LEX nr 40913.

Wyrok ETPC z 22.02.1996 r., 18892/91, PUTZ v. AUSTRIA, LEX nr 80218.

Wyrok ETPC z 10.06.1996 r., 22399/93, PULLAR v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 79968.

Wyrok ETPC(WI) z 17.12.1996 r., 19187/91, SAUNDERS v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 79874.

Wyrok ETPC z 1.07.1997 r., 23196/94, ROLF GUSTAFSON v. SZEWCJA, Legalis nr 1441802.

Wyrok ETPC z 24.09.1997 r., 18996/91, GARYFALLOU AEBE v. GRECJA, LEX nr 79585.

Wyrok ETPC z 20.10.1997 r., 20225/92, SERVES v. FRANCJA, LEX nr 79567.

Wyrok ETPC z 21.10.1997 r., 24194/94, PIERRE-BLOCH v. FRANCJA, LEX nr 79569.

Wyrok ETPC z 20.05.1998 r. GAUTRIN i INNI v. FRANCJA, 21257/93, 21258/93, 21259/93, 21260/93, Legalis nr 135234.

Wyrok ETPC z 28.10.1998 r., 28090/95, PÉREZ DE RADA CAVANILLES v. HISZPANIA, LEX nr 77341.

Wyrok ETPC(WI) z 25.03.1999 r., 25444/94, PÉLISSIER AND SASSI v. FRANCJA, Legalis nr 102539.

Wyrok ETPC(WI) z 29.04.1999 r., 25088/94, CHASSAGNOU I INNI v. FRANCJA, LEX nr 76997.

Decyzja ETPC z 15.06.1999 r., 37607/97, W.S. v. POLSKA, LEX nr 41102.

Wyrok ETPC(WI) z 28.10.1999 r., 26780/95, ESCOUBET v. BELGIA, LEX nr 76937.

Wyrok ETPC z 6.06.2000 r., 28135/95, MAGEE v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 76768.

Wyrok ETPC z 20.07.2000 r., 33951/96, CALOC v. FRANCJA, LEX nr 82110.

Wyrok ETPC z 19.10.2000 r., 27785/95, WŁOCH v. POLSKA.

Wyrok ETPC z 14.11.2000 r., 35115/97, RIEPAN v. AUSTRIA, LEX nr 76558.

Decyzja ETPC z 30.11.2000 r., 29461/95, D.D. v. POLSKA, LEX nr 45220.

Wyrok ETPC z 13.02.2001 r., 24479/94, LIETZOW v. NIEMCY, LEX nr 76284.

Wyrok ETPC z 19.06.2001 r., 28249/95, KREUZ v. POLSKA, LEX nr 47549.

Wyrok ETPC z 1.03.2002 r., 48778/99, KUTIĆ v. CHORWACJA, LEX nr 75648.

Wyrok ETPC z 16.04.2002 r., 65964/01, PENAFIEL SALADO v. HISZPANIA.

Wyrok ETPC z 20.06.2002 r., 27715/95, BERLIŃSKI v. POLSKA, LEX nr 53648.

Wyrok ETPC z 25.06.2002 r., 24244/94, MIGOŃ v. POLSKA, LEX nr 53649.

Wyrok ETPC z 23.07.2002 r., 34619/97, JANOSEVIC v. SZWECJA, LEX nr 75486.

Wyrok ETPC(WI) z 26.07.2002 r., 32911/96, MEFTAH I INNI v. FRANCJA, LEX nr 75488.

Wyrok ETPC z 9.07.2002 r., 64713/01, GIOVANNI MONTERA v. WŁOCHY.

Wyrok ETPC z 12.11.2002 r., 47273/99, BĚLEŠ I INNI v. CZECHY, LEX nr 423549.

Wyrok ETPC z 17.12.2002 r., 35373/97, A. v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 75109.

Wyrok ETPC z 13.05.2003 r., 59290/00, MONTCORNET DE DAUMONT v. FRANCJA.

Decyzja ETPC z 9.10.2003 r., 47414/99, SZOTT-MEDYŃSKA v. POLSKA, LEX nr 81427.

Wyrok ETPC z 11.02.2003 r., 30287/96, HAMMERN v. NORWEGIA, LEX nr 78070.

Wyrok ETPC z 12.06. 2003 r., 45681/99, GUTFREUND v. FRANCJA.

Wyrok ETPC z 29.07.2004 r., 77562/01, SAN LEONARD BAND CLUB v. MALTA, LEX nr 139415.

Wyrok ETPC z 8.04.2004 r., 38544/97, WEH v. AUSTRIA, LEX nr 125873.

Wyrok ETPC z 10.11.2004 r., 67335/01, ACHOUR v. FRANCJA, LEX nr 142218.

Wyrok ETPC(WI) z 17.12.2004 r., 49017/99, PEDERSEN AND BAADSGAARD v. DANIA, źródło:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67818>.

Wyrok ETPC z 4.10.2005 r., 9190/03, BECCIEV v. MOŁDAWIA, LEX nr 157757.

Wyrok ETPC z 6.09.2005 r., 65518/01, SALOV v. UKRAINA, LEX nr 156619.

Wyrok ETPC z 7.04.2005 r., 75274/01, CALLEJA v. MALTA, LEX nr 150045.

Wyrok ETPC z 10.11.2005 r., 52391/99, RAMSAHAI I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 165546.

Wyrok ETPC z 20.10.2005 r., 19578/02, ÖZATA v. TURCJA, LEX nr 157837.

Wyrok ETPC z 15.11.2005 r., 67175/01, REINPRECHT v. AUSTRIA, LEX nr 165548.

Decyzja ETPC z 29.11.2005 r., 63235/00, ESKELINEN I INNI v. FINLANDIA, LEX nr 480818.

Decyzja ETPC z 17.01.2006 r., 19795/02, WIĄCEK v. POLSKA, LEX nr 168764.

Decyzja ETPC z 30.05.2006 r., 38184/03, MATYJEK v. POLSKA, LEX nr 182164.

Wyrok ETPC z 27.07.2006 r., 75778/01, MAMIČ v. SŁOWENIA, LEX nr 187276.

Decyzja ETPC z 18.09.2006 r., 26315/03, DOGMOCH v. NIEMCY, LEX nr 280875.

Wyrok ETPC(WI) z 23.11.2006 r., 73053/01, JUSSILA v. FINLANDIA, LEX nr 199099.

Wyrok ETPC(WI) z 12.04.2006 r., 58675/00, MARTINIE v. FRANCJA, LEX nr 176777

Decyzja ETPC z 5.07.2007 r., 69917/01, SACCOCCIA v. AUSTRIA, LEX nr 292357.

Wyrok ETPC z 9.01.2007 r., 47986/99, GOSSA v. POLSKA, LEX nr 211791.

Decyzja ETPC z 13.09.2007 r., 27521/04, MOULLET v. FRANCJA, Legalis nr 190078.

Wyrok ETPC z 27.09.2007 r., 6301/05, ESTATE OF NITSCHKE v. SZWECJA, LEX nr 306237.

Decyzja ETPC z 11.09.2007 r., 59773/00, SUKÜT v. TURCJA, LEX nr 590971.

Wyrok ETPC z 12.07.2007 r. w sprawie JORGIC v. NIEMCY, 74613/01, Legalis nr 131087.

Wyrok ETPC z 20.05.2008 r., 16330/02, GÜLMEZ v. TURCJA, LEX nr 397831.

Wyrok ETPC z 8.07.2008 r., 8917/05, KART v. TURCJA, LEX nr 409431.

Wyrok ETPC z 16.12.2008 r., 53025/99, FRANKOWICZ v. POLSKA, LEX nr 468466.

Wyrok ETPC z 5.02.2009 r., 22330/05, OLUJIC v. CHORWACJA, Legalis nr 129434.

Wyrok ETPC z 16.07.2009 r., 8453/04, BAYER v. NIEMCY, Legalis nr 159053.

Wyrok ETPC(WI) z 17.09.2009 r., 10249/03, SCOPPOLA v. WŁOCHY, LEX nr 514350.

Wyrok ETPC(WI) z 17.09.2009 r., 74912/01, ENEA v. WŁOCHY, LEX nr 514409.

Wyrok ETPC z 29.09.2009 r., 26958/05, KISS v. WĘGRY, LEX nr 51842.

Wyrok ETPC z 20.10.2009 r. 4313/04, GORGUILADZE v. GRUZJA, Legalis nr 174687.

Wyrok ETPC z 1.04.2010 r., 27804/05, BUIJEN v. NIEMCY, LEX nr 566443.

Wyrok ETPC z 14.01.2010 r., 29889/04, VANJAK v. CHORWACJA.

Wyrok ETPC z 19.10.2010 r., 20999/04, ÖZPINAR v. TURCJA, LEX nr 612030.

Wyrok ETPC z 31.05.2011 r., 24205/06, KRAWCZAK v. POLSKA, LEX nr 817591.

Wyrok ETPC z 10.02.2011 r., 4663/05, SOLTYSYAK v. ROSJA, LEX nr 693866.

Decyzja ETPC z 18.10.2011 r., 21722/11, VOLKOV v. UKRAINA, LEX nr 1001038.

Wyrok ETPC z 18.10.2011 r., 10247/09, SOSINOWSKA v. POLSKA, LEX nr 1001013.

Wyrok ETPC z 25.10.2011 r., 54809/07, RICHERT v. POLSKA, LEX nr 1001088.

Wyrok ETPC z 22.11.2011 r., 48132/07, ANDREYEV v. ESTONIA, LEX nr 1056439.

Decyzja ETPC z dnia 2.10.2012 r., 44887/10, TRUBIĆ v. CHORWACJA, Legalis nr 1436363.

Wyrok TSUE z 14.02.2012 r., C-17/10, TOSHIBA CORPORATION I INNI v. ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE, LEX nr 1107440.

Wyrok ETPC z 3.04.2012 r., 23470/05, NICOLETA GHEORGHE v. RUMUNIA, Legalis nr 463415.

Wyrok ETPC z 3.07.2012 r., 66484/09, LEWANDOWSKI v. POLSKA, LEX nr 1169127.

Wyrok TSUE z 5.06.2012 r., C-489/10, POSTĘPOWANIE KARNE PRZECIWKO ŁUKASZOWI MARCINOWI BONDZIE, LEX nr 1164162.

Wyrok ETPC z 29.05.2012 r., 39820/08, SHUVALOV v. ESTONIA, LEX nr 1164354.

Wyrok ETPC z 19.02.2013 r., 61800/08, GANI v. HISZPANIA, LEX nr 1271549.

Wyrok ETPC z 19.02.2013 r., 47195/06, MÜLLER-HARTBURG v. AUSTRIA, Legalis nr 1066862.

Wyrok ETPC z 4.06.2013 r., 14932/09, KOSTECKI v. POLSKA, LEX nr 1318006.

Wyrok ETPC z 8.10.2013 r., 29864/03, MULOSMANI v. ALBANIA, LEX nr 1372616.

Wyrok ETPC z 9.01.2013 r., 21722/11, LEKSANDR VOLKOV v. UKRAINA, Legalis nr 1460368.

Decyzja ETPC z 11.06.2013 r., 65542/12, STICHTING MOTHERS OF SREBRENICA I INNI v. HOLANDIA, LEX nr 1324416.

Wyrok ETPC(WI) z 12.07.2013 r., 25424/09, ALLEN v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 1335310.

Wyrok ETPC z 4.03.2014 r., 18640/10, GRANDE STEVENS I INNI v. WŁOCHY, LEX nr 1663433.

Wyrok ETPC z 29.04.2014 r., 9043/05, NATSVLISHVILI I TOGONIDZE v. GRUZJA, LEX nr 1503104.

Wyrok ETPC z 8.04.2014 r., 36259/04, BLAJ v. RUMUNIA, Legalis nr 1069422.

Wyrok ETPC z 14.10.2014 r., 45440/04, BAYTAR v. TURCJA, LEX nr 1826609.

Wyrok ETPC z 11.02.2014 r., 69122/10, VELLA v. MALTA, LEX nr 1421925.

Wyrok ETPC z 23.04.2015 r., 29369/10, MORICE v. FRANCJA, LEX nr 1665941.

Wyrok ETPC z 21.07.2015 r., 23319/08, NEAGOE v. RUMUNIA, LEX nr 1761356.

wyrok ETPC (WI) z 23.03.2016 r., 47152/06, BLOKHIN v. ROSJA, Legalis nr 1441592.

Wyrok ETPC z 29.03.2016 r., 61112/12, GÓMEZ OLMEDA v. HISZPANIA, LEX nr 2008597.

Wyrok ETPC z 24.05.2016 r., 15487/08, PRZYDZIAŁ v. POLSKA, LEX nr 2044148.

Wyrok ETPC(WI) z 13.09.2016 r., 50541/08, IBRAHIM I INNI v. WIELKA BRYTANIA, LEX nr 2106805.

Wyrok ETPC(WI) z 29.11.2016 r., 34238/09, LHERMITTE v. BELGIA, LEX nr 2156660.

Wyrok ETPC z 12.01.2016 r., 37537/13, BORG v. MALTA, LEX nr 1956290.
Decyzja ETPC z 28.02.2017 r., 19600/15, R.S. v. NIEMCY, Legalis nr 1581467.
Wyrok ETPC z 4.04.2017 r., 2742/12, MATANOVIĆ v. CHORWACJA, LEX nr 2261669.
Wyrok ETPC z 10.05.2017 r., 22059/08, KALĚJA v. ŁOTWA, Legalis nr 1675763.
Wyrok ETPC z 31.10.2017 r., 147/07, KAMENOS v. CYPR, Legalis nr 1683845.
Wyrok ETPC(WI) z 11.07.2017 r., 19867/12, MOREIRA FERREIRA v. PORTUGALIA, LEX nr 2313234.
Decyzja ETPC z 12.09.2017 r., 35110/10, WILCZYŃSKI v. POLSKA, LEX nr 2365197.
Wyrok ETPC z 23.01.2018 r., 58683/08, KUCHTA v. POLSKA, LEX nr 2428733.
Wyrok ETPC z 23.01.2018 r., 15374/11, GÜÇ v. TURCJA, LEX nr 2428714.
Wyrok ETPC z 6.11.2018 r., 55391/13, 57728/13, 74041/13, RAMOS NUNES DE CARVALHO E SÁ v. PORTUGALIA, Legalis nr 1845402.
Wyrok ETPC z 26.07.2018 r., 35778/11, DRIDI v. NIEMCY, LEX nr 2553418.
Wyrok ETPC z 28.08.2018 r., 59868/08, VIZGIRDA v. SŁOWENIA, LEX nr 2553425.
Wyrok ETPC(WI) z 9.11.2018 r., 71409/10, BEUZE v. BELGIA, LEX nr 2576340.
Wyrok ETPC z 23.10.2018 r., 47072/15, PRODUKCIJA PLUS STORITVENO PODJETJE D.O.O. v. SŁOWENIA, Legalis nr 1832762.
Wyrok ETPC z 13.12.2018 r., 21497/14, WITKOWSKI v. POLSKA, LEX nr 2597619.
Wyrok ETPC z 1.01.2019 r., 31816/08, STIRMANOV v. ROSJA, Legalis nr 1869424.
Wyrok ETPC z 28.02.2019 r., 4755/16, BEGHAL v. WIELKA BRYTANIA, Legalis nr 1879691.
Wyrok ETPC z 14.03.2019 r., 35726/10, KANGERS v. ŁOTWA, LEX nr 2632281.
Wyrok ETPC z 13.06.2019 r., 63696/12, JARMUŽ v. POLSKA, LEX nr 2680951.
Wyrok ETPC z 27.08.2019 r., 32631/09, MAGNITSKIY I INNI v. ROSJA, LEX nr 2713495.
Wyrok ETPC z 12.11.2019 r., 45084/14, ADAMČO v. SŁOWACJA, LEX nr 2738358.
Decyzja ETPC z 4.02.2020 r., 46160/12, BARTOSIEWICZ v. POLSKA, Legalis nr 2284565.
Wyrok ETPC z 22.12.2020 r., 68273/14, 68271/14, GESTUR JÓNSSON AND RAGNAR HALLDÓR HALL v. ISLANDIA, Legalis nr 2508693.
Wyrok ETPC z 22.07.2021 r., 43447/19, RECZKOWICZ v. POLSKA, LEX nr 3199038.
Wyrok ETPC z 23.09.2021 r., 12210/14, DYLUŚ v. POLSKA, LEX nr 3226030.

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

Orzeczenie TK z 7.12.1993 r., K 7/93, OTK 1993, nr 2, poz. 42.
Orzeczenie TK z 9.11.1993 r., K 11/93, OTK 1993, nr 2, poz. 37.
Orzeczenie TK z 1.03.1994 r., U 7/93, OTK 1994, nr 1, poz. 5.
Orzeczenie TK z 26.04.1995 r., K 11/94, OTK 1995, nr 1, poz. 12.
Orzeczenie TK z 26.09.1995 r., U 4/95, OTK 1995, nr 1, poz. 4.
Wyrok TK z 29.04.1998 r., K 17/97, OTK 1998, nr 3, poz. 30.

Wyrok TK z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117.
Wyrok TK z 9.06.1998 r., K 28/97, OTK 1998, nr 4, poz. 50.
Wyrok TK z 10.11.1998 r., K 39/97, OTK 1998, nr 6, poz. 99.
Wyrok TK z 1.06.1999 r., SK 20/98, OTK 1999, nr 5, poz. 93.
Wyrok TK z 16.03.1999 r., SK 19/98, OTK 1999, nr 3, poz. 36.
Wyrok TK z 6.07.1999 r., P 2/99, OTK 1999, nr 5, poz. 103.
Wyrok TK z 16.11.1999 r., SK 11/99, OTK 1999, nr 7, poz. 158.
Wyrok TK z 12.01.1999 r., P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2.
Wyrok TK z 18.04.2000 r., K 23/99, OTK 2000, nr 3, poz. 89.
Wyrok TK z 16.05.2000 r., P 1/99, OTK 2000, nr 4, poz. 111.
Wyrok TK z 10.07.2000 r., SK 21/99, OTK 2000, nr 5, poz. 144.
Wyrok TK z 16.01.2001 r., P 5/00, OTK 2001, nr 1, poz. 1.
Wyrok TK z 20.02.2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32.
Wyrok TK z 21.02.2001 r., P 12/00, OTK 2001, nr 3, poz. 47.
Wyrok TK z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.
Wyrok TK z 3.10.2001 r., K 27/01, OTK 2001, nr 7, poz. 209.
Wyrok TK z dnia 11.09.2001 r., SK 17/2000, OTK 2001/6, poz. 165
Wyrok TK z 11.09.2001 r., SK 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165.
Wyrok TK z 29.01.2002 r., K 19/01, OTK 2002, nr 1, poz. 1.
Wyrok TK z 4.07.2002 r., P 12/01, OTK 2002, nr 4, poz. 50.
Wyrok TK z 27.05.2002 r., K 20/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 34.
Wyrok TK z 8.10.2002 r., K 36/00, OTK 2002, nr 5, poz. 63.
Wyrok TK z 9.07.2002 r., P 4/01, OTK 2002, nr 4, poz. 52.
Wyrok TK z 28.01.2003 r., K 2/02, OTK 2003, nr 1, poz. 4.
Wyrok TK z 7.07.2003 r., SK 38/01, OTK 2003, nr 6, poz. 61.
Wyrok TK z 14.07.2003 r., SK 42/01, OTK 2003, nr 6, poz. 63.
Wyrok TK z 8.07.2003 r., P 10/02, OTK 2003, nr 6, poz. 62.
Wyrok TK z 26.11.2003 r., SK 22/02, OTK 2003, nr 9, poz. 97.
Wyrok TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK 2004, nr 10, poz. 103.
Wyrok TK z 5.05.2004 r., P 2/03, OTK 2004, nr 5, poz. 39.
Wyrok TK z 25.05.2004 r., SK 44/03, OTK 2004, nr 5, poz. 46.
Wyrok TK z 14.06.2004 r., SK 21/03, OTK 2004, nr 6, poz. 56.
Wyrok TK z 10.05.2004 r., SK 39/03, OTK 2004, nr 5, poz. 40.
Wyrok TK z 19.10.2004 r., K 1/04, OTK 2004, nr 9, poz. 93.
Wyrok TK z 22.11.2004 r., SK 64/03, OTK 2004, nr 10, poz. 107.
Wyrok TK z 30.11.2004 r., SK 31/04, OTK 2004, nr 10, poz. 110.
Wyrok TK z 13.01.2005 r., P 15/02, OTK 2005, nr 1, poz. 4.

Wyrok TK z 31.01.2005 r., P 9/04, OTK 2005, nr 1, poz. 9.

Wyrok TK z 28.06.2005 r., SK 56/04, OTK 2005, nr 6, poz. 67.

Wyrok TK z 29.06.2005 r., SK 34/04, OTK 2005, nr 6, poz. 69.

Wyrok TK z 7.03.2005 r., P 8/03, OTK 2005/3, poz. 20

Wyrok TK z 12.09.2005 r., SK 13/05, OTK 2005, nr 8, poz. 91.

Wyrok TK z 24.01.2006 r., SK 52/04, OTK 2006, nr 1, poz. 6.

Wyrok TK z 19.04.2006 r., K 6/06, OTK-A 2006, nr 4, poz. 45.

Wyrok TK z 15.05.2006 r., P 32/05, OTK 2006, nr 5, poz. 56.

Wyrok TK z 21.07.2006 r., P 33/05, OTK 2006, nr 7, poz. 83.

Wyrok TK z 15.01.2007 r., P 19/06, OTK 2007, nr 1, poz. 2.

Wyrok TK z 2.07.2007 r., K 41/05, OTK 2007, nr 7, poz. 72.

Wyrok TK z 19.03.2007 r., K 47/05, OTK 2007, nr 3, poz. 27.

Wyrok TK z 4.09.2007 r., P 43/06, OTK 2007, nr 8, poz. 95.

wyrok TK z 10.12.2007 r., P 43/07, OTK-A 2007, nr 11, poz. 155.

Wyrok TK z 30.10.2007 r., P 36/06, OTK-A 2007, nr 9, poz. 110.

Wyrok TK z 11.05.2007 r., K 2/07, OTK 2007, nr 5, poz. 48.

Postanowienie TK z 20.11.2007 r., Ts 106/07, OTK-B 2007, nr 6, poz. 299

Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK 2007, nr 10, poz. 129.

Wyrok TK z 2.09.2008 r., K 35/06, OTK 2008, nr 7, poz. 120.

Wyrok TK z 19.02.2008 r., P 48/06, OTK 2008, nr 1, poz. 4.

Wyrok TK z 3.06.2008 r., K 42/07, OTK 2008, nr 5, poz. 77.

Wyrok TK z 31.03.2008 r., SK 75/06, OTK 2008, nr 2, poz. 30.

Wyrok TK z 4.03.2008 r., SK 3/07, OTK 2008, nr 2, poz. 25.

Wyrok TK z 15.04.2008 r., P 26/06, OTK 2008, nr 3, poz. 42.

Wyrok TK z 13.05.2008 r., P 50/07, OTK 2008, nr 4, poz. 58.

Wyrok TK z 8.01.2008 r., P 35/06, OTK 2008, nr 1, poz. 1.

Postanowienie TK z 9.12.2008 r., P 52/07, OTK 2008, nr 10, poz. 184.

Wyrok TK z 10.07.2008 r., P 15/08, OTK 2008, nr 6, poz. 105.

Wyrok TK z 15.10.2008 r., P 32/06, OTK 2008, nr 8, poz. 138.

Wyrok TK z 11.12.2008 r., K 33/07, OTK 2008, nr 10, poz. 177.

Wyrok TK z 17.02.2009 r., SK 10/07, OTK 2009, nr 2, poz. 8.

Wyrok TK z 5.05.2009 r., P 64/07, OTK-A 2009, nr 5, poz. 64.

Wyrok TK z 23.06.2009 r., K 54/07, OTK 2009, nr 6, poz. 86.

Wyrok TK z 7.07.2009 r., K 13/08, OTK 2009, nr 7, poz. 105.

Wyrok TK z 28.07.2009 r., P 65/07, OTK 2009, nr 7, poz. 114.

Wyrok TK z 22.09.2009 r., SK 3/08, OTK 2009, nr 8, poz. 125.

Wyrok TK z 14.10.2009 r., Kp 4/09, OTK 2009, nr 9, poz. 134.

Wyrok TK z 17.11.2009 r., SK 64/08, OTK 2009, nr 10, poz. 148.
Postanowienie TK z 18.11.2009 r., P 97/08, OTK 2009, nr 10, poz. 157.
Wyrok TK z 12.05.2009 r., P 66/07, OTK 2009, nr 5, poz. 65.
Wyrok TK z 1.12.2010 r., K 41/07, OTK 2010, nr 10, poz. 127.
Wyrok TK z 25.03.2010 r., P 9/08, OTK 2010, nr 3, poz. 26.
Wyrok TK z 22.06.2010 r., SK 25/08, OTK 2010, nr 5, poz. 51.
Wyrok TK z 29.06.2010 r., P 28/09, OTK 2010, nr 5, poz. 52.
Wyrok TK z 9.06.2010 r., SK 52/08, OTK 2010, nr 5, poz. 50.
Postanowienie TK z 20.09.2010 r., Ts 71/09, OTK-B 2010, nr 6, poz. 435.
Wyrok TK z 18.10.2010 r., K 1/09, OTK 2010, nr 8, poz. 76.
Wyrok TK z 27.10.2010 r., K 10/08, OTK 2010, nr 8, poz. 81.
Wyrok TK z 11.05.2010 r., SK 50/08, OTK 2010, nr 4, poz. 34.
Wyrok TK z 18.11.2010 r., P 29/09, OTK 2010, nr 9, poz. 104.
Wyrok TK z 16.03.2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 10.
Wyrok TK z 19.07.2011 r., K 11/10, OTK 2011, nr 6, poz. 60.
Wyrok TK z 12.04.2011 r., P 90/08, OTK 2011, nr 3, poz. 21.
Wyrok TK z 14.12.2011 r., SK 42/09, OTK 2011, nr 10, poz. 118.
Wyrok TK z 14.02.2012 r., P 20/10, OTK 2012, nr 2, poz. 15.
Wyrok TK z 6.11.2012 r., K 21/11, OTK 2012, nr 10, poz. 119.
Wyrok TK z 25.06.2012 r., K 9/10, OTK-A 2012, nr 6, poz. 66.
Wyrok TK z 18.07.2012 r., K 14/12, OTK 2012, nr 7, poz. 82.
Wyrok TK z 9.07.2012 r., P 8/10, OTK 2012, nr 7, poz. 75.
Wyrok TK z 9.10.2012 r., P 27/11, OTK 2012, nr 9, poz. 104.
Wyrok TK z 29.01.2013 r., SK 28/11, OTK-A 2013, nr 1, poz. 5.
Postanowienie TK z 5.11.2013 r., SK 15/12, OTK 2013, nr 8, poz. 127.
Wyrok TK z 17.07.2013 r., SK 9/10, OTK 2013, nr 6, poz. 79.
Wyrok TK z 18.07.2013 r., SK 18/09, OTK 2013, nr 6, poz. 80.
Wyrok TK z 15.10.2013 r., P 26/11, OTK 2013, nr 7, poz. 99.
Wyrok TK z 1.07.2014 r., SK 6/12, OTK 2014, nr 7, poz. 68.
Wyrok TK z 25.02.2014 r., SK 65/12, OTK 2014, nr 2, poz. 14.
Wyrok TK z 3.06.2014 r., K 19/11, OTK-A 2014, nr 6, poz. 60.
Wyrok TK z 20.05.2014 r., K 17/13, OTK 2014, nr 5, poz. 53.
Wyrok TK z 17.07.2014 r., SK 35/12, OTK 2014, nr 7, poz. 74.
Wyrok TK z 30.07.2014 r., K 23/11, OTK 2014, nr 7, poz. 80.
Wyrok TK z 30.09.2014 r., U 4/13, OTK 2014, nr 8, poz. 97.
Wyrok TK z 21.10.2014 r., P 50/13, OTK-A 2014, nr 9, poz. 103.
Wyrok TK z 25.11.2014 r., K 54/13, OTK 2014, nr 10, poz. 114.

Wyrok TK z 12.03.2014 r., P 27/13, OTK 2014, nr 3, poz. 30.
Wyrok TK z 17.02.2015 r., K 15/13, OTK 2015, nr 2, poz. 16.
Wyrok TK z 17.03.2015 r., K 31/13, OTK 2015, nr 3, poz. 31.
Wyrok TK z 21.04.2015 r., P 40/13, OTK 2015, nr 4, poz. 48.
Wyrok TK z 6.10.2015 r., SK 54/13, OTK 2015, nr 9, poz. 142.
Wyrok TK z 9.06.2015 r., SK 47/13, OTK 2015, nr 6, poz. 81.
Wyrok TK z 30.09.2015 r., K 3/13, OTK 2015, nr 8, poz. 125.
wyrok TK z 21.10.2015 r., P 32/12, OTK-A 2015, nr 9, poz. 148.
Wyrok TK z 27.10.2015 r., K 5/14, OTK 2015, nr 9, poz. 150.
Wyrok TK z 28.10.2015 r., SK 59/13, OTK 2015, nr 10, poz. 162.
Wyrok TK z 12.05.2015 r., SK 62/13, OTK 2015, nr 5, poz. 63.
Wyrok TK z 6.04.2016 r., P 2/14, LEX nr 2016018.
Postanowienie TK z 26.10.2016 r., Ts 199/16, LEX nr 2238688.
Wyrok TK z 23.11.2016 r., K 6/14, LEX nr 2172426.
Wyrok TK z 14.12.2017 r., K 17/14, OTK-A 2018, nr 4.
Wyrok TK z 4.07.2018 r., K 16/16, LEX nr 2510943.
Wyrok TK z 26.04.2018 r., K 6/15, LEX nr 2477838.
Wyrok TK z 17.07.2018 r., K 9/17, LEX nr 2518248.
Wyrok TK z 17.01.2019 r., K 1/18, LEX nr 2607802.
Wyrok TK z 18.04.2019 r., K 14/17, LEX nr 2645349.
Wyrok TK z 8.01.2019 r., SK 6/16, LEX nr 2611064.
Postanowienie TK z 30.09.2019 r., Tw 8/18, LEX nr 2757578.
Wyrok TK z 16.07.2020 r., P 19/19, LEX nr 3031109.
Wyrok TK z 19.08.2020 r., K 46/15, LEX nr 3041916.
Postanowienie TK z 11.03.2020 r., K 42/16, LEX nr 3008304.
Postanowienie TK z 25.03.2021 r., P 4/19, OTK-A 2021, nr 17.
Postanowienie TK z 23.06.2022 r., Ts 234/21, OTK-B 2022, nr 191.
Postanowienie TK z 30.06.2022 r., SK 65/21, OTK-A 2022, nr 48.

Orzecnictwo Sądu Najwyższego

Wyrok SN z 21.02.1986 r., sygn. akt I PAN 2/86 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecnictwo*, Warszawa 2019, s. 158.
Uchwała SN(7) z 26.04.1990 r., III PZP 2/90, OSNC 1990, nr 12, poz. 142.
Wyrok SN z 24.09.1997 r., III SZ 2/97, OSNP 1998, nr 14, poz. 442.
Uchwała SN z 28.10.1998 r., III ZP 28/98, OSNP 1999, nr 5, poz. 158.
Postanowienie SN z 14.01.1999 r., III SZ 3/98, OSNP 2000, nr 10, poz. 410.

Orzeczenie SN z 11.05.2000 r., III SZ 2/00, OSNP 2001, nr 17, poz. 545.
Wyrok SN z 5.01.2001 r., III SZ 9/00, OSNP 2002, nr 4, poz. 98.
Postanowienie SN z 6.04.2001 r., III SZ 2/01, OSNP 2002, nr 8, poz. 197.
Wyrok SN z 2.10.2002 r., I PKN 482/01, LEX nr 577445
Wyrok SN z 27.06.2002 r., SNO 18/02, LEX nr 470242.
Postanowienie SN z 18.07.2002 r., III DS 4/02, LEX nr 79006.
Uchwała SN z 8.05.2002 r., SNO 8/02, OSNKW 2002, nr 9-10, poz. 85.
Uchwała SN z 10.09.2002 r., SNO 26/02, LEX nr 470243.
Wyrok SN z 4.09.2003 r., SNO 51/03, LEX nr 470251.
Wyrok SN z 5.11.2003 r., SNO 67/03, LEX nr 471880.
Postanowienie SN z 1.10.2004 r., SDI 7/04, LEX nr 568870.
Wyrok SN z 18.11.2004 r., SDI 32/04, LEX nr 568843.
Postanowienie SN z 17.12.2004 r., SDI 60/04, LEX nr 568862.
Postanowienie SN z 17.12.2004 r., SDI 58/04, LEX nr 568857.
Wyrok SN z 17.01.2005 r., SNO 54/04, LEX nr 471930.
Wyrok SN z 20.01.2005 r., SNO 57/04, LEX nr 471904.
Postanowienie SN z 23.02.2005 r., SDI 66/04, LEX nr 568865.
Wyrok SN z 16.03.2005 r., I PK 187/04, OSNP 2005, nr 22, poz. 350.
Postanowienie SN z 16.06.2005 r., SDI 13/05, LEX nr 568797.
Postanowienie SN z 29.09.2005 r., SDI 23/05, LEX nr 568824.
Postanowienie SN z 11.05.2005 r., SDI 11/05, LEX nr 568793;
Postanowienie SN z 11.05.2005 r., SDI 12/05, LEX nr 568795;
Postanowienie SN z 21.01.2006 r., SDI 30/06, LEX nr 1614951
Wyrok SN z 2.06.2006 r., SNO 24/06, LEX nr 470240.
Wyrok SN z 16.03.2006 r., V KK 85/06, OSNKW 2006, nr 5, poz. 51.
Wyrok SN z 16.05.2006 r., SNO 19/06, LEX nr 472175.
Uchwała SN(7) z 28.09.2006 r., I KZP 8/06, OSNKW 2006, nr 10, poz. 87.
Wyrok SN z 10.10.2006 r., SNO 57/06, LEX nr 471774.
Postanowienie SN z 11.12.2006 r., SDI 26/06, LEX nr 568829.
Wyrok SN z 14.02.2007 r., SNO 77/06, LEX nr 471825.
Uchwała SN z 26.04.2007 r., I KZP 4/07, OSNKW 2007, nr 6, poz. 45.
Wyrok SN z 17.05.2007 r., SNO 28/07, LEX nr 471856.
wyrok SN z 8.05.2007 r., SNO 23/07, LEX nr 471851;
Wyrok SN z 27.08.2007 r., SNO 47/07, OSNKW 2007, nr 11, poz. 83.
Wyrok SN z 22.10.2007 r., SNO 74/07, LEX nr 569071.
Wyrok SN z 12.07.2007 r., SNO 17/07, LEX nr 568894.
Wyrok SN z 17.04.2008 r., SNO 24/08, LEX nr 1288827.

Wyrok SN z 17.06.2008 r., SNO 46/08, LEX nr 1288909.
Wyrok SN z 8.10.2008 r., SNO 76/08, LEX nr 1288989.
Wyrok SN z 8.10.2008 r., SNO 75/08, LEX nr 1288987.
Wyrok SN z 16.09.2008 r., SNO 70/08, LEX nr 1288977.
Uchwała SN(7) z 30.10.2008 r., I KZP 17/08, OSNKW 2008, nr 11, poz. 87.
postanowienie SN z 29.01.2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009, nr 2, poz. 15.
Wyrok SN z 18.02.2009 r., SNO 6/09, LEX nr 725089.
Postanowienie SN z 30.03.2009 r., SDI 30/08, LEX nr 1615484.
Postanowienie SN z 5.11.2009 r., I CSK 16/09, LEX nr 583720.
Uchwała SN z 27.05.2009 r., I KZP 5/09, OSNKW 2009, nr 7, poz. 51.
Wyrok SN z 8.06.2009 r., SDI 4/09, LEX nr 611833.
Wyrok SN z 10.06.2009 r., III PO 11/08, LEX nr 518069.
Wyrok SN z 29.10.2009 r., SDI 22/09, LEX nr 1615502.
Postanowienie SN z 25.11.2009 r., SNO 88/09, LEX nr 1289021.
Postanowienie SN z 26.03.2010 r., SDI 3/10, LEX nr 1396476.
Wyrok SN z 26.04.2010 r., SNO 16/10, LEX nr 1288800.
Wyrok SN z 7.04.2010 r., I PK 206/09, LEX nr 602667.
Wyrok SN z 7.09.2010 r., SNO 34/10, LEX nr 1288870.
Wyrok SN z 15.07.2010 r., SDI 12/10, OSNKW 2011, nr 3, poz. 25.
Postanowienie SN z 8.10.2010 r., SDI 19/10, LEX nr 1615628.
Wyrok SN z 17.08.2010 r., III ZS 16/10, OSNP 2012, nr 1-2, poz. 27.
Wyrok SN z 17.09.2010 r., SNO 41/10, LEX nr 1288894.
Wyrok SN z 25.02.2011 r., SDI 5/11, LEX nr 1619484.
uchwała SN z 23.03.2011 r., I KZP 31/10, OSNKW 2011, nr 3, poz. 23.
Postanowienie SN z 4.01.2011 r., SDI 29/10, OSNKW 2011, nr 5, poz. 40.
Postanowienie SN z 4.01.2011 r., SDI 28/10, LEX nr 1619482.
Postanowienie SN z 28.04.2011 r., SDI 6/11, LEX nr 1615951.
Wyrok SN z 5.10.2011 r., SNO 39/11, LEX nr 1288886.
Wyrok SN z 24.05.2011 r., SNO 19/11, LEX nr 1288809.
Wyrok SN z 20.07.2011 r., SNO 31/11, LEX nr 1288859.
Wyrok SN z 28.10.2011 r., SNO 42/11, LEX nr 1288899.
Wyrok SN z 12.01.2011 r., SNO 53/10, LEX nr 694246.
Wyrok SN z 9.08.2012 r., SDI 14/12, LEX nr 1299210.
Wyrok SN z 12.12.2012 r., SNO 50/12, LEX nr 1250867.
Wyrok SN z 15.01.2013 r., SNO 36/12, LEX nr 1418811.
Postanowienie SN z 29.01.2013 r., SDI 37/12, LEX nr 1297720.
Wyrok SN z 18.04.2013 r., SNO 6/13, LEX nr 1415511.

Wyrok SN z 29.05.2013 r., SDI 4/13, LEX nr 1335647.
Wyrok SN z 13.08.2013 r., III ZS 9/13, OSNP 2014, nr 7, poz. 107.
Wyrok SN z 9.09.2013 r., SDI 21/13, LEX nr 1375239.
Postanowienie SN z 9.10.2013 r., SDI 35/13, LEX nr 1388603.
Wyrok SN z 24.10.2013 r., SNO 25/13, LEX nr 1388664.
Wyrok SN z 11.09.2013 r., SDI 20/13, LEX nr 1380703.
Wyrok SN z 12.05.2013 r., SDI 1/13, LEX nr 1418776.
wyrok SN z 13.12.2013 r., SNO 35/13, LEX nr 1409019.
Postanowienie SN z 15.01.2014 r., SNO 38/13, LEX nr 1413603.
Wyrok SN z 22.01.2014 r., SNO 40/13, LEX nr 1430401.
Wyrok SN z 29.04.2014 r., SNO 9/14, LEX nr 1466209.
Wyrok SN z 16.05.2014 r., SNO 14/14, LEX nr 1483373.
Wyrok SN z 6.11.2014 r., SDI 32/14, LEX nr 1541265.
Wyrok SN z 7.02.2014 r., SDI 52/13, LEX nr 1430399.
Wyrok SN z 18.07.2014 r., SNO 29/14, LEX nr 1491139.
Wyrok SN z 18.07.2014 r., SNO 30/14, LEX nr 1504921.
Wyrok SN z 18.07.2014 r., SNO 32/14, LEX nr 1511591.
Wyrok SN z 18.09.2014 r., III ZS 3/14, LEX nr 1515396.
Wyrok SN z 10.04.2014 r., SDI 1/14, LEX nr 1459164.
Wyrok SN z 11.12.2014 r., SNO 61/14, LEX nr 1583237.
Postanowienie SN z 26.11.2014 r., SDI 38/14, LEX nr 1604653.
Wyrok SN z 26.11.2014 r., SDI 35/14, LEX nr 1560209.
Postanowienie SN z 12.12.2014 r., SDI 44/14, LEX nr 1565786.
Wyrok SN z 16.12.2014 r., SNO 56/14, LEX nr 1650303.
Wyrok SN z 20.03.2015 r., SNO 10/15, LEX nr 1666032.
Wyrok SN z 4.02.2015 r., SNO 70/14, LEX nr 1666034.
Wyrok SN z 4.03.2015 r., SNO 8/15, LEX nr 1723788.
Wyrok SN z 19.06.2015 r., SDI 14/15, LEX nr 1745838.
Wyrok SN z 22.06.2015 r., SNO 34/15, LEX nr 1747852.
Wyrok SN z 22.06.2015 r., SNO 36/15, LEX nr 1755918.
Wyrok SN z 29.06.2015 r., SNO 39/15, LEX nr 1755919.
Wyrok SN z 7.10.2015 r., II PK 259/14, LEX nr 1816592.
Wyrok SN z 27.08.2015 r., SNO 47/15, LEX nr 1809890.
Wyrok SN z 29.09.2015 r., SDI 33/15, LEX nr 1808547.
Wyrok SN z 30.09.2015 r., SNO 42/15, LEX nr 1936747.
Wyrok SN z 17.11.2015 r., SDI 44/15, LEX nr 1923851.
Postanowienie SN z 20.11.2015 r., SNO 71/15, LEX nr 1918837.

Wyrok SN z 18.12.2015 r., SDI 55/15, LEX nr 1941902.
Wyrok SN z 18.12.2015 r., SDI 54/15, LEX nr 1956357.
Postanowienie SN z 1.12.2016 r., SDI 66/16, LEX nr 2169502.
Wyrok SN z 19.02.2016 r., SNO 43/15, LEX nr 1999821.
Wyrok SN z 29.02.2016 r., SNO 2/16, LEX nr 1999820.
Postanowienie SN z 4.03.2016 r., SDI 76/15, LEX nr 2004212.
Wyrok SN z 19.04.2016 r., SNO 3/16, LEX nr 2026241.
Postanowienie SN z 27.07.2016 r., SDI 6/16, OSNKW 2016, nr 11, poz. 73.
Wyrok SN z 9.06.2016 r., SDI 17/16, OSNKW 2016, nr 9, poz. 62.
Postanowienie SN z 23.09.2016 r., SDI 26/16, LEX nr 2122414.
Wyrok SN z 30.09.2016 r., SNO 36/16, LEX nr 2122497.
Wyrok SN z 10.10.2016 r., SNO 73/15, LEX nr 2151442.
Wyrok SN z 25.10.2016 r., SNO 41/16, LEX nr 2188801.
Postanowienie SN z 11.02.2016 r., SDI 71/15, OSNKW 2016, nr 5, poz. 34.
Postanowienie SN z 11.02.2016 r., SDI 70/15, LEX nr 1994288.
Postanowienie SN z 11.02.2016 r., SDI 71/15, OSNKW 2016, nr 5, poz. 34.
Wyrok SN z 16.11.2016 r., SNO 39/16, LEX nr 2152405.
Wyrok SN z 16.11.2016 r., SNO 37/16, LEX nr 2152404.
Wyrok SN z 30.11.2016 r., SNO 51/16, LEX nr 2156549.
Postanowienie SN z 13.12.2016 r., SDI 60/16, LEX nr 2186065.
Postanowienie SN z 1.03.2017 r., SDI 97/16, OSNKW 2017, nr 7, poz. 41.
Wyrok SN z 1.03.2017 r., SDI 98/16, OSNKW 2017, nr 6, poz. 35.
Postanowienie SN z 24.01.2017 r., SDI 88/16, LEX nr 2204968.
Postanowienie SN z 25.04.2017 r., WZ 19/16, OSNKW 2017, nr 12, poz. 67.
Wyrok SN z 26.04.2017 r., SNO 4/17, LEX nr 2297418.
Wyrok SN z 17.05.2017 r., SDI 12/17, LEX nr 2304252.
Postanowienie SN z 22.06.2017 r., SDI 25/17, OSNKW 2017, nr 9, poz. 56.
Postanowienie SN z 29.08.2017 r., SDI 42/17, OSNKW 2017, nr 12, poz. 74.
Wyrok SN z 29.08.2017 r., SDI 38/17, LEX nr 2390763
Postanowienie SN z 9.02.2017 r., SDI 89/16, LEX nr 2255436.
Postanowienie SN z 9.02.2017 r., SDI 84/16, LEX nr 2242160.
Wyrok SN z 10.11.2017 r., SNO 43/17, LEX nr 2429618.
Uchwała SN z 13.10.2017 r., SNO 40/17, LEX nr 2389606.
Wyrok SN z 27.10.2017 r., SNO 36/17, LEX nr 2428269.
Postanowienie SN z 13.12.2017 r., SDI 87/17, LEX nr 2435676.
Postanowienie SN z 20.12.2017 r., SDI 95/17, LEX nr 2430781.
Wyrok SN z 16.04.2018 r., SNO 17/18, LEX nr 2549238.

Wyrok SN z 16.04.2018 r., SNO 16/18, LEX nr 2552012.
Wyrok SN z 5.03.2018 r., SNO 1/18, LEX nr 2499895.
Wyrok SN z 5.04.2018 r., SDI 1/2018, LEX nr 2526748.
Wyrok SN z 5.04.2018 r., SDI 129/17, LEX nr 2526749.
Wyrok SN z 17.05.2018 r., SDI 5/18, LEX nr 2549263.
Wyrok SN z 6.06.2018 r., SDI 21/18, LEX nr 2511988.
Wyrok SN z 7.03.2018 r., SDI 124/17, LEX nr 2511517.
Postanowienie SN z 25.07.2018 r., II KK 263/18, LEX nr 2526785.
Wyrok SN z 8.02.2018 r., SDI 106/17, LEX nr 2450281.
wyrok SN z 8.03.2018 r., SNO 3/18, LEX nr 2511520.
Wyrok SN z 10.12.2018 r., II DSK 1/18, LEX nr 2644720.
Wyrok SN z 10.12.2018 r., II DSS 11/18, LEX nr 2644724.
Uchwała SN z 12.12.2018 r., I DO 5/18, LEX nr 2627985.
Wyrok SN z 30.01.2019 r., II DSI 26/18, LEX nr 2617923.
Wyrok SN z 30.01.2019 r., II DSS 15/18, OSNID 2020, nr 2.
Wyrok SN z 14.02.2019 r., I DSK 5/18, LEX nr 2643284.
Postanowienie SN z 14.02.2019 r., II DSI 71/18, LEX nr 2632306.
Wyrok SN z 26.02.2019 r., II DSK 8/18, LEX nr 2643226.
Wyrok SN z 14.03.2019 r., I DSK 10/18, LEX nr 2643280.
Wyrok SN z 19.03.2019 r., II DSI 58/18, LEX nr 2640947.
Postanowienie SN z 19.03.2019 r., II DSI 31/18, OSNID 2020, nr 1.
Wyrok SN z 21.03.2019 r., II DSI 39/18, LEX nr 2639904.
Wyrok SN z 26.03.2019 r., II DSI 38/18, LEX nr 2638576.
Wyrok SN z 4.06.2019 r., II DSS 4/18, LEX nr 2680293.
Wyrok SN z 5.06.2019 r., II DSS 9/18, LEX nr 2684174.
Postanowienie SN z 14.05.2019 r., II DSI 4/19, LEX nr 2679004.
Wyrok SN z 16.05.2019 r., II DSS 14/18, LEX nr 2695642.
Wyrok SN z 28.05.2019 r., II DSI 60/18, LEX nr 2683422.
Postanowienie SN z 6.06.2019 r., II DSI 2/18, LEX nr 2695640.
Postanowienie SN z 6.06.2019 r., II DSI 21/19, LEX nr 2696905.
Postanowienie SN z 25.06.2019 r., II DSI 32/19, LEX nr 2692169.
Wyrok SN z 25.06.2019 r., II DSI 13/19, LEX nr 2691598.
Wyrok SN z 17.07.2019 r., II DSI 21/18, LEX nr 2757990.
Postanowienie SN z 17.07.2019 r., II DSI 28/19, LEX nr 2697601.
Wyrok SN z 8.08.2019 r., II DSI 30/19, OSNID 2020, nr 3.
Uchwała SN z 29.08.2019 r., I DO 29/19, LEX nr 3018607.
Wyrok SN z 29.08.2019 r., I DSK 13/19, OSNID 2020, nr 3.

Wyrok SN z 11.01.2019 r., I DSK 1/18, LEX nr 2643277.
Wyrok SN z 11.03.2019 r., I DSK 3/18, LEX nr 2643262.
Postanowienie SN z 11.06.2019 r., II DSI 16/19, LEX nr 2695216.
Wyrok SN z 11.06.2019 r., II DSI 6/19, OSNID 2020, nr 2.
Wyrok SN z 13.11.2019 r., I KK 25/19, LEX nr 3584190
Wyrok SN z 21.11.2019 r., II DSS 2/18, LEX nr 3029366.
Uchwała SN z 12.04.2019 r., I DO 1/19, LEX nr 2658598.
Uchwała SN z 23.01.2020 r., BSA I-4110-1/20, OSNKW 2020, nr 2, poz. 7.
Postanowienie SN z 19.02.2020 r., III PZP 6/19, LEX nr 2780762.
Uchwała SN z 4.02.2020 r., II DO 1/20, LEX nr 2788504.
Wyrok SN z 4.03.2020 r., I DSK 8/18, LEX nr 3121311.
Postanowienie SN z 6.10.2020 r., II DSI 33/20, LEX nr 3067430.
Postanowienie SN z 15.07.2020 r., II PO 3/19, LEX nr 3031436.
wyrok SN z 10.09.2020 r., III PK 34/19, LEX nr 3077038.
wyrok SN z 11.08.2020 r., I KK 20/20, LEX nr 3042176.
Wyrok SN z 19.01.2021 r., I DSK 8/21, LEX nr 3111757
Postanowienie SN z 23.02.2021 r., II DK 45/21, LEX nr 3267957.
Wyrok SN z 22.06.2021 r., II DK 56/21, LEX nr 3352461.
Postanowienie SN z 22.06.2021 r., II DK 65/21, LEX nr 3317239.
Postanowienie SN z 11.03.2021 r., IV KK 21/21, LEX nr 3209575.
Wyrok SN z 24.11.2021 r., II DOW 46/21, LEX nr 3275214.
Postanowienie SN z 1.09.2022 r., II ZK 12/22, LEX nr 3484105.
Wyrok SN z 20.10.2022 r., II ZK 67/22, LEX nr 3521337.
Postanowienie SN z 15.12.2022 r., I KO 52/21, LEX nr 3556176.
Postanowienie SN z 27.04.2023 r., II Zo 27/22, LEX nr 3569458.
Postanowienie SN z 9.08.2023 r., II Zo 10/23, LEX nr 359215.
Postanowienie SN z 19.09.2023 r., II Zo 66/22, LEX nr 3605088.

Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego

Wyrok NSA z 18.11.1999 r., II SA 1131/99, LEX nr 46696.
Wyrok NSA z 13.04.2005 r., OSK 1385/2004, LEX nr 2216609.
Wyrok NSA z 16.12.2005 r., I OSK 499/05, LEX nr 493145.
Wyrok NSA z 21.09.2006 r., I OSK 165/06, LEX nr 500676.
Wyrok NSA z 6.05.2008 r., I OSK 775/07, LEX nr 478937.
Postanowienie NSA z 3.12.2013 r., II GSK 2200/13, LEX nr 1435109.
Postanowienie NSA z 8.11.2013 r., II GSK 2131/13, LEX nr 1541991.
Postanowienie NSA z 9.06.2014 r., I OSK 82/14, LEX nr 1469531.

Wyrok NSA z 20.01.2015 r., II GSK 2090/13, LEX nr 1679122.
Wyrok NSA z 2.06.2015 r., I OSK 2462/14, LEX nr 1984418.
Wyrok NSA z 2.06.2015 r., I OSK 2057/14, LEX nr 1711733.
Wyrok NSA z 26.05.2015 r., I OSK 2556/13, LEX nr 1773668.
Wyrok NSA z 5.04.2016 r., I OSK 2494/15, LEX nr 2064244.
Wyrok NSA z 6.10.2016 r., I OSK 1015/15, LEX nr 2299362.
Wyrok NSA z 25.10.2016 r., I OSK 1189/15, LEX nr 2299337.
Wyrok NSA z 25.10.2016 r., II GSK 595/15, LEX nr 2177531.
Wyrok NSA z 20.04.2017 r., I OSK 348/17, LEX nr 2315921.
Postanowienie NSA z 30.10.2018 r., I OSK 3538/18, LEX nr 2590787.
Wyrok NSA z 12.10.2018 r., I OSK 69/17, LEX nr 2589818.
Wyrok NSA z 13.02.2019 r., I OSK 771/17, LEX nr 2639349.

Orzecznictwo wojewódzkich sądów administracyjnych

Wyrok WSA w Warszawie z 13.03.2012 r., II SA/Wa 2291/11, LEX nr 1138913.
Wyrok WSA w Krakowie z 17.12.2013 r., III SA/Kr 327/13, LEX nr 1493359.
Wyrok WSA w Warszawie z 13.08.2014 r., VI SA/Wa 394/14, LEX nr 1508580.
Wyrok WSA w Warszawie z 18.04.2016 r., II SA/Wa 1716/15, LEX nr 2045538.
Wyrok WSA w Białymstoku z 8.12.2016 r., II SA/Bk 702/16, LEX nr 2188355.
Wyrok WSA w Lublinie z 2.03.2017 r., II SA/Lu 999/16, LEX nr 2345938.
Wyrok WSA w Warszawie z 3.02.2017 r., II SA/Wa 1469/16, LEX nr 2260736.
Wyrok WSA w Białymstoku z 28.11.2017 r., II SA/Bk 683/17, LEX nr 2414313.
Wyrok WSA w Gliwicach z 19.12.2017 r., IV SA/Gl 560/17, LEX nr 2422473.
Wyrok WSA w Krakowie z 2.08.2018 r., III SA/Kr 436/18, LEX nr 2536485.
Wyrok WSA w Poznaniu z 14.02.2018 r., IV SA/Po 1103/17, LEX nr 2448737.
Wyrok WSA w Warszawie z 14.03.2018 r., VIII SA/Wa 741/17, LEX nr 2471528.
Wyrok WSA w Gliwicach z 18.04.2018 r., IV SA/Gl 1246/17, LEX nr 2494053.
Wyrok WSA w Lublinie z 5.04.2018 r., II SA/Lu 253/18, LEX nr 2533560.
Wyrok WSA w Krakowie z 25.10.2018 r., III SA/Kr 506/18, LEX nr 2583534.
Wyrok WSA w Lublinie z 11.01.2018 r., II SA/Lu 951/17, LEX nr 2442215.
Wyrok WSA w Kielcach z 4.08.2021 r., II SA/Ke 466/21, LEX nr 3224013.
Wyrok WSA w Kielcach z 29.06.2021 r., II SA/Ke 467/21, LEX nr 3208915.
Wyrok WSA w Łodzi z 7.05.2021 r., III SA/Łd 202/21, LEX nr 3180411.
Wyrok WSA w Opolu z 17.08.2021 r., II SA/Op 361/21, LEX nr 3218550.
Wyrok WSA w Warszawie z 14.10.2021 r., II SA/Wa 1352/21, LEX nr 3294243.
Wyrok WSA w Warszawie z 24.02.2022 r., II SA/Wa 2208/21, LEX nr 3371781.
Postanowienie WSA w Gliwicach z 12.12.2022 r., III SA/Gl 802/22, LEX nr 3442032.

Wyrok WSA w Białymstoku z 19.10.2023 r., II SA/Bk 478/23, LEX nr 3624710.

Orzecznictwo sądów powszechnych

Wyrok SA w Rzeszowie z 8.11.2012 r., III APo 7/12, LEX nr 1246973.

Wyrok SA w Szczecinie z 11.12.2012 r., III APo 5/12, LEX nr 1293037.

Wyrok SA w Białymstoku z 12.02.2013 r., III APo 8/12, LEX nr 1292256.

Wyrok SA w Szczecinie z 30.01.2014 r., III APo 3/13, LEX nr 1474855.

Wyrok SA w Gdańsku z 23.06.2016 r., III APa 12/16, LEX nr 2107452

Wyrok SA w Krakowie z 22.09.2017 r., ASD 5/17, KZS 2017, nr 10, poz. 72.

Wyrok SA w Krakowie z 19.07.2018 r., III APo 5/18, LEX nr 2549677.

Wyrok SA w Warszawie z 19.12.2018 r., III APo 17/18, LEX nr 2695049.

Wyrok SA w Katowicach z 25.01.2019 r., III APa 59/18, LEX nr 2630493.

Wyrok SA w Gdańsku z 4.07.2019 r., III APa 7/19, KSAG 2019, nr 3-4, poz. 241-252.

Wyrok SA w Szczecinie z 30.09.2019 r., III APo 2/19, LEX nr 2767906.

Wyrok SA w Szczecinie z 24.06.2020 r., III APo 1/20, LEX nr 3112530.

Orzecznictwo organów dyscyplinarnych

Orzeczenie WKD z 3.03.1973 r., sygn. WKD 5/73 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 711 – 712.

Orzeczenie WSD z 30.03.1985 r., sygn. akt WSD 9/85 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 717.

Orzeczenie WSD z 9.03.1985 r., sygn. akt WSD 4/85 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 716.

Orzeczenie WSD z 17.04.1999 r., sygn. akt WSD 11/98 (niepubl.) [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 721.

Orzeczenie WSD z 26.05.2012 r., sygn. akt WSD 126/11, źródło: <https://www.adwokatura.pl/ogolnoprawne/przeglad-orzecznictwa-wsd/>

Orzeczenie WSD z 24.06.2017 r., sygn. akt WSD 128/16 16 [w:] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019, s. 790.

Orzeczenie WSD z 11.03.2017 r., sygn. akt WSD 185/16, źródło: <https://wsd.adwokatura.pl/rejestry/show/orzeczenie-wsd-z-dnia-11-marca-2017-r-1208>

Orzeczenie WSD KIRP z dnia 15.01.2020 r., sygn. WO-124/19, źródło: <https://wsd.kirp.pl/wo-124-19/>

Orzeczenie WSD KIRP z dnia 9.01.2020 r., sygn. WO-208/19, źródło: <https://wsd.kirp.pl/wo-208-19/>
Orzeczenie WSD KIRP z dnia 9.01.2020 r., sygn. WO-207/19, źródło: <https://wsd.kirp.pl/wo-207-19/>

Piśmiennictwo

Albewicz J. (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów i radców prawnych: wybór orzecznictwa*, Warszawa 2018.

Aureliusz M., *Rozmyślania*, tłum. M. Reiter, Warszawa 1937.

Bagińska E., *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność prywatnoprawna. Tom 5*, Warszawa 2021.

Balcerzak M. [w:] Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Libiszewski M., Mizerski R., *Ochrona praw człowieka*, Toruń 2005.

Balicki A., Pyter M., Zięba B., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2021.

Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.

Banaszak B., *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2005.

Banaszkiewicz A., *Prawo urzędnicze, Zarys wykładu*, Wrocław 2010.

Barczak-Oplustil A., *Obowiązywanie zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2013/3, rok XVII.

Barczak-Oplustil A., T Sroka. (red.), *Odpowiedzialność publicznoprawna*, t. 6, Warszawa 2023.

Baszk R., Korczyńska K. (red.), *Etyka adwokacka. Wybór orzeczeń Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Adwokatury*, Warszawa 2015.

Bednaruk W., *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, Journal of modern science, t. 1/44/2020.

Bek D., Hanc J., Jaworska-Wieloch A., Sitarz O., Zawiejski P., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego*, Warszawa 2019.

Berezowski J., Malinowski P. [w:] Berezowski J., Malinowski P., *Ustawa o izbach lekarskich. Komentarz*, Warszawa 2013.

Błachnio-Parzych A. [i in.], Wiliński P. (red.), *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, Warszawa 2009.

Błachnio-Parzych A., *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016.

Boć J. (red), *Ochrona środowiska*, Wrocław 2005.

Bodio J., *Nieskazitelnosc charakteru jako kwalifikacja zawodowa sędziego (wpływająca na jego wizerunek)*, Kwartalnik KSSiP 4/2013.

Bogacki P., Olęzałek M., *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji 7.7.2022 r.*, Warszawa 2023.

Bojanowski E., *Dyscyplinarna odpowiedzialność pracownika administracji państwowej w prawie polskim* [w:] *Odpowiedzialność pracownika w administracji*, (red.) Łętowski J., Pruszyński J., Ossolineum 1978.

- Bojanowski E.**, *Odpowiedzialność administracyjna* [w:] *Leksykon praca administracyjnego*, Warszawa 2004.
- Bojańczyk A.**, Razowski T., *Konsekwencje procesowe przewinienia dyscyplinarnego będącego przestępstwem*, Prok. i Pr. 2009, Nr 11 – 12.
- Bojańczyk A.**, *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, Państwo i Prawo 2004/9.
- Bojańczyk A.**, *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, PiP 2004/9.
- Bojarski T.**, *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, Państwo i Prawo 2005/3.
- Bojarski T.**, *Polskie prawo karne: zarys części ogólnej*, Warszawa 2012.
- Boratyńska K. T., Chojniak Ł., Jasiński W.**, *Postępowanie karne*, Warszawa 2018.
- Buchala K., Zoll A.**, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997.
- Bujko W.**, *Odpowiedzialność dyscyplinarna*, [w:] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, A. Bereza (red.), Warszawa 2015.
- Bujko W.**, *Zawód radcy prawnego i samorząd zawodowy radców prawnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, A. Bereza (red.), Warszawa 2015.
- Burzyński P.**, *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008.
- Bczyk M.**, Sepiolo I. (red.) *Nullum crimen sine lege*, Warszawa 2013.
- Ceglarska-Piłat K.**, *Pojęcie i cechy charakterystyczne odpowiedzialności dyscyplinarnej w prawie polskim*, Studia Prawnicze 2015/2, Warszawa 2015.
- Ceglarska-Piłat K.**, Zbrojewska M. [w:] *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, (red.) Kruszyński P., Warszawa 2016.
- Celiński D.**, *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza*, Rejent 2004, nr 6.
- Chauvin T.**, Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011.
- Chmaj M.** (red.), *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.
- Chudy K.**, *Czy istnieje potrzeba wprowadzenia radykalnych zmian w sądownictwie dyscyplinarnym zawodów prawniczych?*, Palestra 2006, nr 5–6.
- Ciepla H.**, Szczytowska B., *Odpowiedzialność odszkodowawcza dewelopera* [w:] *Ciepla H., Szczytowska B., Nowa ustawa deweloperska z Deweloperskim Funduszem Gwarancyjnym w praktyce rynku mieszkaniowego. Wpisy praw i roszczeń z umów deweloperskich do księgi wieczystej*, Warszawa 2022.
- Ciesielski T.**, *Armia Koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009.
- Cieślak M.**, *Polska procedura karna. Podstawowe założenie teoretyczne*, Kraków 2011.
- Cieślak M.**, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1995.

- Cieślak M.**, Waltoś S., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Kraków 2011.
- Czarnecki P.**, *Dylematy etyczne współczesności*, Warszawa 2008.
- Czarnecki P.**, *Koncepcja kodeksu odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych – założenia modelowe* [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, (red.) P. Hofmański, Warszawa 2010.
- Czarnecki P.**, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.
- Czarnecki P.**, *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016.
- Czarnecki P.**, *Stosowanie kodeksu karnego w postępowaniach dyscyplinarnych*, Państwo i Prawo 10/2017.
- Czarny P.**, Florczak-Wątor M., Naleziński B., Radziejewicz P., Tuleja P. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: komentarz*, Warszawa 2019.
- Danecka D.**, *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018.
- Daniluk-Jarmoniuk A.**, *Odpowiedzialność zawodowa lekarza*, Lublin 2018.
- Dębski R.**, Giezek J., Jędrzejewski Z., Kaczmarek T., Konarska-Wrzošek V., Lachowski J., Pohl Ł., Szwarz A. J., Zawłocki R. [w:] *System prawa karnego, t. 3. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, (red.) Dębski R., Warszawa 2017.
- Dębski R.**, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, Warszawa 2013.
- Dikov G.**, Vitkauskas D., *Ochrona prawa do rzetelnego procesu w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka*, Strasburg 2012.
- Dubowik A.**, Ł Pisarczyk., *Prawo urzędnicze*, Warszawa 2011.
- Dudka K.** (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Dudka K., Paluszkiewicz H.**, *Postępowanie karne*, Warszawa 2015.
- Dudka K.**, *Zasady i zakres odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy. Zasady ponoszenia kosztów postępowania dyscyplinarne notariuszy na tle regulacji dotyczących innych zawodów prawniczych*, Warszawa 2015.
- Dynia E.** (red.), Kłak C. P (red.), *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005.
- Działocha K.** (red.), *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* Warszawa 2005.
- Działocha K.**, *Państwo prawne w warunkach zmian zasadniczych systemu prawa RP*, PiP 1992/1. *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1982.
- Erciński T.**, Gudowski J., Iwulski J., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, Warszawa 2010.

Europejski Trybunał Praw Człowieka, Przewodnik w zakresie stosowania Artykułu 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Prawo do rzetelnego procesu sądowego (aspekt karny), Strasburg 2019.

Europejski Trybunał Praw Człowieka, Wytyczne w zakresie stosowania artykułu 6. Prawo do rzetelnego procesu (aspekt cywilny), Strasburg 2013.

Gadecki B. (red.), Badaś-Grabek M., Barczak A., Branicka M., Chlebowicz P., Kałędek-Gadecka E., Karnat J., Kotowska M., Łyżwa A. Łyżwa R., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.

Gardocki L., Gardocka T., *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2020.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2013.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2015.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2017.

Garlicki L., Hofmański P., Wróbel A., *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. T. I, Komentarz do artykułów 1-18*, (red.) L. Garlicki, Warszawa 2010.

Garlicki L., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. II*, Warszawa 2003.

Garlicki L., *Przesłanki ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego)*, Państwo i Prawo 2001, z. 10.

Garlicki L., Wojtyczek K. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, wyd. II, red. M. Zubik, Warszawa 2016.

Garlicki L., Zubik M. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2016.

Garwol M., *Kształt odpowiedzialności dyscyplinarnej prokuratorów w świetle prawa o prokuraturze – wybrane problemy*, Studia Iuridica LXIX.

Giezek J. (red.), Kardas P. (red.), *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2016.

Giezek J. (red.), *Kodeks karny część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021

Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w administracji publicznej a nauka prawa karnego materialnego* [w:] *Przegląd dyscyplin badawczych pokrewnych nauce prawa i postępowania administracyjnego*, (red.) Wrzosek S., Domagała M., Izdebski J., Stanisławski T., Lublin 2020.

Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.

Góral Z., *Pracownicza odpowiedzialność porządkowa*, Łódź 1987.

Górski A. (red.), *Prawo o ustroju sądów powszechnych*, Warszawa 2013.

Grajewski J., Paprzycki, L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II*, Warszawa 2010.

Grajewski K. [w:] *Ustawa o Trybunale Stanu. Komentarz*, (red.) Steinborn S., Warszawa 2020.

Gronowska B., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, Toruń 2011.

Gronowska B., Wyrok ETPC w sprawie Maaouia przeciwko Francji – dot. gwarancji procesowych cudzoziemców podlegających deportacji, *Prawo i Prokuratura*, nr 2/2001.

- Grzelak A.**, *Unia Europejska a prawo karne*, Warszawa 2002.
- Grześkowiak A.** (red.), Wiak K. (red.), Ciepły F., Gałązka M., Gądzik Z., Hałas R., Hypś S., Szeleszczuk D., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Grześkowiak A.** (red.), Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Grześkowiak A.** (red.), Wiaka K., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Grześkowiak A.**, *Nullum crimen, nulla poena sine lege anteriori* [w:] *Prawa człowieka — model prawny*, (red.) R. Wieruszewski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.
- Grzybowski M.**, *Konstytucyjne ujęcie odpowiedzialności karnej (uwagi na marginesie wykładni art. 42 ust. 1 Konstytucji)* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, t. I, (red.) P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Grzybowski M.**, *Konstytucyjne ujęcie odpowiedzialności karnej (uwagi na marginesie wykładni art. 42 ust. 1 Konstytucji)* [w:] P. Kardas., Sroka T., Wróbel W. (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012.
- Gubała M.**, Paszka Ł., *O niektórych proceduralnych aspektach odpowiedzialności dyscyplinarnej w służbie cywilnej*, *Przeгляд Prawa Publicznego* 2012 nr 12.
- Habrat D.**, *Komentarz. Ustawa o odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, Warszawa 2014.
- Haczkowska M.**, Tereszkiwicz F. (red.), *Europejska konwencja o ochronie praw człowieka – praktyka stosowania i funkcjonowanie w przestrzeni europejskiej*, Opole 2016.
- Hauser R.**, Kuczyński T. [w:] *System prawa administracyjnego, t. 11, Stosunek służbowy*, (red.) Hauser R., Wróbel A., Niewiadomski Z., Warszawa 2017.
- Herodot**, *Dzieje* (przełożenie i opracowanie S. Hammer), Czytelnik Spółdzielnia Wydawnicza, 1959.
- Herzog A.**, *Postępowanie dyscyplinarne wobec prokuratorów w perspektywie zmian*, *Prokuratura i Prawo* 2012, nr 3.
- Hofmański P.**, *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego materialnego, procesowego i wykonawczego*, Białystok 1993.
- Hofmański P.**, *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego*, Białystok 1995.
- Hofmański P.**, *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, Kraków 2000.
- Hofmański P.**, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995.
- Hofmański P.**, *Prawa człowieka przed Trybunałem w Strasburgu*, Białystok 1993.
- Hofmański P.**, Wróbel W. [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, t. I Komentarz do artykułów 1-18*, (red.) Garlicki L., Warszawa 2010.
- Hryniewicz-Lach E.**, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015.
- Izdebski H.**, Skuczyński P. (red.), *Etyka zawodów prawniczych. Etyka Prawnicza*, Warszawa 2006.
- Jakubowski A.** (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2023.

Janeczek T., Roch A., *Odpowiedzialność karna, odpowiedzialność za wykroczenia oraz zawieszenie w czynnościach prokuratora w świetle Prawa o prokuraturze [w:] Prawo i Prokuratura 4, 2017.* Warszawa 2017.

Józwiak P., Herbowski P., *Wykorzystanie metod badawczych socjologii prawa przy rozważaniach nad istotą odpowiedzialności dyscyplinarnej, Themis Polska Nova 2016/2.*

Józwiak P., *Niektóre problemy strony podmiotowej deliktu dyscyplinarnego, Acta Iuris Stetinensis 1/21.*

Józwiak P., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w sporcie, Poznań 2014.*

Józwiak P., *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym policjantów, [w:] Odpowiedzialność dyscyplinarna w Policji, Józwiak P. , (red.) Majchrowicz W.S., Piła 2011.*

Józwiak P., *Zgoda pokrzywdzonego, jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność dyscyplinarną (rozważania na przykładzie tajemnicy zawodowej w niektórych zawodach prawniczych), [w:] Zgoda pokrzywdzonego, (red.) Zawłocki R., Warszawa 2012.*

Kaczmarczyk-Kłak K., *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym. Dawniej i współcześnie, Rzeszów 2013.*

Kaczorkiewicz D., *Instytucje prawa karnego procesowego w postępowaniach dyscyplinarnych [w:] (red.) Hofmański P., Węzłowe problemu procesu karnego, Warszawa 2010.*

Kamiński J., *Historia sądownictwa wojskowego w dawnej Polsce, Warszawa 1928.*

Karciaz M., *Stosowanie przez ustawodawcę reżimu odpowiedzialności administracyjnej w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, Adam Mickiewicz University Law Review 2014, Vol. 3.*

Kardas P. (red.), Sroka T., Wróbel W., *Wielowarstwowa struktura przestępstwa a materialna treść i model struktury przewinień dyscyplinarnych w Państwo prawa i prawo karne: księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla, Warszawa 2012.*

Kardas P., *Przewinienie dyscyplinarne o charakterze ciągłym, Rejent 2010, Nr specjalny.*

Kidacka M., *Odpowiedzialność karna na tle innych rodzajów odpowiedzialności represyjnej, KRS 2018, nr 2.*

Kidacka M., *Zasady odpowiedzialności karnej na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, KRS 2018, nr 3-4.*

Klat-Wertelecka L., *Sankcja egzekucyjna w administracji a kara administracyjna [w:] Sankcje administracyjne. Blaski i cienie, (red.) Stahl M., Lewicka R., Lewicki M., Warszawa 2011.*

Kłak Cz. P., *Eliminacyjne kary dyscyplinarne w ustawach korporacyjnych (notariusze, radcowie prawni, adwokaci) a zasada humanizmu (humanitaryzmu), [w:] Profesor Marian Cieślak – Osoba, dzieło, kontynuacje, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Warszawa 2013*

Kłak Cz. P., *Kary dyscyplinarne w ustawie z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Nowy Przegląd Notarialny 2012, nr 2.*

Kłak Cz. P., *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka, Warszawa 2008.*

Klak Cz. P., *Skarga na przewlekłość postępowania karnego a Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, Rzeszów 2011.

Klak Cz. P., *Standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawie karnej a europejski nakaz aresztowania – uwagi na tle Europejskiej Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego*, vol. X, 2012.

Klak Cz. P., *Wprowadzenie do prawa*, Kraków 2008.

Kmieciak R., Staszak A., *Prawo o prokuraturze. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2020.

Kolecki B., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2016.

Konarska-Wrzosek V. (red.), Lach A., Lachowski J., Oczkowski T., Zgoliński I., Ziółkowska A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.

Konieczniak P., *Czyn jako podstawa odpowiedzialności w prawie karnym*, Kraków 2002.

Koper R. (red.), *Konstytucyjne podstawy ochrony praw człowieka*, Katowice 2017.

Korczak L., Lemańska J., Niedzieliński T., Okoń M., Przygocki J., Sołtys B., Stankiewicz R., Scheffler T. (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2018.

Kosonoga J. (red.) *Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz orzecznicy za rok 2019*, Warszawa 2020.

Kosonoga J. (red.), *Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz orzecznicy za rok 2021*, Warszawa 2022.

Kozielewicz W., *Immunitet sędziowski* [w:] *Współczesne wyzwania prawa i procesu karnego*, (red.) J. Godyń, M. Hudzik, L. Paprzycki, Warszawa 2012.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna i karna notariusza – wzajemne relacje*, Rejent 2011, nr 10.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy – problematyka materialnoprawna i procesowa*, Rejent 2006, nr 9.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów w Polsce do 2001 r. – rys historyczny*, Kwartalnik KRS 4/2016.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów. Komentarz*, Warszawa 2005.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność sędziego za sformułowania zawarte w uzasadnieniu orzeczenia* [w:] *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, (red.) Mozgawa M., Warszawa 2013.

Kozielewicz W., **Oleszko A.**, *Ochrona dóbr osobistych notariusza z tytułu bezprawnego oskarżenia*, Warszawa 2014.

Kozielewicz W., *Przesłanki odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej notariusza za dokonaną w postępowaniu notarialnym wadliwą wykładnię (interpretację) przepisów ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie*, Rejent 2012, nr 11.

Kremens K., *Odpowiedzialność zawodowa prokuratorów*, Warszawa 2010.

Królikowski M. (red.), Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny - część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021

Kruk E., *Pojęcie odpowiedzialności prawnej (analiza wybranych zagadnień)*, Administracja. Teoria. Praktyka 2008, nr 3.

Kruk E., *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013.

Kulesza C., *Ewolucja wybranych procedur dyscyplinarnych w świetle konwencyjnego i konstytucyjnego standardu prawa do sądu [w:] Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 1.*

Kurkowski J., *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2004.

Kwaśnicka K., *Odpowiedzialność administracyjna w ochronie środowiska*, Warszawa 2011.

Lachowski J., [w:] *System Prawa Karnego. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności, tom 3, (red.) A. Marek*, Warszawa 2013.

Lachowski J., Marek A., *Prawo karne. Zarys problematyki*, Warszawa 2016.

Lang W., *Spór o pojęcie odpowiedzialności prawnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1969, nr 37, Prawo IX, s. 54.

Lang W., *Struktura odpowiedzialności prawnej (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa)*, ZN UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968.

Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, Themis Polska Nowa 2013, nr 1(4).

Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013/1.

Laskowski M., *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019.

Leoński Z., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959.

Leszczyński L., Liżewski B., *Ochrona praw człowieka w Europie: szkic zagadnień podstawowych*, Lublin 2008.

Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Czy reforma odpowiedzialności cywilnej jest konieczna? [w:] Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce*, (red.) Hajan Z., Skupień D., Łódź 2016.

Lisowski K., Stradomski K., *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2021.

Łuniewska K., *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych i aplikantów radcowskich w obliczu zasad rzetelnego procesu*, Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 1.

Machowicz K., *Ochrona praw człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej na tle standardów europejskich*, Lublin 2008.

Maj S., *Postępowanie dyscyplinarne w służbach mundurowych*, Warszawa 2008.

- Majewski J.**, *O wybranych pojęciach odpowiedzialności karnej* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, t. II, (red.) P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Mała encyklopedia prawa*, (red.) Z. Rybicki, Warszawa 1968.
- Mamak K.**, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego* [w:] *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne* (red.) P. Czarnecki, Warszawa 2016.
- Marchwicki W.**, Niedużak M., *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz etyka zawodowa adwokatów i radców prawnych. Orzecznictwo*, Warszawa 2019.
- Marciniak L.**, *Odpowiedzialność porządkowa a odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli*, Warszawa 2015.
- Marek A.**, Waltoś S., *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 2008.
- Maroń G.**, *Wstęp do prawoznawstwa*, Rzeszów 2011.
- Mojski W.**, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych. Wybrane Aspekty konstytucyjne i międzynarodowe*, *Kwartalnik Radca Prawny* nr 4/2018.
- Morawski K.**, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900.
- Morawski L.**, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010.
- Mozgawa M.** (red.), Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Naleziński B.** [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, (red.) Tuleja P., Warszawa 2021.
- Niedziński T.**, *Nadzór sądów i Ministra Sprawiedliwości nad postępowaniem dyscyplinarnym wobec radców prawnych*, *Radca Prawny. Zeszyty Naukowe* 2015, nr 2.
- Nowicki H.** [w:] *System prawa administracyjnego, t. 7, Prawo administracyjne materialne* (red.) Hauser R., Wróbel A., Niewiadomski Z.), Warszawa 2017.
- Nowicki M. A.**, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998.
- Nowicki M. A.**, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2012*, Warszawa 2013.
- Nowicki M. A.**, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.
- Nowicki M. A.**, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.
- Nowicki M. A.**, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Nowicki M.A.**, *Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, *Palestra* 1991, z. 10
- Nowicki M.A.**, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1999.
- Nowicki M.A.**, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998.

Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.

Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 1992.

Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2002.

Nowicki M.A., *Wprowadzenie do interpretacji EKPC*, Europejski Przegląd Sądowy 2010, nr 1.

Oleszko A. [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, Tom 1. Ustrój notariatu, Warszawa 2016.

Oleszko A., *Akt notarialny jako podstawa odpowiedzialności prawnej notariusza*, Warszawa 2015.

Olszewski A. [w:] *Karta Nauczyciela. Komentarz*, (red.) Gawroński K., Warszawa 2023.

Oniszczyk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Kraków 2000.

Opaliński B., Rogalski M., Szustakiewicz P., *Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu*, Warszawa 2017.

P Kokot., *Nullum crimen sine lege jako dyrektywa interpretacji tekstu prawnego*, [w:] red. I. Sepiolo, *Nullum crimen sine lege*, Warszawa, 2013.

P. Hofmański, *Prawa człowieka przed Trybunałem w Strasbourgu*, Białystok 1993.

Pastuszko G. [w:] Grzesik-Kulesza M., Klejnowska M., Pastuszko G., *Ustawa o Trybunale Stanu. Komentarz*, Warszawa 2013.

Patulski W., *Pracownicza odpowiedzialność odszkodowawcza. Praktyczny komentarz dla pracodawców*, Warszawa 2016.

Piaskowska O. M., Sadowski K. (red.), *Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, Warszawa 2016.

Pieniążek A., *Demokratyczne państwo prawne. Podstawy doktrynalne, istota, i charakter*, Przemysł 2000.

Piesiewicz P. F. (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2023.

Pietrzak M., *Odpowiedzialność konstytucyjna w Polsce*, Warszawa 1992.

Pietrzykowski T., *Etyka i deontologia zawodowa* [w:] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2011.

Plebanek E., *Wielowarstwowa struktura przestępstwa a materialna treść i model struktury przewinień dyscyplinarnych* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 2, (red.) P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.

Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.

Pomianowski P., Lewiński T., Kruszyński W., *Orzecznictwo organów dyscyplinarnych w wybranych zawodach zaufania publicznego*, Warszawa 2016.

Przybysz P., *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, Państwo i Prawo 1998/8.

Radecki W., *Odpowiedzialność prawna podmiotów gospodarczych w ochronie środowiska*, Dębe 1990.

Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016.

Radzewicz P. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.

Rajski J., *System Prawa Prywatnego. Prawo Zobowiązań. Część szczegółowa*, Tom 7, Warszawa 2018.

Redelbach A., *Prawa naturalne. Prawa człowieka. Wymiar sprawiedliwości. Polacy wobec Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Toruń 2000.

Reskrypt Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z 11.6.1918 r., *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, nr 6, poz. 13.

Rogalski M., *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność administracyjna*, *Ius Novum* (numer specjalny) 2014.

Rutkowska A., *Prawo do rzetelnego procesu według art. 6 ust. 1 EKPC [w:] Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, red. O. M. Piaskowska, K. Sadowski, Warszawa 2016.

Rybicki Z. (red.), *Mała encyklopedia prawa*, Warszawa 1968, nr 31.

S. Pilipiec, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych radców prawnych*, *Studia Iuridica Lublinensia* vol. XXV, 3, 2016.

Safian M., [w:] *Wielka encyklopedia prawa*, (red.) Smoktunowicz E., Warszawa 2000.

Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.

Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023.

Salagierski C., *Postępowanie dyscyplinarne wobec notariuszy de lege lata i de lege ferenda*, *Rejent* 2006, nr 5.

Sanetra W., *Kilka uwag o pojęciu odpowiedzialności w prawie pracy*, *PiZS* 2007 nr 11.

Sanetra W., *Odpowiedzialność według prawa pracy. Pojęcie, zakres, dyferencjacja*, Wrocław 1991.

Sanetra W., *Wina w odpowiedzialności pracowniczej*, Warszawa-Wrocław 1975.

Sarnecki P. (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, 7. wyd., Warszawa 2008.

Sarnecki P. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, wyd. II, (red.) L. Garlicki, Zubik M., Warszawa 2016.

Sawiński J. [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, (red.) A. Górski, Warszawa 2013.

Scheffler T. (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022.

Siemiątkowski T., Szczurowski T. [w:] Szajkowski A. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 16, Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2016.

Siuchniński A., Krajnik S., *Analiza porównawcza węzłowych zagadnień prawa i postępowania dyscyplinarnego w sprawach należących do kognicji Sądu Najwyższego* [w:] OSNSD 2011, Warszawa 2012.

Siuchniński A., Ramotowska I., *Problematyka zbiegu realnego przewinień dyscyplinarnych w orzecznictwie sądów dyscyplinarnych w 2006 r.*, Warszawa 2007.

Siuchniński A., Ramotowska I., *Problematyka zbiegu realnego przewinień dyscyplinarnych w orzecznictwie sądów dyscyplinarnych w 2006 r.*, [w:] *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach dyscyplinarnych 2006*, Warszawa 2007.

Siwek M., Glosa do uchwały SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 4/07, PS 2008, nr 3.

Skąpska G., *Spoleczne role prawników (sędziów, prokuratorów, adwokatów)*, Warszawa 1989.

Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023.

Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2021.

Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z., *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1968.

Skrzydło W. (red.), *Sądy i Trybunały w konstytucji i w praktyce*, Warszawa 2005.

Skrzydło W. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. VII, Warszawa 2013.

Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: komentarz*, Warszawa 2013.

Skrzyńska D., *Pojęcie odpowiedzialności prawnej i jej kategorie*, *Prokuratura i Prawo* 2002, z. 2.

Skuczyński P. (red.), Sykuna S., *Leksykon etyki prawniczej. 100 podstawowych*, Warszawa 2013.

Skuczyński P., *Etyka adwokatów i radców prawnych*, Warszawa 2016

Skuczyński P., *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej* [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura, orzecznictwo w sprawach Studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, (red.) Skuczyński P., Zawadzki P., Warszawa 2002.

Skuczyński P., *Nierepresyjne funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej a model postępowania w sprawach dyscyplinarnych*, *Przegląd Legislacyjny* 2017/3.

Sławiński M., *Konstytucyjne uwarunkowania zasady nullum crimen sine lege – uwagi na marginesie wykładni art. 42 ust. 1 Konstytucji RP* [w:] *Nullum crimen sine lege*, (red.) I. Sepiolo, Warszawa 2013.

Smarzewski M., *O społecznej szkodliwości czynu w polskim prawie karnym*, *Roczniki Nauk Prawnych* 3/2013.

Sobański R., *Uwagi o etyce zawodów prawniczych*, *Palestra* 2003, nr 7–8.

Sobczak J. (red.), Skrzypczak J., Urbaniak M., *Zawody zaufania publicznego: wybrane zagadnienia odpowiedzialności zawodowej radców prawnych i lekarzy*, Poznań 2015.

Sobol E. (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2002.

Sroka T., *Przestępstwo jako przewinienie dyscyplinarne w perspektywie celów postępowania dyscyplinarnego wobec studentów*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2011, nr 1.

Staszewska E., (red.) Z. Góral, *Odpowiedzialność pracownicza*, Warszawa 2013.

Stefański R., *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2008.

Stefański R.A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2021.

Sykuna S., Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej, *Gdańskie Studia Prawnicze*, 2003, t. XI.

Sykuna S., *Odpowiedzialność prawna* [w:] *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*, (red.) J. Zajadło, Warszawa 2007.

Sypniewski Z., *Odpowiedzialność dyscyplinarna jako odpowiedzialność prawa pracy* [w:] *Odpowiedzialność pracownicza. Materiały XI Zimowej Szkoły Prawa Pracy, Karpacz, marzec 1984*, (red.) W. Sanetra, Wrocław 1984.

Szczucki K., *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz.*, Warszawa 2018.

Szczygiel G. B., *Kara dyscyplinarna umieszczenia w celi izolacyjnej a standardy międzynarodowe* [w:] *Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi*, (red.) Indeckie K., Łódź 2004.

Szumilo-Kluczycka D., *Prawo administracyjne – karne*, Kraków 2004.

Szwarc A., *Karny charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie* [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, (red.) Szwarc A., Poznań 1999.

Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2002.

Śliwiński E., *Odpowiedzialność karna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2023.

Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I-II, Warszawa 2022.

Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020.

Świeczkowski K., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących zawody prawnicze*, Prokurator 2006, nr 3.

Taraszkiewicz M., *Warunki odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników administracji publicznej – zagadnienia prawne*, Przegląd Prawa Publicznego 2020, nr. 2, s. 71-80.

Tkaczyk E., *Samorząd zawodowy w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Przegląd Sejmowy 2011, nr 6.

Tuleja P., Wróbel W., *Konstytucyjne standardy prawa karnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994.

Turek P., *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2023.

Uklejska A., *Odpowiedzialność dyscyplinarna pracowników objętych ustawami szczególnymi*, Warszawa 1967.

Wadowski J. A., *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej*, Warszawa 1899-1900.

Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009.

Warمیński A., *Dyscyplinarne postępowania funkcjonariuszy policji*, Warszawa 2019.

Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2017.

Warzocha E., *Niektóre zagadnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych*, NP. 1988/1.

Wasilewski A., *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych (ustawodawstwo polskie na tle standardów Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Konstytucji RP)*, PS 2001, nr 9.

Wąsek-Wiaderek M., *Postępowanie dyscyplinarne w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Rejent”, numer specjalny z 2010 r.

Wąsek-Wiaderek M., *Zastosowanie gwarancji art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do postępowań dyscyplinarnych (ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, Rejent, Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza, wydanie specjalne, marzec 2010.

Wielec M. (red.), *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Standardy polskiego systemu prawnego na przykładzie wybranych zawodów prawniczych*, Warszawa 2018.

Wiliński P. (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009.

Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.

Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000.

Wojtaszek K., *Czy warto pisać o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów?*, KRS 2016, nr 2.

Wojtyczek K., *Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego. Uwagi na gruncie Konstytucji RP*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 1999/1.

Wojtyczek K., *Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego. Uwagi na gruncie Konstytucji RP*, CPKiNP 1999/1.

Wolski W., *Jakie zmiany w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym*, Palestra 2006, nr 5–6.

Wróbel A., *Charakter prawny samorządu notarialnego i jego kompetencje prawotwórcze*, Rejent 2001, nr 5.

Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2011.

Zawadzki P., *Studia zaufania publicznego [w:] Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, (red.) Skuczyński P., Zawadzki P., Warszawa 2008.

Zawłocki R., *O kryteriach oceny społecznej szkodliwości czynu [w:] Kardas P., Sroka T., Wróbel W. (red.), Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012.

Zawłocki R., *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007.

Zduński I. [w.] **I. Zgoliński, I. Zduński**, *Okoliczności wyłączające bezprawność. Zarys problematyki*, Bydgoszcz 2012.

Zgoliński I., *Zniesławienie w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa, 2013.

Zielińska E. (red.), *Standardy prawne Rady Europy, t. III, Prawo karne*, Warszawa 1997.

Zielińska E., *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001.

Zieliński J. M. [w:] Izdebski H., Zieliński J. M., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2023.

Zięba–Zalucka H. (red.), *System ochrony praw człowieka w RP*, Rzeszów 2015.

Zoll A., [w:] Bogdan G. i in. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna, t. 1*, Kraków 2004.

Zubik M., M Wiącek., *O spornych zagadnieniach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów Trybunału Konstytucyjnego – polemika*, PS 2007, nr 3.

Materiały legislacyjne

Przebieg prac przed skierowaniem projektu do Sejmu - Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1504), źródło: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1504>

Źródła internetowe

Formularz danych liczbowych dotyczących pracy Naczelnego Sadu Lekarskiego 2022 r. źródło: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fnil.org.pl%2Fuploaded_files%2F1682609596_sprawozdanie-roczne-nsl-2022specjalizacje.doc&wdOrigin=BROWSELINK (dostęp: 21.11.2023 r. 14:40).

Rosja wykluczona z Rady Europy, źródło: <https://www.gov.pl/web/re/rosja-wykluczona-z-rady-europy>

Strona internetowa Groeninge Muzeum w Brugii, źródło: <https://www.museabrugge.be/collecties/collecties-musea-brugge/oordeel-van-cambyses-gerard-david>

Strona internetowa Muzeum Historii Polski, źródło: <https://muzhp.pl/pl/e/1209/zalozenie-uniwersytetu-w-krakowie>